

**Міністерство аграрної політики
та продовольства України**

Полтавська державна аграрна академія

**НАУКОВІ ПРАЦІ
ПОЛТАВСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ
АГРАРНОЇ АКАДЕМІЇ**

Випуск 2 (7)

Том 2

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Полтава – 2013

УДК 330 : 06.055.2 : 378.014.15 : 63(477.53)

ББК 65

П 52

Рекомендовано до друку за рішенням вченої ради Полтавської державної аграрної академії (протокол № 4 від 26 листопада 2013 р.)

Згідно з постановою Президії ВАК України № 1-05/8 від 22.12.2010 р.

збірник «Наукові праці Полтавської державної аграрної академії» включений до Переліку фахових видань з економічних наук.

**Редакційна
колегія:**

Макаренко П.М., д.е.н., професор,
чл.-кор. НААН України (відповідальний редактор);
Зоря О.П., к.е.н., доцент (відповідальний секретар);
Аранчій В.І., к.е.н., професор;
Березін О.В., д.е.н., професор;
Буянов В.П., д.е.н., професор (Російська Федерація);
Войцех Пізло, доктор габілітований, професор (Республіка Польща);
Галич О.А., к.е.н., доцент;
Дорогань-Писаренко Л.О., к.е.н., доцент;
Жозеф Каня, доктор габілітований, професор (Республіка Польща);
Калініченко А.В., д.с.-г.н., професор;
Калінчик М.В., д.е.н., професор;
Левченко З.М., к.е.н., доцент;
Лозинська Т.М., д.держ.упр., професор;
Макаренко А.П., д.е.н., професор;
Махмудов Х.З., д.е.н., професор;
Пантелеймоненко А.О., д.е.н., професор;
Писаренко В.В., д.е.н., доцент;
Плаксієнко В.Я., д.е.н., професор;
Ульянченко О.В., д.е.н., професор, чл.-кор. НААН України;
Шиян Д.В., д.е.н., доцент.

Засновник –
Полтавська державна
аграрна академія.
Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 17243-6013 ПР
від 12.10.2010 р.

Адреса редакції: 36003,
м. Полтава, вул. Г.Сковороди, 1/3,
Полтавська державна
аграрна академія,
тел. +38(05322) 2-87-48
e-mail: zorya-83@ya.ru

П 52 Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. –
Вип. 2 (7). – Т.2. – Полтава : ПДАА. – 2013. – 328 с.

У збірник включені наукові праці фахівців Полтавської державної аграрної академії, провідних навчальних закладів, науково-дослідних установ, підприємств і організацій України, ближнього та дальнього зарубіжжя, в яких відображені результати теоретичних і емпіричних досліджень з економічних наук в галузі сільського господарства і АПК.

УДК 330 : 06.055.2 : 378.014.15 : 63(477.53)
ББК 65

© Полтавська державна аграрна академія, 2013.

**СІЛЬСЬКІ ДОМОГОСПОДАРСТВА:
ДОХОДИ І ТРУДОВА МОТИВАЦІЯ**

Макаренко П.М., д.е.н., професор, член-кореспондент НААН України

Полтавська державна аграрна академія;

Макаренко Ю.П., д.е.н., доцент

Дніпропетровський національний університет ім. О.Гончара

Викладені основні результати дослідження впливу основних чинників на зростання сукупних доходів сільських домогосподарств. Встановлено що тенденція зростання товарності; сільських домогосподарств і доходів від їх ведення взаємозв'язані, а освіта і кваліфікація працівника та соціально економічні умови в яких він знаходиться спонукають до вибору трудової мотивації. Підтверджується стійкість тенденції щодо зниження частки домогосподарств за розміром загального доходу на одну особу, нижчим за прожитковий мінімум.

The main results of the study the main factors of influence on the growth of total income of rural households. It was established that the growth trend of marketability; rural households and income from their management are interrelated, and education and training of employees, social and economic environment in which it is to motivate the choice of motivation. Confirmed resistance trends to reduce the proportion of households by total income per person below the subsistence level.

Постановка проблеми. На сьогодні сільські домогосподарства стали хоча і не домінуючим, але провідним сектором сільського господарства. Вони виробляють понад 58 % валової продукції галузі та вносять істотний вклад у вирішення проблеми продовольчого забезпечення населення України. Більша частина виробленої продукції використовується на власне споживання і лише нестача грошей змушує селян реалізувати її на ринку. Вироблена продукція в своїх господарствах це джерело задоволення частини потреб власника сільського домогосподарства і членів його сім'ї. Тому оцінити місце, роль і значення доходів від власного господарства та охарактеризувати рівень життя і добробут сільських жителів є досить актуальною проблемою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням формування та оцінки доходів від ведення особистого господарства у складі сукупних ресурсів сільських домогосподарств присвячують свої наукові роботи багато вчених-економістів, зокрема О. Бітгер, М. Дубініна, Л. Мельник, О. Онищенко, О. Шебаніна, І. Єлісеєва, О. Богуцький, В. Юрчишин та багато інших науковців. Результати досліджень зазначених науковців відображають широкий спектр даної проблеми, але на нашу думку фактор розвитку ринкових процесів має вносити зміни в тенденції які склались відносно сучасного аспекту розвитку господарств населення та їх сукупних ресурсів.

Постановка завдання. Оцінити місце особистого селянського господарства в структурі доходів та матеріальному добробуті сільської родини, роль трудових мотивів у розвитку домашнього господарства, динаміку співвідношення середніх розмірів заробітної плати та прожиткового мінімуму для працівників сільського господарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Величина доходу насе-

лення - одна із найважливіших характеристик рівня його життя. Як зазначається в літературі «під доходом розуміється максимальна кількість засобів, які індивід може витратити протягом даного тижня при умові, що капітальна вартість майбутніх надходжень у грошовому виразі залишається на попередньому рівні» [1, с.98].

Доходи населення показують, який обсяг матеріальних і інших благ надходить в розпорядження сім'ї (домогосподарства) в результаті розподілу та перерозподілу валового національного продукту.

Вони складаються із суми грошових та натуральних (у грошовій оцінці) надходжень: заробітної плати, доходів від підприємницької діяльності і самозайнятості, доходів від власності, соціальної допомоги, пільг та інших поточних трансфертів, вартості проданої та спожитої продукції з особистого підсобного господарства (за мінусом матеріальних витрат на її виробництво) в порядку самозаготівель.

Якщо до загальних доходів додаються використані заощадження, приріст в обстежуваному періоді позик, кредитів, взятих і повернутих домогосподарству боргів, то це показник сукупних ресурсів, якими розпоряджається домогосподарство.

На сьогодні оцінку сукупних ресурсів, які отримують сільські домогосподарства у вигляді грошових та натуральних (у грошовій оцінці) доходів, здійснює Державна служба статистики України через вибіркові обстеження умов життя населення. Так, розподіл сільських домогосподарств за самооцінкою рівня власних доходів протягом 2010 р. показав, що для 45,1% із них було достатньо доходів, але заощаджень вони не робили, 37,4% - постійно відмовлялися у найнеобхіднішому, крім харчування. Із загальної кількості 52,3% домогосподарств у сільській місцевості повідомили, що при значному збільшенні доходів вони б спрямували додаткові кошти, у першу чергу, на лікування, 44,9% - вважають, що їм достатньо середньодушового грошового доходу за місяць понад 2700 грн., щоб не відчувати себе бідним. За останній рік у 63,1% сільських домогосподарств матеріальний стан залишався без змін і за їхній добробут мають нести відповідальність, як держава, так і вони самі [2].

Враховуючи, що за 1990 - 1995 рр. статистика України не публікує даних про доходи в середньому за місяць на одне домогосподарство, то виявлена нами динаміка за 2000 - 2010 рр. показує чітку тенденцію їх зростання. Тут слід зазначити, що таке зростання проходить на тлі значних щорічних темпів інфляції в економіці країни. Це стосується і сільського господарства. Так, якщо у 1990 р. сукупні ресурси домогосподарств у сільській місцевості (у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство) склали 458,4 грн., то у 2010 р. - 3164,6 грн. Зростання в 6,9 разів. Із них грошові доходи особистого сектора сільського населення збільшились відповідно з 247,3 грн. до 2607,4 грн., або в 10,5 рази, а індекс споживчих цін зріс в 10,1 рази Крім того темпи зростання грошових та сукупних доходів сільських домогосподарств упродовж 2000-2010 рр. були значно нижчими від середніх по міському населенню, яке по сукупних ресурсах мало за проаналізований період приріст ресурсів у 8,7 разів, а по грошових доходах майже вії разів. Не-

зважаючи на підвищення в останні роки оплати праці в сільському господарстві, її рівень у 2010 р. був майже у 2 рази нижчим ніж у домогосподарствах міських поселень (відповідно 1011,91 і 1949,39 грн). Не надто високими у сільській місцевості є доходи від підприємницької діяльності, самозайнятості та продажу сільськогосподарської продукції - 493,25 грн, в розрахунку на одного члена домогосподарства. Загалом від трьох перерахованих видів діяльності сільські домогосподарства у 2010 році отримали дохід у сумі 1505,16 грн. на одного члена в місяць, що становило 57,8% від загальної суми їх грошових доходів. У міських домогосподарствах дохід від цих видів діяльності, по-перше, в 1,47 рази більший, ніж у сільських і, по-друге, його частка перевищує 65%. Таким чином, результатами економічного розвитку господарств населення мешканці міських домогосподарств скористалися більшою мірою, ніж сільські.

Аналіз структури сукупних ресурсів сільських домогосподарств України свідчить, що у грошовому вигляді селяни отримують 82,4% своїх сукупних доходів.

Таблиця 1

**Структура сукупних ресурсів сільських домогосподарств країни
(в середньому за місяць у розрахунку на одну особу, %)***

Показник	Роки								
	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Оплата праці	67,5	42,7	18,7	27,1	30,3	32,7	32,5	33,7	32,0
Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	-	-	1,4	3,7	4,2	3,8	3,9	4,6	4,8
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	-	-	13,4	13,6	12,0	11,7	11,1	9,4	10,9
Пенсії, стипендії, допомоги, субсидії, надані готівкою	13,4	8,9	14,2	27,5	26,5	26,6	27,0	28,1	28,5
Інші грошові доходи	8,9	16,5	6,3	7,0	6,5	6,7	6,8	6,0	6,2
Всього грошових доходів	89,8	68,1	54,0	78,9	79,5	81,5	81,3	81,8	82,4
Вартість спожитої продукції, отриманої від особистого підсобного господарства та самозайнятості	10,2	31,9	34,9	14,6	13,9	12,8	11,2	12,4	12,9
Пільги та субсидії безготівкові	-	-	2,0	0,4	0,4	0,5	0,4	0,4	0,4
Всього загальних доходів	100	100	90,9	93,9	93,8	94,8	92,9	94,6	95,7
Інші надходження (використання заощаджень, позики, повернення)	-	-	9,1	6,1	6,2	5,2	7,1	5,4	4,3
Всього сукупних ресурсів	100	100	100	100	100	100	100	100	100
у.т.ч. доходи від особистого підсобного господарства	10,2	31,9	48,3	28,2	25,9	24,5	22,3	21,8	23,8

*Джерело: розраховано за даними [3; 4; 5].

До позитивних сторін можна віднести неухильне зростання цього показника впродовж 2005-2010 рр., тобто попередніх п'яти років. Разом з тим, надзвичайно низькою залишається питома вага оплати праці у структурі сукупних ресурсів сільських домогосподарств, яка у 2010 р. становила лише 32% і не набагато перевищувала частку надходжень у вигляді пенсійних виплат, субсидій і іншої допомоги. До речі, частка оплати праці в структурі доходів сільських сімей у 1990 р. складала 67,5%. Її зниження у 2000 р. до 18,7% обумовлено, як нами вже зазначалось, збитковістю, на той час більшості колективних і державних сільськогосподарських підприємств та їх перетворенням у ринкові форми господарювання.

Так, у радянські часи проявлялася тенденція до зменшення частки доходів від особистих підсобних господарств (у 1990 р. дана частка складала 10,2%) у сукупному доході їх власників. У міру занепаду одержавленого суспільного сектора очевидним є той факт, що ця тенденція в роки ринкової трансформації аграрного сектора економіки України змінилася на протилежну (у 2000 р. частка доходу від особистого підсобного господарства складала 48,3%). Вироблена і спожита господарствами населення сільськогосподарська продукція, а також виручка від продажу її частки, стали на сьогодні важливим джерелом доходів сільських сімей. Селяни від господарювання в особистих селянських господарствах одержують до 24% сукупних ресурсів, а малозабезпечені сім'ї - до 50%.

Результати загальноукраїнського соціологічного дослідження «стан і перспективи Українського села» (2005 р.) показали, що хоча за останні роки поступово відбувається зміна структури доходів сільського населення, у структурі сукупних ресурсів домогосподарств зростає значимість оплати праці, пенсій, допомоги, субсидій, а зменшується роль ресурсів, отриманих від особистих селянських господарств. Проте доходи від продукції, виробленої в особистих селянських господарствах, залишаються провідним джерелом підтримки добробуту для переважної більшості сільських домогосподарств. У цьому випадку, напевне, особисті селянські господарства і сільські домогосподарства - ототожнюються. Тобто висновок щодо більшості господарств населення — вірний. Доходи від їх ведення займають, якщо і не провідне, то важливе місце у сукупних доходах. Принагідно зазначимо, що тенденція зростання товарності господарств населення і доходів від їх ведення взаємопов'язані. Динаміку частки доходу від господарств населення у загальних доходах їхніх власників та членів сімей однозначно оцінити не можна. Особливо це стосується сучасного етапу розвитку господарств населення, з урахуванням різних їхніх видів.

У сільських домогосподарств у балансі сімейного бюджету є витрати на ведення особистого підсобного господарства і на придбання непродовольчих товарів. Тобто зростаючі доходи сім'я спрямовує на придбання одягу, взуття, товарів домашнього вжитку, а також на купівлю насіння, палива, інших оборотних засобів, реманенту для обробки присадибної ділянки, добрив.

Витрати на непродовольчі товари з 2000 р. до 2010 р. зросли у середньому за місяць у розрахунку на одне сільське домогосподарство відповідно

з 86,7 грн. до 740,95 грн., або у 8,5 рази. Темпи зростання цих витрат значно випереджали витрати на купівлю продовольчих товарів та обслуговування особистого підсобного господарства (витрати на продовольчі товари за 2000 - 2010 рр. зросли у 5,8 рази, а на обслуговування - у 6,9 рази).

Незважаючи на витрати в сільських домогосподарствах економічні умови життя впливають на прагнення, інтереси, цілі, стимули людини. При цьому важливо, щоб об'єктивні соціально-економічні умови праці і побуту сільських півників та їх суб'єктивні мотиви (матеріальні і моральні) гармонійно поєднувались.

Як зазначили деякі науковці, трудова мотивація - «це усвідомлене і цілеспрямоване спонукання працівника до праці шляхом постійного впливу на його потреби, інтереси, цілі» [8, с. 189].

На відміну від праці взагалі, аграрна праця має свої особливості, ідей впливають і особливості її мотивації. Це пов'язано із господарюванням за різних форм власності, неоднаковим рівнем механізації основних виробничих процесів, відношенням селян до землі, тісною залежністю від біологічних законів, просторовою зосередженістю сільськогосподарської праці, специфічним рівнем життя сільських працівників за своїм змістом та ідеалами.

Більшість селян традиційно займались господарюванням на власному подвір'ї та мали працювати в суспільному виробництві. Коли людина працює на своєму селянському подвір'ї, то мотиви, спонукаючи її до цієї праці вона сама розуміє і самостійно діє для досягнення бажаних результатів. Основним мотивом можна вважати матеріальну зацікавленість - ніж більше вироблено продукції, тим більше сім'я отримає доходу. Виникає питання. Чому сільське (домогосподарство наприкінці 90-х років ХХ століття стає основним джерелом доходів та постачання сільських сімей продуктами харчування? Починаючи з 1990 р., у суспільному секторі сільського господарства знижується рівень виробництва, економіка знаходиться фазі стагнації. При цьому заробітна плата, виступаючи ціною робочої сили, як товару, майже не враховує кількість і якість затраченої індивідуальної праці, а також внесок кожного працівника, зокрема, в спільний результат діяльності. Рівень оплати праці в сільському господарстві до 2000 р. стає одним із найнижчих серед всіх видів економічної діяльності національного господарства (табл. 2)

Якщо заробітна плата працівників сільського господарства у 1990 р. складала 95,1% до її середнього рівня по національній економіці, то ця частка різко зменшилась і в 2000 р. склала 49,6%.

Рівень заробітної плати на початок другого етапу аграрної реформи досягав тільки 42,2% прожиткового мінімуму в країні. Він майже не виконував свого функціонального призначення - як найважливішої характеристики рівня життя сільського населення. Зниження зарплати в сільському господарстві до і нижче прожиткового мінімуму, несвоєчасна її виплата стало прямим порушенням Конституції України стосовно її аграрних працівників. Різкий спад зарплати працівників суспільного сектора сільського господарства, затримка виплат та бартер на натуральну продукцію поставили сільське населення на межу виживання. У 2000 р. доходи 80,2% населення, в тому числі 63% тих,

які проживали у сільській місцевості, були нижчими прожиткового мінімуму. Виникла ситуація створення «короткої» мотивації, або мотивації, пов'язаної з одержанням найближчих результатів. Селяни, щоб вижити, змушені були займатись домашнім господарством у наростаючих обсягах. Таким чином, на селі використовувався незаконний механізм економічної мотивації до зайнятості в господарствах населення, сутність якого полягала в зниженні рівня життя селян, жорсткому економічному примусі до роботи у досить високовитратному, мало-ефективному секторі сільського господарства. Зрозуміло, що даний механізм економічної мотивації не міг використовуватись у подальшому.

Таблиця 2

Динаміка економічної мотивації працівників сільського господарства та господарств населення*

Показник	Роки						
	1990	1995	2000	2005	2008	2009	2010
Середньомісячна заробітна плата працівників сільського господарства, грн.	232 ¹⁾	38	114	437	1101	1220	1471
- у відсотках до середнього рівня по економіці	95,1	52,1	49,6	54,2	61,0	64,0	65,7
- у відсотках до прожиткового мінімуму	209,2 ²⁾	84,3 ²⁾	42,2	103,3	181,2	191,1	174,5
Частка населення із середньодушовими доходами ³⁾ на місяць, нижчим прожиткового мінімуму, %	...	21,1 ⁴⁾	80,2	55,3	16,1	15,5	21,8
у тому числі, які проживають у сільській місцевості, %	63,0	65,2	39,9	36,9	46,4

Примітки:

¹⁾ У крб.

²⁾ Заробітна плата до середньодушових витрат на харчування і непродовольчі товари.

³⁾ У 2000 – 2006 роках як критерії диференціації застосовувалися показники «грошові витрати».

⁴⁾ Частка населення за рівнем середньодушового місячного сукупного доходу нижчим за середньомісячну зарплату працівників сільського господарства.

*Джерело: розраховано за даними [3; 4; 5; 6].

Ухвалення другого етапу аграрної реформи, в якому стержнем мотивації трудової активності працівників стали не формальна, а реальна приватна власність та особистий інтерес, коли були ліквідовані проміжні соціально-економічні ланки між робітниками, засобами виробництва і результатами праці дозволило покращити, але не змінити докорінно ситуацію економічної мотивації на селі.

Результати більш детального аналізу свідчать про стійке зростання співвідношення між середньомісячним розміром заробітної плати працівників сільського господарства до прожиткового мінімуму, про що свідчить, як значення коефіцієнта кореляції і детермінації (відповідно 0,950 та 0,903), так і значення коефіцієнту стійкості. Підтверджується стійкість тенденції щодо

зниження частки домогосподарств за розміром грошового доходу на одну особу, нижчим за прожитковий мінімум.

Протягом 2000-2010 років середньомісячна заробітна плата працівників галузі сільського господарства мала тенденцію до зростання, проте лише в 2005 році її розмір перевищив розмір прожиткового мінімуму. Негативним чинником є те, що з 2009 р. збільшується розрив між прожитковим мінімумом і допомогою по безробіттю (рис. 1).

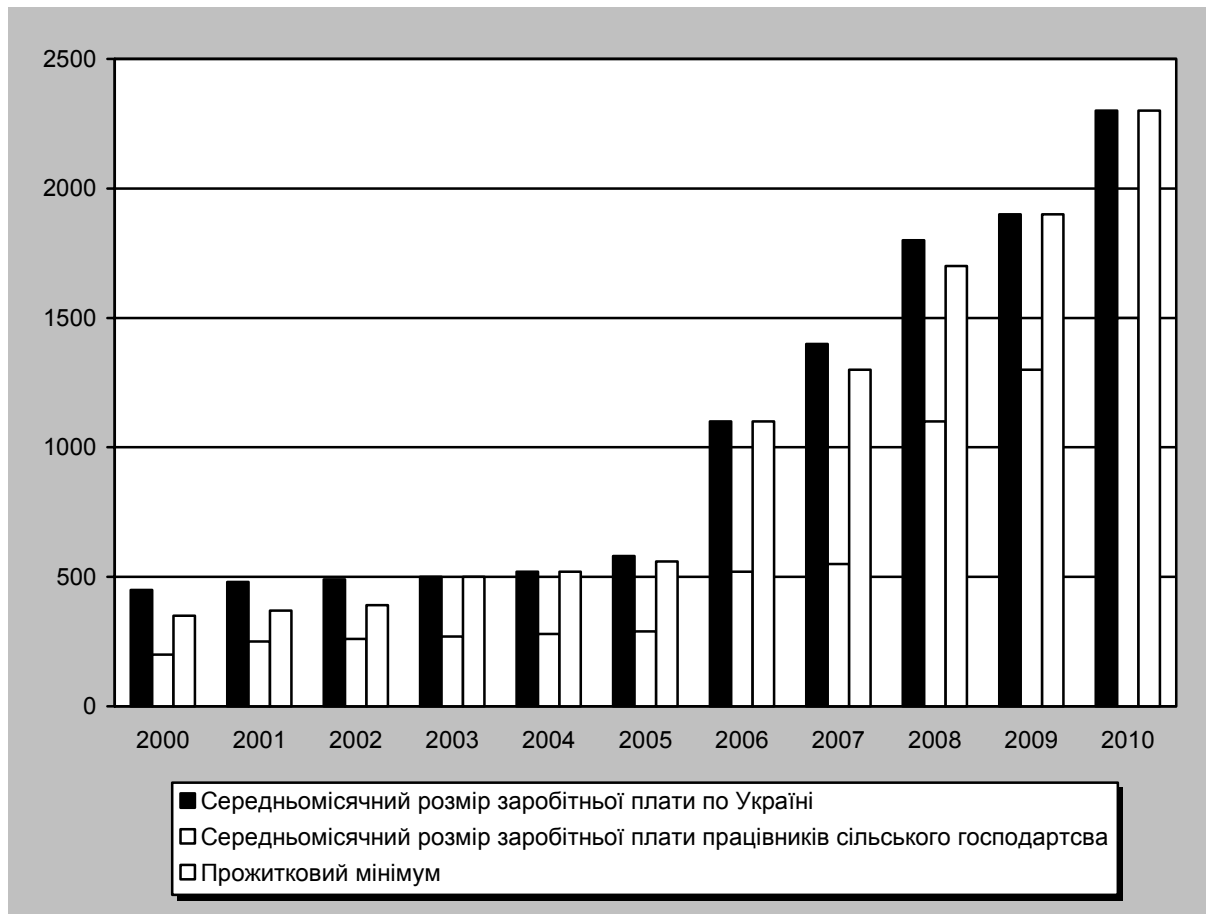

Рис. 1. Динаміка співвідношення середніх розмірів заробітної плати (в тому числі працівників сільського господарства) та прожиткового мінімуму в Україні у 2000-2010 рр.

У 2010 р. середньомісячна номінальна заробітна плата працівників у цілому по економіці України перевищує прожитковий мінімуму у 2,66 рази, але порівняно із ринково розвиненими та рядом пострадянських країн залишається на досить низькому рівні.

Слід враховувати, що в сільському господарстві заробітна плата складає 65,7%, або 1471 грн. проти 2239 грн. середньомісячного розміру заробітної плати по Україні. Тобто в сільському господарстві одна із найнижчих оплат праці серед галузей національної економіки.

Менша зарплата селян порівняно із міським населенням зумовлює більш високу купівельну спроможність останніх та формує суттєву диференціацію в структурі харчування між ними. Так, у 2010 році споживання продуку-

ктів харчування у сільського населення було меншим по м'ясу і м'ясопродуктах (на 23,6%), курячих яйцях (на 14,3%), рибі і рибопродуктах (на 5,6%), фруктах, ягодах, горіхах, винограду (на 47,7%) та більшим по хлібу і хлібним продуктам (на 29,4%), овочах і баштанних (на 4,3%), картоплі (на 56,3%), цукру (на 13,8%) та молока і молочних продуктів (на 3,7%). Суттєвою є різниця в структурі харчування у домогосподарствах із максимальними і мінімальними (нижче прожиткового мінімуму - 843,17 грн.) середньодушовими загальними доходами. Сім'ї, які одержували понад 1920 грн. у місяць, більше споживали у розрахунку на одну особу м'яса і м'ясопродуктів у 2,12 рази, молока і молочних продуктів - у 1,9 рази, яєць - у 1,3 рази, риби і рибопродуктів у 2 рази, овочів і баштанних - у 1,6 рази, фруктів, ягід, горіхів, винограду - у 2,6 рази. Лише хліба і хлібобулочних продуктів та картоплі у 1,13 - 1,14 рази. [5].

В подальшому одним із важливих чинників вирівнювання загальних доходів міського і сільського населення є те, що у фінансуванні кінцевого споживання останніх значна роль належить особистому підсобному господарству, доходам від продажу сільськогосподарської продукції, орендній платі від передачі земельних ділянок під сільськогосподарську діяльність. Підтвердженням тому є позитивна тенденція щодо зниження частки домогосподарств із розміром грошового доходу на одну особу, нижчим за прожитковий мінімум. Так, у 2010 р. питома вага таких домогосподарств у сільській місцевості склала 46,4% і знизилась проти 2000 р. на 16,6%.

Первісна і основна функція господарств населення - виробництво сільськогосподарської продукції для власного споживання, а не її реалізація на ринку. Саме тому їх називали підсобними господарствами, але тією чи іншою мірою більшість господарств населення частку виробленої продукції завжди продавали на ринку колгоспному і споживчій кооперації (за радянських часів). Принагідно зазначимо, що нерідко йшлося не про «лишки» виробленої продукції в особистих підсобних господарствах, а потребу їхніх власників у грошових доходах.

Вони були необхідні для купівлі інших життєвих благ та оплати різних послуг. І в цьому контексті сектор особистих підсобних господарств виходив за межі первісного призначення, тобто самозабезпечення потреб власників домогосподарств і членів його сім'ї у продовольчій продукції. У цьому аспекті господарства населення що утворюють деякий сектор, були і є складовою суспільного виробництва, беруть участь у формуванні загального продовольчого ринку, а від нього власники господарств населення отримують грошові доходи.

Висновки. Особисте підсобне господарство суттєво впливає на стан матеріального добробуту середньостатистичної сільської родини. Саме призначення особистого підсобного господарства полягає в тому щоб слугувати джерелом додаткових доходів. Зрозуміло, що тут завжди існувала істотна диференціація щодо окремих господарств населення.

Основними чинниками зростання грошових доходів сільського населення стало певне покращення у сфері зайнятості та підвищення рівня заро-

бітної плати, пенсій та інших соціальних трансфертів. Зросли також реальні доходи від реалізації продукції сільського господарства, як за рахунок збільшення її обсягів, так і зростання цін, зокрема, на продукцію тваринництва.

У цілому, в умовах аграрної кризи, особливо суспільного сектора, сектор господарств населення став пріоритетною сферою прикладання праці, і джерелом доходів для більшості сільських і міських сімей.

Список використаних джерел:

1. Социальная статистика: учебник / под. ред. чл. кор. РАН И.И. Елисеевой М.: Финансы и статистика, 2001. – [изд. 3 перероб. и доп.] – 480 с.
2. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів: статистичний збірник [за даними вибіркового опитування домогосподарств у січні 2011 року] / Держкомітет статистики за ред. І.І. Осипова. К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агенство», 2011. – 84 с.
3. Статистичний щорічник України за 1995 рік / М-во статистики України: Відп. За вип. В.В. Савченко. – К.: Техніка, 1996, - 576 с.
4. Статистичний щорічник України за 2000 рік / Держкомстатистика за ред. Осауленка О.Г. – К.: Техніка, 2001. – 598 с.
5. Статистичний щорічник України за 2005 рік / Держкомстатистика за ред. Осауленка О.Г. – К.: ТОВ «Консультант», 2006. – 575 с.
6. Статистичний щорічник України за 2010 рік / Держслужба статистики за ред. Осауленка О.Г. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2011. – 559 с.
7. Соціально-трудова потенціал аграрної економіки / О.А. Богуцький, Ю.О. Богуцький, О.Г. Булавка та ін. За ред. О.А. Богуцького, - К.: ТОВ Комплекс Віта, 1996, - 229 с.
8. Біттер О. Рівень життя сільського населення: проблеми і перспективи: [монографія] / Олександр Біттер. – Львів: Українські технології, 2005. – 288с.
9. Дубініна М.В. Особисті господарства як форма реалізації економічних інтересів селян, / М.В. Дубініна // Проблеми нових форм власності та господарювання: кол. монографія у 2 т, [за ред. П. Саблука, В. Амбросова, Г. Мазнева]. – Т.1. – К.: ІАЕ, 2001. – С. 727 – 729.
10. Мельник Л.Ю. Особистий сектор сільськогосподарського виробництва: стан, тенденції та перспективи / Л.Ю. Мельник, П.М. Макаренко // Економіка АПК. – 2002. – № 11. – С. 119 – 127.
11. Онищенко О. Ефективність господарств населення / О. Онищенко // Економіка України. – 2003. – № 3. – С. 59 – 68.
12. Юрчишин В. Господарства населення: проблеми майбутнього / В. Юрчишин // Економіка України. – 2003. – № 9. – С. 67 – 72.

Рецензент – д.е.н., професор Махмудов Х.З.

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ

Макаренко Ю.П., д.е.н., доцент

Дніпропетровський національний університет ім. О.Гончара;

Слепцов В.А., к.е.н., Карлівський міський голова

Досліджено поняття фінансових ресурсів відповідно до різних джерел та дане власне трактування. Розглянуто соціально-економічний розвиток держави та Полтавської області з зазначенням надходження (видатків) до бюджету по регіонах країни. Висвітлений моніторинг виконання доходів бюджету Полтавської області та наведено співвідношення фінансування видатків із загального і спеціального фондів бюджету області.

The concept of financial resources according to various sources and given proper treatment. The socio-economic development of the country and Poltava region showing the revenues (expenses) to the budget of the country. Highlighted by monitoring the implementation of budget revenue Poltava region and are the ratio of financing costs to the general and special funds budget area.

Поставка проблеми. Соціально-економічний розвиток держави в цілому, а особливо регіону залежить від ресурсів, що забезпечують його функціонування. У масштабних економічних і політичних перетвореннях, що відбуваються в країні, центральне місце належить фінансовим ресурсам. Вони виступають і як об'єкт змін, і як інструмент перетворень. На 2012 р. на основі оптимістичного прогнозу розвитку економіки України в Закон про державний бюджет було закладено досить високу динаміку зростання видатків держбюджету і відповідно амбіційний план щодо обсягу мобілізації фінансових ресурсів. Ефективній реалізації бюджетної політики сприяло впровадження низки кроків у сфері реформування сфери державних фінансів. Зокрема ідеться про оптимізацію (із скороченням на 20 %) кількості державних цільових програм, запровадження середньострокової Стратегії управління державним боргом на 2012–2014 рр., порядку контролю ризиків, пов'язаних з управлінням боргом, удосконалення процедури здійснення запозичень до місцевих бюджетів, упровадження системи внутрішнього аудиту відповідно до стандартів ЄС тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику місцевих бюджетів як складову фінансової науки на початку 90-х років почали розглядати українські економісти А. І. Даниленко, О. Д. Василик, В. М. Суторміна, В. М. Федосов. Цінність їх праць полягає в обґрунтуванні необхідності існування самостійного інституту місцевого самоврядування з власною фінансовою базою, відокремленні місцевих бюджетів від загальнодержавного.

Поставка завдання. Метою дослідження є обґрунтування фінансових ресурсів органів державної влади, визначення соціально-економічного розвитку держави та Полтавської області з зазначенням надходження доходів (видатків) до бюджету по регіонах країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковій українській літературі по різному дається визначення поняттю «фінансові ресурси» і дотепер відсутня єдина думка відносно його змісту. На нашу думку, в даному ви-

значені більш доцільно використовувати термін «валовий національний продукт», оскільки фінансові ресурси можуть включати доходи, отримані з-за кордону або передані за кордон. В залежності від рівня, на якому проходить формування і використання фінансових ресурсів, їх поділяють (так як і всі фонди грошових коштів) на:

- централізовані – які утворюються на рівні держави, окремих адміністративно-територіальних одиниць, об'єднань, міністерств;
- децентралізовані – створюються окремими суб'єктами господарювання.

До централізованих належать фінансові ресурси органів державної влади, органів Автономної республіки Крим та органів місцевого самоврядування. У Європейській Хартії місцевого самоврядування дається наступне визначення місцевого самоврядування: це право і реальна здатність органів місцевого самоврядування регламентувати значну частину публічних справ й управляти нею, діючи в рамках закону, під свою відповідальність і в інтересах місцевого населення. Місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст. Нами досліджено поняття фінансових ресурсів відповідно до різних джерел з наведенням їх характеристика, які наведені у табл. 1.

Відповідно до Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» органи місцевого самоврядування в селах, селищах, містах, районах у містах (у разі їх створення) самостійно розробляють, затверджують і виконують відповідні місцеві бюджети. Згідно з Бюджетним Кодексом України: місцевий бюджет – це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються державними органами влади, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду. В цьому ж Кодексі зазначається, що бюджети місцевого самоврядування – це бюджети територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань.

Метою утворення місцевого бюджету є задоволення суспільних потреб, що здійснюється за допомогою органів місцевого самоврядування через виконувани ними функції. Однак задоволення цих потреб і реалізації функцій органів місцевого самоврядування неможливі без відповідної фінансової бази, основу якої становлять доходи місцевого бюджету. Зосередження в місцевих бюджетах основної частини бюджетних видатків на соціальну сферу прямо вказує на велику участь місцевих бюджетів у реалізації конституційних прав громадян України на забезпечення житлом, охорону здоров'я й медичну допомогу, на освіту, на соціальний захист. Таким чином, на рівні місцевих утворень практично реалізується завдання дотримання більшості державних соціальних гарантій.

Склад доходів і витрат місцевих бюджетів визначається тим, що у підпорядкуванні органів місцевого самоврядування перебувають галузі економіки, пов'язані з безпосереднім обслуговуванням населення, і вся масова мере-

жа соціально-культурних установ. Крім того, органи місцевого самоврядування у певній мірі можуть сприяти розвитку підприємств виробничої сфери за допомогою прямого фінансування, надання бюджетних кредитів, здійснення інвестицій у статутний капітал діючих або новостворених підприємств, розміщення місцевого замовлення.

Таблиця 1

Визначення поняття «фінансові ресурси» та їх характеристика

№ п/п	Визначення поняття «фінансові ресурси»	Характеристика
1.	Фінансовий словник	сукупність коштів, що перебувають у розпорядженні держави та суб'єктів господарювання, характеризують фінансовий стан економіки і водночас є джерелом її розвитку.
2.	Економічні енциклопедії	це грошові фонди, створені в процесі розподілу, перерозподілу і використання валового внутрішнього продукту країни
3.	Сазонець П. Н.	до фінансових ресурсів регіону відноситься сукупність фінансових ресурсів, які формуються та використовуються для вирішення проблем, пов'язаних з процесами проектування, будівництва, розвитку, функціонування об'єктів та суб'єктів соціально-економічної та інженерно-виробничої інфраструктур регіону, суб'єктів підприємницької діяльності в регіоні.
4.	Павлюк К. В.	визначає фінансові ресурси як грошові нагромадження і доходи, які створюються в процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту й зосереджуються у відповідних фондах для забезпечення безперервності розширеного відтворення й задоволення й інших суспільних проблем.

Бюджетним Кодексом України визначено, що видатки бюджету – кошти, що спрямовуються на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом, за винятком коштів на погашення основного боргу та повернення надміру сплачених до бюджету коштів. Видатки місцевих бюджетів включають бюджетні виплати, встановлені рішенням про місцевий бюджет, на конкретні цілі, що пов'язані з реалізацією програм.

Доходи бюджету – усі податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, дарунки, гранти). Доходи місцевих бюджетів поділяються на закріплені, регулюючі і власні. Закріплені доходи – це доходи, що враховуються при визначенні трансфертів, при цьому відсоток їх відрахування до місцевих бюджетів закріплений на постійній основі Бюджетним кодексом України. Регулюючими є доходи, які, згідно до закону «Про Державний бюджет» на відповідний рік, частково закріплюються за відповідним бюджетом, враховуючи потребу в ньому у даному періоді. Власні доходи – це доходи, які повністю залишаються на рівні відповідного місцевого бюджету і використовуються органами місцевого самоврядування для виконання власних повноважень. Саме ці доходи є основою фінансової самостійності органів мі-

сцевого самоврядування, під якою ми розуміємо здатність органів місцевого самоврядування забезпечити збалансоване покриття витрат місцевих бюджетів власними доходами шляхом проведення самостійної податково-бюджетної політики.

На сьогодні самостійно утримувати себе можуть шість областей України. Найбільшу суму в розрахунку на одного мешканця до держбюджету перераховує Полтавська область – 3 757 грн. Далі йдуть такі області: Харківська (2 520 грн.), Дніпропетровська (1 878 грн.), Сумська (865 грн.), Черкаська (168 грн.) і Львівська (140 грн.).

Натомість, Донецька область за 2012 р. отримала з держбюджету на 9,2 млрд. грн. асигнувань, дотацій і субвенцій більше, ніж у нього заплатила. Більше грошей з бюджету отримав лише Київ – понад 11 млрд. грн. (табл. 2).

Таблиця 2

Надходження (видатки) до бюджету по регіонах України за 2012 р.

Область	Всього перераховано в держбюджет, млрд. грн.	Всього отримано з держбюджету, млрд. грн.	Профіцит / дефіцит, млрд. грн.
Полтавська	9,60	4,12	5,48
Харківська	10,38	3,48	6,90
Дніпропетровська	15,03	8,85	6,19
Сумська	2,61	1,63	0,98
Черкаська	2,18	1,97	0,21
Львівська	4,70	4,34	0,36
Рівненська	1,96	1,94	-0,01
Житомирська	3,24	3,54	-0,30
Чернівецька	0,82	1,08	-0,26
Хмельницька	0,97	1,42	-0,45
Херсонська	1,0	1,40	-0,40
Одеська	1,85	3,30	-1,46
Чернігівська	1,73	2,52	-0,78
Київська	2,16	3,49	-1,33
Запорізька	1,77	4,07	-2,30
Вінницька	1,63	3,98	-2,35
Миколаївська	0,80	2,82	-2,02
АР Крим	1,94	5,72	-3,78
Кіровоградська	0,23	2,24	-2,01
Донецька	3,85	13,09	-9,25
Луганська	4,35	9,42	-5,07
Івано-Франківська	0,27	3,41	-3,14
Волинська	1,47	4,32	-2,85
Тернопільська	0,92	4,36	-3,45
Закарпатська	0,98	5,51	-4,53

За 2012 р. Донецька область отримала з держбюджету на 9,2 млрд. грн. асигнувань, дотацій і субвенцій більше, ніж до нього повернула. Більше платежів з бюджету отримав тільки Київ – більше 11 млрд. У той же час Львівська область за півроку перераховувала до держбюджету на 356 млн. грн. більше, ніж з нього отримала. Вирахуванням імпорту Україну, по суті, «годуєть» три області: Хар-

ківська, що видобуває нафту і газ, Дніпропетровська, де видобувається залізна руда, і особливо Полтавська, в якій розвинений видобуток усього переліченого. Вони забезпечують бюджет значними сумами рентних платежів та плати за користування надрами. Крім цих трьох областей, «в плюс» в першому півріччі працювали також Сумська, Черкаська та Львівська області. У Рівненській доходи і витрати практично рівні.

Забезпечення сталого розвитку регіону, покращення технологій агропромислового виробництва, підвищення його конкурентоспроможності на національному і світовому ринках, оптимізація структури посівних площ, створення сприятливого інвестиційного клімату – це ті тенденції, які характерні для аграрного сектора Полтавської області. Розглянемо більш детально виконання бюджету Полтавської області. Загальний обсяг надходжень до бюджетів усіх рівнів за 2012 р. становить 16526,0 млн. грн. До Державного бюджету мобілізовано 13687,7 млн. грн. Порівняно з відповідним періодом минулого року надходження доходів зменшилися на 724,8 млн. грн. або на 5,0 %.

Місцеві бюджети за доходами (без урахування трансфертів із Державного бюджету та власних надходжень бюджетних установ) виконано в сумі 2838,3 млн. грн. Порівняно з 2012 р. надходження зменшилися на 18,3 млн. грн. або на 0,6 %. Планові показники виконано на 98,3 %. Моніторинг виконання доходів бюджету Полтавської області наведений к табл. 3.

Таблиця 3

Моніторинг виконання доходів бюджету Полтавської області за 2012 р.

Показники	Прогнозні показники	План на рік	Фактично надійшло	Відхилення від плану (+, -)	Виконання плану, у %
Місцеві бюджети (загальний фонд)	2956,9	3079,1	3185,7	106,6	103,5
збільшення до попереднього року, млн. грн. / %			475,8/ 117,6		
Податок на доходи фізичних осіб		2292,3	2299,1	6,8	100,3
Плата за землю		429,5	477,2	47,7	111,1
Інші		357,3	409,4	52,1	114,6
в т.ч. обласний бюджет (загальний фонд)	835,0	833,7	882,7	49,0	105,9
збільшення до попереднього року, млн. грн. / %			148,4/ 120,2		
Податок на доходи фізичних осіб		563,8	574,8	11,0	101,9
Плата за користування надрами		228,0	255,3	27,3	112,0
Інші		41,9	52,6	10,7	125,6
Дотація вирівнювання місцевим бюджетам		1345	1345	0,0	100,0
збільшення до попереднього року, млн. грн. / %			113,8/ 109,2		

* податковий борг до місцевих бюджетів на 1.01.2013 р. - 43,6 млн. грн.

Збільшилися надходження до загального фонду в усіх містах обласного значення та районах, крім обласного бюджету (зменшення – 16,2 %), бюдже-

ту Кобеляцького району (зменшення – 4,6%), бюджету Семенівського (зменшення – 3,2%), бюджету Новосанжарського району (зменшення – 0,6%), бюджету Шишацького району (зменшення – 0,5%). Серед міст найбільший приріст доходів до бюджету в м.Комсомольськ (5,7%), серед районів – у Диканському (16,5%), Пирятинському (15,7%), Лубенському (15,5%), Лохвицькому (15,1%) та Козельщинському (13,1%). Найнижчі показники зростання доходів у м.Кременчук (0,7%) та Полтавському районі (2,7%).

Значне перевиконання доходної частини бюджету в Кременчуцькому (14,7%), Лубенському (12,2%), Чутівському (10,8%), Миргородському (9,6%) районах. Не виконано планові показники загального фонду бюджетів м.Кременчук – на 101,0 млн. грн., м.Полтава – на 34,7 млн. грн., м.Миргород – на 4,1 млн. грн., м.Лубни – на 2,8 млн. грн., м.Комсомольськ – 0,5 млн. грн. та Новосанжарського – на 4,4 млн. грн., Котелевського – на 0,3 млн. грн., Шишацького – на 0,3 млн. грн. районів.

Надходження до загального фонду обласного бюджету становлять 584,0 млн. грн. Рівень виконання затверджених показників – 100,4 %. Річні планові показники доходів загального фонду місцевих бюджетів виконано на 76,9 %. Найвищий рівень виконання плану на рік у Лубенському (93,0 %), Кременчуцькому (92,8 %), Чутівському (88,9 %) та Миргородському (88,5 %) районах, найнижчий – у Новосанжарському районі (66,9 %) та м.Кременчук (67,1 %). Надходження доходів, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів, – 2005,8 млн. грн. при доведеному Міністерством фінансів України орієнтовному показнику 2158,6 млн. грн., що становить 92,9 %. Серед міст найбільше невиконання по бюджету м.Кременчук – на 87,9 млн. грн. (20,7 %), серед районів по Новосанжарському – на 7,8 млн. грн. (21,4 %). З усіх податків та платежів до загального фонду виконано затверджені показники, крім планових показників з податку на доходи фізичних осіб (недоотримано 180,3 млн. грн. або 8,5 %), плати за розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів (недоотримано 2,0 млн. грн. або 15,1 %) та плати за надання адміністративних послуг (недоотримано 1,7 млн. грн. або 7,7 %).

Фактичні надходження податку на доходи фізичних осіб, питома вага якого в загальному фонді – 76,5 %, становлять 1944,2 млн. грн. або 91,5 % від плану. Порівняно з аналогічним періодом минулого року надходження податку на доходи фізичних осіб збільшилися на 90,1 млн. грн. (4,9 %). Плати за землю надійшло 426,3 млн. грн. (105,7 % до плану). В порівнянні з січнем-жовтнем 2012 р. приріст надходжень становить 27,6 млн. грн. (6,9 %).

До спеціального фонду (без урахування трансфертів із Державного бюджету та власних надходжень бюджетних установ) надійшло 296,5 млн. грн. Порівняно з відповідним періодом минулого року надходження до спеціального фонду збільшилися на 6,4 млн. грн. (2,2 %), що відбулося в основному за рахунок збільшення єдиного податку на 72,7 млн. грн. (85,1 %). Затверджені показники спеціального фонду виконано по всіх податках, зборах та платежах спеціального фонду, крім цільових фондів (недовиконання – 2,6 млн. грн. або 17,1 %) та коштів від продажу землі (недовиконання – 0,6 млн. грн. або 5,2 %). Найбільші надпланові надходження єдиного податку – 33,0

млн. грн., екологічного податку – 24,5 млн. грн. До місцевих бюджетів перераховано дотації вирівнювання в сумі 1320,9 млн. грн. або 97,4 % від затвердженого показника.

Видатки загального фонду бюджету області за 2013 р. освоєні в сумі 4941,0 млн. грн., або на 89,0 % до планових асигнувань з урахуванням змін. Бюджет області за показниками спеціального фонду виконано в сумі 568,2 млн. грн., або на 69,1 % до річного плану. На утримання соціально-культурної сфери спрямовано 90,2 % коштів місцевих бюджетів – 4457,1 млн. грн. На утримання установ освіти – 1706,1 млн. грн. На охорону здоров'я використано 1136,3 млн. грн. На утримання установ соціального захисту профінансовано 1350 млн. грн., культури – 217,3 млн. грн., фізичної культури і спорту – 47,4 млн. грн. На соціальні витрати спрямовано 4064,1 млн. грн., що на 264,9 млн. грн. або на 7% більше, ніж у 2012 році. Фонд оплати праці порівняно з відповідним періодом минулого року зріс на 6,2% або на 163,6 млн. грн. Станом на 01.11.2013 відсутня прострочена заборгованість із виплати заробітної плати працівникам бюджетної сфери.

Місцевими бюджетами із державного бюджету отримано субвенції на соціальні виплати населенню в сумі 1149,2 млн. грн. (90,5% від плану). Освоєно субвенції на надання пільг та субсидій населенню за спожиті природний газ, електричну енергію, теплопостачання, водопостачання, квартирну плату в сумі 184,8 млн. грн. (79,4 % від плану). Виділені кошти, направлені підприємствам (надавачам послуг), за отримані пільговими категоріями населення тепло - в сумі 49,4 млн. грн., електричну енергію – 15,9 млн. грн., природний газ – 85,9 млн. грн., водопостачання та водовідведення – 19,6 млн. грн., житлово-комунальні послуги – 14,0 млн. грн.

Відповідно до зареєстрованих фінансових зобов'язань області надійшло субвенції на надання пільг та субсидій населенню на оплату твердого палива і скрапленого газу в сумі 7,5 млн. грн. Отримано субвенції на виплату допомоги сім'ям із дітьми, малозабезпеченим сім'ям, самотніми матерями, інвалідам із дитинства та дітям-інвалідам у сумі 913,1 млн. грн. Кредиторська заборгованість відсутня. Субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на послуги зв'язку, інші передбачені законодавством пільги та компенсаційні виплати за пільговий проїзд окремих категорій громадян транспортом надійшло 43,8 млн. грн. або 88,8% від плану.

На відшкодування витрат, отриманих перевізниками від перевезення пільгових категорій громадян, місцевими бюджетами виділено 35,0 млн. грн., на послуги зв'язку – 6,4 млн. грн., на інші пільги – 2,4 млн. грн. В 3-му кварталі поточного року Держфінінспекцією в області, згідно плану ревізій місцевих бюджетів, проведена ревізія бюджетів Решетилівського району.

Ревізією охоплено 5 установ, за результатами яких встановлено фінансових порушень, що призвели до втрат фінансових і матеріальних ресурсів на загальну суму 497,6 тис. грн., з них недоотримано коштів загальним та спеціальним фондами бюджету – 253,5 тис. грн. По результатах ревізії порушення, що призвели до втрат фінансових і матеріальних ресурсів відшкодовані в загальній сумі 139,9 тис. грн., в тому числі: надійшло фінансових ре-

курсів до бюджетів різних рівнів – 41,2 тис. грн.

За допущені порушення на 5 посадових осіб складено адміністративні протоколи. За порушення бюджетного законодавства Держфінінспекцією в Полтавській області застосовано 3 фінансових санкцій у вигляді зупинення операцій з бюджетними коштами на рахунках установ-порушників та 1 санкцію - зменшення бюджетних асигнувань на суму 77,1 тис. грн.

Згідно Бюджетного кодексу України бюджет може складатися із загального та спеціального фондів. При цьому загальний фонд бюджету включає всі видатки бюджету за рахунок надходжень до загального фонду бюджету. Спеціальний фонд бюджету включає бюджетні видатки за рахунок конкретно визначених джерел надходжень.

Аналіз фінансування видатків із загального і спеціального фонду місцевих бюджетів Полтавської області за 2012 рік (табл. 4) показав, що такі статті видатків як будівництво, транспорт, дорожнє господарство, зв'язок, телекомунікації і інформатика, інші послуги, пов'язані з економічною діяльністю, охорона навколишнього природного середовища та ядерна безпека фінансуються із спеціального фонду. Фінансування інших статей здебільшого здійснюється з загального фонду.

Таблиця 4

Співвідношення фінансування видатків із загального і спеціального фондів бюджету Полтавської області за 2012 р*

Видатки	Загальний фонд		Спеціальний фонд		Разом обсяг, тис. грн.
	обсяг, тис. грн.	% вико- нання до річного плану	обсяг, тис. грн.	% вико- нання до річного плану	
Державне управління	346 790,2	93,4	17 642,9	72,5	364433,1
Правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави	3 068,7	95,6	35,0	100,0	3103,7
Освіта	2155546,5	97,8	151 643,3	118,1	2307189,8
Охорона здоров'я	1457738,1	98,8	132 522,8	161,1	1590260,9
Соціальний захист та соціальне забезпечення	1658179,0	96,3	30 014,1	99,9	1688193,1
Житлово-комунальне господарство	129 457,1	82,5	76 367,2	39,7	205824,3
Культура і мистецтво	270 422,6	94,3	23 043,0	67,2	293465,6
Засоби масової інформації	9 307,2	88,4	265,7	80,3	9572,9
Фізична культура і спорт	59 552,8	88,6	4 267,8	145,5	63820,6
Будівництво	139,0	67,1	84 046,1	60,5	84185,1
Сільське господарство і лісове господарство, рибне господарство та мисливство	2 755,6	53,2	494,2	19,4	3249,8
Транспорт, дорожнє господарство, зв'язок, телекомунікації та інформатика	53 768,7	87,8	60 310,5	48,8	114079,2
Інші послуги, пов'язані з економічною діяльністю	243,9	32,6	11 949,3	47,2	12193,2

Видатки	Загальний фонд		Спеціальний фонд		Разом
	обсяг, тис. грн.	% вико- нання до річного плану	обсяг, тис. грн.	% вико- нання до річного плану	обсяг, тис. грн.
Охорона навколишнього при- родного середовища	1 008,2	83,6	1 885,8	24,3	2894,0
Запобігання та ліквідація над- звичайних ситуацій та наслідків стихійного лиха	4 175,2	94,5	224,8	53,8	4400,0
Обслуговування боргу	3 502,7	99,9			3502,7
Цільові фонди			66 493,9	31,4	66 493,9
Видатки, не віднесені до основ- них груп	42 721,4	66,1	55 170,6	88,9	97892,0
Всього	6198376,9	96,3	716377,0	67,1	6914753,9

**Складено на основі даних Головного фінансового управління Полтавської обласної державної адміністрації.*

В цілому видатки місцевого бюджету Полтавської області мають соці-
альне спрямування: значна частина видатків припадає на охорону здоров'я
та соціальний захист і соціальне забезпечення, найменше на сільське госпо-
дарство і лісове господарство, рибне господарство та мисливство, запобі-
гання та ліквідація надзвичайних ситуацій та наслідків стихійного лиха та
інші послуги, пов'язані з економічною діяльністю. Незважаючи на проведе-
ні адміністративні реформи (скорочення чисельності держслужбовців, вве-
дення жорсткої економії використання бюджетних коштів), видатки на
утримання органів влади складають значну питому вагу у загальному їх об-
сязі. Тому першочерговим завданням є оптимізація структури видатків для
забезпечення справедливого розподілу коштів між усіма верствами насе-
лення, підприємствами, органами державної і місцевої влади.

Висновки. Оцінюючи фінансову підтримку, можна зробити висновок,
що держава досягла протягом останнього часу в цьому питанні певних успі-
хів. Проте коштів на фінансування за всіма напрямками розвитку області є
бракує. На нашу думку, за недостатності фінансових ресурсів перевагу у ви-
користанні бюджетних коштів слід надавати фінансуванню цільових про-
грам, реалізація яких обіцяє максимальний економічний ефект. Для підви-
щення зацікавленості і відповідальності за кінцеві результати доцільно за-
провадити змішане фінансування, де б власні кошти учасників програм ста-
новили не менше половини загального обсягу вкладень. При цьому треба
змінити підхід до формування таких програм, ліквідувати формалізм і без-
відповідальність. Перевагу слід надати програмам, що пройшли конкурсний
відбір та експертизу. Фінансування з бюджету за таким принципом дасть
змогу спрямувати фінансові ресурси на вирішення актуальних завдань з мак-
симальним очікуваним ефектом.

Список використаних джерел:

1. Загородній А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк,
Т. С. Смовженко. - [4-те вид., випр. та допов.]. – К. : Знання, 2002. – 404 с.
2. Економічна енциклопедія : у 3 т. / Б. Д. Гаврилишин, О. А. Устенко [та ін.] ; від-

повід. ред. С. В. Мочерний. – К. : ВЦ «Академія», 2003. – 821 с.

3. Сазонець І. Л. Управління місцевими фінансами [навч. посіб.] / І. Л. Сазонець, Т. В. Гринько, Г. Ю. Придатко. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 107 с.

4. Павлюк К. В. Фінансові ресурси держави : [монографія] / К. В. Павлюк. – М. : НІОС, 1998. – С. 43.

5. Сазонець І. Л. Управління місцевими фінансами : [навч. посіб.] / І. Л. Сазонець, Т. В. Гринько, Г. Ю. Придатко. – К. : Центр навчальної літератури, 2002. – С. 89.

6. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України [офіційне видання] / Верховна Рада України. – К. : Парламентське вид-во, 1997. – 100 с.

7. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] : від 08.07.2010 р. № 2456-VI : станом на 4 серпня 2010 р. / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/>.

7. Василик О. Д. Бюджетна система України : [підручник] / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – С. 71.

Рецензент – д.е.н., професор Махмудов Х.З.

УДК 336.225.68

ПОДАТКОВЕ НАВАНТАЖЕННЯ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЙОГО ВИМІРУ

*Аранчій В.І., к.е.н., професор; Мисник Т.Г., к.е.н., доцент
Полтавська державна аграрна академія*

Розглянутосутність податкового навантаження. Аналізуються підходи до оцінки податкового навантаження та його впливу на фінансово-господарську діяльність господарюючого суб'єкта. Обґрунтовано рекомендації щодо вдосконалення оцінки податкового навантаження.

The essence of the tax burden. Analyzes approaches to the assessment of the tax burden and its impact on the financial and economic activity of the entity. Some recommendations for improving the assessment of the tax burden.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвиток національної податкової системи відбувається під вирішальним впливом таких зовнішніх факторів, як: міжнародна податкова конкуренція і європейська податкова гармонізація, тому особливої актуальності набуває податковий клімат у країні, раціональність податкового законодавства, що знаходить своє відображення у податковому навантаженні. У зв'язку з цим на перший план виступає адекватність оцінки податкового навантаження: чим точніше буде розрахований показник податкового навантаження, тим ефективніше будуть заходи впливу з боку держави, що здійснюються через механізми податкового регулювання.

Через податки можуть регулюватися основні макроекономічні процеси і пропорції. Завдяки податкам відбувається перерозподіл у просторі і часі значної частини виробленої вартості. Також вони безпосередньо впливають на результати економічної діяльності платників, тому податкова політика може або зацікавити платників працювати у певних галузях і на певних територіях, або ні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідея зниження податкового тиску є привабливою та має достатньо прихильників, передусім у країнах з

перехідною економікою. Проблемою оцінки рівня податкового навантаження займалися А. Соколовська, А. Скрипник, І. Луніна, В. Вишневський, П. Мельник, Г. Акулова, С. Лондар, І. Малишко, Л. Кизилова, М. Стецишин.

Постановка завдання. Податкову політику держави необхідно побудувати так, щоб, з одного боку, забезпечити виконання базової функції податків – фіскальної, а, з іншого – сприяти створенню стимулів для піднесення активності підприємницької діяльності, зростання внутрішніх та зовнішніх інвестицій в економіку, підвищення конкурентоспроможності національних підприємств на світовому ринку. Сьогодні досягненню цих двох протилежних за своєю суттю цілей заважає ряд важливих проблем, що стоять перед науковцями, державними діячами, платниками податків. Однією з найгостріших є проблема надмірного податкового навантаження та визначення оптимального рівня оподаткування, який би забезпечував стабільні та достатні надходження у Державний бюджет України, а, з іншого боку, не ліквідував би стимулів до активізації підприємницької діяльності та розвитку національної економіки в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретико-методологічні дослідження вітчизняних вчених показали, що податкові платежі складають істотну частину витрат господарюючих суб'єктів загалом. Так, Г. Бендарчук за результатами проведеного аналізу роботи підприємства на загальній системі оподаткування, зазначає, що «підприємство при 20 % рентабельності, працюючи на загальній системі оподаткування з валового доходу від реалізації виробничої продукції, після оплати прямих витрат (матеріальних і на оплату праці) має сплатити у вигляді податків, зборів і нарахувань 49,4 %, а 50,6 % залишити собі».

При цьому, Л. Андрущенко та Л. Шабліста зауважують: «не зважаючи на те, що податкове навантаження в Україні є не більшим від аналогічного показника у більшості розвинутих країн світу, на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки воно є непосильним для більшості підприємств».

О. Сторожук на підставі проведених досліджень сучасного стану оподаткування в Україні стверджує, що було виявлено надмірний рівень податкового навантаження, який негативно впливає на економіку держави і спонукає суб'єктів господарювання до проведення заходів оптимізації оподаткування їх діяльності.

Враховуючи наведене можна стверджувати, що податки є одним із важливих внутрішніх чинників сталості підприємства.

Існують такі напрямки податкового навантаження:

- формування бюджетної та податкової політики;
- формування соціальної політики;
- індикатор економічної поведінки суб'єктів господарювання;
- індикатор економічної поведінки домашнього господарства;
- стратегії розвитку виробництва, його структури та процесів нагромадження.

Рівень податкового навантаження на економіку та доходи юридичних і фізичних осіб є важливою характеристикою податкової політики держави,

оскільки здійснюючи податкове регулювання економіки, держава шляхом зміни обсягу податкових надходжень, кількості податків, їхніх видів і ставок, форм і методів оподаткування, застосування податкових пільг може суттєво впливати на процеси розподілу і перерозподілу ВВП між окремими секторами економіки, регіонами, верствами населення і на цій основі забезпечити їх поступальний розвиток та позитивні зрушення у виробничій і соціальній сфері у підвищенні життєвого рівня населення.

У науковій літературі зміст поняття «податкове навантаження» («податковий тиск», «податковий тягар») тлумачиться з двох позицій, зокрема: безпосереднього впливу податкових важелів та сукупності податкових платежів на економіку країни в цілому та доходи юридичних і фізичних осіб. Це поняття разом з іншими категоріями науки про податки утворює смислове ядро термінології оподаткування, яке увібрало в себе уявлення про граничні межі оподаткування в національній економіці.

Таким чином, межа податкового навантаження – це умовна точка в оподаткуванні, при якій досягається оптимальна як для платників, так і для державної скарбниці частка ВВП, що перерозподіляється через державний бюджет.

Надмірне податкове навантаження є негативним фактором податкової політики, яка не дає нормально функціонувати підприємствам, стримує ділову активність суб'єктів господарювання. Своєю чергою, надмірно низький рівень податкового навантаження – це недоодержання податкових платежів, що не дає змоги державі повною мірою виконувати свої функції.

Під оптимальним рівнем податкового навантаження розуміють рівень, при якому платники податків, відносно до своєї платоспроможності, згодні платити встановлені державою податкові платежі, одержуючи від держави якісні суспільні блага.

На макрорівні під податковим навантаженням розуміють вартісний вираз усієї сукупності податків, зборів та інших обов'язкових платежів до бюджетів усіх рівнів, які повинна сплачувати юридична чи фізична особа згідно з чинним податковим законодавством країни.

Система оцінки ефективності податкової політики підприємства (юридичних та фізичних осіб) містить такі дві групи показників:

- оцінка податкового навантаження;
- оцінка ефективності податкового планування.

Показники ефективності податкової політики підприємства:

а) показники для оцінки рівня податкового навантаження: сума сплачуваних податків; структура податків в собівартості та в ціні; коефіцієнт податковості реалізованої продукції; коефіцієнти оподаткування: доходів; витрат; прибутку.

б) показники для оцінки ефективності податкового планування: коефіцієнт ефективності податкової політики; відносне зменшення податкових платежів; загальний коефіцієнт оподаткування; коефіцієнт використання податкових пільг; абсолютне зменшення податків, сплачуваних платником податку за певний час.

У міжнародній статистиці для виміру загального рівня податкового тиску на економіку використовується податковий коефіцієнт (tax ratio), що розраховується як відношення суми сплачених податків, включаючи обов'язкові відрахування в державні соціальні фонди, до ВВП у ринкових цінах. При цьому обов'язкові відрахування у соціальні фонди враховуються при розрахунку податкового коефіцієнта на тій підставі, що в міжнародній статистиці вони розглядаються як податки, а не як звичайні страхові внески.

Із набуттям чинності Податкового кодексу України методика обчислення податкового навантаження не змінилася. Згідно з «Методичними рекомендаціями щодо складання плану-графіка проведення документальних планових перевірок суб'єктів господарювання», термін «податкове навантаження» змінено на «податкову віддачу», але зміст його залишився цим самим. Розрахунок рівня податкового навантаження згідно з методичними рекомендаціями відбувається на основі визначення двох видів податку – податку на прибуток та податку на додану вартість. Податкове навантаження з податку на прибуток визначається як відношення податку на прибуток до доходу підприємства:

$$\text{ПН}_{\text{ПнП}} \% = \frac{\text{ПнП}}{\text{Д}} \times 100, \quad (1)$$

де $\text{ПН}_{\text{ПнП}}$ – податкове навантаження з податку на прибуток (%);

ПнП – податок на прибуток (тис. грн);

Д – доходи підприємства (тис. грн).

Податкове навантаження з податку на додану вартість визначається як відношення податку на додану вартість до доданої вартості:

$$\text{ПН}_{\text{ПДВ}} \% = \frac{\text{ПДВ}}{\text{ДВ}} \times 100, \quad (2)$$

де $\text{ПН}_{\text{ПДВ}}$ – податкове навантаження з ПДВ (%);

ПДВ – податок на додану вартість (тис. грн.);

ДВ – додана вартість (тис. грн).

Доречно зазначити, що ці показники не враховують податкове навантаження на підприємство загалом як інтегральний показник, адже враховуються тільки два види податку. Інші податкові платежі займають значну частку в загальній сукупності податкових платежів.

Методика, запропонована автором М. Н. Крейніною, передбачає зіставлення податку і джерела його сплати. М. Н. Крейніна пропонує не враховувати у податковому навантаженні ПДВ і акцизів. Оскільки вони впливають лише на платоспроможність підприємства, тому їх доцільно порівнювати з кредиторською та дебіторською заборгованістю. Інші податки для розрахунку податкового навантаження потрібно оцінювати у відсотках до загальної суми прибутку. Також автор методики пропонує уявити ситуацію, коли підприємство взагалі не платить податки, і порівняти цю ситуацію з дійсною.

На думку автора, податки необхідно порівнювати саме із джерелом їх сплати. А інтегрований показник, до якого можна привести суму всіх податків, – прибуток підприємства.

Департаментом податкової політики Мінфіну РФ розроблена методика,

за якою навантаження прийнято оцінювати відношенням усіх податків, що сплачуються, до виручки від реалізації, включаючи виручку від іншої реалізації:

$$K_{\text{нн}} = \frac{\text{ПП}}{\text{ЗВ}} \times 100, \quad (3)$$

де ПП – сума податкових платежів (тис. грн);

ЗВ – загальна сума виручки, що включає виручку від реалізації, товарів, робіт, послуг та інші реалізаційні доходи.

Погоджуючись з тим, що цей показник виявляє частку податків у виручці від реалізації, відзначимо, що він не характеризує повною мірою вплив податків на фінансовий стан підприємства, тому що не враховує структуру податків у виручці.

Таким чином, існує безліч методик визначення податкового тягаря, які відрізняються, як по ієрархії розгляду проблеми, так і з комплексу показників, використовуваних у розрахунках.

На практиці широко застосовуються інші показники податкового навантаження, де за основу взято співвідношення суми податків до різних економічних показників підприємства.

Таблиця 1

Характеристика методик визначення податкового навантаження

Формула	Умовні позначення	Характеристика методу
$\text{ПН}_d = \frac{\text{ПП}}{D} \times 100$	ПН_d – податкове навантаження через показник доходу;	характеризує податкомісткість виготовленої продукції. Не дає реальної картини податкового навантаження на платника податків;
$\text{ПН}_{\text{ВР}} = \frac{\text{ПП}}{\text{ВР}} \times 100 \%$	$\text{ПН}_{\text{ВР}}$ – податкове навантаження через виручку від реалізації;	не дає змоги визначити вплив зміни структури податків на показник податкового навантаження;
$\text{ПН}_{\text{Пр}} = \frac{\text{ПнП}}{\text{Пр}} \times 100 \%$	$\text{ПН}_{\text{Пр}}$ – податкове навантаження через показник прибутку підприємства; Пр – прибуток підприємства;	визначає вплив податку на прибуток на фінансовий стан підприємства. Не враховує інших прямих податків;
$\text{ПН}_A = \frac{\text{ПП}}{A} \times 100 \%$	ПН_A – податкове навантаження через показник активів; A – вартість активів підприємства.	характеризує рівень капіталізації підприємства. Дає змогу об'єктивно оцінити ділову активність;

Недоліками цих методів розрахунку податкового навантаження є багато факторів:

- складність створення єдиної уніфікованої методики розрахунку податкового навантаження, оскільки в податковій системі України існують різні види оподаткування залежних від умов і характеру діяльності;

- методика розрахунку податкового навантаження повинна містити загальний підхід до кількісного та якісного оцінювання впливу податкових платежів на фінансовий стан підприємства;

- неврахування багатьох податків при розрахунку податкового навантаження;
- відсутність контрольного показника податкового навантаження, що унеможливорює порівняння рівня оподаткування на різних підприємствах.

З проведеного аналізу робимо висновок, що доцільно розраховувати податкове навантаження відношенням податкових платежів до джерел їх сплати та запропоновано формулу розрахунку середнього показника податкового навантаження за всіма податковими платежами, що сплачує підприємство:

$$ПН\% = \frac{1}{4} \left(\frac{ПДВ}{ДВ} + \frac{ПнП}{П} + \frac{ПП\text{прям}}{В} + \frac{ПП\text{непрям}}{Д} \right) \times 100; \quad (4)$$

Отже, середній показник податкового навантаження не визначає реального податкового навантаження, а дає змогу завдяки порівнянню з показниками базового періоду визначити критерії ризику порушень податкового законодавства платниками податків – юридичними особами. Групи ризику порушень податкового законодавства формуються шляхом аналізу відхилень фактичного значення показника, порівняно з базовим значенням.

Запропонована методика розрахунку середнього показника податкового навантаження охоплює усі основні податки, які сплачує підприємство, і може використовуватися для проведення аналітичного дослідження у сфері оподаткування на рівні підприємства, а також податковими органами для виявлення підприємств, які ухиляються від сплати податкових платежів або використовують механізми мінімізації податкових зобов'язань.

Висновки. Оптимізувати податкові платежі дозволяє ефективно організована система податкового планування. Узгодженість діяльності та оптимізація цієї системи у напрямку мінімізації податків законним шляхом знижує фінансові витрати і зміцнює фінансовий стан підприємства загалом.

При здійсненні мінімізації податків необхідно досягати збільшення усіх видів фінансових ресурсів підприємства. Плануючи податкові наслідки своєї діяльності, необхідно наперед прораховувати суми передбачуваних податків для визначення можливості їх мінімізації або максимізації доходів законними способами і методами у межах бізнесової етики.

Необхідність податкового планування додатково підтверджується потребою у передбаченні їх видатків на сплату податків відповідно до обраного режиму оподаткування. Результатом таких заходів є оптимізація напрямів використання грошових коштів, що в той чи інший період року формуються на рахунках підприємства. Адже, коли відомо яку суму коштів слід використати на сплату обов'язкових податкових платежів, підприємство може планувати решту витрат на поповнення складу основних засобів та оборотних активів, виконання інших зобов'язань.

Список використаних джерел:

1. Башуцька О. С. Податкове планування та прогнозування в системі податково-бюджетного регулювання / О. С. Башуцька // Наука й економіка – 2010. – № 1 (17) – С. 7-10.
2. Вишневський В. П. Оцінка можливості зниження податкового тягаря / В. П. Вишневський, Д. В. Липницький // Фінанси України. – 2012. – № 8. – С. 93 – 105.

3. Львовичкін С. Податкова структура в Україні та шляхи її вдосконалення / С. Львовичкін // Економіка України. – 2012 р. - № 8. - С. 62-71.
 4. Соколовська А. М. Податкова система України в контексті світового досвіду // Фінанси України. – 2012. – № 7. – С. 77-89.
 5. Ярова Н. В. Вплив ПДВ на фінансово-господарську діяльність підприємств / Н. В. Ярова // Актуальні проблеми економіки – 2009. – № 5(95) 9. – С. 230 – 236.
- Рецензент – д.е.н., професор Махмудов Х.З.*

УДК 330.356 : 336

КАПІТАЛ ТА ФІНАНСОВІ РИЗИКИ ПОВ'ЯЗАНІ З НИМ

Бойко Л.М., д.е.н., доцент

Інститут підготовки кадрів Державної служби зайнятості України;

Дроботя Я.А., к.е.н.

Полтавська державна аграрна академія

У статті подано дослідження фінансових ризиків, зокрема запропоновано дослідження фінансових ризиків властивих власному та позиковому капіталу підприємства. Фінансові ризики пов'язані із власним та позиковим капіталом підприємства запропоновано класифікувати залежно від сфер управління капіталом: фінансові ризики, які виникають при формуванні капіталу та фінансові ризики, які виникають при його використанні. Запропоновано подальшу класифікацію фінансових ризиків які виникають при формуванні капіталу та фінансових ризиків, які виникають при його використанні.

The article presents a study of financial risks, including financial risks of the proposed research and its own inherent loan capital of the company. Financial risks associated with their own and borrowed capital enterprises classified according to the proposed areas of money management: financial risks that arise in the formation of capital and financial risks that arise in its use. A further classification of financial risks that arise in the formation of capital and financial risks that arise in its use.

Постановка проблеми. Капітал підприємства – це і юридична і виробнича умова функціонування підприємства. А тому капітал є важливою основою, базисом, функціонування підприємства будь-якої форми власності, в будь-якій галузі. Однак, капітал підприємства як сам піддається фінансовим ризикам, так і створює фінансові ризики для діяльності підприємства. Отже, на наш погляд, дане питання є актуальним як з точки зору ефективного управління капіталом, так і з точки зору фінансової стійкості підприємства та управління фінансовими ризиками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню пов'язаному із дослідженням фінансових ризиків приділяло увагу багато як вітчизняних так і зарубіжних науковців. Зокрема серед зарубіжних науковців слід відзначити Дж. К. Ван Хорна, Дж. М. Ваховича [3], К. Редхеда [9], Р. Н. Холта [11], С. Хьюса [9]. До вітчизняних науковців відносять І. О. Бланка [1,2], В. В. Вітлінського [4], Г. У. Великоіваненка [4], Н. В. Воєводіну [5], Л. А. Останкову [7], Р. В. Пікуса [8], Н. Ю. Шевченко [7]. Дослідженню капіталу та управлінню ним присвятили свої праці І. О. Бланк [1, 2], Дж. К. Ван Хорн, Дж. М. Вахович [3], Р. Н. Холт [11]. Однак, питання пов'язане

із фінансовими ризиками властивими капіталу підприємства, з нашого погляду, є недостатньо дослідженим, що й обумовлює актуальність означеної публікації.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення результатів дослідження щодо узагальнення ризиків властивих запозиченому та власному капіталу підприємства при формуванні капіталу та ризиків властивих капіталу підприємства при його використанні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Практика функціонування вітчизняних підприємств показує, що методи управління капіталом та управління фінансовими ризиками відносно новий підхід до управління для вітчизняних підприємств. Формуючи структуру капіталу підприємства, з нашого погляду, необхідно досить виважено підійти до означеного питання, оскільки дана структура вплине на весь подальший розвиток та функціонування підприємства, дасть можливість забезпечити стабільний прибуток або ж навпаки – забезпечить кризу неплатежів, втрату прибутку. І. О. Бланк пропонує три критерії оптимізації структури капіталу: максимізація рівня фінансової рентабельності, мінімізація вартості капіталу, мінімізація рівня фінансових ризиків [1]. Залежно від прагнень підприємства та ставлення до фінансових ризиків необхідно обрати один із цих критеріїв та виважено і обґрунтовано, на основі здійснення математичних розрахунків, підійти до формування структури капіталу підприємства. Фінансові ризики і підприємницька діяльність перебувають у постійній залежності, а тому при формуванні та використанні капіталу підприємства необхідно визначити дані ризики та оцінити їх вплив з метою уникнення, зменшення дії ризиків або ж взагалі відмови від вкладення капіталу в певну господарську діяльність, операцію тощо. Для ефективного управління як фінансовими ризиками підприємства, так і його капіталом, на нашу думку, потрібно визначити дійсну структуру капіталу, а потім проаналізувати ризики пов'язані із власним і позиковим капіталом і прийняти рішення про оптимізацію структури капіталу за одним із критеріїв. Згідно поглядів Л. А. Останкової та Н. Ю. Шевченко економічні ризики необхідно класифікувати за: масштабами та розмірами, за аспектами, за ступенем об'єктивності та суб'єктивності рішень, за ступенем ризикованості рішень, за типами ризику, за часом прийняття рішень, за кількістю осіб, що приймають рішення, щодо ситуації та відносно діяльності економічних суб'єктів [7, с. 9-10]. Н. В. Воєводіна поділяє фінансові ризики на валютні, операційні, кредитні та відсоткові, однак з нашого погляду, дана класифікація фінансових ризиків не є повною, що на нашу думку, пов'язане із трактуванням сутності фінансового ризику даним науковцем як ризику, що виникає по операціям на фінансовому ринку [5, с. 11]. І. О. Бланк класифікує фінансові ризики за: джерелом виникнення, за видами, за сукупністю досліджуваних інструментів, за досліджуваним об'єктом, за комплексністю, за фінансовими наслідками, за характером прояву в часі, за рівнем вірогідності реалізації, за рівнем фінансових втрат, за можливістю передбачення, за можливістю страхування [2, с. 22]. О. Б. Жихор, Ю. С. Балясна пропонують поділ фінансових ризиків за видами та за джерелами виникнення [6]. Р. В. Руда пропонує класифікацію ризиків за джерелами їх виникнення поділяючи їх на макро-, мікроекономічні та специфічні, властиві діяльності певного конкретного підприємства, окрім того мікро-

економічні ризики пропонує досліджувати за етапами виробничо-господарської діяльності [10, с. 140-141].

Дослідивши та проаналізувавши класифікаційні ознаки фінансових ризиків, які пропонує І. О. Бланк, Н. В. Воєводіна, Л. А. Останкова, Н. Ю. Шевченко, О. Б. Жихор, Ю. С. Балясна, Р. В. Руда та ін. науковці пропонуємо: по-перше класифікувати фінансові ризики властиві капіталу підприємства поділивши фінансові ризики на ризики властиві формуванню капіталу та ризики властиві його використанню; по-друге для визначення фінансових ризиків властивих капіталу підприємства скористатись класифікаційними ознаками фінансових ризиків за характером об'єкту, за видами, за джерелами їх виникнення, за характером прояву в часі, за можливостями передбачення та за фінансовими наслідками.

Фінансові ризики, що виникають при формуванні капіталу подано у табл. 1.

Таблиця 1

Фінансові ризики властиві капіталу підприємства при його формуванні

Капітал	Фінансові ризики властиві капіталу					
	За характером об'єкту	За видами	За джерелами виникнення	За характером прояву в часі	За можливістю передбачення	За фінансовими наслідками
Власний	Ризик фінансової діяльності підприємства в цілому	Ризик пов'язаний із більшою вартістю власного капіталу порівняно із позиковим	Внутрішній	Постійний	Прогнозований	Ризик, що призводить як до економічних втрат так і додаткових доходів
		Інфляційний ризик знецінення реальної вартості капіталу	Зовнішній	Постійний	Прогнозований	Ризик, що призводить до економічних втрат
Позиковий	Ризик фінансової діяльності підприємства в цілому	Відсотковий ризик – ризик зміни процентної ставки, що призведе до неоптимальності структури капіталу та можливо втрати капіталу	Зовнішній	Постійний	Прогнозований	Ризик, що призводить як до економічних втрат так і додаткових доходів. Ризик втраченої вигоди
		Інфляційний ризик – знецінення реальної вартості капіталу	Зовнішній	Постійний	Прогнозований	Ризик, що призводить до економічних втрат
		Ризик зниження фінансової стійкості – ризик пов'язаний із надмірними обсягами позикового капіталу	Внутрішній	Постійний	Прогнозований	Ризик, що призводить до економічних втрат. Ризик втраченої вигоди

Джерело: узагальнено на основі [2, с. 22; 5, с. 11; 6; 7, с. 9-10; 10, с. 140-141]

Згідно даних табл. 1 запозичений капітал генерує у собі більшу кількість ризиків ніж власний, однак, власним капіталом підприємство ризикує набагато більше, бо у випадку банкрутства підприємство повинно буде в першу чергу розрахуватись за всіма своїми боргами у тому числі і за кредитними зобов'язаннями.

В табл. 2 подано фінансові ризики властиві власному та позиковому капіталу при його використанні.

Таблиця 2

Фінансові ризики властиві власному та позиковому капіталу підприємства при його використанні

За характером об'єкту	За видами	За джерелами виникнення	За характером прояву в часі	За можливістю передбачення	За фінансовими наслідками
Ризик фінансової діяльності підприємства в цілому Ризик окремої фінансової операції Ризик різних видів фінансової діяльності	Ризик неплатоспроможності – ризик пов'язаний розбалансованістю позитивних та негативних грошових потоків, пов'язаний із неоптимальним співвідношенням між високоліквідними, середньоліквідними та низьколіквідними оборотними активами	Внутрішній	Тимчасовий	Прогнозований	Ризик втраченої вигоди
	Інфляційний ризик – ризик пов'язаний із недоотриманням (або не отриманням взагалі) доходів внаслідок їх знецінення	Зовнішній	Постійний	Прогнозований	Ризик, що призводить до економічних втрат
	Кредитний ризик – ризик, що виникає при продажу продукції підприємства в кредит	Зовнішній	Постійний	Непрогнозований	Ризик втраченої вигоди. Ризик, що призводить як до економічних втрат так і додаткових доходів
	Податковий ризик – ризик пов'язаний з надмірним зростанням податків, змін у їх справлянні, введення нових податків тощо	Зовнішній	Постійний	Непрогнозований	Ризик, що призводить як до економічних втрат так і додаткових доходів
	Структурний – неоптимальне співвідношення постійних та змінних витрат	Внутрішній	Тимчасовий	Прогнозований	Ризик, що призводить до економічних втрат
	Криміногенні ризики – ризики фіктивного банкрутства постачальників сировини, споживачів готової продукції, крадіжки обладнання, крадіжки сировини, готової продукції, ін. цінностей	Зовнішній	Постійний	Непрогнозований	Ризик, що призводить до економічних втрат
	Ризик стихійних лих, нестачі сировини та готової продукції у виробництвах пов'язаних із сезонністю	Зовнішній	Постійний	Непрогнозований	Ризик, що призводить до економічних втрат

Джерело: узагальнено на основі [2, с. 22; 5, с. 11; 6; 7, с. 9-10; 10, с. 140-141]

Згідно даних поданих у табл. 2, фінансові ризики властиві капіталу при його використанні є однаковими як для власного так і для позикового капіталу, оскільки сформований капітал направляється у господарську діяльність певного підприємства, де вже виникають певні фінансові ризики, які залежать саме від виробничого процесу, ефективності управління ним, аналізу ринків збуту кінцевої продукції та можливості задоволення кінцевих споживачів у якісній готівій продукції, товарах, роботах, послугах тощо.

Висновки. Згідно проведених досліджень фінансових ризиків та їх впливу на капітал підприємства запропоновано згрупувати фінансові ризики властиві капіталу при його формуванні та при його використанні за наступними класифікаційними ознаками: характером об'єкту, видами, джерелами їх виникнення, характером прояву в часі, можливостями передбачення та фінансовими наслідками. Даний аналіз ризиків дозволить більш ефективно управляти та контролювати процес формування і використання капіталу підприємства, ефективно управляти фінансовими ризиками.

Список використаних джерел:

1. Бланк И. А. Финансовый менеджмент : [учеб. курс] / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, 2001. – 527 с.
2. Бланк И. А. Управление финансовыми рисками : [учебник] / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, 2005. – 600 с.
3. Ван Хорн Дж. К., Вахович Дж. М. Основы финансового менеджмента / Дж. К. Ван Хорн, Дж. М. Вахович. – 12-е изд. ; пер. с англ. – М. : Вильямс, 2006. – 1232 с.
4. Вітлінський В. В., Великоіваненко Г. У. Ризикологія в економіці та підприємстві : [монографія] / В. В. Вітлінський, Г. У. Великоіваненко. – К. : КНЕУ, 2004. – 480 с.
5. Воеводина Н. В. Управление финансовыми рисками / Н. В. Воеводина. – Владивосток. : Дальневосточный государственный университет, 2001. - 92 с.
6. Жихор О. Б., Балясна Ю. С. Управління фінансовими ризиками та методи їх нейтралізації на підприємстві / О. Б. Жихор, Ю. С. Балясна // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. - 2011. - Вип. 2. - С. 149-153. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/fkd/2011_2/part1/22.pdf.
7. Остановова Л. А., Шевченко Н. Ю. Аналіз моделювання та управління економічними ризиками : навч. посібник / Л. А. Остановова, Н. Ю. Шевченко. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 256 с.
8. Пікус Р. В. Управління фінансовими ризиками : [навч. посібник] / Р. В. Пікус . – 2-ге вид., виправ. – К. : Знання, 2011. – 598 с.
9. Рэдхэд К., Хьюс С. Управление финансовыми рисками / К. Рэдхэд, С. Хьюс. - М. : ИНФРА-М, 1996. - 288 с.
10. Руда Р. В. Фінансовий ризик: макроекономічні та мікроекономічні причини його виникнення / Р. В. Руда // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2011. - № 2 (14). – С. 139-141.
11. Холт Р. Н. Основы финансового менеджмента / Р. Н. Холт ; пер. с англ. – М. : Дело, 1995. – 128 с.

Рецензент – к.е.н., професор Аранчій В.І.

**ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЗАМОВЛЕННЯМ
МІНЕРАЛЬНИХ ДОБРИВ
У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ**

*Тюхтій М. П., д.е.н.; Собчишин В. М., ст. викладач
Полтавська державна аграрна академія*

Обґрунтовано методичні засади управління замовленням мінеральних добрив шляхом мінімізації витрат на їх закупівлю та зберігання у сільськогосподарських підприємствах. Оптимізацію витрат на закупівлю та зберігання мінеральних добрив запропоновано здійснювати шляхом формування моделі мінімізації витрат на придбання та зберігання мінеральних добрив із урахуванням динаміки цін і гарантійного терміну їх зберігання. Зокрема, опрацьована цільова функція передбачає мінімізацію витрат на придбання та зберігання азотних, фосфорних і калійних добрив. Для прогнозування цін на основні азотні добрива (аміачну селітру та карбамід) використано модель Вінтерса, яка дозволяє підвищити точність прогнозу, коли ряд динаміки включає тренд і сезонність коливання.

Methodological foundations order control fertilizer by minimizing the cost of its purchase and storage at agricultural enterprises have been substantiated. Optimizing the costs of purchase and storage of mineral fertilizers proposed accomplished by forming a model to minimize the cost of purchase and storage of fertilizers based on the dynamics of prices and the warranty period of storage. In particular, having worked for the objective function involves minimization of the cost of purchase and storage of nitrogen, phosphate and potash fertilizers. To predict the prices of basic nitrogen fertilizers (ammonium nitrate and urea) used model of Winters because it can increase the prediction accuracy when the dynamics series includes trend and seasonal fluctuations.

Постановка проблеми. Через високу вартість мінеральних добрив витрати на їх закупівлю займають одну з найбільших питому вагу в структурі матеріальних витрат на виробництво продукції рослинництва, а отже цей вид матеріально-технічних ресурсів значно впливає на витрати грошових коштів у постачанні. Зазначене зумовлює необхідність розробки методичних засад оптимізації розміру замовлення мінеральних добрив шляхом мінімізації витрат на їх закупівлю та зберігання у сільськогосподарських підприємствах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методику розрахунку економічного розміру замовлення (EOQ), яка ґрунтується на мінімізації транспортно-заготівельних витрат і витрат на зберігання матеріально-технічних ресурсів, було запропоновано в 1915 р. Ф. У. Харрісом:

$$EOQ = \sqrt{\frac{2 \cdot S_1 \cdot D}{S_2}}, \quad (1)$$

де S_1 – витрати на виконання одного замовлення, грн;

D – річна потреба у певному виді матеріально-технічних ресурсів, од.;

S_2 – витрати на зберігання одиниці певного виду матеріально-технічних ресурсів, грн [1, с. 13].

Цю залежність ще називають формулою Уілсона [1, с. 13], або формулою Андлера [2, с. 81]. Зазначена методика базується на наступних припущеннях:

- попит на матеріально-технічні ресурси є сталим, повторюваним та відомим; їх дефіцит для виробництва неприпустимий;

- час доставки є сталою і відомою величиною;
- матеріально-технічні ресурси замовляються партіями;
- ціна одиниці ресурсів не повинна залежати від обсягу, що купується;
- замовлювані матеріально-технічні ресурси є окремими і незалежними між собою товарами [4, с. 423].

Таким чином, нерівномірність споживання мінеральних добрив робить у сільськогосподарських підприємствах неможливим застосування формули (1) для оптимізації витрат на їх придбання і зберігання та зумовлює необхідність пошуку й застосування інших типів розрахункових моделей.

Постановка завдання. Мета статті полягає у висвітленні результатів розробки методичних засад оптимізації розміру замовлення мінеральних добрив шляхом мінімізації витрат на їх закупівлю та зберігання у сільськогосподарських підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оптимізацію витрат на закупівлю та зберігання мінеральних добрив нами запропоновано здійснювати шляхом формування моделі мінімізації витрат на придбання та зберігання мінеральних добрив із урахуванням динаміки цін і гарантійного терміну їх зберігання. Зокрема, опрацьована цільова функція передбачає мінімізацію витрат на придбання та зберігання азотних, фосфорних і калійних добрив:

$$C_{\min} = \left(\sum_{i=1}^n (P_{N_i} \cdot x_{\text{ПР}i}^N) + \sum_{i=1}^n (P_{P_i} \cdot x_{\text{ПР}i}^P) + \sum_{i=1}^n (P_{K_i} \cdot x_{\text{ПР}i}^K) \right) + \left(\sum_{i=1}^n (x_{\text{ЗАП}i-1}^N + x_{\text{ПР}i}^N - x_{\text{В}i}^N) \cdot V + \sum_{i=1}^n (x_{\text{ЗАП}i-1}^P + x_{\text{ПР}i}^P - x_{\text{В}i}^P) \cdot V + \sum_{i=1}^n (x_{\text{ЗАП}i-1}^K + x_{\text{ПР}i}^K - x_{\text{В}i}^K) \cdot V \right), \quad (2)$$

де P_{N_i} , P_{P_i} , P_{K_i} – ціна придбання відповідно азотних, фосфорних і калійних добрив в i -му місяці, грн/т;

$x_{\text{ПР}i}^N$, $x_{\text{ПР}i}^P$, $x_{\text{ПР}i}^K$ – обсяг закупівлі відповідно азотних, фосфорних і калійних добрив в i -му місяці, т;

$x_{\text{ЗАП}i-1}^N$, $x_{\text{ЗАП}i-1}^P$, $x_{\text{ЗАП}i-1}^K$ – обсяг запасу відповідно азотних, фосфорних і калійних добрив на складі в попередньому до i -го місяця, т;

$x_{\text{В}i}^N$, $x_{\text{В}i}^P$, $x_{\text{В}i}^K$ – обсяг використання відповідно азотних, фосфорних і калійних добрив в i -му місяці, т;

V – вартість зберігання мінеральних добрив за місяць, грн/т;

$\left(\sum_{i=1}^n (P_{N_i} \cdot x_{\text{ПР}i}^N) + \sum_{i=1}^n (P_{P_i} \cdot x_{\text{ПР}i}^P) + \sum_{i=1}^n (P_{K_i} \cdot x_{\text{ПР}i}^K) \right)$ – витрати на придбання азотних, фосфорних і калійних добрив, грн;

$\left(\sum_{i=1}^n (x_{\text{ЗАП}i-1}^N + x_{\text{ПР}i}^N - x_{\text{В}i}^N) \cdot V + \sum_{i=1}^n (x_{\text{ЗАП}i-1}^P + x_{\text{ПР}i}^P - x_{\text{В}i}^P) \cdot V + \sum_{i=1}^n (x_{\text{ЗАП}i-1}^K + x_{\text{ПР}i}^K - x_{\text{В}i}^K) \cdot V \right)$ –

витрати на зберігання азотних, фосфорних і калійних добрив, грн.

Обмеженнями цільової функції є:

- $x_{\text{ЗАП}0}^N = 0$, $x_{\text{ЗАП}0}^P = 0$, $x_{\text{ЗАП}0}^K = 0$ – початковий запас відповідно азотних, фосфорних і калійних добрив рівний нулю;

- $x_{3АПi}^N + x_{3АПi}^P + x_{3АПi}^K \leq M$ – запас мінеральних добрив не повинен перевищувати місткість складу (M);
- $x_{ПРi}^N + x_{ПРi}^P + x_{ПРi}^K \leq M - (x_{3АПi}^N + x_{3АПi}^P + x_{3АПi}^K)$ – щомісячна закупівля мінеральних добрив не повинна бути більшою за вільне місце на складі;
- $x_{Вi}^N \leq x_{3АПi-1}^N + x_{ПРi}^N$ – щомісячне вибуття азотного добрива не повинне перевищувати його запас у попередньому до i -го місяця плюс надходження в i -му місяці;
- $x_{Вi}^P \leq x_{3АПi-1}^P + x_{ПРi}^P$ – щомісячне вибуття фосфорного добрива не повинне перевищувати його запас у попередньому до i -го місяця плюс надходження в i -му місяці;
- $x_{Вi}^K \leq x_{3АПi-1}^K + x_{ПРi}^K$ – щомісячне вибуття калійного добрива не повинне перевищувати його запас у попередньому до i -го місяця плюс надходження в i -му місяці;
- $x_{Вi}^N = A_i, x_{Вi}^P = A_i, x_{Вi}^K = A_i$ – використання відповідно азотних, фосфорних і калійних добрив в окремому місяці дорівнює деякому значенню;
- $x_{ПРi}^N \geq 0, x_{ПРi}^P \geq 0, x_{ПРi}^K \geq 0$ для $i = \overline{1, n}$ – умова невід’ємності змінних;
- $x_{3АПi}^N \geq 0, x_{3АПi}^P \geq 0, x_{3АПi}^K \geq 0$ для $i = \overline{1, n}$ – умова невід’ємності змінних;
- $x_{Вi}^N \geq 0, x_{Вi}^P \geq 0, x_{Вi}^K \geq 0$ для $i = \overline{1, n}$ – умова невід’ємності змінних;
- закупівля азотних, фосфорних і калійних добрив має проводитись із урахуванням гарантійного терміну їх зберігання.

Для прогнозування цін на основні азотні добрива (аміачну селітру та карбамід) нами використано модель Вінтерса, яка дозволяє підвищити точність прогнозу, коли ряд динаміки включає тренд і сезонність коливання [3, с. 58]. Оскільки в помісячній динаміці цін на суперфосфат і калімаг-30 відсутня сезонність коливання, то прогнозування цін на зазначені мінеральні добрива здійснено методом екстраполяції тренду.

Помісячний прогноз ціни на аміачну селітру та карбамід (в упаковці) за моделлю Вінтерса проводився на основі чотирьох рівнянь:

- згладжування вихідного ряду:

$$L_t = \alpha \frac{y_t}{S_{t-s}} + (1 - \alpha)(L_{t-1} + T_{t-1}); \quad (3)$$

- згладжування тренду:

$$T_t = \beta \cdot (L_t - L_{t-1}) + (1 - \beta) \cdot T_{t-1}; \quad (4)$$

- оцінка сезонності:

$$S_t = \gamma \frac{y_t}{L_t} + (1 - \gamma) \cdot S_{t-s}; \quad (5)$$

- прогноз на p періодів уперед:

$$y_{t+p}^* = (L_t + p \cdot T_t) \cdot S_{t-s+p}, \quad (6)$$

де L_t – згладжене значення ряду;

α – параметр згладжування даних;

y_t – фактичне значення показника для періоду t ;
 β – параметр згладжування для оцінки тренду;
 T_t – оцінка тренду;
 γ – параметр згладжування для оцінки сезонності;
 S_t – оцінка сезонності;
 p – кількість періодів, на які проводиться прогноз;
 s – тривалість сезонних коливань [3, с. 59].

Параметри згладжування повинні відповідати умовам:

$$0 \leq \alpha \leq 1; 0 \leq \beta \leq 1; 0 \leq \gamma \leq 1. \quad (7)$$

Перш ніж застосовувати рівняння (3)–(6) для помісячного прогнозування ціни на аміачну селітру та карбамід (в упаковці), задано початкові умови. Нами використано один із варіантів формування початкових умов, який передбачає, що початкове значення для згладженого ряду (L_{t-1}) дорівнює середньому значенню за перші s спостережень.

Тоді початкові умови для тренду (T_{t-1}) визначаються нахилом прямої, що сформована цими спостереженнями. Для цього за формулою (8) визначають коефіцієнт нахилу лінійного тренду [3, с. 59]:

$$a_1 = \frac{N \sum y_i \cdot t_i - \sum y_i \sum t_i}{N \sum t_i^2 - (\sum t_i)^2}. \quad (8)$$

Початкових умов для оцінки сезонності (коефіцієнтів) стільки, скільки досліджується періодів сезонних коливань (у даному випадку 12). Вони розраховувались за формулою (9) [3, с. 59]:

$$S_t = \frac{y_t}{L_s}. \quad (9)$$

Використання зазначених методичних підходів дозволило опрацювати прогнози цін на аміачну селітру, карбамід, суперфосфат і калімаг-30 (в упаковці) на 2014 р. та 2015 р. (табл. 1).

Таблиця 1

**Прогнозовані ціни на окремі види мінеральних добрив (в упаковці)
вітчизняного виробництва**

Місяці	2014 р.				2015 р.			
	Аміачна селітра	Карбамід	Суперфосфат	Калімаг-30	Аміачна селітра	Карбамід	Суперфосфат	Калімаг-30
Січень	2949,51	4050,30	2433,00	2850,00	3411,51	4334,39	2586,00	3150,00
Лютий	2974,17	4101,58	2538,00	2930,00	3521,98	4362,06	2626,00	3230,00
Березень	3054,71	4168,28	2563,00	2970,00	3622,85	4404,03	2656,00	3270,00
Квітень	2777,67	3820,68	2483,00	2970,00	3475,29	4120,81	2596,00	3270,00
Травень	2656,67	3674,14	2483,00	2970,00	3334,38	4054,18	2596,00	3270,00
Червень	2515,25	3824,94	2483,00	2970,00	2951,44	3994,36	2596,00	3270,00
Липень	2606,27	3612,14	2738,00	2970,00	3069,65	3751,17	2934,00	3270,00
Серпень	2766,13	3623,29	2738,00	2930,00	3195,34	3738,02	2934,00	3210,00
Вересень	3004,64	3796,48	2738,00	2870,00	3361,98	3884,86	2934,00	3120,00
Жовтень	3143,19	3916,30	2744,00	2790,00	3444,05	4011,74	2936,00	3020,00
Листопад	3213,33	4187,26	2680,00	2672,50	3532,01	4287,63	2854,00	2875,00
Грудень	3386,46	4298,96	2690,00	2732,50	3696,57	4406,09	2866,00	2965,00

Джерело: власні розрахунки

З метою економії коштів при закупівлі мінеральних добрив сільськогосподарські підприємства можуть закупувати їх про запас у період найнижчих цін і зберігати на власних складах або користуватися послугами зі зберігання інших суб'єктів господарювання.

Розв'язання цільової функції для задоволення прогнозованої потреби в азотних, фосфорних і калійних добривах за рахунок, відповідно, аміачної селітри, суперфосфату та калімагу-30 під урожай 2015 р. при місткості складу в ТОВ «Агрофірма «Перше травня» 600 т дало наступні результати (табл. 2).

Таблиця 2

Прогноз закупівлі та зберігання аміачної селітри, суперфосфату, калімагу-30 для задоволення потреби в мінеральних добривах під уро- жай 2015 р. з мінімальними витратами на їх придбання та зберігання у ТОВ «Агрофірма «Перше травня» Новосанжарського району Полтавської області, т

Місяць	Закупівля			Використання			Обсяг зберіган- ня мінеральних добрив на влас- ному складі
	аміачної селітри	супер- фосфату	калі- магу-30	аміачної селітри	супер- фосфату	калі- магу-30	
Грудень 2013 р.	-	380,2	129,9	-	-	-	510,1
Січень 2014 р.	-	-	-	-	-	-	510,1
Лютий 2014 р.	-	-	-	-	-	-	510,1
Березень 2014 р.	-	-	-	-	-	-	510,1
Квітень 2014 р.	-	-	-	-	-	-	510,1
Травень 2014 р.	-	-	-	-	-	-	510,1
Червень 2014 р.	7,9	-	-	-	-	-	518,0
Липень 2014 р.	-	-	-	-	-	-	518,0
Серпень 2014 р.	-	-	-	-	55,8	23,6	438,6
Вересень 2014 р.	40,3	-	-	7,9	13,9	9,1	448,0
Жовтень 2014 р.	54,0	-	-	-	228,9	97,2	175,9
Листопад 2014 р.	122,9	-	67,7	-	-	-	366,5
Грудень 2014 р.	-	-	-	-	-	-	366,5
Січень 2015 р.	-	-	-	-	-	-	366,5
Лютий 2015 р.	-	-	-	-	-	-	366,5
Березень 2015 р.	-	-	-	40,3	-	-	326,2
Квітень 2015 р.	-	-	-	54,0	36,7	33,4	202,1
Травень 2015 р.	-	-	-	122,9	44,9	34,3	-
Всього	225,1	380,2	197,6	225,1	380,2	197,6	x

Джерело: власні розрахунки

Згідно з даними моделі, при закупівлі аміачної селітри 7,9 т – у червні 2014 р., 40,3 т – у вересні 2014 р., 54,0 т – у жовтні 2014 р., 122,9 т – у листопаді 2014 р., суперфосфату 380,2 т – у грудні 2013 р., калімагу-30 129,9 т – у грудні 2013 р., 67,7 т – у листопаді 2014 р. (див. табл. 2), витрати на їх придбання та зберігання на власному складі будуть мінімальними й становитимуть 2162028,93 грн (табл. 3).

При задоволенні під урожай 2015 р. прогнозованої потреби ТОВ «Агрофірма «Перше травня» в азотних добривах за рахунок карбаміду витрати на придбання мінеральних добрив та їх зберігання на власному скла-

ді мінімізуються і дорівнюватимуть 2110648,47 грн (див. табл. 3) при зазначених вище помісячних обсягах закупівлі суперфосфату й калімагу-30 та, якщо закупити карбаміду 5,9; 30,1; 40,4 та 91,9 т, відповідно, у серпні, вересні, жовтні 2014 р. та травні 2015 р. (табл. 4).

Таблиця 3

Прогнозовані мінімальні витрати на придбання та зберігання мінеральних добрив під урожай 2015 р. у ТОВ «Агрофірма «Перше травня» Новосанжарського району Полтавської області, грн

Варіант задоволення потреби в азотних, фосфорних і калійних добривах	Витрати на придбання мінеральних добрив та їх зберігання на власному складі	Витрати на придбання мінеральних добрив та їх зберігання на складах суб'єктів господарювання, що надають послуги зі зберігання мінеральних добрив
Аміачна селітра, суперфосфат, калімаг-30	2162028,93	2193853,71
Карбамід, суперфосфат, калімаг-30	2110648,47	2138921,91

Джерело: власні розрахунки

Таблиця 4

Прогноз закупівлі та зберігання карбаміду, суперфосфату, калімагу-30 для задоволення потреби в мінеральних добривах під урожай 2015 р. з мінімальними витратами на їх придбання та зберігання у ТОВ «Агрофірма «Перше травня» Новосанжарського району Полтавської області, т

Місяць	Закупівля			Використання			Обсяг зберігання мінеральних добрив на власному складі
	карбаміду	суперфосфату	калімагу-30	карбаміду	суперфосфату	калімагу-30	
Грудень 2013 р.	-	380,2	129,9	-	-	-	510,1
Січень 2014 р.	-	-	-	-	-	-	510,1
Лютий 2014 р.	-	-	-	-	-	-	510,1
Березень 2014 р.	-	-	-	-	-	-	510,1
Квітень 2014 р.	-	-	-	-	-	-	510,1
Травень 2014 р.	-	-	-	-	-	-	510,1
Червень 2014 р.	-	-	-	-	-	-	510,1
Липень 2014 р.	-	-	-	-	-	-	510,1
Серпень 2014 р.	5,9	-	-	-	55,8	23,6	436,6
Вересень 2014 р.	30,1	-	-	5,9	13,9	9,1	437,8
Жовтень 2014 р.	40,4	-	-	-	228,9	97,2	152,1
Листопад 2014 р.	-	-	67,7	-	-	-	219,8
Грудень 2014 р.	-	-	-	-	-	-	219,8
Січень 2015 р.	-	-	-	-	-	-	219,8
Лютий 2015 р.	-	-	-	-	-	-	219,8
Березень 2015 р.	-	-	-	30,1	-	-	189,7
Квітень 2015 р.	-	-	-	40,4	36,7	33,4	79,2
Травень 2015 р.	91,9	-	-	91,9	44,9	34,3	-
Всього	168,3	380,2	197,6	168,3	380,2	197,6	x

Джерело: власні розрахунки

Розв'язавши цільову функцію для умови, якщо ТОВ «Агрофірма «Перше травня» необхідні під урожай 2015 р. обсяги мінеральних добрив закупуватиме й зберігатиме на складах суб'єктів господарювання, які надають послуги зі зберігання мінеральних добрив, встановлено, що мінімальні витрати на придбання та зберігання аміачної селітри, суперфосфату й калімагу-30 забезпечуватимуться за таких самих, як і в табл. 2, помісячних обсягах їх закупівлі, але зростуть до 2193853,71 грн (див. табл. 3).

Якщо прогнозована потреба в азотних добривах під урожай 2015 р. замість аміачної селітри буде задоволена за рахунок карбаміду, а мінеральні добрива зберігатимуться не на власних складах, то витрати на придбання та зберігання карбаміду, суперфосфату й калімагу-30 мінімізуються при їх закупівлі в тих же помісячних обсягах, що наведені в табл. 4, і становитимуть 2138921,91 грн (див. табл. 3).

Отже, проведені розрахунки свідчать, що прогнозовані оптимальні витрати на придбання та зберігання мінеральних добрив будуть меншими:

- за умови їх зберігання на власному складі, ніж на складах суб'єктів господарювання, які надають послуги зі зберігання мінеральних добрив;
- при задоволенні потреби в азотних добривах за рахунок карбаміду, ніж за рахунок аміачної селітри.

Висновки. Нерівномірність споживання мінеральних добрив робить у сільськогосподарських підприємствах неможливим застосування методики розрахунку економічного розміру замовлення (EOQ) для оптимізації витрат на їх придбання і зберігання.

Оптимізацію розміру замовлення шляхом мінімізації витрат на закупівлю та зберігання мінеральних добрив доцільно здійснювати на основі запропонованої моделі мінімізації витрат на придбання та зберігання мінеральних добрив (азотних, фосфорних і калійних) із урахуванням динаміки цін і гарантійного терміну їх зберігання.

Список використаних джерел:

1. Ватуля Л. П. Моделі управління запасами : посіб. до курсу «Логістика та АСУВ» ; Харківська держ. акад. залізничного транспорту. – Х. : [б. в.], 1997. – 62 с.
2. Леншин И. А. Логистика : учеб. для вузов в 2-х частях. Ч. 1 / И. А. Леншин, Ю. Й. Смоляков. – М. : Машиностроение, 1996. – 245 с.
3. Писар Н. Б. Прогнозування – прерогатива ефективної логістичної стратегії / Н. Б. Писар // Моделювання регіональної економіки : зб. наук. праць. – Івано-Франківськ : Плай, 2008. – № 1 (11). – С. 51–67.
4. Schrodler R. J. Operations management: Decision making in the operations function / R. J. Schrodler. – 3-rd ed. – USA : mc Graw-Hill publ., 1989. – 794 p.

Рецензент – д.е.н., професор Махмудов Х.З.

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

*Плаксієнко В. Я., д.е.н., професор; Ліпський Р. В., ст. викладач
Полтавська державна аграрна академія*

Зміна економічної системи, що спричинила в Україні нові умови ведення господарської діяльності, вимагає переосмислення підходів до управління підприємством, зокрема, до ведення обліку та необхідності адаптації бухгалтерського обліку до сучасних умов господарювання.

Changing economic system that caused in Ukraine a new conditions for doing of economic activities requires rethinking of approaches to the of enterprise management, particularly the implementation of accounting and necessary adaptation of accounting to the modern economic conditions.

Постановка проблеми. Українські підприємства в сучасних умовах господарювання потребують чітко визначеної гнучкої системи заходів, спрямованих на забезпечення та вдосконалення управління господарською діяльністю. Економічні, фінансові та інші показники виробничо-фінансової діяльності, які застосовуються в обліково-аналітичній практиці, так як і методи їх оцінки та використання в системі управління підприємством, мають суттєві недоліки. В даних умовах найбільш важливим елементом управління господарською діяльністю виступає бухгалтерський облік, раціональна організація якого є передумовою ефективного управління підприємством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми організації і методики бухгалтерського обліку постійно знаходяться в центрі уваги науковців і економістів усіх країн світу. Серед вітчизняних вчених вагомих внесок у розвиток бухгалтерського обліку в управлінні суб'єктом господарювання на різних історичних етапах зробили М. Т. Білуха, Ф. Ф. Бутинець, Ю. А. Верига, М. Ф. Огійчук, П. Т. Саблук, В. В. Сопко та інші. Серед зарубіжних учених – Й. Бетге, А.Беррі, М. Ф. Ван Бреда, Д. Мей, Г. Мюллер, В.Ф. Палій, Я.В. Соколов, Д. Форрестер. Однак, питанням ефективного використання бухгалтерського обліку, саме для прийняття управлінських рішень, не приділяється належної уваги.

Постановка завдання. Метою даної статті є висвітлення значення бухгалтерського обліку в управлінні суб'єктом господарювання для зростання його ефективності та дослідження елементів і ролі інформаційного забезпечення підприємства при прийнятті науково-обґрунтованих управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Бухгалтерський облік як складова системи управління є впорядкованою системою збору, накопичення, реєстрації, класифікації, й узагальнення інформації у грошовому вимірнику про майно, капітал і зобов'язання підприємства та їх рух шляхом суцільного, безперервного й документального відображення всіх господарських операцій.

Бухгалтерський облік є складною системою – сукупністю елементів, пов'язаних між собою та об'єднаних в єдине ціле. Виступаючи ланкою зв'язку між господарською діяльністю та особами, які приймають рішення,

бухгалтерський облік: по-перше, вимірює господарську діяльність шляхом реєстрації даних про неї для подальшого використання; по-друге, обробляє дані та інтерпретує їх таким чином, щоб вони набули практичної корисності; по-третє, передає у вигляді звітів інформацію тим, хто використовує її для прийняття управлінських рішень. Таким чином, дані про господарську діяльність є входом до системи бухгалтерського обліку, а інформація для осіб, що приймають рішення, – виходом з неї [1].

Найбільш важливими для бухгалтерського управлінського обліку є операції управління витратами, доходами та результатами через вплив як на витрати, так і на доходи. Причому управління результатами здійснюється через використання фінансових індикаторів (інформація, яка отримана в системі бухгалтерського обліку). Однак орієнтація на оцінку лише результативності діяльності підприємства (співвідношення доходів і витрат) є недостатньою, оскільки не дає можливості оцінити вплив на вартість нематеріальних активів (знань та досвіду ключових співробітників; відносин із клієнтами і партнерами; використання передових технологій тощо, які в сучасних умовах є основним джерелом конкурентоспроможності підприємств).

Внаслідок накопичення невідповідностей, управлінський облік, який ґрунтується на бухгалтерському обліку, може у кінцевому підсумку показати фінансовий результат, далекий від реальності, у той час як власники та потенційні інвестори прагнуть отримувати інформацію про реальний стан справ на підприємстві з метою порівняння альтернативних варіантів капіталовкладень. Лише фінансові показники не дають повної та адекватної картини розвитку підприємства та висвітлюють стан підприємства, що склався на момент оцінки, коли реагувати вже пізно.

Управлінський облік і контроль здійснюються на основі даних бухгалтерського обліку (бухгалтерський баланс, звіт про прибутки та збитки, звіт про рух грошових коштів організації). Недоліками базування управлінського обліку на даних бухгалтерського обліку та винятково на фінансових показниках є такі:

1) бухгалтерський облік ведеться згідно із законодавчо встановленими вимогами, внаслідок чого не завжди відображає реальний стан справ підприємства (зокрема: вимоги щодо методів партійного обліку; методів нарахування амортизації; методів розподілу накладних витрат тощо);

2) дані про прибуток, отримані зі звіту про прибутки та збитки, не є адекватними вимірниками прибутку, оскільки прибуток у системі бухгалтерського обліку залежить від того, коли були визнані доходи чи витрати. Більшість компаній (як українських, так і іноземних) використовують цю особливість для маніпулювання обсягом прибутку у звітному періоді;

3) бухгалтерський баланс не пристосований для відображення нематеріальних (інтелектуальних) активів, які є основним джерелом конкурентоспроможності бізнесу;

4) фінансові показники характеризують підприємство з точки зору фінансового циклу, коли його діяльність розглядається у розрізі руху грошових коштів, а не створення вартості. При такому підході такі важливі напрямки, як взаємовідносини з клієнтами, маркетинг, удосконалення технологій, навчання та

розвиток персоналу, розробка нових продуктів і послуг, представлені як суто витратні, що суперечить їхній ролі в сучасних умовах.

Традиційна система управлінського обліку та контролю постачає нерелевантну інформацію для розподілу витрат і контролю інвестицій, оскільки зосереджує увагу менеджерів на обсязі та центрах виникнення витрат, не пояснюючи причин їх виникнення. До того ж традиційні системи та методи економічної діагностики та економічної оцінки ґрунтуються на визначенні економічних показників, які відображають ендогенні господарські процеси на підприємствах, не враховуючи вплив на них ринкових та інших зовнішніх чинників. Система фінансових показників, що зазвичай використовується підприємствами, не відображає можливу поведінку споживачів і конкурентів у майбутньому, а отже, не може попередити про можливі зміни в галузі та діловому середовищі, що в умовах підвищення ролі чинників невизначеності, транзитивності економіки та посилення глобальних впливів не відповідає сучасним умовам і можливостям діяльності українських підприємств.

Внаслідок цього неможливо своєчасно створити чітку комплексну картину економічного стану підприємства, його динаміки порівняно з конкурентами, іншими суб'єктами ринку, спроможності до ефективного господарювання, що зумовлює прийняття помилкових, неповноцінних рішень і призводить до суттєвих економічних втрат суб'єктів господарювання.

Сучасний бухгалтерський облік – це система безперервних, суцільних і взаємопов'язаних спостережень за створенням суспільного продукту і пов'язаними з ним процесами обміну, розподілу та перерозподілу, за наявністю і рухом майна конкретного господарства, його правових відносин з метою одержання інформації, її систематизації для управління діяльністю господарства будь-якого масштабу та рівня. Бухгалтерський облік став складовою управлінської системи світової економіки. Без нього неможливе управління як будь-якою ланкою економіки так і підприємством зокрема (рис. 1).

На кожному рівні прийняття будь-якого обґрунтованого управлінського рішення на підприємстві неможливе без детального обліку, економічного контролю та аналізу як фінансового складу підприємства в цілому, так і окремих його складових частин, у тому числі й капіталу, залученого до діяльності підприємства. Це покликано забезпечити необхідною інформацією управлінський персонал підприємства, який відповідає за планування, організацію, контроль та аналіз господарсько-фінансових операцій і приймає в межах своєї компетенції різноманітні адміністративні рішення.

Колишня національна та сучасна міжнародна концепції обліку мають, з одного боку, певну схожість (орієнтацію на користувача інформації), а з іншого – значні розбіжності, насамперед пряме використання даних бухгалтерського внутрішньогосподарського (управлінського) обліку безпосередньо для прийняття управлінських рішень менеджерами підприємства.

За окремими оцінками «облік як одна із функцій управління незалежно від форм власності й типу економічних відносин обслуговує управлінський процес, створюючи понад 80 % інформаційної бази управлінських рішень, що приймаються» [2].

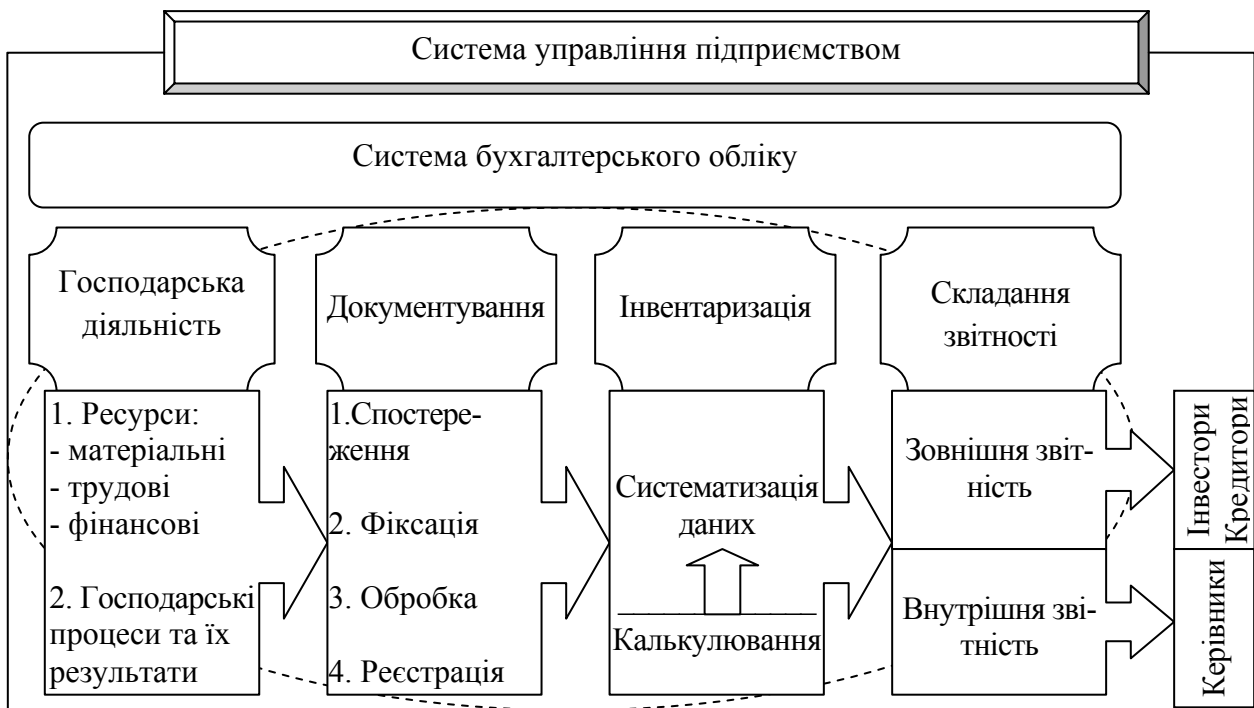

Рис. 1. Система бухгалтерського обліку в загальній системі управління

Вагомою є побудова внутрішньогосподарського (управлінського) обліку. Наприклад, документи Національної федерації бухгалтерів США трактують внутрішньогосподарський (управлінський) облік як процес пізнання, оцінки, накопичення, аналізу, підготовки, тлумачення і повідомлення фінансової інформації, що використовується управлінським апаратом для планування, визначення вартості та контролю в межах підприємства. Та цим складові даного процесу не вичерпуються, оскільки жодне підприємство не функціонує у вакуумі, а відтак, має готувати фінансові звіти для різних органів державного регулювання.

На відміну від фінансового обліку у внутрішньогосподарському (управлінському) обліку вдаються до додаткової документації, наприклад такої, як фінансові звіти, включаючи звіти про рух грошових коштів, та різних фінансових відомостей. Таким чином, даний обліковий метод використовується на практиці для здійснення підприємством функцій планування, контролю, аналізу та прийняття рішень.

Отже, внутрішньогосподарський облік за інформаційним змістом і колом вирішуваних завдань набагато ширший і різноманітніший, ніж фінансовий. Він повністю підпорядкований запитам управлінської структури підприємства. Його дієвість забезпечується орієнтацією на конкретні господарські завдання, вирішення яких ґрунтується на відповідній інформації про витрати і доходи.

Проте ці два види обліку мають і спільні риси. По-перше, вони ґрунтуються на даних єдиної інформаційної системи обліку; по-друге, спираються на концепцію відповідальності в управлінні господарськими об'єктами; по-третє, їхня інформація використовується для прийняття рішень, хоча й різної спрямованості.

Висновки. З викладеного можна констатувати, що бухгалтерський облік як одна з найважливіших складових у системі управління повинна бути зважено організованою та чітко регульованою діяльністю науковців та практиків з обліку, поєднувати в собі професійні знання, міжнародний досвід і компетенцію, оскільки від правильності дій бухгалтера залежать ефективне й законне функціонування підприємства. Отже, метою управління є підвищення ефективності господарських процесів. Бухгалтерські дані дозволяють виявляти проблеми управління, а баланс в цьому випадку є звітом, який оцінює ефективність управління. Усвідомлення цих підходів призведе до трансформації бухгалтерського обліку з пасивного нагляду в інструмент активного впливу на господарські процеси. Тому бухгалтер повинен не лише отримувати дані про факти господарського життя, а брати лише ті, які потрібні для вирішення конкретних завдань.

Список використаних джерел:

1. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський фінансовий облік : [підручник] / [Ф. Ф. Бутинець та ін.] ; під заг. ред. [і з передм.] Ф. Ф. Бутиця. – 8-ме вид., доп. і перероб. – Житомир : ПП «Рута», 2009. – 912 с.
2. Сопко В. В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством : [навч. посіб.] / В. В. Сопко. – К. : КНЕУ, 2006. – 526 с.

Рецензент – д.е.н., професор Махмудов Х.З.

УДК 63:338.48

**УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМ КАПІТАЛОМ В ІНТЕРЕСАХ
ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА**

Покотилова В.І., д.е.н., доцент

Херсонський економічно-правовий інститут

В статті розкриті базові методологічні положенням теорії людського капіталу. Проаналізовано думки видатних вчених та еволюцію виникнення теорії людського капіталу. Автор узагальнює існуючі підходи до визначення людського капіталу та надає власне трактування категорії «людський капітал». Згідно авторської позиції, формування людського капіталу в сучасних умовах не повинні відбуватися стихійно, таким процесом необхідно керувати. В результаті управління людським капіталом формуються основи розвитку інноваційного суспільства. В процесі управління людський капітал необхідно розглядати в аспекті кількісного і змістовного підходу.

The article revealed the basic methodological principles of human capital theory. Analyzed the views of prominent scientists and the evolution of the emergence of human capital theory. The author summarizes the current approaches to the definition of human capital and its own interpretation of the category of "human capital." According to the author's position, the formation of human capital in the current conditions should not occur spontaneously, this process must be controlled. As a result, human capital management formed the foundations of an innovative society. In the process of managing human capital should be considered in terms of quantitative and meaningful approach.

Постановка проблеми. В економічній науці поняття людського капіталу трактується по-різному. Ряд авторів визначає людський капітал як втілену в людині здатність генерувати дохід. Інші дослідники розглядають люд-

ський капітал з позицій витратного підходу, включаючи в нього витрати на навчання, здоров'я, міграцію, пошук інформації, необхідної для працевлаштування тощо. Зазначені та подібні підходи, розкривають окремі аспекти і не повною мірою відображають значення людського капіталу в інноваційному розвитку суспільства. Інноваційна модель розвитку повинна бути забезпечена якісно новим людським капіталом. За таких умов особливо актуальним і необхідним є дослідження проблеми управління людським капіталом в інтересах інноваційного розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання людського капіталу вивчався такими видатними вченими, як Д. Белл, Т. Шульц, Г. Беккер, П. Друкер, Дж. Кендрік, Ф. Махлуп, Дж. Мінцер, І. Фішер та ін. Серед українських вчених теорією людського капіталу займаються В. Антонюк, В. Близнюк, В. Геєць, Н. Голікова, О. Грішнова, С. Злупко, С. Клименко, Е. Лібанова, К. Павлюк, А. Чухно Л. Федулова та інші вчені-економісти.

Постановка завдання. Розкрити сутність людського капіталу як об'єкта управління інноваційного розвитку суспільства та розглянути кількісні та змістовні аспекти його структури.

Виклад основного матеріалу дослідження. В історії розвитку економічної думки, починаючи з античності до нашого часу, головним питанням було: «Як з найменшими витратами максимально ефективно використати обмежені ресурси?» У сучасних умовах він не втратив свою актуальність, і, на нашу думку, буде актуальним доти, поки існує людина і навколишній світ, який її оточує.

Сьогодні прийнято ділити етапи економічного розвитку суспільства на доаграрне, аграрне, індустріальне і постіндустріальне.

Відмінністю таких періодів є уявлення людини щодо використання ресурсів у господарській діяльності. У міру розвитку суспільства змінювалися і уявлення про ресурси, з'являлося знання про те, які дари природи можна використовувати і як ними найбільш раціонально розпоряджатися.

Так, в доаграрному період основним ресурсом існування та розвитку людини були природні дари, які людина набував в результаті збирання, полювання та рибальства. У цей період починає з'являтися знання про способи видобутку їжі, методах полювання, отже, і знання про засоби полювання, рибальства. Розвивається наскальна писемність як форма передачі знань від одного покоління до іншого.

Аграрний період характеризується розвитком тваринництва, землеробства та розвитку ремесла. Тобто в ході розвитку людини та її господарства складаються нові форми діяльності, метою яких є також задоволення потреб. З'являються перші школи, університети. Розвиваються писемність, способи комунікації, перші спроби пізнати навколишній світ. Починає свій розвиток наука, яка в подальшому підрозділяється на галузі знань (астрономія, математика, медицина, філософія, інші).

Індустріальний період економіки характеризується проривом у розвитку уявлень про існуючі економічні ресурси. В епоху індустріалізації почалося масштабне освоєння паливно-енергетичних ресурсів. Період середини ХХ

століття характеризується появою телефону, телеграфу, двигуна внутрішнього згоряння, телебачення, Інтернет, радіо, залізниці. Людина починає освоювати космос.

Сьогодні людство переходить на більш високий щабель свого розвитку, на етап постіндустріального суспільства (табл. 1).

Таблиця 1

Етапи розвитку суспільства

<i>Історичні етапи розвитку</i>	<i>Діяльність людини</i>	<i>Розвиток знань і здібностей</i>	<i>Результат діяльності людини, що характеризує даний період</i>	<i>Перевага елементів людського капіталу в розглянутому періоді</i>
Доаграрний	Полювання, рибальство, збиральництво	Розвиток знань про знаряддя праці, знаряддя полювання і рибальства. Розвиток знань про природу та природних закономірностях	Поява розмовної мови як способу передачі інформації	М'язова сила, здоров'я, знання
Аграрний	Ремесло, землеробство, скотарство, сільське господарство	Розвиток знань про ремесло, про спосіб використання знарядь праці, їх вдосконалення, про закономірності природи та інше	Поява писемності, перше книгодрукування. Поява пошти, бібліотеки	М'язова сила, здоров'я, знання, інтелект
Індустріальний	промисловість, будівництво	Знання про використання мінерально-сировинних, енергетичних ресурсів	Телефон, телеграф, двигун внутрішнього згоряння, телебачення, Інтернет, радіо, залізниця та інше	Здоров'я, інтелект, освіченість, інженерні знання, м'язова сила
Постіндустріальний	Сфера послуг, інформаційно-телекомунікаційний сектор, альтернативна енергетика, медицина на генному рівні та інше	Знання про виробництво ресурсів, нові види сировини, способи виробництва. Знання про нові можливості	Мікрочіпи, мікрокомп'ютери, генна інженерія, молекулярна атомна фізика та інше	Здоров'я, науково-технічні знання, інтелектуальні здібності, освіченість

Таким чином, з певною часткою обережності можна стверджувати, що основною рушійною силою розвитку економіки є інтелект, знання, здібності людини добувати, перетворювати і ефективно використовувати ресурси. Тим самим, на нашу думку, досить некоректне твердження про те, що знання та

інформація поступово заміщають традиційні економічні ресурси, формуючи нову економіку, засновану на знаннях. Розвиток економіки знань чи економіки, заснованої на знаннях, базується на головному принципі, який зводиться до питань управління, розвитку та застосування знань в економічних взаєминах господарюючих суб'єктів. Знання та інформація набувають більш значимую роль на сучасному етапі.

Згідно концепції постіндустріалізму, сформованої Д. Беллом [1], суспільний розвиток розглядається крізь призму прогресу знань. В 70-ті роки ХХ століття багато економістів дотримувалися позиції, згідно з якою знання були чинником, здатним створювати вартість.

У класичному уявленні під створенням вартості розуміють сукупність витрат на виробництво, що включають в себе матеріальні, ресурсні витрати і витрати на працю. В умовах сучасного перетворення економіки, яка базується на споживанні ресурсів, на економіку, яка відтворює ресурси створення вартості визначається загальними інтелектуальними витратами, вкладеними в продукт. В результаті чого з'являється інноваційний продукт, що відрізняється за своїми характеристиками, властивостями і якістю.

Інноваційний продукт - це новий продукт, створений в результаті інноваційної діяльності, який характеризується високою доданою вартістю та включає в себе наукові, економіко-управлінські, технічні знання. Вартість інноваційного продукту, головним чином, залежить від сукупного інтелектуального внеску працівника, який є носієм знань.

П. Друкер зазначав: «Єдиною конкурентною перевагою розвинених країн залишаються ресурси кваліфікованої робочої сили. Кваліфіковані працівники, на відміну від некваліфікованих робітників, зайнятих у виробництві, володіють засобами виробництва: вони є носіями знань ... » [2].

Формування наукових уявлень про роль знань та інтелекту людини в ході історичного розвитку економіки розвитку здійснювалося досить довгий час, з моменту появи писемності і здатності обмінюватися інформацією. Про це свідчать перші згадки про роль знань і людського інтелекту в працях Платона. Він вважав, що знання - статичне поняття, воно може бути збережено в книгах або в головах людей, однак йому потрібно оживляюча сила.

Розглядаючи генезис становлення сучасної економіки, заснованої на знаннях, ми дотримуємося точки зору, що саме людина зі здібностями, певними знаннями, досвідом і вміннями, формує людський капітал, здатний ефективно розвивати економіку.

Сьогодні це розуміється як збільшення частки інтелектуальних вкладень в кінцеву вартість товару або послуги. В цьому, на нашу думку, криється один з основних принципів розвитку інноваційної економіки в сучасному її розумінні. Суб'єкт економічних відносин, що має менше знань про можливість раціонального використання ресурсів програє в конкурентній боротьбі.

У світлі об'єктивних причин, що з'явилися в результаті еволюційного, на певних етапах революційного розвитку економіки відбувається зміна парадигм економічної науки.

У пошуках відповіді на довічне питання: «Як з найменшими витратами

і обмеженими ресурсами отримувати максимум віддачі від їх використання?» - увага вчених все більше починає концентруватися навколо самої людини, бо сама людина стає ключовою ланкою у формуванні нової економіки.

Вперше модель «економічної людини» була розроблена представниками класичної політичної економії. У. Петті. Родоначальник англійської політичної економії при підрахунку національного багатства запропонував порядок з речовим майном включати людину з її творчими здібностями і запропонував оцінювати їх однаково [3].

Ідеї У. Петті були продовжені і розвинені в роботах А. Сміта. Однак, на відміну від Петті, А. Сміт концентрував увагу не на самій людині, а на його здібностях. Особливого значення мала освіта як спосіб збільшення багатства країни [4].

Основний капітал, за Смітом, складається з машин та інших знарядь праці, із споруд, із землі, а також з придбаних і корисних здібностей усіх членів суспільства.

Першими, хто розробив самостійну теорію про людину, її здібностях та їх застосування в економічних процесах, стали Т.Шульц і Г.Беккер, які отримали за свої праці Нобелівські премії (Т.Шульц в 1979 р., Г.Беккер в 1992 р.).

Т.Шульц розглядав людини з точки зору її здібностей, знань, отриманих через освіту. Таким чином, кожна освічена людина має актив, який може використовувати в діяльності з можливістю отримання певного доходу. Зокрема, він, писав: «Якщо освіта впливає на виробництво, що важливо для економіки, то, отже, це і є форма капіталу» [5], а «людським його називають тому, що ця форма стає частиною людини і є джерело майбутніх задоволень або майбутніх заробітків, або того й іншого разом».

Г.Беккер розвинув теорію людського капіталу з точки зору інвестицій. Згідно з його теорією, людський капітал - це «наявний у кожного запас знань, навичок, мотивацій. Інвестиціями в нього можуть бути освіта, накопичення професійного досвіду, охорона здоров'я, географічна мобільність, пошук інформації про ціни і доходи» [6].

Й.Бен-Порет трактує поняття «людський капітал» як «фонд, функція якого - виробництво торгових послуг у загальноприйнятих одиницях виміру і який у своїй якості аналогічний будь-якій машині як активу речового капіталу» [7].

В XIX в. сформовані два напрями, що пояснюють зміст людського капіталу та його визначення. Перший напрямок (Дж.Мілль, Ф. Ліст, В.Рошер) пояснює існування і зміст людського капіталу як придбання здібностей людиною, але не включає в це поняття самої людини, оскільки визначає її як «вироблений засіб виробництва», «раніше накопичений запас продуктів минулої праці». Відповідно другого напрямку (Д.Маккалох, Й.Тюнен), людський капітал розглядається як здатності людини одночасно з самою людиною. «...в силу їх нерозривної єдності» [2].

Категорії «людський капітал» і «робоча сила» мають загальну основу. Обидві ці категорії виражають продуктивні здібності, які можуть бути використані для здійснення економічної діяльності. Тому робочу силу, яка може

бути використана в процесі суспільного виробництва, розглядають як «потенційну робочу силу». Далеко не завжди індивідуальні та громадські економічні інтереси щодо формування, розвитку і використанню робочої сили збігаються. Як правило, роботодавців цікавить не все різноманіття властивостей особистості працівника, а конкретні здібності, що дозволяють здійснити професійну діяльність. Тільки ті здібності працівника, які дають можливість створювати конкретні блага і послуги і які, в свою чергу, володіють суспільною цінністю, можуть стати предметом купівлі-продажу. Таким чином, не вся робоча сила, а лише її частина, що отримала суспільне визнання, стає функціональною робочою силою [8].

В середині 70-х рр. XX ст. більше приділяється увага мотиваційним елементам поведінки людини. До традиційних елементів мотивації (зростання добробуту, максимальне задоволення потреб) додаються абсолютно нові мотиви - прагнення до досконалості, забезпечення душевного комфорту, радість творчості та інше.

Поширення теорії «економічного імперіалізму», основним принципом якої є перенесення економічних постулатів на соціальні сфери та явища, призвело до появи вдосконаленої моделі економічної людини, що отримала назву RREEMM - Resourceful, Restricted, Expecting, Evaluating, Maximizing Man (винахідливий, який відчуває обмеження, що має очікування, що оцінює, максимізуюча особа).

Одночасно зі зміцненням позицій економічного імперіалізму відбувається і протилежно спрямований процес застосування соціологічних методів до вирішення економічних проблем. Прихильники «нової економічної соціології» доповнюють образ економічної людини такими властивостями, як потреба в схваленні оточуючих, статус, владу. Прикладом можуть служити моделі «соціологічної людини» - SRSM - Socialized, Role-playing, Sanctioned Man (соціалізованого, детермінованого суспільством, що грає роль, покараної людини) і OSAM - Opinionated, Sensitive, Acting Man (що має думки, сприйнятливий, діюча людина).

Висновки. Узагальнюючи існуючі підходи до визначення людського капіталу, ми визначаємо людський капітал як придбані, накопичені, заслужені цінності людини, виражені в його фізико-фізіологічних особливостях, знаннях, уміннях, інтелектуальних здібностях дозволяють при їх використанні отримувати дохід у натуральній або вартісній формі з метою задоволення потреб.

Процеси формування людського капіталу в сучасних умовах не повинні відбуватися стихійно, таким процесом необхідно керувати. В результаті управління людським капіталом формуються основи розвитку інноваційного суспільства, в якому, як наслідок, формуються сприятливі умови розвитку національної інноваційної системи.

Розглядаючи сутність управління людським капіталом в інтересах інноваційного розвитку, нами використовується термін «управління», запропонований в сучасному економічному словнику, під яким розуміється свідомий цілеспрямований вплив з боку суб'єктів, керівних органів на людей і еконо-

мічні об'єкти, що здійснюється з метою направлення їх дії та отримання бажаних результатів.

Таким чином, управління людським капіталом означає спрямовані дії суб'єктів управління на формування і розвиток елементів людського капіталу, що відповідають інноваційним характеристикам.

У процесі управління людським капіталом об'єктом управління є не сама людина, а набуті, змістовні елементи людського капіталу, тому пропонується класифікувати структуру людського капіталу з кількісної (інвестиційної) і змістовної (якісної) сторони (табл. 2).

Таблиця 2

Кількісні та змістовні аспекти структури людського капіталу

	<i>Кількісний аспект</i>	<i>Змістовний аспект</i>
<i>вроджені</i>		
здоров'я	Групи здоров'я: відмінне, середнє, слабке	Хронічні хвороби, слабка імунна система та ін.
культура	Висока, середня, слабка	Манери поведінки, суспільні цінності
харизма	є чи ні	-
<i>придбані</i>		
освіта	Початкова, середня, вища	За спеціалізацією, кваліфікації. Додаткове: уч. ступінь, ступінь МВА, вітчизняне, зарубіжне та ін.
спосіб мислення	-	Консервативний, змішаний, прогресивний
здібності до навчання	Висока, середня, низька	Гуманітарне навчання, технічне навчання
здібність до праці	Висока, середня, низька	
знання	Формально підтверджене знання документами про освіту (дипломами, сертифікатами, атестатами, рекомендаційними листами)	Область знань: наукові, технічні, гуманітарні, суспільні. Професійні знання: техніка, ІТ-технології, біоінженерія, фізика, медицина і ін.
вміння	Скільки умінь (в яких областях діяльності людини)?	Що вмєш (наприклад: вмєня роботи на комп'ютері з позиції кількісної сторони і вмєня працювати з базами даних з позиції змістовної сторони)?
навики	є чи ні	У чому?

В результаті дефініції об'єкта управління з'являється можливість в розробці комплексної програми формування людського капіталу, орієнтованого на інноваційний розвиток економіки.

Список використаних джерел:

1. Bell D. The Third Technological Revolution & Its Possible Socio-Economic Consequences/ D.Bell. - Tokyo, 1990. – 347 p.
2. Друкер П. О профессии менеджера/П. Друкер. - М., 2008. – 288 с.
3. У. Петти. Экономические и статистические работы / У. Петти – М.: Книга по Требованию, 2012. – 324 с.

4. Горячук В.Ф. Инвестиції у людський капітал та віддача від них // Економіка: реалії часу. – 2012. – № 1(2). – С. 34–39.
5. Schultz T. Economic Value of Education/T.Schultz. – N.-Y., 1963. – P. 41–44.
6. Becker I. G. Human Capital: Theoretical and empirical analysis with special reference to education/I.G.Becker. – [3-r ed.]. – University of Chicago Press, 1993. – 390 p.
7. Ben-Porath Y. The production of Human Capital and the life Cycle of Earning / Y. Ben-Porath. - Journal of Political Economy, 1987. August. – 356 p.
8. Курганский В.А. Человеческий капитал: теория и практика /В.А.Курганский. - Иркутск: БГУЭП, 2004.

Рецензент – д.е.н., професор Макаренко П.М.

УДК 657.471:331.522.4

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДОБРАЖЕННЯ В ОБЛІКУ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА НА ОПЛАТУ ПРАЦІ

Дубініна М.В., д.е.н., доцент

Миколаївський національний аграрний університет

Обґрунтовано доцільність регулювання обліку витрат шляхом впливу інституціонального середовища. Проведено аналіз нормативно-правового забезпечення цього питання в Україні, який свідчить про те, що воно не повністю відповідає вимогам міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і потребує вдосконалення. Розглянуто проблематику регулювання оплати праці в Україні з точки зору законодавчо-нормативної бази. Показано наявність реальних тіньових економічних інститутів оплати праці працівників, що призводить до недоотриманням державою значних коштів. Сформульовано основні причини ускладнення інституціонального регулювання оплати праці, серед яких виокремлено відсутність дієвого контролю з боку держави за політикою оплати праці; недосконалість науково-методичного забезпечення процесу регулювання оплати праці; невиконання чинного законодавства.

Expendiency cost accounting regulation by influencing institutional environment. The analysis of regulatory support this issue in Ukraine, which indicates that it does not fully comply with international accounting standards and needs improvement. We consider the problems of regulation of wages in Ukraine in terms of the legal and regulatory framework. Presence of real economic institutions shadow wage workers, resulting in a loss of significant state funds. The basic causes of complications institutional regulation of wages, including singled out the lack of effective control of the state policy on remuneration; imperfect scientific methods of process regulation of wages; failure to comply with applicable law.

Постановка проблеми. Оплата праці на даний час є однією з болючих та гострих проблем трудових відносин між різними суб'єктами. Від її оптимального розв'язання багато в чому залежить не лише рівень оплати праці працівників, але й результати господарської діяльності підприємства. Недоліки системи оплати праці формують цілу низку гострих проблем: великі розміри заборгованості за виплатами працівникам, збільшення кількості безробітних та малозабезпечених, «чорний ринок праці», зменшення продуктивності праці, що супроводжується зниженням платоспроможного попиту, тощо. Загалом. Тому ці питання завжди будуть актуальними при дослідженнях та використуваними у практичній діяльності.

У зв'язку з тим, що бухгалтерський облік є основою інформаційного

забезпечення та одним із важливих інструментів збору, узагальнення й обробки інформації про фінансово-господарську діяльність суб'єктів господарювання для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, розробка нормативно-правового забезпечення бухгалтерського обліку, відповідно до міжнародних стандартів, в умовах переходу вітчизняної економіки до ринку стала об'єктивною необхідністю. Аналіз нормативно-правового забезпечення цього питання в Україні свідчить про те, що воно не повністю відповідає вимогам міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і потребує вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиткові бухгалтерської науки присвячені праці українських науковців М.Т. Білухи, Ф.Ф. Бутинця, С.Ф. Голова, В.М. Гончарова, Г.Г. Кірейцева, О.О. Канцурова, Л.В. Синявої та багатьох інших. Проблематика взаємозв'язку інституціонального середовища та обліку заробітної плати займає чільне місце в практичній діяльності аграрних підприємств, адже дослідження законодавчої бази, її впливу на регулювання обліку в цілому вивчається майже на кожному етапі зміни законодавства.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає в оцінці стану бухгалтерського обліку і в обґрунтуванні можливості та необхідності використання інституційного підходу при визначенні напрямів подальшого розвитку облікової теорії та методології щодо регулювання та покращення ведення обліку оплати праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інституціональна теорія привернула нашу увагу до дослідження області бухгалтерського обліку виключно як доктрина, здатна пояснити сучасний стан і перспективи розвитку бухгалтерського обліку з позицій взаємодії базових економічних інститутів.

Якщо розглядати господарську діяльність крізь призму інституціональної теорії, то вона буде представлена системою взаємопов'язаних і взаємообумовлених соціально-економічних інститутів - власності, праці та її оплати, податків, цін і ціноутворення, ринку, конкуренції та багатьох інших, у тому числі бухгалтерського обліку. Тому метою впливу інституціонального середовища на облікове відображення витрат підприємства є оцінка рівня відповідності існуючої системи бухгалтерського обліку, насамперед чинному соціально-економічному інституту бухгалтерського обліку [3].

За роки ринкових перетворень в Україні створено систему законодавчих та нормативних актів з оплати праці з використанням досвіду країн Європи з розвинутою ринковою економікою. Водночас ця система потребує дальшого вдосконалення. Ця необхідність була підкреслена на науково-практичній конференції «Стратегія сталого розвитку структурно - інноваційної перебудови Української економіки на 2004 - 2015 роки». Додонов О., зокрема, підкреслює, що одним з пріоритетів реалізації Стратегії є «адаптація вітчизняного законодавства до права Європейського Союзу» [1]. На наш погляд, в Україні існують проблеми відповідності державної соціальної політики в питаннях оплати праці можливостям економіки та бюджетним видаткам.

Організація обліку заробітної плати будується на принципах поєднання правового регулювання, що здійснюється державними органами в централі-

зованому порядку з галузевим, регіональним і локальним регулюванням безпосередньо на підприємствах. Правове регулювання оплати праці здійснюється на підставі законодавчих та інших нормативних актів; генеральної угоди на державному рівні; галузевих, регіональних угод; колективних договорів; трудових договорів. Держава здійснює регулювання праці працівників установ і організацій, що фінансуються з бюджету. Це регулювання проводиться на підставі законодавчих та інших нормативних актів України, генеральної, галузевих, регіональних угод, колективних договорів у межах бюджетних асигнувань та інших позабюджетних доходів. Але зараз, в наш час, досконале законодавчо-нормативне регулювання оплати праці знаходиться на низькому рівні.

Так як, держава не повністю контролює облік заробітної плати. За дослідженнями негативний стан у сфері регулювання обліку витрат на оплату праці пов'язаний з наступними чинникам: заробітна плата у структурі грошових доходів населення залишається на низькому рівні, у порівнянні з індустріально розвиненими країнами; неконтрольовані процеси в ціноутворенні не дозволяють підвищувати реальні доходи працівників у порівнянні зі статичним (номінальним) зростанням заробітної плати; відсутність ефективних механізмів підвищення реальних доходів та збереження низької вартості робочої сили не сприяє відтворенню основних функцій заробітної плати (зокрема, мотиваційної та стимулюючої) та призводить до зростання її диференціації між галузями та видами економічної діяльності.

Концептуальною проблемою в Україні є обмеження сфери державного втручання у систему регулювання механізму оплати праці (за винятком мінімальних державних гарантій і регулювання оплати праці в бюджетній сфері, в державних підприємствах) та в систему ціноутворення [4]. В умовах ринкової економіки розвиток заробітної плати полягає в подальшій її диференціації та індивідуалізації на основі повного врахування як індивідуальних результатів праці, так і особистих ділових якостей, включаючи кваліфікацію, відповідальність, творчу ініціативу, якість роботи, досконалість рішень. Ринкове регулювання заробітної плати, особливо для осіб, попит на працю яких зменшується, а також для працівників з низькою результативністю діяльності має вирівнюватися державним втручанням у соціальні процеси. Проте, як свідчить досвід зарубіжних держав, це втручання повинно мати непрямий, соціально-орієнтований характер. За умови дії чинного законодавства в Україні регламентувати чітке співвідношення між зміною результатів економічної діяльності та видатками на оплату праці неможливо, оскільки в країні існують вільні механізми ціноутворення, регулювання стосунків між роботодавцями та найманими працівниками у сфері оплати праці, вільне право роботодавців визначити питому вагу фонду оплати праці у структурі собівартості продукції (робіт, послуг). Тобто, практично відсутній контроль з боку держави за станом оплати праці та цін. За таких умов при наявному зростанні рівня заробітної плати одночасно знижується частка видатків на оплату праці у собівартості, яка є значно нижчою, ніж у країнах із ринковою економікою. Це є свідченням штучного зниження ціни праці та зростання витратності економі-

чної діяльності.

Як уже підкреслювалось, питання організації заробітної плати і формування її рівня складають основу соціально-трудових відносин у суспільстві, бо охоплюють нагальні інтереси всіх учасників трудового процесу. Будь-які зміни, що стосуються оплати праці, прямо чи опосередковано впливають на доходи всіх членів суспільства, а також на найважливіші макроекономічні показники. Тому в жодній країні світу питання регулювання оплати праці не залишені лише на розсуд ринкових сил, хоча методи, сфера, масштаби державного втручання в ці процеси в кожній країні різні.

Науково-дослідним інститутом соціально-трудових відносин Мінпраці України виконано дослідження стану та дальшого підвищення рівня гармонізації законодавчих та нормативних актів з оплати праці в Україні до відповідних актів країн Європейського Союзу.

У процесі цього дослідження проведено порівняльний аналіз, який складається з наступних пунктів:

- встановлення та перегляд мінімальної заробітної плати;
- застосування тарифної оплати праці;
- колективно - договірне регулювання оплати праці;
- участь державних органів в регулюванні оплати праці;
- індексація заробітної плати;
- захист прав працівників на своєчасне та в повному обсязі отримання заробітної плати.

Ефективна організація заробітної плати на будь-якому підприємстві неможлива без її основоположного елемента - нормування праці, яке дає змогу встановити відповідність між обсягом витрат праці і розміром її оплати в конкретних організаційно-технічних умовах. Роботодавець зобов'язаний установити кожному працівникові нормальний обсяг робіт виходячи з установленної законодавством тривалості робочого дня, нормальної інтенсивності праці і середньої для даного виду робіт продуктивності праці. Працівник має право розраховувати на повну оплату праці лише за умови виконання повного нормованого обсягу робіт. На кожному підприємстві доцільно мати характеристики основних видів робіт з відповідними нормами витрат праці на їх виконання (нормативну базу працевитрат). Робота щодо вдосконалення нормування праці передусім повинна спрямовуватися на підвищення якості норм за рахунок забезпечення їх рівнонапруженості для всіх видів праці і всіх груп працівників.

В Україні на сьогодні є всі підстави вести мову про наявність реальних тіньових економічних інститутів. Такими інститутами можуть бути: будь-які види продукції; не цільове використання бюджетних коштів; доходи, у тому числі тіньова заробітна плата; експортно-імпортні операції; відтік капіталу; інвестування; зайнятість; оплата послуг чиновників, корупція [2]. Тіньова економіка, а відповідно і заробітна плата, стали звичними для більшості населення явищем - люди щодня зіштовхуються з тіньовою діяльністю, і вона не викликає практично ніякого осуду суспільства. І це в свою чергу породило певний суспільний парадокс: тіньова економіка та заробітна плата певною

мірою перестали бути тіньовими, тобто схованими від суспільства і невідомими йому. Основними проблемами легалізації (детінізації) заробітних плат в Україні є: відносно високий рівень нарахувань на фонд заробітної плати для роботодавців; низький рівень правової культури найманих працівників, які погоджуються працювати не будучи «оформленими»; байдужість та правовий нігілізм найманих працівників за своє майбутнє та майбутнє інших членів суспільства.

Тому, у зв'язку із значними обсягами тіньової економіки та видачею тіньової заробітної плати, фонди держави недоотримують значних коштів. Саме тому актуальною є тема легалізації тіньових зарплат, тобто залучення цих активів в легальну економіку, що забезпечить гідне проживання українського народу та отримання достойної пенсії.

Висновки. На нашу думку, бухгалтерський облік обґрунтовується тим, що він повинен стати однією з функцій провадження національної безпеки та слугувати інструментом фінансового регулювання і проведення єдиної фінансової політики країни, забезпечувати реалізацію конституційного права у сфері підприємницької діяльності та економіки. З метою усунення вищезазначених недоліків усі законодавчі акти, які тією або іншою мірою стосуються питань обліку, ми вважаємо, повинні проходити експертизу в Методологічній раді з бухгалтерського обліку при Міністерстві фінансів України.

На підставі окреслених тенденцій можна побачити, що проблема державного регулювання оплати праці загострюється внаслідок декількох причин: 1) відсутності дієвого контролю з боку держави за політикою оплати праці; 2) недосконалість науково-методичного забезпечення процесу регулювання оплати праці; 3) невиконання чинного законодавства.

Таким чином, зазначені проблеми державного регулювання оплати праці в Україні потребують вирішення у найближчій перспективі. Отже, потрібно переглянути політику регулювання оплати праці в частині посилення контролюючих функцій держави за процесом формування та розподілу витрат від національного до локального рівнів економіки, що зумовлює вкрай необхідну розробку методології та концептуальних основ обґрунтування збільшення витрат на оплату праці в Україні.

Список використаних джерел:

1. Додонов О. Стан та подальше підвищення рівня гармонізації законодавчих та нормативних актів з оплати праці в Україні до рівня відповідних актів європейських країн / О.Додонов, В. Кузьменко // Україна: аспекти праці. – 2004. - №7. – С. 42-45.

2. Ільчук О. Оплата праці «у конвертах» та її вплив на пенсійне забезпечення в Україні, досвід країн ЄС / Вісник Пенсійного фонду України. – 2009. - №1. – С. 25-27.

3. Канцуров О.О. Інституціональний аналіз як метод бухгалтерського обліку / О.О. Канцуров // Фінанси України. – 2010. - № 12. – С. 102-107.

4. Синяєва Л.В. Проблеми регулювання оплати праці та шляхи їх вирішення в Україні / Л.В. синяєва // Регіональна економіка. – 2009. - № 1. – С. 171-177.

5. Щербюк Н. Правове регулювання трудових відносин / Н.Щербюк // Віче. – 2007. - № 11. – С. 25-26.

Рецензент – д.е.н., професор Махмудов Х.З.

**СОСТОЯНИЕ ФИНАНСОВО-ХОЗЯЙСТВЕННОГО ПОТЕНЦИАЛА
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ
РЫБНОГО ХОЗЯЙСТВА УКРАИНЫ**

Березина Л.М., д.э.н., доцент

Полтавская государственная аграрная академия;

Ярема Я.Р., к.е.н., доцент

Львовская государственная финансовая академия;

Оникиенко Е.В., к.э.н., доцент, Себко А.В., аспирант

Луганский национальный аграрный университет

В статье изучены вопросы современного состояния рыбного хозяйства Украины, выявлены актуальные проблемы финансово-хозяйственного потенциала деятельности предприятий и определены направления дальнейшего развития предприятий, с учетом выявленных тенденций. Решение проблем финансово-хозяйственной деятельности возможно только с применением комплексного подхода к анализу финансовых результатов. Повышение привлекательности предприятий рыбного хозяйства обеспечит приток капитала в инвестиционной форме и позволит обеспечить продуктовую безопасность Украины.

In this paper we study questions the current state of Fisheries of Ukraine, identified current problems in the financial and economic activities of enterprises and the directions of further development of enterprises, based on identified trends. Solving problems of financial and economic activity is possible only with the use of an integrated approach to the analysis of financial results. Increasing the attractiveness of enterprises Fisheries provide capital inflows in the form of investment and will ensure product safety in Ukraine.

Постановка проблемы. Несмотря на то, что рыбопромышленный комплекс всегда играл значительную роль в обеспечении Украины продовольствием, за годы независимости в сегменте произошли глубокая структурная деформация и значительное отставание от развитых стран, как в производстве, так и в потреблении рыбы и морепродуктов.

В Украине ежегодно отслеживается тенденция уменьшения объема потребления рыбной продукции населением, что является следствием спада вылова рыбы и производства рыбной продукции, износа основных фондов и недостаточного финансового обеспечения рыбной отрасли. Решение проблем дальнейшего развития рыбного хозяйства возможно только путем применения комплексного подхода. Особую роль в этом комплексном подходе занимает финансовое обеспечение устойчивого развития предприятий рыбного хозяйства. Именно финансовое состояние предприятий является одним из основных факторов, определяющих стабильность экономического роста в стране.

Анализ последних исследований и публикаций. Проблемам развития рыбного хозяйства уделяли внимание известные специалисты в области экономики рыбного хозяйства Г.И. Чернявский, В.П. Степанов, В.К. Зиланов,

М.И. Баканов, А.Д. Шеремет. В их работах рассмотрены вопросы управления хозяйственной деятельностью [1-6]. Однако недостаточно внимания уделено аспектам безопасности потенциала предприятий, что обуславливает необходимость дальнейших исследований.

Постановка задания. Целью статьи является определение основных причин, обусловивших современное состояние рыбной отрасли Украины и комплекса мер и мероприятий, направленных на повышение эффективности финансово-хозяйственной деятельности предприятий рыбного хозяйства Украины на современном этапе.

Изложение основного материала исследования. Рыбное хозяйство Украины на современном этапе развития представляет собой отрасль национальной экономики, задачами которой являются изучение, охрана, воспроизводство, выращивание, использование рыбы и других водных живых ресурсов, их изъятие (вылов, добыча, сбор) и переработка с целью получения пищевой, технической, кормовой, медицинской и другой продукции для удовлетворения потребностей населения [1].

Рыбное хозяйство так же можно характеризовать как отрасль экономики, включающую такие виды деятельности, как научно-исследовательскую, рыболовство, переработку рыбы в различную продукцию, рыбоводство, охрану водных биоресурсов и обеспечение безопасности мореплавания отраслевого флота [3].

Современное рыбное хозяйство Украины объединяет речное хозяйство, озерное, прудовое и морское. Речное рыбное хозяйство в советской Украине обеспечивало 10 % совокупного улова республики. Основными водными объектами промышленного речного лова рыбы являются Днепр, нижний Дунай, Южный Буг. Видовой состав насчитывает более 65 промысловых видов рыб. Озерное хозяйство сосредоточено в основном на Полесье и в нижнем течении Дуная. На данной территории расположено около 268 озер общей площадью 16000 га с 32 промысловыми видами рыб. Наиболее интенсивно в настоящее время развивается прудовое рыбное хозяйство. Зарыбленный прудовой фонд Украины составляет 75000 га, который обеспечивает до 30 тыс. т ежегодного улова. В рамках данного направления рыбного хозяйства проводится племенная работа, выводятся новые породы рыб с более высокой продуктивностью, расширяется прудовая площадь для рыбоводства, создаются заводы по рыборазведению и нерестово-выростные хозяйства [7].

Морское рыбное хозяйство охватывает рыболовство в Азовском и Черном морях. Продуктивность Азовского моря намного выше Черного, и включает около 80 видов рыб. В последние годы в результате действия ряда факторов рыбные запасы данных водных объектов значительно истощены [1].

Управление рыбным хозяйством осуществляется по отраслевому принципу с учетом территориального и межотраслевого руководства. Оно направлено на координацию и дальнейшее развитие производительных сил общества и государства, повышение эффективности труда, снижение себестоимости продукции, повышение ее качества и конкурентоспособности как на внутреннем, так и на мировом рынке, защиту и наполнение рынка отечественными

ми товарами.

В современных условиях субъектами, осуществляющими деятельность в сфере рыбного хозяйства, являются не только государственные, но и частные предприятия (акционерные, совместные). Государственное управление данным сектором субъектов хозяйствования заключается в основном в регулировании деятельности посредством налоговой, таможенной, финансовой и другой политикой.

В настоящее время рыбное хозяйство Украины находится в отраслевом подчинении Министерства аграрной политики и продовольствия Украины, то есть в некотором смысле отождествляется с АПК. Вместе с тем, отрасль рыбного хозяйства имеет характерные отличительные особенности от сельского хозяйства.

Одним из основных отличий является источник происхождения сырья, которое используется в перерабатывающих подотраслях. В сельском хозяйстве объем полученного сырья для дальнейшей переработки является результатом человеческого труда, затраченного в предшествующем периоде. В рыбном хозяйстве объем полученного (добытого) сырья в большей степени зависит от уровня продуктивности водных объектов: морей, рек и озер. С другой стороны, если рассматривать в качестве источника сырья результаты деятельности рыбоводства, то можно провести аналогию с сельским хозяйством.

Второй особенностью рыбного хозяйства следует назвать то, что не вся добытая рыба идет на переработку, значительная ее часть поступает на рынки в качестве готовой продукции. Другая часть является сырьем для многих отраслей национального хозяйства вне агропромышленного комплекса (например, медицина).

Третьей отличительной чертой рыбного хозяйства является отсутствие необходимости создавать страховые резервы, которые имеют место в сельском хозяйстве, на случай непредвиденных природно-климатических условий.

Таким образом, сходство с сельским хозяйством прослеживается лишь в разрезе рыбоводства. Рыбоводство – это подотрасль рыбного хозяйства, которая обеспечивает выращивание товарной рыбы в прудах, небольших озерах и других малых водоемах для снабжения населения живой или охлажденной рыбой. Эта форма рыбоводства характеризуется тем, что человек управляет всем процессом производства от размножения рыб до получения товарной продукции. Прудовым рыбоводством занимались ещё в 12-13 вв. (главным образом при монастырях), но до конца 14 в. прудовые хозяйства располагали лишь садками, в которых содержалась рыба (стерлядь, сазан, щука, линь), выловленная из озёр и рек. А. Т. Болотов впервые построил специальные пруды для разведения карпа [3].

Украина являлась рыбопромысловой территорией. Азовское море было одним из основных источников добычи рыбы. В 1861-1913 гг. среднегодовые выловы государства значительно возросли с 0,3 млн. т до 1 млн. т. [4].

Потребление морепродуктов сильно разнится по регионам мира. Самый высокий показатель – в приморских странах. Там дары моря традиционно составляли большую долю в повседневном рационе. На первом месте в

мире находится Южная Корея (до 86 кг), на втором – Япония (до 65 кг) на человека, и на третьем Исландия (55 кг). Далее идут страны с потреблением меньше 20 кг на человека. Сравнение данного показателя с уровнем потребления в других странах приведено на рис. 1.

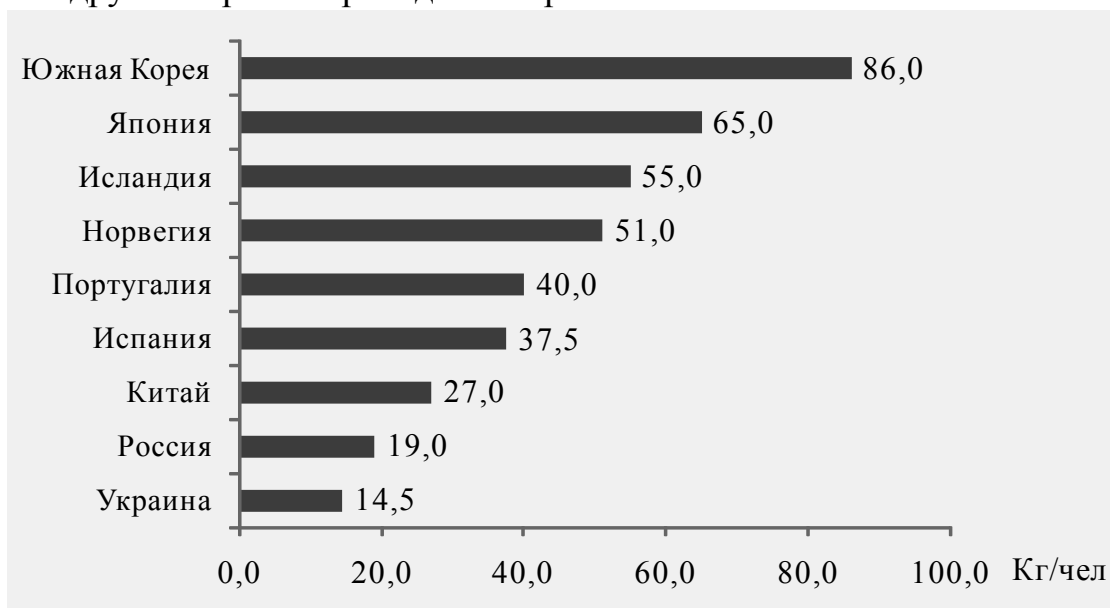

Рис. 1. Уровень потребления рыбы и морепродуктов на душу населения в мире

К сожалению, в Украине ежегодно отслеживается тенденция уменьшения объема потребления рыбной продукции населением Украины, что является следствием спада вылова рыбы и производства рыбной продукции, износа основных фондов и недостаточного финансового обеспечения рыбной отрасли.

Так, с 1990 по 2010 год общий объем вылова рыбы и других водных живых ресурсов уменьшился с 1066 тыс. т до 218,6 тыс. т, или на 79 %, из них в открытых районах Мирового океана и морских экономических зонах других государств – с 753 тыс. до 110,5 тыс. т, или на 85 %, в Азово-Черноморском бассейне – с 225,4 тыс. т до 69,7 тыс. т, или на 69 %; уловы водных живых ресурсов во внутренних водоемах страны (без внутренних морских вод и территориального моря) уменьшились с 87,6 тыс. т до 38,3 тыс. т, или на 56 % [7].

Вылов рыбы и других водных живых ресурсов за 2011 г. уменьшился на 3,4 % по сравнению с 2010 г. – до 211,2 тыс. т. Об этом сообщает Государственная служба статистики.

В том числе рыбы было выловлено 205,3 тыс. т (97,2 % от общего объема), что на 4,5 % меньше, чем в 2010 г. Объем добычи других водных ресурсов увеличился в 1,6 раза и составил 5,9 тыс. т. [7].

Более половины (52 %) общего объема вылова рыбы и добычи других водных живых ресурсов и 81 % национального объема вылова в водах исключительных (морских) экономических зон других государств получено рыбохозяйственными предприятиями г. Севастополя.

В последние годы государственная политика в сфере рыбного хозяйст-

ва не способствовала наращиванию инвестиционного потенциала, обеспечению конкурентоспособности, увеличению объема производства собственной продукции.

Основными причинами возникновения проблемы можно считать:

- моральное и физическое старение судов отечественного флота рыбной промышленности, что приводит к массовому выводу их из эксплуатации и отсутствия оборотных средств для обновления флота;
- отсутствие государственной поддержки рыбного хозяйства и привлечения инвестиций для обновления отечественного флота рыбной промышленности;
- неурегулированность законодательством вопросов предоставления в аренду рыбохозяйственных водных объектов;
- отсутствие субсидирования различных направлений хозяйственной деятельности по приемлемым условиям, применения современных биотехнологий в деятельности отраслевых предприятий, обеспечения рыбоводческих хозяйств высококачественными комбикормами для рыб, наличие технических барьеров на пути отечественной продукции рыбного хозяйства на мировые рынки.

Справедливо напомнить, что глобальные попытки исправить катастрофическую ситуацию в рыбной отрасли Украины в общенациональном масштабе предпринимались и раньше. Программы были направлены на реализацию мер по обновлению рыбопромышленного флота (общий физический износ судов превышал 70 %), увеличению объемов переработки экспортно-импортных грузов в морских портах, на стабилизацию рынка рыбы и рыбопродуктов, увеличение объемов вылова, повышение качества и безопасности рыбной продукции, усиление борьбы с контрабандой и т.д.

Все эти меры вполне могли бы создать благоприятные условия для работы рыбопромышленного комплекса страны. Так, к 2010 г. Общегосударственной Программой предусматривалось довести годовые объемы вылова рыбы и других водных живых ресурсов до уровня 750 тыс. т, а производство пищевой рыбной продукции – до 540 тыс. т; рыбных консервов – до 250 млн. условных банок; кормовой рыбной муки – до 33 тыс. т, при этом средний уровень потребления рыбы и рыбопродуктов на душу населения планировался 15-20 кг.

Из всего перечисленного, в 2010 г. прогнозы оправдались разве что относительно производства рыбных консервов (85,2 тыс. т) и нижнего предела потребления рыбы и рыбопродуктов на душу населения (в основном, за счет импорта). Таким образом, несмотря на то, что рыбопромышленный комплекс всегда играл значительную роль в обеспечении страны продовольствием, за годы независимости в сегменте произошли глубокая структурная деформация и значительное отставание от развитых стран как в производстве, так и в потреблении.

Выводы. Решение проблем дальнейшего развития рыбного хозяйства возможно только путем применения комплексного подхода в сочетании с организационными и экономическими мерами, а также актуализации нормативных документов, обеспечивающих регулирование в сфере рыбного хозяйст-

ва, что позволит в корне изменить ситуацию в рыбной отрасли и обеспечить устойчивое развитие рыбного хозяйства. Особую роль в этом комплексном подходе занимает финансовое обеспечение устойчивого развития предприятия. Именно финансовое состояние предприятий является одним из основных факторов, определяющих стабильность экономического роста в стране.

Поддержание нормального уровня финансовой стабильности осложнено по ряду причин, к основным из которых можно отнести: ограниченные возможности прироста производства без общего расширения внутреннего платежеспособного спроса; высокий уровень физического износа и преобладание оборудования, относимого к устаревшим технологическим укладам; неравномерное распределение инвестиционной активности; недостатки в развитии банковской системы, особо ориентированной на реальный сектор экономики; ограниченные возможности бюджета по активизации инвестиционной и инновационной деятельности. Вследствие этого, достаточно актуальной является задача разработки такого финансового механизма функционирования предприятий, который обеспечивал бы устойчивое поступление государственных доходов и, одновременно, стабильное и устойчивое финансовое состояние самих предприятий.

Недостаточная теоретическая разработанность этих вопросов приводит к необходимости создания механизмов и методов анализа устойчивости предприятий, прогнозирования последствий воздействий различных условий. В этой связи разработка теоретических, организационно-правовых и методологических основ оценки устойчивости предприятий, а также основ прогнозирования результатов воздействия внутренних и внешних факторов на результаты деятельности предприятий представляет собой важную задачу для Украины на современном этапе.

Список использованных источников:

1. Арасланова А. Обзор рынка рыбы и морепродуктов Украины [Электронный ресурс] / А. Арасланова. – Режим доступа: http://bconsult.com.ua/articles/runok_moreproduktov/.

2. Булгакова Л. Н. Формирование финансового механизма и системы управления инвестиционной деятельностью предприятия / Л.Н. Булгакова // Финансы и кредит. – 2004. – № 16. – С. 41-49.

3. Древинг С.Р. Финансовый механизм государственной поддержки обновления рыбопромыслового флота / С.Р. Древинг, М.Л. Шпилева // Модернизация экономики России и стран СНГ: Материалы международного конгресса, г. Волгоград, 18-19 марта 2010 г.: В 2 ч. Ч. 1. – Волгоград: Волгоградское научное изд-во, 2010. – С. 157-165.

4. Зиланов В.К. Морская рыболовная политика России и мировое рыболовство [Электронный ресурс] / В.К. Зиланов // Северная пацифика. – Режим доступа http://www.npacific.ru/np/magazin/2-97_r/articl52-61.htm.

5. Ковалев В. В. Финансовый анализ: методы и процедуры / В.В. Ковалев. – М.: Финансы и статистика, 2006. – 560 с.

6. Широков Б. М. Малый бизнес. Финансовая среда предпринимательства / Б.М. Широков. – М.: Финансы и статистика, 2010. – 496 с.

7. Рыбная отрасль Украины: состояние и перспективы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://edab2b.com/opinions/rybnaya-otrasl-ukrainy/>.

Рецензент – д.э.н., профессор Макаренко П.Н.

СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ ЯК ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Жадько К.С., д.е.н.

Дніпропетровська державна фінансова академія

Інформаційні технології в економіці вимагають сучасного програмного забезпечення систем моніторингу для потреб управління підприємствами на макро і мікрорівні економіки. Ми приймали участь в розробці таких систем і тому в статті запропоновано досвід роботи і використання систем моніторингу діяльності підприємств в залежності від потреб управління, за результатами дослідної експлуатації системи досить актуальні і з урахуванням зауважень користувачів мають перспективу й інформаційну потребу як інформаційні ресурси економіки підприємства. В статті детально зроблено огляд функціональних можливостей одної з таких систем та аргументовано потреба її застосування і впровадження. В той же час треба розуміти під наведеними системами моніторингу – конструктори з функціональністю, що змінюються за видами економічної діяльності підприємств.

Information technology in the economy require advanced software systems for the purposes of monitoring business management at the macro and micro economy. We participated in the development of these systems and therefore the article the experience and use of monitoring systems of enterprises, depending on the needs of management, the results of trial operation of highly relevant and based on user input with perspective and information needs of both enterprise information resources economy. The article detailed overview of functionality of one of these systems and the need for its use arguments and implementation. At the same time it must be understood by the given monitoring systems - the designers of the functionality that vary by type of activity.

Постановка проблеми. Без активної діяльності підприємств наступає недієздатність всієї економічної системи на мікро- і макрорівні економіки з усіма відповідними негативними наслідками не лише для соціального розвитку, а й для існування самої держави. Тому складові економічної системи (підсистеми моніторингу, обліку, діагностики) виступають чинниками інтеграції всіх факторів (економічних показників, параметрів) діяльності підприємств, сприяючи їх високоефективному функціонуванню й акумулюванню грошових коштів та їх еквівалентів. Для забезпечення реалізації функцій інтеграції економічної системи, система має задовольняти інтереси всіх суб'єктів господарювання, з підтриманням на належному рівні дієвості всіх своїх структурних та динамічних параметрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Системи інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності підприємств досліджували такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як Т. Бенъ, Т. Булова, А. Воронкова, С. Довбня, В. Забродський, М. Кизим, О. Наумов, В. Плаксієнко, В. Плескач, Д. Хан, Б. Штайгмайєр та інші вчені-економісти.

Постановка завдання. Своєчасна й об'єктивна оцінка економічного стану підприємств за умов різноманітності форм власності надає можливість здійснити оцінку потенційних можливостей підвищення прибутковості, які можна виявити лише на підставі об'єктивного і своєчасного моніторингу економічного стану будь-якого підприємства.

Систематичний аналіз економічного стану підприємства, його платоспроможності, ліквідності та фінансової стійкості необхідний ще й тому, що дохідність підприємств, розмір прибутку багато в чому залежать від їх платоспроможності; в свою чергу, економічний стан підприємств залежить від результатів своєї виробничої, комерційної та господарської діяльності. Тому підприємство шукає резерви підвищення рентабельності виробництва і зміцнює комерційний розрахунок як основу своєї стабільної роботи для виконання ним зобов'язань перед бюджетом й іншими установами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з готових систем моніторингу є розроблена Державною навчально-науковою установою «Академія фінансового управління» система «Моніторинг фінансових показників діяльності підприємств України» (програмне забезпечення має назву Microstrategy) – це інформаційно-пошукова система, що забезпечує користувача (наприклад науковця, аналітика чи економіста) актуальними даними щодо основних фінансових показників діяльності підприємств України, серед яких дебіторська та кредиторська заборгованість, виручка від реалізації товарів (робіт, послуг), чистий прибуток тощо.

Названі вище показники можуть бути представлені у таких розрізах: регіон, вид економічної діяльності або галузь, форма власності. Для того, щоб розпочати роботу з проектом, необхідно увійти на веб-сервер, де розміщено цю систему.

Набравши наведену адресу у вікні Інтернет-браузера на екрані з'явиться вікно авторизації в системі Microstrategy (рис. 1), де необхідно ввести ім'я користувача та пароль, що надається адміністратором системи.

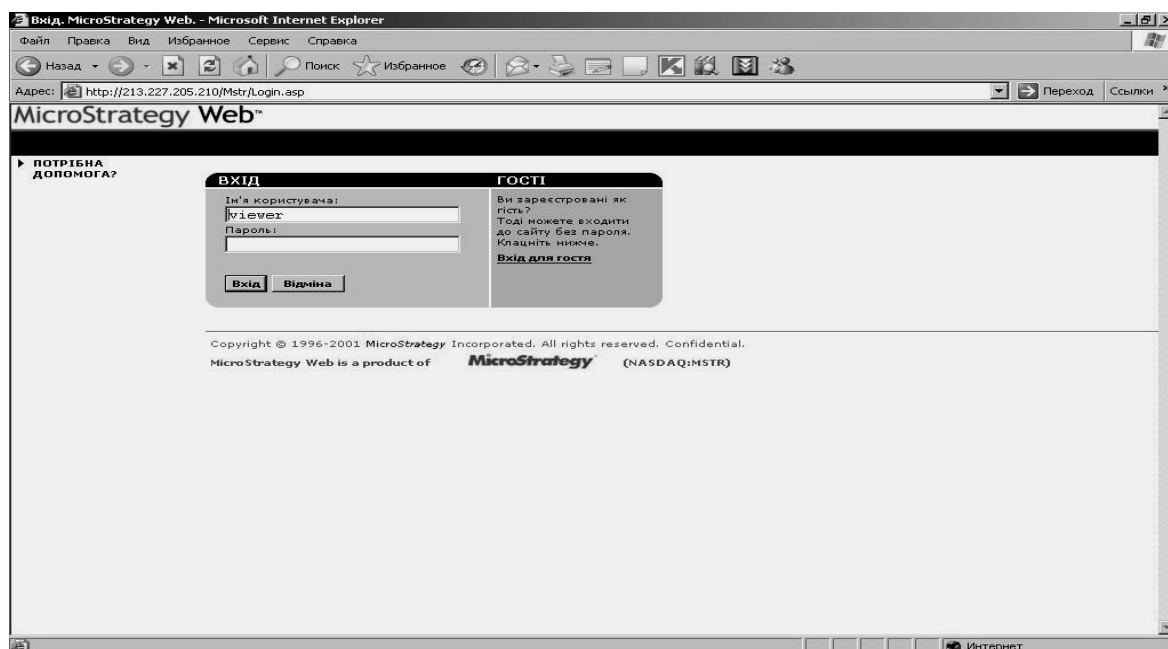

Рис. 1. Вікно авторизації у системі Microstrategy

Після натиснення на кнопку «Вхід» на екрані з'явиться сторінка з переліком інформаційно-аналітичних та дистанційних систем або проектів, що доступні для тестового перегляду (рис. 2).

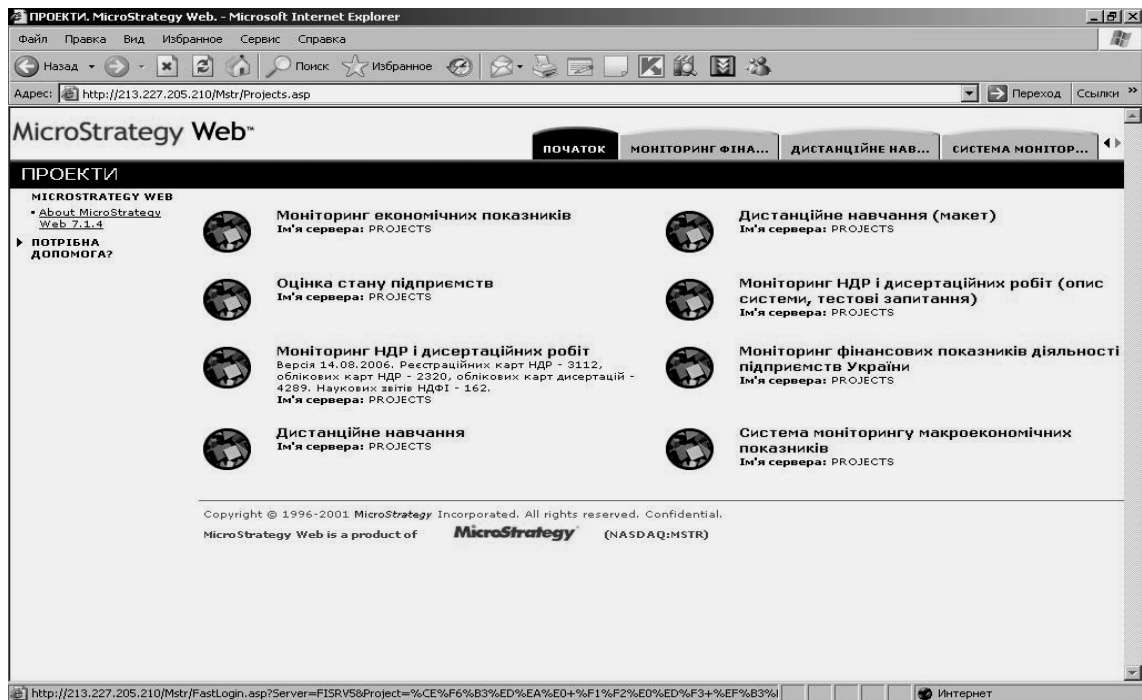

Рис. 2. Перелік проектів Microstrategy

Обираємо проект, що нас цікавить, а саме «Моніторинг фінансових показників діяльності підприємств України». Для того, щоб розпочати роботу з проектом, необхідно натиснути на піктограму біля назви проекту або безпосередньо на текст назви проекту. Виконавши вищеписані дії, ми потрапляємо у так зване основне меню проекту (рис. 3).

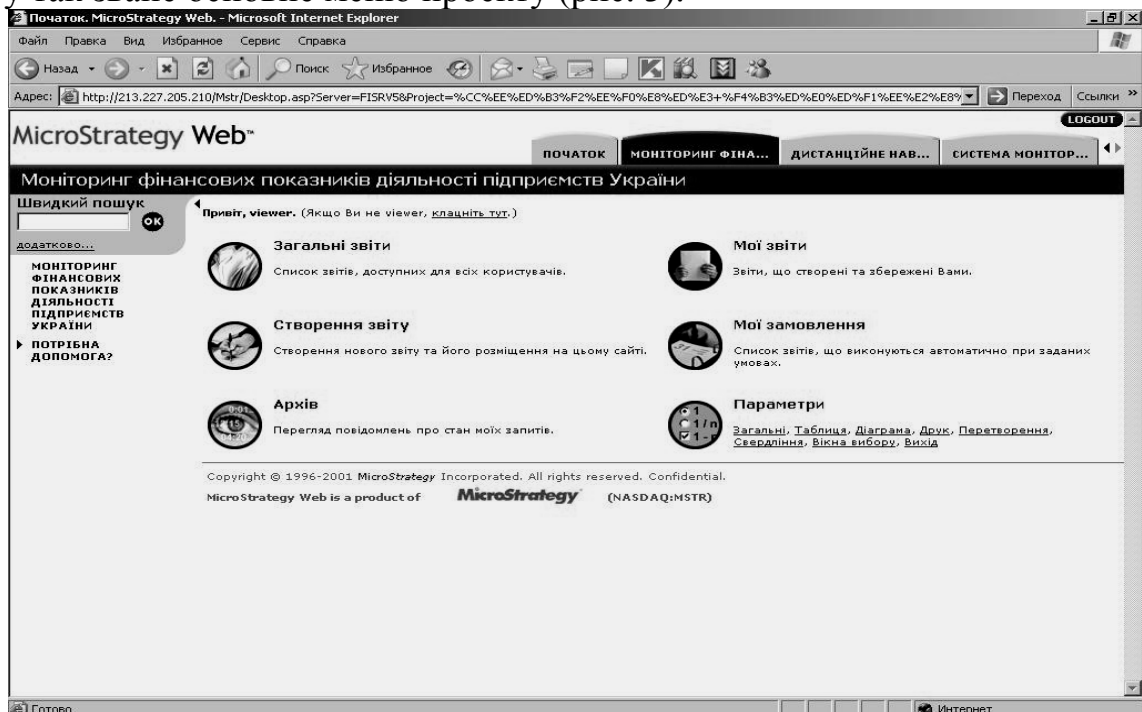

Рис. 3. Основне меню проекту «Моніторинг фінансових показників діяльності підприємств України»

З основного меню здійснюється доступ до різних підрозділів проекту, серед яких:

Загальні звіти, тобто сукупність уже готових звітів, що доступні для користувачів.

Створення звіту, інтерфейс, що надає можливість користувачу створити такий макет звіту, який максимально задовольнить його потреби.

Архів, де можна переглянути повідомлення про стан запитів користувача.

Мої звіти, звіти, що створені та збережені користувачем.

Мої замовлення, тобто сукупність звітів, що виконуються автоматично при заданих умовах.

Параметри, де можна настроїти різноманітні параметри даного проекту (системи).

Для ознайомлення з роботою проекту розглянемо приклад. Припустимо, що нам необхідно отримати дані щодо показників виручки від реалізації продукції, фінансових результатів від звичайної діяльності до оподаткування та чистого прибутку підприємств усіх форм власності у Донецькій, Дніпропетровській, Харківській областях та у м. Києві у 2004-2005 рр., що діють у сферах промислового виробництва, готельно-ресторанного господарства, транспорту та у сфері фінансової діяльності у розрізі регіонів, форм власності та видів економічної діяльності.

Для цього відкриємо папку «Загальні звіти». Далі відкриваємо каталог «2004-2005 рр.» (рис. 4).

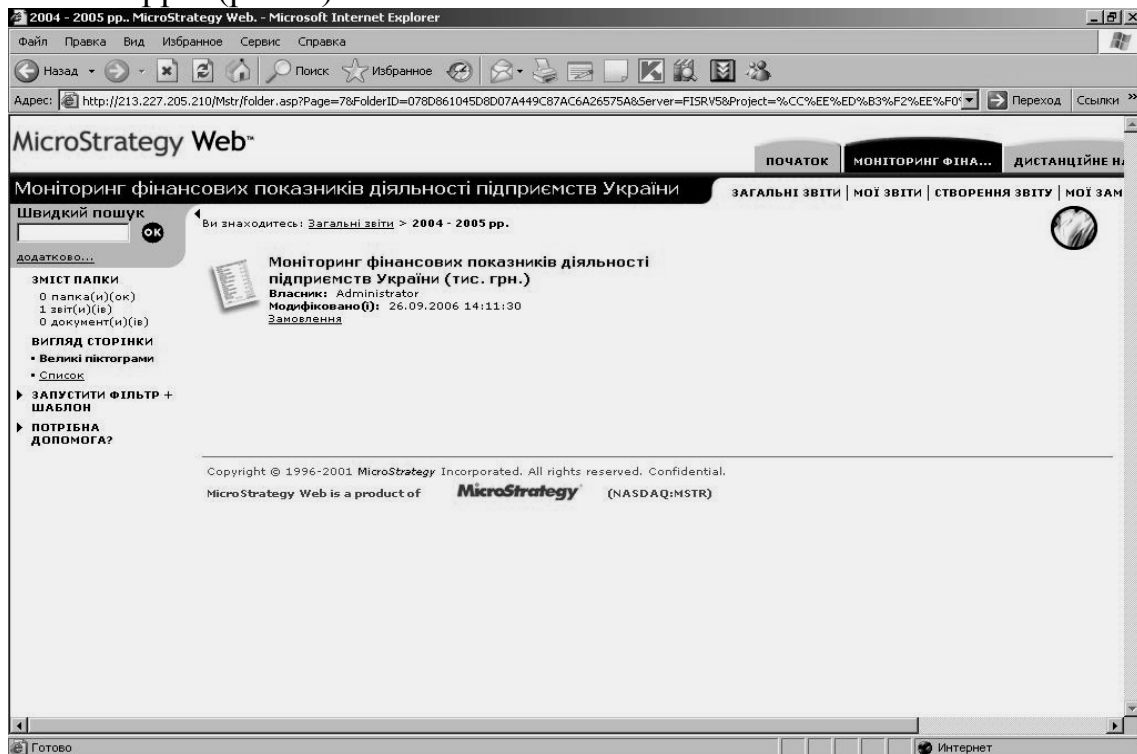

Рис. 4. Каталог звітів

Далі натискаємо на гіперпосилання «Моніторинг фінансових показників діяльності підприємств України (тис. грн.)», або на відповідну піктограму та починаємо роботу з проектом (рис. 5).

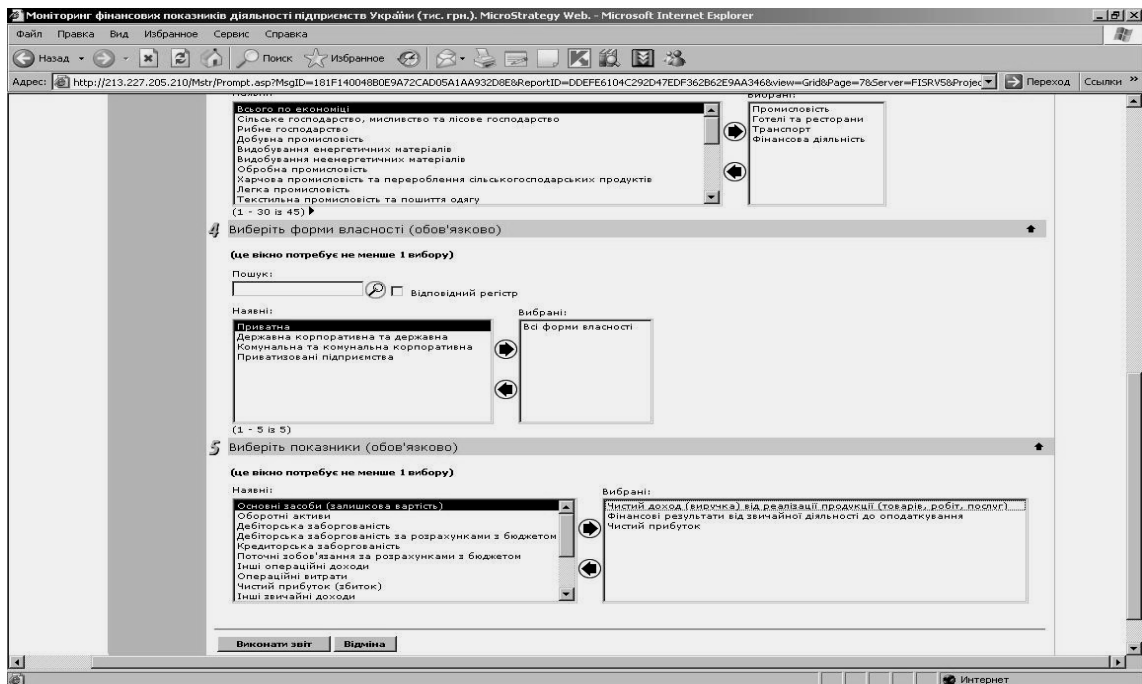

Рис. 5. Вікно вибору необхідних розрізів та фінансових показників.

Для нашого прикладу обираємо наступне.

Обрані розрізи: Регіон; Вид економічної діяльності; Форма власності.

Обрані регіони: Дніпропетровська обл.; Донецька обл.; м. Київ; Харківська обл.

Обрані види економічної діяльності: Промисловість; Готелі та ресторани; Транспорт; Фінансова діяльність.

Обрані форми власності: Всі форми власності.

Обрані показники: Виручка від реалізації продукції; Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування; Чистий прибуток.

Для того, щоб обрати необхідний розріз чи показник, потрібно виділити його, а потім натиснути на значок – . Для того, щоб скасувати вибір, потрібно натиснути на значок – . Після вибору необхідних реквізитів та варіанта пошуку натискаємо на кнопку «Виконати звіт» (рис. 6).

У процесі виконання звіту з метою зменшення складності таблиць відбувається так зване розбиття даних за розрізами. Так у таблиці на рис. 6 вказані дані щодо промислових підприємств Дніпропетровської області. Але, наприклад, нам необхідні дані щодо фінансових показників діяльності підприємств міста Києва. Для цього зі списку регіонів обираємо значення регіону «м. Київ».

Якщо нам також необхідно отримати фінансові показники діяльності організацій м. Києва, що діють у сфері фінансових послуг, то необхідно вибрати «Фінансова діяльність» зі списку видів економічної діяльності. Отримуємо потрібну таблицю.

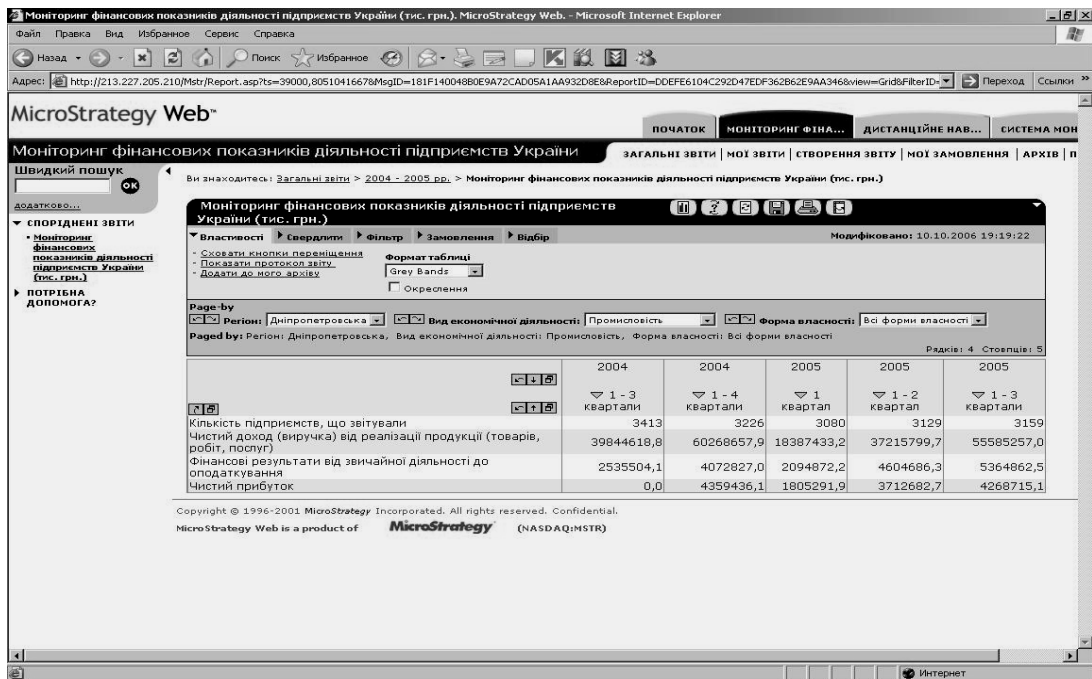

Рис. 6. Результат виконання звіту згідно обраних параметрів

Виникає питання, чи можна відобразити дані, наприклад, по кожному з регіонів в одній таблиці? Так, це можливо. Для цього необхідно скористатися командними кнопками, що мають такий вигляд: За допомогою цих кнопок можна як завгодно змінювати структуру таблиць. Для прикладу перенесімо розріз «Регіони» у рядки за допомогою кнопки У підсумку отримуємо наступну таблицю (рис. 7).

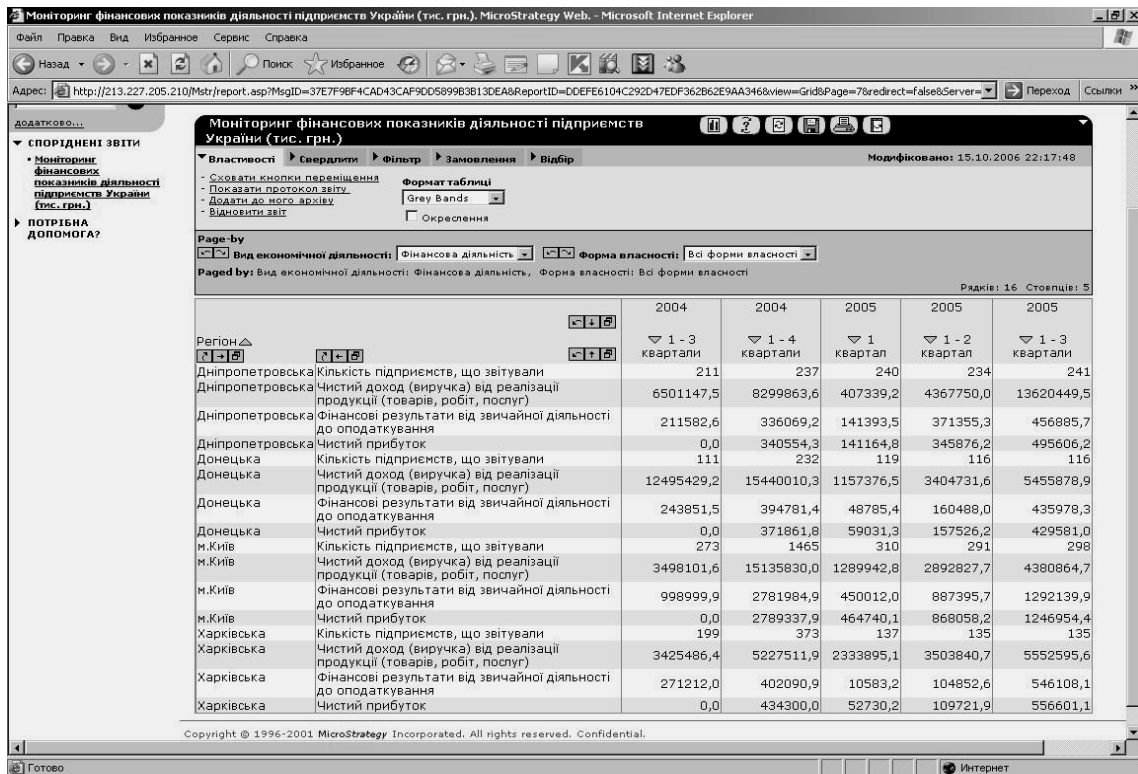

Рис. 7. Підсумкова таблиця після модифікацій

У принципі кінцевий користувач може зробити будь-яку бажану структуру таблиці, що є дуже зручним інструментом для аналітиків, науковців та економістів.

Висновки. Отже, в результаті проведених досліджень встановлено, що така база даних може використовуватись для організації систем моніторингу, діагностики діяльності підприємств, формуючи необхідні універсальні дані.

Для подальшої підтримки промислової експлуатації інформаційно-аналітичної системи «Моніторинг фінансових показників діяльності підприємств України» необхідно мати договірні офіційні угоди щодо надання інформації Державною службою статистики України для актуалізації та поповнення бази даних економічних показників.

За результатами дослідної експлуатації система досить актуальна і з урахуванням зауважень користувачів має перспективу й інформаційну потребу як інформаційний ресурс. Для удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення моніторингу діяльності підприємств ми пропонуємо використовувати:

1. На мікрорівні діяльності підприємств - Звіт «Аналіз господарської діяльності», призначений для розрахунку найбільш широко визнаних економічних показників, що описують поточну структуру активів і пасивів економіки підприємства і його операційну діяльність. Вихідні дані звіту можуть бути як введені вручну, так і заповнені автоматично на підставі даних інформаційної бази обліку.

2. На макрорівні діяльності підприємств - Готові системи моніторингу, діагностики і контролю, як система «Моніторинг фінансових показників діяльності підприємств України» – це інформаційно-пошукова система, що забезпечує користувача (наприклад науковця, аналітика чи економіста) актуальними даними щодо основних економічних показників діяльності підприємств України, серед яких дебіторська та кредиторська заборгованість, виручка від реалізації товарів (робіт, послуг), чистий прибуток тощо.

Список використаних джерел:

1. Воронкова, А. Е. Діагностика потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства : монографія / А. Е. Воронкова: – Луганськ: Вид-во Східноукраїнського НУ ім. В. Даля, 2005. – 256 с.

2. Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства. / Кизим М. О., Забродський В. А., Зінченко В. А., Копчак Ю. С. - Харків: ВД "ІН-ЖЕК", 2003. - 144

3. Плєскач, В.Л. Концептуальні засади інформаційно-аналітичного забезпечення модельних досліджень у сфері оподаткування / В. Л Плєскач // Фінанси України. – 2011. – № 5. – С. 21-27.

4. Світлий, Д. Використання фінансово-економічних показників у процесі ухвалення управлінських рішень на макрорівні /Д. Світлий // Наукові праці НДФІ. – 2008. – Випуск 2 (43). – С.103-110.

Рецензент – д.е.н., професор Плаксієнко В.Я.

ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА АУДИТУ ПРОЦЕСУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

*Ватуля І.Д., доцент, Дугар Т.Є., к.е.н., доцент
Полтавської державної аграрної академії*

Авторами статті узагальнено та розвинено мету, завдання та об'єкти аудиту процесу реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) під призмою аудиту доходів, витрат та фінансових результатів діяльності підприємств України, запропоновано аудиторські процедури та загальний план аудиторської перевірки процесу реалізації продукції (робіт, послуг).

The authors summarized and developed goals, objectives and facilities audit process realization of goods (works, services) for a prism audit of revenues, expenditures and financial results of enterprises in Ukraine, suggested audit procedures and overall audit plan for the implementation of products (works, services).

Постановка проблеми. Якісна фінансова інформація зменшує інформаційний ризик споживачів фінансових звітів. Недоброякісна, тобто викривлена інформація з фінансових результатів, яка узагальнюється, спотворює макроекономічні показники та призводить до прийняття неадекватних управлінських рішень на загальнодержавному рівні.

Питанням дослідження аудиту процесу реалізації продукції, товарів, робіт, послуг надається увага, як з боку ділянки аудиторського дослідження по достовірності формування сум доходу за видами діяльності на підприємствах та повноти визнання сум щодо собівартості та понесених витратах із аудиторського дослідження окремих ділянок обліку є важливим і актуальним питанням щодо об'єктивності даних фінансових результатів.

Метою аудиту витрат на виробництво і собівартість виробленої та реалізованої продукції є складання аудитором висновку про те, чи відповідає інформація, відображена у звітності та бухгалтерському обліку, в усіх суттєвих аспектах нормативним документам, які регламентують порядок ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності по елементах операційного аудиту.

Метою аудиту доходів і результатів діяльності є встановлення об'єктивної істини щодо достовірності, об'єктивності, правдивості й законності відображення в бухгалтерському обліку й фінансовій звітності доходів та фінансових результатів [7].

Вивчення думок вчених-економістів, нормативних та законодавчих актів, свідчить, що існує ряд питань, які потребують додаткового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням організації і методики аудиту присвячено багато ґрунтовних досліджень провідних вчених України, зокрема Білик М. Д., Голова С. Ф., Дорош Н. І., Завгороднього В. П., Загороднього А. Г., Зубілевича С. Я., Кулаковської Л. П., Савченка В. Я., Сопка В. В., Утенкової К. О., Шило В. П. та інших.

Постановка завдання. Метою роботи є узагальнити і розвинути концептуальні основи проведення аудиту з процесу реалізації продукції. Аудит

реалізації продукції розпочинається з перевірки обґрунтованості плану реалізації продукції та цін на неї, повноти визначення валової та товарної продукції, показників якості, відповідності останніх вимогам державних стандартів, технічних умов. Перевірку повноти й визначення валової продукції сільськогосподарського підприємства аудитор здійснює на основі загального обсягу її виробництва, що дає йому змогу оцінити рівень виробничої програми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незалежність висновків аудитора чи аудиторів має забезпечуватися з усіх питань, що стосуються цієї роботи. У ході перевірки і складання висновку аудитор повинен показати відповідний рівень професійного ставлення до справи. Аудитору потрібно мати достатню уяву про структуру внутрішнього контролю для того, щоб скласти план своєї роботи, визначити характер і кількість перевірюваних показників та строк перевірки.

У ході аудиту засобами інспектування, спостережень, опитів, вивчення документів має бути зібраний матеріал, який в достатній мірі підтверджує наявні дані для складання висновку про фінансову звітність [3].

До предметної області дослідження в першу чергу слід віднести інформацію про: технологію виробництва; виробниче обладнання; структуру виробничого управління; критерії оцінки доходів; розмежування суми доходів за періодами визнання.

Джерела інформації для аудиту реалізації продукції, товарів, робіт та послуг згруповані на рис. 1.

Рис. 1. Джерела інформації для аудиту реалізації продукції, товарів, робіт та послуг

Основними завданнями аудиту реалізації продукції (робіт і послуг) є встановлення правильності:

- відображення в обліку фактичної виручки від реалізації робіт (послуг);
- відображення в обліку фактичних витрат на виробництво та реалізацію продукції (робіт, послуг);
- визначення сум податкового доходу від реалізації готової продукції (робіт, послуг) та підтвердження сум податкових витрат, для достовірної суми визнання бази оподаткування податком на прибуток та ПДВ [5].

Розкриття основних завдань аудиту операції з обліку реалізації продукції, товарів, робіт та послуг, представлено на рис. 2.

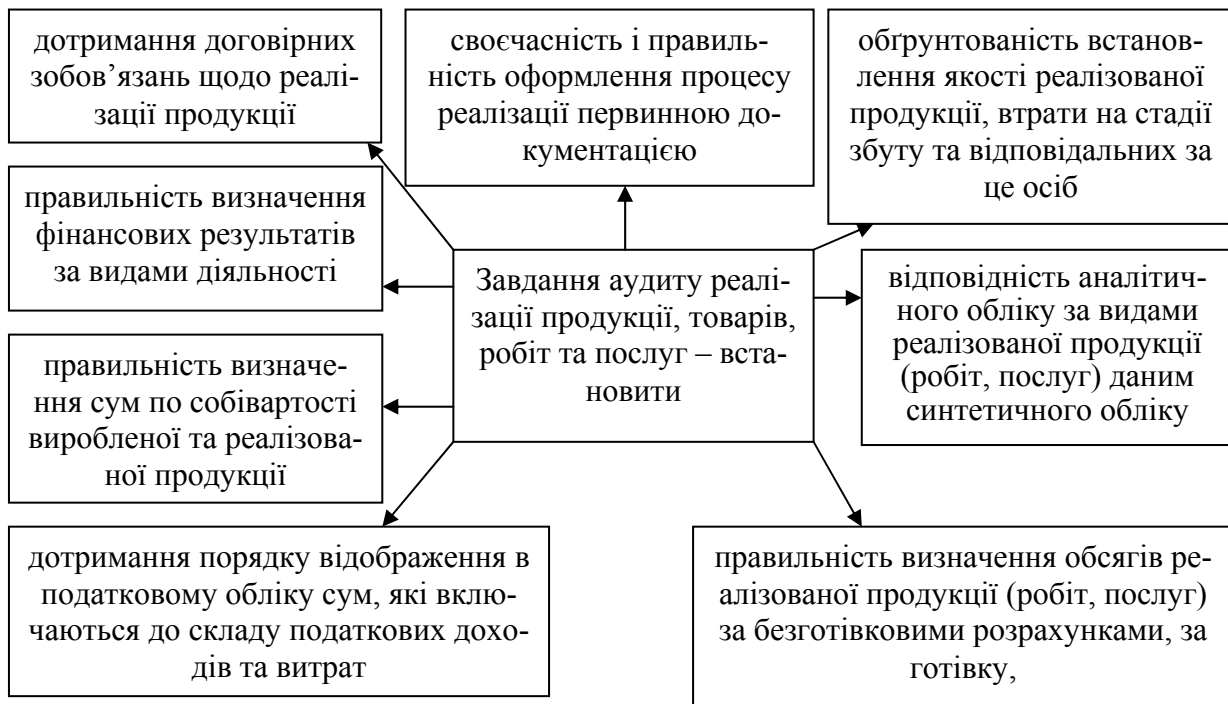

Рис. 2. Завдання аудиту реалізації продукції (товарів, робіт та послуг)

Попередньо, для проведення аудиту, клієнт надсилає на адресу аудиторської фірми Листа-замовлення з проханням на проведення аудиту, в якому зазначає мету проведення аудиту і завдання, які необхідно вирішити в процесі аудиту, бажаний масштаб аудиторської перевірки.

Розглянувши пропозиції щодо проведення аудиту, аудиторська фірма (аудитор) надсилає Лист-згоду, у якому дає згоду на проведення аудиту або відмовляється від запропонованої роботи.

Детальний зміст договору про проведення аудиту може бути різним залежно від конкретної ситуації, проте існує ряд моментів, які в будь-якому разі повинні знайти відображення в договорі (період і масштаб аудиторської перевірки, об'єкт аудиту, права та зобов'язання аудиторів, що здійснюють перевірку, вартість робіт, відповідальність аудиторів, перелік матеріалів, необхідних для перевірки) [1].

Крім того, договір може містити такі положення:

- угоди, які стосуються залучення до перевірки інших аудиторів або експертів із певних аспектів аудиту;

- угоди, які стосуються залучення до перевірки внутрішніх аудиторів та іншого персоналу клієнта;
- порядок розрахунків за виконання робіт із проведення аудиту;
- будь-які можливі обмеження аудиторських зобов'язань;
- посилення на будь-які додаткові угоди між аудитором та клієнтом.

Із метою запровадження методу аудиту доходів від реалізації продукції (робіт, послуг), аудиту витрат і собівартості продукції і фінансових результатів, а також кількості необхідних аудиторських процедур, аудитор проводить тестування внутрішнього контролю і системи бухгалтерського обліку, яке дозволяє отримати відповіді на такі запитання: аналітичний облік доходів і витрат здійснюється за достатнім рівнем деталізації; відвантаження продукції й товарів санкціонується належним чином; дані аналітичного обліку звіряються із синтетичними регістрами та Головною книгою; бухгалтерський облік доходів від реалізації продукції (робіт і послуг) і фінансових результатів ведеться відповідно до вимог П(с)БО 15 «Доходи», бухгалтерський облік витрат ведеться відповідно до вимог П(с)БО 16 «Витрати».

Ефективними прийомами аудиторського контролю визначення правильності вказаних обсягів реалізації і якості реалізованої продукції є контрольне зважування та лабораторний аналіз окремих партій продукції. В наш час досить часто зустрічаються випадки шахрайства, коли якість сільськогосподарської продукції навмисне занижується закупівельними організаціями з метою зменшення ціни, що призводить до збитків. Слід також практикувати зустрічну перевірку даних на відповідність відправленої продукції прийнятій. Це дозволяє виявити розбіжності і вжити відповідні заходи. Правильність визначення виручки від реалізації аудитор перевіряє за рахунками доходів та витрат від реалізації: 70 «Доходи від реалізації», 90 «Собівартість реалізації», 93 «Витрати на збут» [4].

Необхідно пам'ятати, що у програмі аудитор оцінює ступінь ризику внутрішнього контролю та свій особистий ризик не виявлення суттєвих помилок звітності, який можливий під час проведення аудиторських процедур, визначає термін проведення аудиторських тестів, координує роботу всіх можливих помічників, залучених з числа співробітників підприємства, визначає присутність інших виконавців аудиту, якщо такі беруть участь у роботі.

До складання Програми аудиту доходів та визнання фінансових результатів, Програми аудиту витрат і собівартості продукції рекомендується сформувати Загальний план аудиту реалізації продукції (робіт, послуг), табл. 1.

Особливу увагу слід звернути на реальність знижок та надбавок, для цього перевіряють показники якості реалізованої продукції, втрати від недоплат і обрахунку з боку покупців. Гарантією дотримання договірних зобов'язань є оптимальна організація оперативного обліку та наявність розшифровок асортименту за кожним договором з чітким визначенням строків поставок покупцям продукції, відміток про фактичний відпуск із зазначенням дати. Дотримання цих вимог має зафіксувати аудитор.

Загальний план аудиту доходів, витрат та визнання фінансових результатів від реалізації продукції (робіт, послуг)

Етапи перевірки	Процедура аудиту	Аудитор	Термін перевірки
Перевірка достовірності (повноти) визначення виручки від реалізації продукції (робіт, послуг)	Встановлення наявності наказу керівника про метод визначення виручки від реалізації та відповідність йому бухгалтерських записів щодо реалізації.		
Перевірка розрахунку фактичної собівартості реалізованої продукції (виконаних робіт, наданих послуг)	Послідовна перевірка розрахунків фактичної собівартості: залишку готової продукції на складі; відвантаженої продукції; реалізованої продукції; звірка одержаних даних з фактично відображеними відомостями у регістрах синтетичного обліку та звітності.		
Перевірка витрат, пов'язаних з реалізацією продукції	Перевірка складу та розподілу витрат згідно з законодавчими документами.		
Перевірка відповідності даних первинного, аналітичного та синтетичного обліку	Зіставлення даних первинних документів з даними, відображеними у регістрах синтетичного та аналітичного обліку.		
Перевірка визначення фінансового результату	Перерахунок визначення фінансового результату та звірка його з даними бухгалтерського обліку та звітності; належності та правильності включення до ціни реалізації обов'язкових податків, та платежів.		
Аудит кореспонденції та правильності відображення процесу реалізації на рахунках бухгалтерського обліку	Перевірка правильності відображення процесу реалізації на рахунках бухгалтерського обліку		
Складання розділу аудиторського звіту та аудиторського висновку	Робоча документація, складена на попередніх етапах перевірки		

Загальними принципами та основними направляючими аудиту реалізації продукції, робіт, послуг є:

- зниження ризику реалізації неякісної продукції;
- зменшення каналів нелегального просування продукції;
- обґрунтованість запланованих обсягів реалізації продукції (робіт, послуг);
- виконання об'єму заказів (договірних обов'язків) на продукцію, товари (роботи, послуги); - дотримання якості реалізованої готової продукції, товарів;
- своєчасність поставки продукції, товарів (виконання робіт, послуг);

- контроль за своєчасною оплатою за реалізовану продукцію.

При узагальненні результатів аудиторської перевірки по реалізації у річній звітності виникнуть такі коригування:

- у ф. № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» коригування суми по рядках: 1125 «Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги», 1420 «Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)»;

- ф. № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» коригування суми по рядках: 2000 «Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)», 2050 «Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)»;

- ф. № 3 «Звіт про рух грошових коштів (прямим методом)» коригування суми по рядку 3000 «Надходження від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) від операційної діяльності» [4].

Крім коригування форм фінансової звітності можуть бути рекомендовані уточнення до показників податкової звітності: - Податкова декларація з податку на прибуток рядок 02 «Дохід від операційної діяльності (дохід від реалізації товарів (робіт, послуг))» та рядок 05.1 «Собівартість придбаних (виготовлених) та реалізованих товарів (робіт, послуг)»; - Податкова декларація з податку на додану вартість визначає коригування колонок А та Б по відношенню по уточненню податкових зобов'язань рядок 9 та податкового кредиту рядок 17 [6].

Висновки. В статті визначено та розвинуто сутність, завдання й мету аудиту процесу реалізації продукції (робіт, послуг). Обґрунтовано концептуальні основи аудиту процесу реалізації, що на відміну від існуючих включає: підходи до трактування завдань та мети аудиту окремих груп доходів і витрат при визнанні достовірних фінансових результатів, наведено загальний план аудиторської перевірки, що підвищить якість та детальність аудиторської перевірки.

Список використаних джерел:

1. Загородній А.Г. Аудит : теорія і практика : [навчальний посібник] / А.Г. Загородній, М.В. Корягін. – Львів : Видавництво національного університету «Львівська політехніка», 2004. – 456 с.

2. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 лип. 1999 р. № 996-XIV [Електронний ресурс] / Верховна рада України.

3. Закон України «Про аудиторську діяльність» від 14 вер. 2006 р. № 140 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : [http : zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua).

4. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності від 28 берез. 2013 р. № 433 Електронний ресурс / Міністерство фінансів України. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

5. Національний положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від лют. 2013 р. № 73 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

6. Податковий кодекс України від 02 груд. 2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

7. Утенкова К.О. Аудит : навчальний посібник. К. : Алерта, 2011. – 408 с.

Рецензент – д.е.н., професор Плаксієнко В.Я.

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК В ОСВІТНІЙ ГАЛУЗІ

Ватуля І.Д., доцент

Полтавська державна аграрна академія

В статті розкрито сутність інноваційного розвитку та важливість його впровадження в галузях народного господарства, зокрема в освіті. Реалізація інноваційної політики в сфері підготовки кадрів для аграрного виробництва є вагомим фактором успішного розвитку.

The article reveals the essence of innovation and the importance of its implementation in the sectors of the economy, particularly in education. The implementation of innovation policy in the field of training of agricultural production is an important factor for successful development.

Постановка проблеми. Досягнення якісно нового рівня економічного розвитку у країні та підвищення рівня життя можливе лише з переходом до інноваційного розвитку, який припускає взаємопов'язане становлення науково-технічної, виробничої, фінансової, соціальної, інституціональної та інших сфер [2].

Науково-технічні досягнення будь-якої форми повинні кваліфіковано впроваджуватися в усі галузі народного господарства країни. Виникає потреба у кваліфікованих фахівцях здатних вирішувати проблеми ведення господарської діяльності в сучасних умовах. Адже результативність будь-якої виробничо-господарської та комерційної діяльності залежить від компетентності та творчої активності управлінських кадрів, достатньо глибокого знання ними конкретної економічної ситуації, законодавчої бази й соціальних аспектів, саме ці фактори на сьогодні зазнають постійних змін та інновацій, які створюють проблеми та можливий новий потенціал для успішного розвитку [2].

Отже, впровадження інноваційних технологій в галузі освіти є надто актуальним. Інноваційні технології в аграрній освіті повинні бути спрямовані на підвищення якості підготовки фахівців для сільськогосподарського виробництва. Навчання майбутніх фахівців, повинно здійснюватися на новітній матеріальній базі: техніка, нові сорти, породи, прогресивні технології все це студенти теоретично і практично повинні вивчати і бачити. Тільки за таких умов майбутній фахівець буде здатний вирішувати сучасні задачі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомим значення у розвитку інноваційної діяльності, зокрема в агропромисловому комплексі, набуло прийняття ряду нормативно-правових актів [2, 3]. Відповідно до положень зазначеного закону, інновації – новостворені або вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція, послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і соціальної сфери.

Сучасний стан та проблеми інноваційного розвитку в освіті досить ґрунтовно висвітлені в працях вчених таких як: Яковец Ю.В., Аббасов З.А., Козлова О.І. [4], Кісіль М.І. [12], Яців І.Б. [11], Шилов К.В. [7], Жидяк О.Р. [9] та інших. Поряд з цим подальше реформування в країні вимагає продовження досліджень за цією тематикою.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є оцінка стану організації освітнього процесу в Україні та обґрунтування впровадження інноваційних технологій по підготовці фахівців аграрного виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ми часто із заздністю дивимося на західноєвропейські та американські університети, наукові інституції, що функціонують на Заході. Намагаємося наздогнати (чи принаймні робимо вигляд, що хочемо це зробити). Однак пасемо задніх у різних рейтингах вищих навчальних закладах. Немає наших учених серед нобелівських лауреатів [1].

А з іншого боку, ми нерідко дивуємося, чому українці, опинившись на тому – таки Заході, досягають непоганих результатів у сфері освіти та науки, в любих галузях. Маємо також нобелівських лауреатів – вихідців з України. Студенти факультету обліку та фінансів при вивченні дисципліни «Університетська освіта» слухають лекції на теми «Наукова творчість – різновид соціальної діяльності», "Методологічні основи соціально - економічних досліджень", "Науково-дослідна діяльність студентів". В якості самостійної роботи пишуть реферати про наукові досягнення в світі, про лауреатів нобелівської премії і виявляється, що є серед них і вчені походженням з України. За рівнем освіченості українці в США та Канаді належать до числа лідерів серед різних етносів цих країн.

Очевидно, справа не в людському матеріалі в галузі науки, а в суспільній організації, коли справді талановитим людям важко пробитися, знайти достойне місце в соціумі. Справа також в нашій системі освіти, яка часто не дає можливості випускникам українських вищих шкіл бути конкурентними на світовому рівні.

Відомо, що система західної освіти має свої проблеми. Вона не є ідеальною. В якихось моментах поступається нашій системі. Але попри ці нюанси, є більш ефективною. І напевно в цьому ніхто не сумнівається.

Західна й східноєвропейська модель вищої освіти формуються по-різному і не дивно, що помітно різняться між собою. Західна сформувалася такою, де вищі школи є автономними, здатні реагувати на суспільні виклики і самостійно змінюватися. Розглядаються вони як корпорації викладачів та студентів де кожна сторона є партнером. Завдання їхнє в тому, щоб разом досягти результатів. Тому в західній моделі увага приділена індивідуальному спілкуванню «викладач-студент» і відповідно ставка робиться на самостійній роботі студентів. Контроль за діяльністю освітніх інститутів здійснює не тільки держава, скільки громадськість [1].

Східноєвропейська модель, яка сформувалася ще за часів царської Росії, а потім була закріплена й удосконалена за часів СРСР будувалася на інших засадах. Замість автономії університетів маємо перетворення їх у державні інституції підпорядковані бюрократичним структурам. Це виражається навіть у чисто формальному іменуванні. Немає, наприклад Оксфордського державного університету, національного державного університету «Сорбонна» чи державного університету ім. Марії Склодовської-Кюрі. Раніше в Україні був Імператорський університет ім. Святого Володимира, який став Київ-

ським державним університетом, а тепер перетворився в університет національний [1].

У східноєвропейській моделі не закладені принципи партнерства «викладач-студент», тут діє інший принцип – вираженої ієрархічності. І ставка робиться переважно на навчання студента, а не на співробітництво. Тому на першому плані – аудиторний навчальний процес, а не самостійна робота [1].

Оскільки в цій моделі вищі школи функціонують як дефектні державні структури, то вони й контролюються переважно державою, а не громадськістю.

За роки незалежності України перед вищою освітою виникло ряд проблем. Головною є фінансове забезпечення. Саме в цей час з'явилися вищі навчальні заклади недержавної форми власності. Недостатність бюджетного фінансування призвела до своєрідного «роздержавлення» державних вищих шкіл – тепер вони значну частину фінансування отримують за рахунок плати за навчання. За такої ситуації навчальні заклади начебто покращили фінансовий стан і в той же час програють у сфері якості освіти. Не всі контракти проявляють активність у навчанні.

Україна підписала Болонську угоду. Відтоді об'єктивно уже пішов процес зближення цієї системи із західно-європейською. Цьому сприяє не лише реальна фінансова автономізація наших вищих шкіл, їхнє пристосування до ринкових умов, але також розширення контактів із країнами Євросоюзу та Північної Америки, зрештою участь у Болонському процесі. Але ж ефективного громадського контролю за освітою у нас так і не створено. Правда у 2007 року в Україні запроваджено в шкільній освіті незалежне зовнішнє тестування. Його результати є показником якості шкільної освіти. Для вищої школи ефективний інструмент для оцінки якості так і не напрацьовано хоч це питання є постійно на повісті денній.

З метою забезпечення у вищій освіті України інноваційного спрямування доцільно надати вузам реальну автономію – вона має стосуватися як фінансової сфери, так і навчального процесу. При цьому потрібно відмовитися від дріб'язкового регламентування життя вищих шкіл, надавши їм можливість гнучко реагувати на ті виклики, що існують на ринку праці. Основним критерієм оцінки вищого навчального закладу повинні стати не показники, які здебільшого мають кількісний і формальний характер (кількість студентів, кількість викладачів з науковими ступенями, кількість спеціалізованих учених рад тощо), а якість підготовки випускників того чи іншого університету, їхня конкурентоспроможність на ринку праці. При цьому бажано, щоб оцінка якості освіти випускників визначалася не тільки державними, а й громадянськими інституціями [6].

Сучасний розвиток освіти повинен бути спрямований в русло стандартизації освітнього процесу, інтенсивним переосмисленням цінностей, пошуку нового в теорії та практиці навчання і виховання. Для сучасного етапу розвитку освіти в Україні характерна широка наявність у ньому інноваційних процесів. Філософське розуміння змісту інновацій полягає у створенні нового, суспільно значущого продукту діяльності людини, який узагальнено характеризується двома ознаками: перетворенням явищ, речей, процесів, новизною,

оригінальністю.

Стосовно основного процесу інновація означає введення нового в цілі, зміст, форми і методи навчання та виховання, в організації спільної діяльності педагога і студента. Інновації самі по собі не виникають вони є результатом наукових пошуків, передового педагогічного досвіду окремих викладачів і цілих колективів, крім того наукових державних установ.

Основу інноваційних процесів в освіті складають дві важливі проблеми – проблема вивчення, узагальнення і поширення передового досвіду та проблема впровадження досягнень психолого-педагогічної науки в практику.

Потреба в інноваційній спрямованості освітньої діяльності в умовах розвитку освіти зумовлена певними обставинами [2]:

По-перше, розбудова суверенної держави викликала необхідність докорінної зміни системи освіти, методології і технології організації навчального процесу.

По-друге, виконання соціального замовлення сучасного етапу розбудови нашої держави – особистості, здатної засвоювати й творчо розвивати культуру, потребує постійного пошуку нових організаційних форм, індивідуального підходу до особистості, нових технологій здійснення навчального процесу. В цій ситуації суттєво зростає і авторитет викладача.

По-третє, змінився характер ставлення викладача до факту засвоєння і застосування педагогічних нововведень. Якщо раніше інноваційна діяльність обмежувалася використанням рекомендованих зверху нововведень, то сьогодні вона набуває дослідницько-пошукового характеру.

По-четверте, створилася реальна ситуація конкурентоздатності закладів освіти, спричинена входженням навчальних закладів у ринкові відносини, створенням нових типів навчальних закладів, у тому числі й недержавних.

По-п'яте, в Україні склалася складна демографічна ситуація. В дев'яностих роках із-за проблем в економіці, інфляції, безробіття склалася ситуація, що зумовили значний спад народження дітей. Саме за цієї причини у вузах практично немає конкурсу. Ілюзія наявності конкурсу пов'язана з можливістю нинішнім абітурієнтам надавати заяви в декілька вузів, втім числі у вузі можна подавати на декілька спеціальностей. А в результаті маємо не заповнення ліцензованого обсягу. Інноваційні процеси є механізмом інтенсивного розвитку вищої школи. Інновації функціонують на рівнях створення, освоєння і втілення. Дослідниками сформульовано ряд законів інноваційних процесів:

- закон необоротної дестабілізації освітнього середовища. Це значить, що будь-який інноваційний процес вносить у педагогічне середовище необоротні зміни;

- закон обов'язкової реалізації інноваційного процесу. Будь-який інноваційний процес, в основі якого є педагогічне відкриття, рано чи пізно, стихійно або свідомо повинен реалізуватися;

- закон стереотипізації педагогічних інновацій. Будь-яка інновація поступово перетворюється у звичні поняття і дії, отримуючи статус стереотипної.

Висновки. Основні зовнішні загрози і внутрішні слабкі сторони вітчизняної аграрної освіти і університетської науки є:

1. Обмеження автономності аграрних вузів.

2. Аграрна освіта, як і аграрна наука, залишається майже повністю відстороненою від процесу супроводження інновацій в агропромисловому секторі економіки. За останні два десятиріччя відбувся розрив зв'язків циклу «аграрна наука – аграрна освіта - агропромислове виробництво» і їх відновлення здійснюється досить повільними темпами.

3. Обмеження фінансових ресурсів для ефективної й комплексної реалізації стратегічних напрямів розвитку аграрної освіти і науки. Негативні наслідки має і зменшення бюджетного замовлення, оскільки такі тенденції призводять до скорочення контингенту студентів, зважаючи на низький рівень платоспроможності сільського населення.

4. Низький рівень конкурентоспроможності освітніх послуг, відсутність стратегії просування освітніх послуг аграрними ВНЗ на внутрішні і зовнішні ринки, відставання темпів забезпечення інформаційними технікою і технологіями, інерційний стан, навчально-методичного забезпечення деяких розділів освітніх програм.

Маємо надію, що найближчим часом парламент України прийме в новій редакції закон про вищу освіту, який ліквідує усі нинішні недоліки освітнього процесу.

Список використаних джерел:

1. Кралюк П. Вища освіта в Україні: Куди йдемо? / П. Кралюк // Дзеркало тижня.-2012.-№3(51)-С.12.

2. Закон України "Про інноваційну діяльність".-4 липня 2002р.-www.qdo.kiev.

3. Закон України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні".-16 січня 2003р.- www.qdo.kiev.

4. Козлова О.І. Основні стратегії педагогічного впливу при традиційному та інноваційному підходах до навчання //Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи: Збірник наукових праць //Ред.кол. Л.І.Даниленко та ін.-К.:Логос, 2000.С. 239 - 245.

5. Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності // Наказ МОН України №522 від 07.11.2000р.

6. Смирнова И.Э. Модели обучения в системе высшего образования / И.Э. Смирнова // Инновации в образовании.-2006.-№1.-С.5-15.

7. Шилов К.В. Классификация инноваций / К.В. Шилов // Инновации в образовании.-2007.-№3.-С. 52-58.

8. Яковец Ю.В. Эпохальные инновации XXI века/Ю.В.Яковец//М.:ЗАО "Изд-во Экономика", 2004 - 444с.

9. Жидяк О.Р. Інноваційний розвиток підприємств аграрної сфери: Реальний аспект/О.Р.Жидяк// Економіка: реалії часу.-2012.-№2(3).-С.165-168.

10. Кулаєць М.М. Інноваційна діяльність в агропромисловому виробництві України /М.М.Кулаєць, М.Ф.Бабієнко //Економіка АПК.-2010.-№6-С.113-129.

11. Яців І.Б. Оцінка інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств, як індикатор перспектив їх розвитку. /І.Б.Яців// ЛНАУ Інноваційна економіка.-2012.- №9.-С.33-35.

12.Кісіль М.І. Стратегічні напрями інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства /М.І.Кісіль// Економіка.-2012.-№9.-С.36-39.

Рецензент – д.е.н., професор Плаксієнко В.Я.

**СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ
КОРМОВИРОБНИЦТВА ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ
В АГРАРНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ**

*Воронько-Невіднича Т. В., к.е.н., доцент
Полтавська державна аграрна академія*

У статті досліджено сучасний стан та особливості функціонування кормовиробництва. Розглянуто основні проблеми формування кормової бази, а також заходи щодо їх подолання.

This article explores the current state and the peculiarities of fodder production. The main problem of forming food base, and measures to overcome them.

Постановка проблеми. Одним з найважливіших чинників подальшого розвитку тваринництва є зміцнення кормової бази і на цій основі підвищення рівня та повноцінності годівлі тварин, зменшення витрат на одиницю продукції тощо. Під час формування собівартості тваринницької продукції вартість кормів, якщо порівняти з іншими статтями витрат, займає домінуюче місце і складає від 30 до 50 %.

Криза у галузі спровокувала малопрогнозований процес: значне зменшення поголів'я великої рогатої худоби проходило одночасно із різким падінням обсягів виробництва і заготівлі кормів. Деякі практики і науковці вважали, що зменшення чисельності поголів'я буде супроводжуватись покращенням раціонів годівлі тварин, що, на їх думку, зумовить ріст продуктивності кожної голови і стабілізацію показника валового виробництва продукції тваринництва. Фактично ж йшли ці два негативні процеси – зменшення чисельності поголів'я тварин і обсягів заготівлі кормів – одночасно. При цьому темпи скорочення витрачання кормів були вищі (на 8,4 %), ніж темпи зменшення поголів'я основного стада худоби. Склалась диспропорція між розвитком рослинництва і тваринництва, яка вже принесла велику шкоду як одній, так і другій галузі й всьому агропромислому комплексу [4].

Проте, останнім часом комбікормове виробництво демонструє стабільне зростання на 5-7 % щороку, що відбувається за рахунок як збільшення поголів'я, так і перехід тваринництва до використання прогресивних технологій годівлі, що дозволяють отримати максимальний прибуток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методологічні та методичні аспекти інтенсивного кормовиробництва, ефективності використання кормів та збільшення на цій основі виробництва продукції тваринництва розглянуті у наукових працях таких учених: С. П. Азізова, А. О. Бабича, П. С. Березівського, В. Т. Василенка, В. В. Гришка, О. І. Зінченка, І. Т. Кіцака, В. В. Липчука, П. Т. Саблука, Л. М. Худорлій, Г. В. Черевка, О. М. Шпичака та ін. Проте низка проблем залишається малодослідженою і потребує подальшої поглибленої роботи.

Постановка завдання. Мета статті – дослідження сучасного стану та

особливостей функціонування кормовиробництва і напрямів його подальшої інтенсифікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливістю кормовиробництва є його належність до трьох сфер агропромислового комплексу: ресурсної (корми виступають засобами виробництва (предметами праці) продукції тваринництва); безпосереднього виробництва (виращування, заготівля і зберігання кормів); галузей переробки сільськогосподарської продукції (виробництво комбікормів). Специфіка кормовиробництва з погляду ефективності проявляється в тому, що воно є галуззю рослинництва, безпосередньо визначає ефективність галузі тваринництва, охоплює польове, лукопасовищне виробництво кормів, природні кормові угіддя та комбікормову промисловість, а тому включає функції, властиві кожній із цих галузей.

Кормовиробництво має виключно важливе значення для розвитку тваринництва, оскільки продуктивність тварин на 50-80 % залежить від факторів зовнішнього середовища, з яких найважливішим є годівля. Недостатня, неякісна годівля негативно впливає на потенціал продуктивності та якість тваринницької продукції. Рівень годівлі тварин позначається на їхній продуктивності, відтворювальній здатності, формуванні й розвитку найбільш цінних господарських властивостей. При недостатньому рівні годівлі не лише різко знижується продуктивність худоби, а й підвищується яловість маточного поголів'я, скорочується вихід молодняку, народжується слабе потомство. Рівень годівлі тварин безпосередньо визначає економічні показники виробництва тваринницької продукції, зокрема її собівартість. Чим вищі надої молока, середньодобові прирости живої маси худоби, тим дешевше виробництво продукції [2, с. 56].

З реформуванням АПК і переходом до ринкових відносин відбулись зміни в структурі посівів кормових культур, заготівлі та використанні кормів. Зменшилось виробництво насіння кормових культур (особливо пасовищних), внесення під їх посіви органічних і мінеральних добрив, послабилась увага до впровадження прогресивних технологій.

Фахівці переконані, що поліпшення економічної ситуації у тваринництві, підвищення конкурентоспроможності продукції галузі можливе лише за умови інтенсифікації ведення тваринництва, зростання продуктивності худоби і птиці, здешевлення виробництва продукції. Сучасні тенденції скотарства впливають і на комбікормову галузь. Величезний вплив на формування сировинної бази м'ясомолочних підприємств має забезпеченість тваринницьких господарств кормами. За науковими дослідженнями продуктивність великої рогатої худоби на 65-70 % залежить від рівня та якості годівлі [3, с. 117].

Кризова ситуація у кормовиробництві зумовила істотне скорочення витрачання кормів у тваринництві як в абсолютних розмірах, так і в розрахунку на одну голову худоби та спричинила значне скорочення поголів'я в сільськогосподарських підприємствах, що, у свою чергу, зумовило зниження обсягів валового виробництва продукції. Це найкраще можна побачити на прикладі скотарства, а також проаналізувати потребу в кормах на 1 голову з вра-

хуванням продуктивності корови (табл. 1).

Таблиця 1

Річна потреба кормів на середньорічну корову з урахуванням рівня продуктивності (ц) [4]

Корми	Надій від корови за рік, кг							
	2500	3000	3500	4000	4500	5000	5500	6000
Сіно бобово-злакове	6	8	9,9	11,4	13	14,6	15	15
Сінаж бобовозлаковий	15	16	16	16	17,5	18	18	20
Солома	4	4	4	2	2	2	-	-
Силос кукурудзяний	52	51	58	46	40	34	30	30
Коренеплоди	6	9	12,5	19	25	31	32	35
Зелені корми	55	60	64	68	71	74	77	80
Концентрати (комбікорми)	4,5	6,2	8,4	40,5	14,2	18,0	20,7	23,4

Отже, результатом негативних явищ є низький попит на корми з боку сільськогосподарських підприємств. Основними споживачами на ринку кормів є птахівничі та свинарські комплекси, які закупають зерно фуражних культур, комбікорми, білково-вітамінні добавки, шроти олійних культур. Попит на корми прямо залежить від попиту на тваринницьку продукцію.

У 2012 р. виробництво комбікормів зросло на 4 % порівняно з 2011 р. і склало 4969 тис. т. Лідером з виробництва є Черкаська область, яка у 2012 р. виробила майже третину всіх комбікормів держави – 829 тис. т (на 4,0 % більше порівняно з 2011 р.). Другою за обсягами виробництва є Київська область – 763,5 тис. т (на 4,0 % більше у порівнянні з 2011 р.), значне місце у виробництві замає Дніпропетровщина. Загальна динаміка виробництва комбікормів та зміна обсягів їх виробництва в регіонах відповідають картині зростання тваринницького комплексу.

Ще однією особливістю українського кормовиробництва є вертикальна інтеграція, при якій одне підприємство холдингу вирощує зернові, друге – виробляє з них комбікорми, а третє – згодовує худобі чи птиці, тоді як в Європі виробники комбікормів – незалежні підприємства. Відтак, основне вітчизняне виробництво «прив'язане» до власного споживання, а основні потужності з виробництва комбікормів зосереджені у регіонах з найбільшим поголів'ям.

За останні п'ять років промислове виробництво кормів в Україні зросло на 25,0 %, у тому числі комбікормів для ВРХ – на 22,0 %, свиней – на 37,0 %, птиці – на 32,0 %, одночасно виробництво інших кормів знизилося на 10,0 %. При цьому близько 40,0 % ринку кормів перебуває у тіні. Зростання ринку відбувається, у першу чергу, через перехід тваринників на споживання промислових кормів. Спостерігається пряма залежність між зростанням поголів'я (особливо, курей та свиней) і збільшенням споживання комбікорму. Проте, у молочному скотарстві ситуація кардинально протилежна – поголів'я зменшується, а споживання комбікормів зростає. Дану ситуацію частково можливо пояснити інтенсифікацією годівлі, що дозволяє збільшувати

виробництво молока, незважаючи на скорочення поголів'я. Втім, левову частку комбікормів споживає птиця (56,1 %), суттєву частку – свині (20,2 %) і лише потім – ВРХ (11,4 %) [5].

Більш ніж 70,0 % промислових комбікормів виробляють агрохолдинги, зокрема «МХП» – 24,5 %, «Укрлендфармінг» – 8,1 %, «Агромарс» – 7,5 %. Тобто шість найбільших підприємств, що виробляють понад 120 тис. т комбікорму кожне, разом виготовляють більше половини усіх кормів, ще 17,0 % – тринадцять підприємств, що виробляють по 50-80 тис. т комбікормів кожне.

Основними споживачами є сільськогосподарські підприємства – у них частка комбікормів у структурі годівлі складає 43,0 %, тоді як у господарств населення – всього 3,8 %. Населення у відгодівлі віддає перевагу соковитим кормам (33,9 %), концентратам (27,6 %) та грубим кормам (18,3 %). Тоді як у сільськогосподарських підприємствах на соковиті корми припадає 17,3 %, на концентрати – 24,3 %, а на грубі – всього 9,2 %. Якщо підрахувати обсяги годівлі худоби і птиці, то розрахунково ця цифра у сільськогосподарських підприємствах 2012 р. склала 8,3-8,5 млн. т. За даними Державної служби статистики України, фактично спожито 6,25 млн. т, а експерти «ПроАгро» оцінили обсяги фактичного споживання у 7,3 млн. т, тобто 87,0 % від розрахункової потреби. Відповідно, існують можливості як до споживання, так і до виробництва. Збільшується і конверсія кормів у виробництві молока [1].

Оскільки головна складова витрат на виробництво комбікормів припадає на сировину (до 70,0 %), їхня ціна дуже залежить від вартості зернових. Тому 2012 р. для кормовиробництва був піковим, а високий урожай зернових у 2013 р. посприяв їх здешевленню: для ВРХ – на 15,0 %, для свиней – на 19,0 %, для птиці – на 13,5%. Таким чином, після пікового зростання 2012 р. ціни повернулися до своїх позначок 2011 р.

Ще однією особливістю галузі, яку потрібно відзначити, є відсутність прямої залежності між ціною комбікормів і кількістю поголів'я – незалежно від вартості годівлі відбувається скорочення поголів'я ВРХ. Можливо припустити, що за цих умов головним чинником є ціна реалізації готової продукції тваринництва, а не складові її виробництва. Якщо розглядати цю ситуацію на перспективу (продаж продукції у країнах ЄС), то існує ймовірність збитковості виробництва вітчизняної продукції, оскільки, не зважаючи на існування власної сировини та порівняно низьку конверсію корму, ціна українських комбікормів є вищою.

Необхідно підкреслити, що ціна комбікормів формується під впливом імпортованих складових. Оскільки не всі компоненти комбікорму виробляються всередині країни, відтак імпортуються премікси, білково-вітамінно-мінеральні добавки та лізин, водночас, експортуються повнораціонні корми. Та основна маса експорту – це корми на основі зерноsumішей. Оскільки, як правило, це корми незбалансовані, головними їх споживачами є сусідні країни колишнього СРСР. За останні п'ять років вартість імпорту зросла на 56,0 % (що прямо впливає на зростання ціни

комбікормів), а експорту – знизилася у 2,4 рази. Добавки і премікси (65,0 % усього імпорту) їдуть в Україну з Європи, а лізин та хлорид холіну (33,7 % імпорту) – з Китаю. Вітчизняні комбікорми, як уже зазначалося, експортуються переважно до країн колишнього СРСР: Грузії (54,3 %), Молдови (36,3 %), Туркменістану (3,8 %) [1].

Висновки. Кормовиробництво як галузь аграрного виробництва має забезпечувати тваринництво достатньою кількістю якісних, збалансованих за вмістом поживних речовин кормів. Зростання попиту населення на продукти харчування тваринного походження ставить підвищені вимоги до кормовиробництва, формування джерел раціонального використання кормів.

Основні напрями розвитку цієї галузі – інтенсифікація кормовиробництва на основі прогресивних технологій вирощування кормових культур, заготівлі та зберігання кормів, поліпшення їхньої структури і якості. Одним із шляхів збільшення виробництва кормів у польовому кормовиробництві є розширення повторних післяукісних і післяжнивних посівів, а також впровадження посівів багатоконпонентних сумішей трав.

Отже, інтенсифікація кормовиробництва передбачає впровадження прогресивних технологій збирання, зберігання і приготування кормів. Це, як наслідок, дасть змогу підвищити якість кормових раціонів і значно зменшити втрати поживних речовин.

Проблема інтенсифікації кормовиробництва та підвищення на цій основі ефективності тваринництва потребує детального дослідження з врахуванням особливостей регіонального характеру, економічних, технологічних, соціальних, організаційних та екологічних чинників.

Список використаних джерел:

1. Євтеєв О. Ефективні корми – статистичні дива [Електронний ресурс] / О. Євтеєв // Агропрофі. – 2013. – Режим доступу: <http://www.agroprofi.com.ua/statti/1057-efektivni-kormi-statistichni-diva.html>.
2. Кіщак І. Т. Становлення та ефективне функціонування ринку кормових ресурсів / І. Т. Кіщак. – Миколаїв: «ЛПОН», 2004. – 280 с.
3. Криворак А. Д. Якісна сировина як фактор підвищення конкурентоспроможності переробних підприємств / А. Д. Криворак, Л. М. Сорока // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2013. – Вип. 1 (48). – С. 116-120.
4. Людвенко Д. В. Кормові ресурси – основа забезпечення розвитку тваринництва АПК [Електронний ресурс] / Д. В. Людвенко, К. О. Азовцева. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/19_AND_2012/Economics/12_114270.doc.htm.
5. Україна у цифрах у 2012 р. Статистичний збірник / Державна служба статистики України ; ред. О. Г. Осауленко. – К. : ТОВ «Видавництво «Консультант». – 240 с.

Рецензент – к.е.н., професор Аранчій В.І.

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА РЕКУЛЬТИВОВАНИХ ЗЕМЕЛЬ СТЕПОВОГО ПРИДНІПРОВ'Я

Галаган Т.І., к.е.н., доцент

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

Бонітування рекультивованих земель розглядається як їх інвентаризація з призначенням певної кількості балів у порівнянні із зональними ґрунтами, які оцінюються у 100 балів. Доведено, що в умовах техногенного середовища за еталон треба брати середній показник, насамперед, вмісту гумусу в орному шарі непорушених староорних ґрунтів за місцем створення штучних. Рекультивовані землі, які мають бал 40 і вище придатні для вирощування сільськогосподарських культур, з балом менше 20 повинні використовуватися для створення рекреаційних зон, спортивних майданчиків тощо. Пропонується формула визначення ціни (продуктивності) 1 балу.

Appraisal of reclaimed lands are seen as their inventory with the appointment of a certain number of points compared with the zonal soils, which are valued at 100 points. It is proved that in the conditions of anthropogenic environment the average index should be taken as the standard, above all, the content of humus in the topsoil of undisturbed old and arable soils instead of artificially created lands. Reclaimed land that have scores of 40 and above are suitable for growing crops, with a score of at least 20 should be used to create recreational areas, sports ground and more. It is proposed pricing formula (productivity) of 1 point.

Постановка проблеми. Засновник ґрунтознавства В.В. Докучаєв головним і основним фактором оцінки земель вважав ті природні якості, які визначають її родючість. А саме: потужність гумусового горизонту, його фізико-хімічні властивості, поглинальна здатність тощо. В кожній із указаних груп властивостей показники кращого ґрунту приймалися за 100 балів (еталон) і на цій основі визначався бал для інших ґрунтів. Наразі такої бальної оцінки потребують і рекультивовані землі в Україні [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про необхідність економічної оцінки таких техногенних новоутворень писали ще у 80-тих роках минулого століття науковці Дніпропетровського аграрно-економічного університету В.Я. Олійник [4], О.О. Колбасін [2] та О.І. Кузнецов [3]. Тоді вони і запропонували проводити оцінку земель, які вилучаються для видобутку корисних копалин, та земель, які треба рекультивувати після видобутку цих копалин. Ми поділяємо погляди зазначених науковців, оскільки бонітування рекультивованих земель – це їх інвентаризація з призначенням певної кількості балів, які визначаються за якісними властивостями відновлених земель у порівнянні із зональними ґрунтами.

Сутність кількісного обліку земельного кадастру рекультивованих земель має зводитися до визначення загальної кількості відновлених земель із розподілом їх на ріллю, косовиці, сади, лісонасадження тощо.

При якісному обліку рекультивована земля повинна розглядатися «по Докучаєвськи» як тіло. Природно-техногенне, але тіло, створене людиною з певним рівнем родючості, що може бути і засобом виробництва і продуктом праці. При цьому має визначатися фактична і потенційна продуктивність окремо кожної рекультивованої ділянки і в цілому всієї відновленої площі.

Немаловажним є і те, що бонітування рекультивованих земель, які мають різні фізико-хімічні властивості, дозволяє розрахувати планову врожайність сільськогосподарських культур, виявити потребу у добривах, спроектувати відповідну для цих умов сівозміну, агротехніку і т.д.

При цьому в якості критеріїв оцінки рекультивованих земель повинні застосовуватися їх окремі властивості, що придбані ними під час проведення гірничотехнічного етапу рекультивації та подальшої меліорації. Безсумнівно, оптимальним є застосування декількох їхніх якісних показників, що суттєво впливають на розвиток рослин, тобто визначають рівень родючості.

Постановка завдання. Мета статті – обґрунтування і розробка теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо бального методу оцінки рекультивованих земель степового Придніпров'я.

Виклад основного матеріалу дослідження. На рекультивованих землях реальну оцінку рівня родючості надає, насамперед, вміст гумусу. Це довела практика, оскільки одна і та ж сама ділянка може бути придатною для вирощування однієї культури і зовсім не придатною для вирощування іншої. При цьому, якщо відновлена ділянка кар'єру покрита шаром чорноземної маси, то на ній можна вирощувати навіть ті культури, які вимогливі до ґрунтового середовища. Це довели багаторічні польові дослідження [5].

Отже, найважливішим критерієм оцінки відновленої ділянки в умовах техногенного середовища є вміст гумусу. На другому місці реакція ґрунтового розчину, оскільки розкриті гірські породи, що виносяться на поверхню мають лужну, або кислу реакцію і потребують хімічної меліорації.

При цьому слід зазначити, що в умовах степового Придніпров'я природні чорноземи мають нейтральну реакцію, яка зберігається і на рекультивованих землях, що покриті родючим шаром чорноземної маси. Виходячи з цього, ми пропонуємо оцінку орного шару рекультивованих земель проводити за бальною системою з урахуванням показника вмісту гумусу за допомогою наступної формули:

$$B = \frac{A \cdot 100}{B}, \text{ де} \quad (1)$$

B – бал рекультивованої ділянки;

A – показник вмісту гумусу в орному шарі ділянки, %;

B – значення цього показника у ґрунті, який приймається за 100 балів.

В умовах Нікопольського марганцеворудного басейну здебільшого сформувалися південні чорноземи, у яких вміст гумусу складає 3,5-4,0%. За результатами наших агрохімічних аналізів вміст гумусу на сусідніх староорних землях в середньому дорівнює 3,9%.

Під час селективної (роздільної) виїмки верхнього (гумусового) горизонту відбувається його розубожіння і гумусовий показник зменшується (табл. 1). При цьому, чим потужніший шар нанесеної на породу маси чорнозему, тим вище показник вмісту гумусу, який, зазвичай, ніколи не перевищує природного значення.

Бонітування основних типів рекультивованих земель

Назва гірничорудних комбінатів	Назва створених типів ґрунтів	Усереднений показник вмісту гумусу в орному шарі, %	Еколого-економічний бал
I. Орджонікідзевський гірничозбагачувальний, Вільногірський гірничо-металургійний, Запорізький залізорудний комбінати	1). Лесоподібні суглинки;	0,7	17,9
	2). Суміш лесоподібних суглинків і древньоалювіальних пісків;	0,3	7,7
	3). Червоно-бурий суглинок;	0,5	12,8
	4). Червоно-бура глина;	0,4	10,2
	5). Сіро-зелена глина;	0,4	10,2
	6). Лесоподібні суглинки + 20 см маси чорнозему;	2,1	53,8
	7). Лесоподібні суглинки + 30 см маси чорнозему;	2,9	74,4
	8). Лесоподібні суглинки + 40 см маси чорнозему;	3,1	79,5
	9). Лесоподібні суглинки + 50 см маси чорнозему;	3,3	84,6
	10). Сіро-зелена глина + 50 см маси чорнозему;	3,2	82,0
	$H_{\text{сер.}} = 3,9\%$		
II. Камиш-Бурунський залізорудний комбінат	1). Технічна суміш гірських порід;	0,2	6,6
	2). Технічна суміш гірських порід + 30 см маси чорнозему;	1,1	36,7
	3). Технічна суміш гірських порід + 50 см маси чорнозему;	2,2	73,3
	4). Технічна суміш гірських порід + 80 см маси чорнозему;	2,4	80,0
	$H_{\text{сер.}} = 3,0\%$		
III. Виробниче об'єднання «Павлоградугілля»	1). Шахтна порода;	0,1	2,3
	2). Шахтна порода + 30 см маси чорнозему;	1,9	44,2
	3). Шахтна порода + 50 см маси чорнозему;	2,3	53,5
	4). Шахтна порода + 70 см маси чорнозему;	2,6	60,5
	5). Шахтна порода + 50 см лесоподібного суглинка + 30 см маси чорнозему;	2,8	65,1
	6). Шахтна порода + 50 см лесоподібного суглинка + 50 см маси чорнозему;	3,1	72,1
	7). Шахтна порода + 50 см лесоподібного суглинка + 70 см маси чорнозему;	3,6	83,7
	$H_{\text{сер.}} = 4,3\%$		

Примітка: за 100 балів взято: вміст гумусу в чорноземі південному середньосуглинковому староорному поблизу м. Орджонікідзе, в чорноземі звичайному середньосуглинковому староорному поблизу м. Вільногірськ і м. Павлоград у Дніпропетровській області та в староорному темно-каштановому ґрунті м. Керч АР Крим.

На півдні України вміст гумусу в орному шарі зменшується. Наприклад, в умовах Камиш-Бурунського залізорудного комбінату природа сформувала темно-каштанові ґрунти і наділила їх гумусом, середній показник яких складає 2,5-3,0%.

На відміну від південних ґрунтів, у Павлоградському районі Дніпропетровської області природа створила багаті на живильні речовини звичайні чорноземи, у яких гумус складає 4-4,5%.

Враховуючі вищесказане, нами проведено бонітування основних типів штучних ґрунтів на провідних гірничорудних підприємствах степового Придніпров'я (табл. 1). За еталон взято середній показник вмісту гумусу у непорушених староорних ґрунтах ($H_{\text{сер.}}$) за місцем створення штучних.

Проведені нами економічні розрахунки показали, що рекультивовані землі, які мають бал 40 і вище (гумусу близько 2% і більше) придатні для вирощування багатьох сільськогосподарських культур, ті, що мають бал від 40 до 20 – придатні для впровадження косовиць і сіножатей, а також лісових і плодово-ягідних насаджень. Землі з еколого-економічним балом менше 20 повинні використовуватися для створення рекреаційних зон, спортивних майданчиків, дачних масивів, мисливських угідь тощо.

Як видно з даних табл. 1, зменшення потужності родючого шару супроводжується зниженням еколого-економічного балу. Зазвичай, це ті типи ґрунтів, що не мають чорноземного покриву. Але вони є потенційно родючими і їх (в окремих випадках) можна залучати до сільськогосподарського виробництва. Це лесоподібні суглинки, суміш лесоподібних суглинків з дrevньоалювіальними пісками, сіро-зелені і червоно-бурі глини на яких добре ростуть бобові рослини.

Результати багаторічних польових досліджень [6] свідчать про те, що на таких породах можна отримувати високі і стабільні урожаї багатоконпонентних травосумішей при врахуванні ступеню відповідності біологічних особливостей рослинності екологічним умовам техногенного середовища. Але у будь-якому випадку, показник бальної оцінки знижується внаслідок втрат маси гумусового горизонту, його розубожіння, зменшення потужності шару родючого чорнозему, незадовільного планування поверхні відвалів та окультурення орного шару. Саме ці недоліки зашкоджують використанню рекультивованих земель у сільськогосподарському виробництві на тому рівні, на якому вони використовувались раніше.

Через це ми пропонуємо визначати ціну (продуктивність) 1 балу за формулами:

$$\text{для непорушених } (Ц_{\text{н}}) \text{ земель} \quad Ц_{\text{н}} = - \frac{B_{\text{н}}}{B_{\text{н}}}, \text{ грн.}; \quad (2)$$

$$\text{для відновлених } (Ц_{\text{в}}) \text{ земель} \quad Ц_{\text{в}} = \frac{B_{\text{в}}}{B_{\text{в}}}, \text{ грн.}, \text{ де} \quad (3)$$

$B_{\text{н}}$ - вартістю річної валової продукції з 1 га непорушених сільськогосподарських угідь в середньому за останні 10 років, грн.;

$B_{\text{в}}$ - вартістю річної валової продукції з 1 га відновлених земель, грн.;

$B_{\text{н}}$ і $B_{\text{в}}$ – відповідно бонітет непорушених і відновлених земель, бали.

При цьому слід мати на увазі, що майбутня якість рекультивованої ділянки зумовлюється технологічною схемою рекультивації. Наприклад, на кар'єрах Орджонікідзевського гірничозбагачувального комбінату рекультивация порушених земель здійснюється за чотирма схемами.

Перша – це коли природний шар чорнозему знімається скреперами, передається системою конвеєрів на сплановану поверхню відвалу і там складається у бурти висотою 8-10 м. Після завершення просадних явищ маса чорно-

зему розтягується крокуючими екскаваторами, скреперами або бульдозерами по поверхні відвалу. Саме в цей час і проходить розубожіння чорнозему, що суттєво зменшує вміст гумусу. По цій технологічній схемі формуються ґрунти з насипним шаром чорнозему 20-40 см. За нашою бальною системою саме вони мають не менше 40 балів і придатні для впровадження сільськогосподарського виробництва.

За другою технологічною схемою відновлення порушених земель проводиться крокуючими та роторними екскаваторами. В цьому випадку бонітет ґрунтів сягає 50 балів і більше. Це вже добротні землі.

Третя технологічна схема передбачає, що чорнозем та потенційно родючі суглинки знімаються механічними лопатами і крокуючими екскаваторами і навантажуються на автосамоскиди, що перевозять ці породи на сплановану поверхню відвалу. Планування чорнозему і потенційно родючих суглинків здійснюється за допомогою бульдозерів. В цьому випадку бонітет створених ґрунтів становить близько 20 балів. На таких землях успішно виростають багатоконпонентні квітучі травосуміші, що використовуються як сіножаті та бджолині угіддя.

При четвертій схемі знімання і укладання чорнозему і потенційно родючих суглинків здійснюється роздільно, без змішування порід, при дотриманні всіх агротехнічних вимог. В цьому випадку, в порівнянні з іншими схемами, чорноземна маса втрачає менше гумусу. Отже і якість земель найвища, а бал бонітету наближається до показника еталону. Таки штучні ґрунти готуються для вирощування цінних високоврожайних культур, дуже вимогливих до фізико-хімічних властивостей орної товщі.

Отже, для реальної еколого-економічної оцінки рекультивації порушених земель бальна система є найпридатнішою. В цьому випадку буде доречним врахування і інших основних елементів живлення, зокрема азоту, фосфору і калію.

Оскільки у матеріалах ґрунтових досліджень вміст гумусу, азоту, фосфору, калію чи іншого елемента надається у відсотках, то розрахунки вмісту валових запасів цих елементів можна здійснювати за наступною формулою:

$$Z = \frac{a \cdot 10000 \cdot \rho \cdot v}{100}, \text{ де} \quad (4)$$

Z – запаси, скажімо, гумусу, у т/га;

a – потужність досліджуваного шару ґрунту, м;

ρ – щільність ґрунту у цьому шарі, г/см³;

v – вміст гумусу, %.

В агрономії, зазвичай, використовують рухомі форми живильних речовин. У цьому випадку використати наступну формулу:

$$Z = a \cdot 10000 \cdot \rho \cdot v, \text{ де} \quad (5)$$

Z – запаси азоту, фосфору чи калію, кг/га;

a – потужність досліджуваного шару ґрунту, м;

ρ – щільність ґрунту у цьому шарі, г/см³;

v – вміст азоту, фосфору чи калію, кг/га;

Вважаємо за необхідне підкреслити ще раз, що при бонітуванні рекуль-

тивованих земель треба мати на увазі, насамперед, те, що це біокосне тіло створене людиною з природних матеріалів. Воно характеризується своїми специфічними фізико-хімічними властивостями, навіть в окремому шарі товщі ґрунту. Причому, основним показником тут виступає родючість, яка одночасно містить в собі признаки природних властивостей і властивостей, що надані їй людиною шляхом впровадження агротехнічних і меліоративних заходів. Саме через це рекультивовані землі наразі виступають як ще мало досліджений засіб виробництва, предмет і продукт праці. В цьому випадку бальна оцінка техногенних новоутворень дозволяє визначити фактичну і потенційну продуктивність як кожної окремо взятої відновленої ділянки, так і в цілому всієї території відпрацьованого кар'єру.

Такий облік дозволяє розробити конкретні заходи, що сприяють збільшенню продуктивності відновлених угідь в будь-якій якості: ріллі, косовиць, лісових насаджень, рекреаційних зон тощо. Через це бонітування відновлених ґрунтів має бути основою для вибору напрямку їхнього подальшого використання, також для планування капіталовкладень, пов'язаних з підвищенням рівня родючості таких техногенних новоутворень.

Саме бонітування рекультивованих земель дозволяє провести оцінку ефективності агротехнічних та меліоративних заходів, що є надзвичайно важливим з екологічної і економічної точок зору.

Висновки. 1. Бонітування рекультивованих земель – це їх інвентаризація з призначенням певної кількості балів, які визначаються за якісними властивостями у порівнянні із зональними ґрунтами.

2. В умовах техногенного середовища степового Придніпров'я найважливішим критерієм оцінки відновленої ділянки за бальною системою є вміст гумусу. Зменшення потужності родючого шару супроводжується зниженням еколого-економічного балу.

3. Рекультивовані землі, які мають бал 40 і вище придатні для вирощування майже всіх сільськогосподарських культур, від 40 до 20 – косовиць, сіножатей, лісових і плодово-ягідних насаджень, менше 20 – для створення рекреаційних зон, спортивних майданчиків, дачних масивів тощо.

4. Бонітування рекультивованих земель є єдиним процесом визначення їх продуктивної здатності. Природні і придбані властивості таких новоутворень одночасно і взаємопов'язано впливають на продуктивність праці в землеробстві на таких землях.

Список використаних джерел:

1. Гуменюк М.М. Ефективність використання земельних ресурсів сільськогосподарськими підприємствами регіону // Рекультивация складних техноосистем у новому тисячолітті: ноосферний аспект: матер. Міжнар. науково-практичної конф. – Дніпропетровськ: ДДАУ, 2012. – С. 83-88.

2. Колбасин А.А. Рекультивация земель и некоторые вопросы экономики. – Днепропетровск, 1972. – 209 с.

3. Кузнецов А.И. Формирование затрат на рекультивацию земель в Камыш-Бурунском железорудном комбинате // Эколого-биологические и социально-экономические основы сельскохозяйственной рекультивации в степной черноземной зоне УССР: Тр. Дн-ского с.-х. ин-та. – Днепропетровск, 1984. Т.49 – С.164-168.

4. Олейник В.Я. Методологические вопросы оценки эффективности рекультивации земель // Эколого-биологические и социально-экономические основы сельскохозяйственной рекультивации в степной черноземной зоне УССР: - Тр. Дн-ского с.-х. ин-та.– Днепропетровск. – Т.49 – 1984 – С.155-164.

5. О рекультивации земель в Степи Украины / Н.Е. Бекаревич, Н.Д. Горобец, А.А. Колбасин и др. – Днепропетровск: Промінь, 1971. – 218 с.

Рецензент – к.е.н., професор Аранчій В.І.

УДК 332.33

АДМІНІСТРАТИВНА ТА ФІНАНСОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ В ГАЛУЗІ ФІНАНСІВ

*Галінська Т. С., к. е. н.; Троцька А. І., ст. викладач
Полтавська державна аграрна академія*

Здійснено аналіз поняття адміністративної відповідальності. Розглянуто співвідношення адміністративної та фінансової відповідальності, питання щодо притягнення до відповідальності винних осіб за правопорушення в галузі фінансів.

The analysis of the concept of administrative responsibility. The ratio of administrative and financial responsibility, the issue of bringing to justice those responsible for violations in the field of Finance.

Постановка проблеми. Нині Україна переживає новий виток реформування всіх публічно-правових галузей права, до яких належить адміністративне та фінансове право, а також підгалузі останнього: податкове, бюджетне, валютне, банківське, страхове. Постійні зміни нормативно-правових актів у сучасному законодавстві вказують на його нестабільність. Останніми роками внесено значну кількість змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Бюджетного кодексу України, докорінно змінено Податковий кодекс України.

Необхідною умовою забезпечення законності, дисципліни, правопорядку в країні є існування відповідальності. Вона відіграє особливу роль у політичному, економічному, соціальному житті держави, суспільства.

Безумовно, відповідальність – метод безпосереднього впливу на правопорушення, тобто правовий засіб підтримання на відповідному рівні дисципліни та правопорядку в державі, умова існування законності, виховання громадян у дусі неухильного дотримання та поваги до закону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми адміністративної та фінансової відповідальності досліджували такі учені-адміністративісти: В. Авер'янов, О. Бавико, Ю. Битяк, Є. Додін, С. Ківалов, А. Комзюк, А. Іванський, В. Іванцов та ін.

Постановка завдання. Проте питання щодо співвідношення адміністративної та фінансової відповідальності, притягнення до відповідальності винних осіб за правопорушення в галузі фінансів залишаються невирішеними.

Виклад основного матеріалу дослідження. У теорії права виділяють чо-

три види юридичної відповідальності: кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та цивільно-правову. Жоден із зазначених видів відповідальності не має чіткого законодавчо закріпленого визначення, однак, для кожного з них існує відповідний законодавчий акт, який містить у собі загальні положення, що стосуються підстав відповідальності, її принципів, підстав звільнення від неї тощо: для кримінальної відповідальності – Кримінальний кодекс України; для адміністративної – Кодекс України про адміністративні правопорушення; для цивільно-правової – Цивільний кодекс України; а для дисциплінарної – Кодекс законів України про працю.

Чинне законодавство України не дає точного визначення поняття адміністративної відповідальності, тому в теорії адміністративного права існує численна кількість точок зору стосовно зазначеного соціально-правового явища.

Так, В. В. Копейчиков розглядає адміністративну відповідальність у позитивному (перспективному) та ретроспективному (негативному) видах. У перспективному розумінні адміністративна відповідальність характеризується як відповідальне ставлення суб'єкта адміністративного права до своїх обов'язків і додержання заборон. У ретроспективному значенні – це специфічні правовідносини між державою (її органами й посадовими особами) та суб'єктом адміністративного правопорушення щодо реагування на вчинене правопорушення і на суб'єкта, який його вчинив, а також покладання на правопорушника виду й міри адміністративного стягнення [1, с. 597–598]. І. П. Голосніченко розкриває адміністративну відповідальність як обов'язок особи, яка вчинила адміністративний проступок, нести відповідальність за свої протиправні дії в межах встановленого законом стягнення [2, с. 82]. В. Б. Авер'янов зазначає: “адміністративна відповідальність – це різновид юридичної відповідальності, що являє собою сукупність адміністративних правовідносин, які виникають у зв'язку із застосуванням уповноваженими органами (посадовими особами) до осіб, які вчинили адміністративний проступок, передбачених нормами адміністративного права особливих санкцій – адміністративних стягнень” [3, с. 430–431]. С. Т. Гончарук вважає, що адміністративна відповідальність як різновид правової відповідальності – це специфічна форма негативного реагування з боку держави в особі її компетентних органів на відповідну категорію протиправних проявів (передусім адміністративних проступків), згідно з якою особи, які вчинили ці правопорушення, повинні дати відповідь перед повноважними державними органами за свої неправомірні дії і понести за це адміністративні стягнення в установлених законом формах і порядку [4, с. 19].

На думку Л. Л. Попова, адміністративна відповідальність – це реалізація адміністративно-правових санкцій, застосування уповноваженим органом або посадовою особою адміністративних стягнень до громадян та юридичних осіб, які вчинили правопорушення [5]. Власну дефініцію адміністративної відповідальності пропонує В. К. Колпаков, який вважає, що адміністративна відповідальність – це примусове, з додержанням установленної процедури, застосування правомочним суб'єктом передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку заходів впливу, які здійснені правопорушником [6, с. 290].

Проблематиці інституту адміністративної відповідальності також були

присвячені науковій праці відомих учених-адміністративістів: О. Бандурки, Ю. Битяка, Г. Бондаренка, І. Галагана, Є. Додіна, С. Ківалова, А. Комзюка та багатьох інших.

Це поняття науковцями розглядається як один з інститутів адміністративного права, як форма забезпечення одного із заходів примусу (стягнення), як різновид юридичної відповідальності, як ефективний засіб запобігання правопорушенням та забезпечення правопорядку, як певний стан суспільних відносин, який виникає внаслідок порушення законодавства. Єдиним загальним визначенням адміністративної відповідальності необхідно доповнити ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення України, яка не розкриває суті адміністративної відповідальності, хоча глава 2 Загальної частини називається “Адміністративне правопорушення і адміністративна відповідальність”.

Адміністративна відповідальність є одним з основних правових засобів стримування зростання рівня найпоширеніших і різноманітних видів правопорушень. Адміністративні правопорушення є складним та динамічним явищем, що зазнало істотних змін. Раніше, в умовах адміністративно-командної системи переважали порушення громадського порядку і громадської безпеки. Сьогодні, в умовах ринкових відносин, поширення набувають адміністративні правопорушення у галузі фінансів.

В юридичній літературі з’явилася низка наукових праць, у яких визнається новий вид юридичної відповідальності – фінансової. Свою точку зору вчені обґрунтовують тим, що самостійність виду юридичної відповідальності залежить від самостійності галузі права й виду правопорушення, а позитивним явищем їх існування є можливість притягнення до відповідальності за порушення у галузі фінансів юридичних осіб [7, с. 13–18]. У свою чергу, у фінансовій сфері продовжують паралельно існувати офіційно закріплені чинним законодавством дублюючі та конкуруючі між собою види юридичної відповідальності, такі як податкова, бюджетна, валютна, банківська та ін.

Так, наприклад, у ст. 111 Податкового кодексу України “Види відповідальності за порушення законів з питань оподаткування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи” передбачено, що за порушення законів з питань оподаткування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, застосовуються такі види юридичної відповідальності:

- 1) фінансова;
- 2) адміністративна;
- 3) кримінальна.

Визначено також загальні умови притягнення до фінансової відповідальності й зазначено, що фінансова відповідальність застосовується у вигляді штрафних (фінансових) санкцій (штрафів) та/або пені [8].

Про існування фінансової відповідальності свідчать також норми Бюджетного кодексу України. Так, у цьому нормативному акті передбачено фінансово-правову відповідальність за бюджетні правопорушення, до якої слід віднести призупинення бюджетних асигнувань, зупинення операцій з бюджетними коштами тощо.

У правовій доктрині адміністративну та фінансову відповідальність науковці розглядають як окремі види юридичної відповідальності. Однак вони відзначають максимальну наближеність фінансової відповідальності саме до адміністративної та виокремлюють низку спільних характеристик, а саме: публічно-правовий характер; спрощена процедура застосування заходів відповідальності в порівнянні з кримінальною; приблизно однаковий ступінь суспільної небезпеки.

Т. О. Коломєць вважає, що для встановлення певного виду юридичної відповідальності необхідно чітко виділити його в нормативно-правових актах, окреслити коло суб'єктів відповідальності, систему відповідних санкцій, юрисдикційних органів (осіб) тощо [9, с. 76–77].

Підставою адміністративної відповідальності є адміністративне правопорушення, яким, відповідно до ч. 1 ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення України, визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [10].

Фактичною ж підставою застосування фінансово-правової відповідальності є вчинення фізичною або юридичною особою фінансового правопорушення, поняття якого на законодавчому рівні досі не визначено.

Дослідження проблем відповідальності триває й донині. Науковці здійснюють спроби обґрунтувати необхідність виділення й існування податкової, бюджетної та деяких інших видів відповідальності. Інтенсивна законотворча діяльність щодо встановлення відповідальності за окремі правопорушення інколи лише ускладнює розуміння сутності й призначення цього інституту в регулюванні суспільних відносин.

Недосконалість окремих статей особливої і процесуальної частин Кодексу України про адміністративні правопорушення, їх неузгодженість із статтями інших нормативно-правових актів є причиною, яка не дає змоги дійти до єдиної практики застосування норм законодавства в адміністративній та фінансовій сферах і розробити наукову концепцію про наявність у фінансовій сфері єдиної адміністративної відповідальності за порушення норм фінансового законодавства, виключаючи кримінальну відповідальність за злочини у цій сфері.

Висновки. Таким чином, проблему притягнення до адміністративної відповідальності винних осіб за правопорушення у галузі фінансів необхідно розглядати комплексно, а не в окремих її аспектах, пов'язаних з відповідальністю за порушення, наприклад, податкового, бюджетного, валютного, банківського законодавства, а фінансову відповідальність і її різновиди, що накладаються за протиправні діяння в публічно-правовій сфері, слід розглядати не як самостійний вид юридичної відповідальності, а як різновид адміністративної відповідальності за правопорушення в галузі фінансів.

Список використаних джерел:

1. Копейчиков В. В. Правознавство : [підруч.] / за ред. В. В. Копейчикова, А. М. Колодія – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 748 с.

2. Адміністративне право України: основні поняття : [навч. посіб.] / [І. П. Голосніченко, М. Ф. Стахурський, Н. І. Золотарьова] ; за ред. І. П. Голосніченка. – К. : ГАН, 2005. – 232 с.
 3. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс : [підруч.]. [у 2 т. Т. 1.] / редкол. : В. Б. Авер'янов (голова). – К. : Юридична думка, 2004. – 584 с.
 4. Гончарук С. Т. Адміністративна відповідальність за законодавством України : [посіб.] / Гончарук С. Т. – К. : Укр. акад. внутр. справ, 2003. – 78 с.
 5. Административное право : [учеб.] / [Ю. М. Козлов, Д. М. Овсянко, Л. Л. Попов] ; под ред. Л. Л. Попова. – [2-е изд.]. – М. : Юристъ, 2005. – 703 с.
 6. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен: [моногр.] / В. К. Колпаков – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 528 с.
 7. Бавико О. Є. Позитивна складова фінансової відповідальності / О. Є. Бавико // Форум права. – 2010. – № 1.
 8. Податковий кодекс України від 2 груд. 2010 р. № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–17. – Ст. 112.
 9. Коломоєць Т. Адміністративні та фінансові штрафи за законодавством України : порівняльно-правова характеристика / Т. Коломоєць // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 8.
- Кодекс України про адміністративні правопорушення : [наук.-практ. комент.]. / Р. А. Калюжний, А. Т. Комзюк, О. О. Погрібний та ін. – К. : Всеукр. асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 781 с.

Рецензент – к.е.н., професор Аранчій В.І.

УДК: 338.24:061.66

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ДОРАДНИЦТВА ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕФЕКТИВНОГО ОСВОЄННЯ ІННОВАЦІЙ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Галич О. А., к.е.н., доцент

Полтавська державна аграрна академія

В статті узагальнено теоретико-методологічні передумови і практичні особливості системи інформаційно-консультаційної підтримки впровадження інновацій в аграрному виробництві як складової комплексу передумов забезпечення їх результативності.

The article summarizes the theoretical and methodological background and practical features of information and advisory support innovation in agricultural production as part of the complex preconditions to ensure their effectiveness.

Постановка проблеми. Ключовим елементом системи ефективного розвитку сільського господарства України є перехід до інноваційної моделі, що базується на технічному і технологічному переоснащенні галузі. Така модель передбачає системний підхід до впровадження інновацій у виробництво, вимагає чітких і послідовних дій з управління галуззю, а також певну системність вироблення, просування і освоєння потоку нововведень. Особлива роль при цьому відводиться інноваціям, що забезпечують постійне техніко-технологічне і економічне оновлення сільськогосподарського виробництва. Інновації в сільському господарстві потрібні, передусім, для забезпечення збільшення виробництва продукції, поліпшення якості і одночасного зниження собівартості сільськогосподарської товарної продукції. Усе це прямо і

безпосередньо доводить необхідність створення ефективної системи інформаційно-консультаційного супроводу сільськогосподарського виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання обґрунтуванням ефективних механізмів інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери неодноразово порушувалися такими вітчизняними вченими-економістами, як О.А. Баранов, М.Ф. Безкровний, Л.І. Калачевська, Т.П. Кальна-Дубінюк, М.Ф. Кропивко, О.В. Крисальний, М.Й. Малік, П.Т. Саблук, В.П. Ситник, Р.М. Шмідт та ін. Але поряд з цим, залишається невизначеною низка питань теоретичного, методологічного та організаційного характеру щодо формування нової системи інформаційно-консультаційного супроводу впровадження в аграрне виробництво інновацій як невід'ємної складової успішного розвитку галузі.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є узагальнення теоретико-методологічних і практичних передумов розвитку системи інформаційно-консультаційного забезпечення впровадження інновацій в аграрному виробництві як складової комплексу передумов забезпечення їх результативності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Динамічні зміни макроекономічного та мікроекономічного характеру сільських територій під впливом трансформаційних процесів вітчизняного аграрного сектора та інтеграції останнього у світовий економічний простір, а також сучасні ускладнення соціально-економічного розвитку сільських територій, служать вагомим аргументом щодо необхідності узагальнення існуючого досвіду та напрацювання нових механізмів інформаційно-консультаційної підтримки аграрної сфери.

У сільському господарстві України значно змінилися економічні і соціальні умови господарювання. Керівники і фахівці сільськогосподарських підприємств не завжди можуть самостійно виявляти проблеми і об'єктивно їх оцінювати. Не усі керівники підприємств є фахівцями в питаннях освоєння інновацій. Розвиток сучасних аграрних підприємств, необхідність впровадження нової техніки і технологій в умовах конкурентної боротьби породжують потребу в консультаціях в галузі системного освоєння інновацій.

Для сільськогосподарських підприємств консультації стають важливою складовою підприємництва, як одного з виробничих чинників для досягнення економічних цілей. При цьому надати конкретну допомогу у вирішенні питань освоєння інновацій, подоланні пов'язаних з цим проблемних ситуацій можуть лише спеціалізовані дорадчі структури, оскільки система впровадження результатів науково-технічних досліджень, що існувала в роки планової економіки зруйнована і сьогодні не діє.

В той же час, використання і передача новітньої наукової інформації товаровиробникам, впровадження сучасних технологій, освоєння інновацій в сільському господарстві - є об'єктивна необхідність. Сільськогосподарські підприємства знаходяться в ситуації очікування формування нової української системи освоєння інновацій, яка дозволить будувати довгострокове партнерство підприємств і впроваджувальних структур з метою економічного зростання аграрних виробників.

Сільськогосподарське дорадництво реалізується в системі «мета-засіб»

і ці поняття перетинаються в інноваційному процесі не лише в сфері передачі знань. Для професійного дорадника важливими інструментами його успішної діяльності є його досвід і компетенція, володіння методикою надання дорадчих послуг, формами і методами освоєння інновацій.

Попит на дорадчі послуги породжує пропозицію з боку різних дорадчих служб, у тому числі на платній основі. У ситуації, що склалася, дуже важливо глибоко вивчити набутий український досвід прийняття сільськогосподарськими підприємствами рішень пов'язаних з інноваційним розвитком підприємств. З цих позицій досить актуальним є завдання дослідження створеної в Україні системи пошуку, підбору і відбору і освоєння найбільш ефективних інноваційних рішень.

Економічне середовище господарювання в сільському господарстві до цього часу досить нестабільне. Незавершеність земельної реформи, нестабільність аграрної політики держави, а також зміни процесів управління, матеріально-технічним забезпеченням, фінансово-кредитної політики направляють відносини «держави - сільськогосподарське підприємство» в нове русло. На перший план вийшли економічні критерії ефективності господарської діяльності підприємств. Підвищуються вимоги до персоналу, до системи менеджменту підприємства.

В цій ситуації, дорадчі служби розглядаються нами як організації які на платній основі або за кошти обласних чи районних бюджетів, грантових програм підтримки, здатні надати професійні послуги і компенсувати нестачу знань, досвіду фахівців і сприяти переведенню аграрного виробництва на інноваційний шлях розвитку. На сьогодні в Україні не діє система впровадження науково-технічних досягнень у виробництво, що існувала в роки планової економіки. Для забезпечення керованості сільгосппідприємства в ефективному режимі потрібні нові методи, інструменти управління, що відповідають складності зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства.

ТОВ «Полтавська обласна сільськогосподарська дорадча служба» під керівництвом Андрієнко С.М. сьогодні є організацією, яка надає вже тривалий час допомогу сільськогосподарським товаровиробникам, в тому числі в питаннях впровадження інноваційних проектів. Головні завдання які ставить перед собою ця дорадча служба полягають у виробленні таких рішень, які б дозволили реалізувати наступні напрямки інноваційного розвитку:

- формування поглядів у ініціативних та активних людей, які не бояться приймати важливі рішення і які є ключем до динамічного реформування сільського господарства;

- провокування початку процесів, які активізують існуючий аграрний потенціал, що складається з постійних і незалежних складових (географічне розташування, земля, природа) та змінних і залежних складових (діяльність людини, закони, організація справи, технології, економіка);

- створення передумов для оптимального використання господарського потенціалу шляхом впливу на головний фактор змін і реформ на людину села;

- інформаційна та емоційна підтримка людини села;

- створення зворотного зв'язку через моніторинг інтерперсональної си-

стеми дорадник – людина села;

- допомога у створенні системи охорони й реклами традиційних регіональних продуктів, яка захищає традиції культури села, району, області, що у значній мірі веде до збільшення привабливості наших сільських територій і до розвитку сільського зеленого туризму.

Полтавська обласна сільськогосподарська дорадча служба поряд з практичними заходами проводить активну інформаційну роботу щодо поширення інноваційних знань серед сільськогосподарських товаровиробників та сільського населення, як через розповсюдження друкованих видань з диверсифікації сільськогосподарського виробництва, так і через функціонування та підтримку веб-ресурсу, на якому постійно розміщується актуальна інформація для сільськогосподарських товаровиробників, переробних підприємств, сільського населення. Виробники сільськогосподарської продукції можуть безкоштовно розмістити інформацію щодо купівлі-продажу власної вирощеної продукції. Також вкрай важливим є започаткування діяльності агрофоруму, де аграрії мають можливість спілкуватися між собою, вирішувати проблеми, ділитися своїм досвідом. Важливим є те, що дорадча служба ставить за мету навчити людей творчо мислити, проводити ефективний аналіз економічного та соціального середовища, в якому вони знаходяться, вміти приймати самостійні рішення, що укріплює віру у власні сили і сприяє розвитку особистості та людського потенціалу.

Особливу увагу в своїй діяльності Полтавська обласна сільськогосподарська дорадча служба приділяє питанням диверсифікації сільськогосподарського виробництва, що дає можливість відійти від вирощування лише зернових культур і сприяє розвитку середнього і малого аграрного бізнесу. Найбільш важливим методом дорадчої діяльності в цьому напрямку особливо з практичної точки зору є демонстраційні покази форм і методів роботи суб'єктів господарювання і сільського населення та забезпечення їх інформаційними матеріалами. Тут важливо зауважити, що демонструються не тільки позитивні результати, а й негативні. Досить важливим є також те, хто проводить демонстраційні покази. Це повинні робити самі власники демонстраційних ділянок чи ферм, а дорадники допомагають їм в організації підготовки таких демонстрацій. Одним із основних напрямків в питаннях диверсифікації є розвиток овочівництва, садівництва і огородництва.

Інформаційно-консультаційна підтримка інноваційних проектів дорадчою службою в Полтавській області дає можливість: створити сприятливі умови для збільшення виробництва і переробки плодів та ягід, впровадження у виробництво нових високоврожайних сортів плодових та ягідних культур для підвищення врожайності і стимулювання залучення інвестицій у виробництво; провадити інтенсивне господарювання шляхом удосконалення технологій і організації виробництва на основі використання досягнень науки і передового досвіду; вирішити питання насичення внутрішнього продовольчого ринку конкурентоспроможними продуктами з метою повного забезпечення потреб населення у цих продуктах за фізіологічними нормами. Найбільш вдалими були наступні демонстраційні покази та семінари, організова-

ні дорадчою службою: «Актуальність розвитку садівництва на Полтавщині» (ФГ «Сади Полтавщини», Диканський район); «Особливості технологій вирощування ягід в умовах Полтавської області» (ОСГ Савейко, с. Хорішки Козельщинський район).

Практика показує, що чим багатше уявлення дорадника про різноманітність методів і форм освоєння інновацій і досвід дорадчої діяльності по системному використанню форм і методів в практичній роботі, тим ефективнішим і дієвішим стає обраний комплекс дій дорадника. Кожен дорадник визначає найбільш зручні для нього і клієнта методи роботи залежно від уміння, здібностей, підготовленості, досвіду, можливостей. Він виділяє головні (проблемні) завдання, на вирішення яких будуть зосереджені зусилля спеціалістів і служби із освоєння інновацій.

Висновки. Таким чином, впровадження інноваційних розробок в аграрне виробництво за безпосередньої участі та інформаційно-консультаційної підтримки дорадчих служб є досить ефективним. Результатом такої діяльності є передусім підвищення рівня соціальної захищеності селян, розвиток сільських територій, можливість стабілізувати ситуацію в галузі сільськогосподарського виробництва. Ефективність практичної допомоги дорадників при впровадженні інноваційних проектів, на наш погляд, визначається вибором форм ведення сільськогосподарської дорадчої діяльності, у тому числі форм освоєння інновацій.

Список використаних літературних джерел:

1. Інноваційний менеджмент сталого розвитку на прикладі агропромислового комплексу / [Гришин І.Я., Мазоренко Д.І., Бурова О.К. та ін.]; за ред. Д.І. Мазоренка, О.К. Бурової. – Х.: 2005. – 546 с.

2. Галич О.А., Сосновська О.О., Сільськогосподарське дорадництво. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007 – 368 с.

3. Полтавська обласна сільськогосподарська дорадча служба / Про нас [Електронний ресурс]: Офіційна сторінка Полтавської обласної сільськогосподарської дорадчої служби – Режим доступу до сторінки: <http://porada.biz.ua/about-us>.

Рецензент – к.е.н., професор Аранчій В.І.

УДК 657:339.331.2

**АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ В СВІТЛІ РЕФОРМУВАННЯ
БЮДЖЕТНОГО ОБЛІКУ**

***Дорогань-Писаренко Л.О., к.е.н., доцент; Романченко Ю.О., к.е.н., доцент
Полтавська державна аграрна академія***

В статті висвітлено сутність адміністративних послуг установ бюджетної сфери. Проаналізовано порядок надання адміністративних послуг та їх оплату. Визначено методіку облікового відображення адміністративних послуг в бюджетних установах у світлі чинного законодавства.

The article highlights the essence of administrative services in the public sector. The analysis procedure for the provision of administrative services and their cost. Defined method of mapping an administrative services budget institutions in the light of current legislation.

Постановка проблеми. Органи державної влади та місцевого самоврядування повинні забезпечити створення зручних і доступних умов для отримання приватними особами адміністративних послуг. За якістю адміністративних послуг громадяни оцінюють турботу держави про них та рівень поваги до прав і гідності громадян України.

З 7 жовтня 2012 р., при міських радах (їх виконавчих органах) у всіх містах обласного значення та районних центрах областей створювались Центри надання адміністративних послуг. Так, відповідно до рішення тридцять перше сесії Полтавської міської ради шостого скликання від 17.05.2013 р. «Про затвердження Положення про центр надання адміністративних послуг Полтавської міської ради, його Регламенту та визначення переліку адміністративних послуг, що будуть надаватись через центр надання адміністративних послуг Полтавської міської ради», що було опубліковане в газеті «Полтавський вісник» № 38 (1262) від 20.09.2013 р. створено Центр надання адміністративних послуг м. Полтави (у корпусі Полтавської міської ради по вул. Жовтневій, 36, де знаходиться Єдиний дозвільний центр Полтавської міської ради). Наявність значної кількості нормативно-правових актів не свідчить про досконалий стан вітчизняного законодавства про адміністративні послуги.

В оновленому Плані рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ від 26.06.2013 р. № 611 [5] з'явився нововведений 9 клас «Адміністративні послуги», призначених для обліку адміністративних послуг, що викликає багато питань у практиків бюджетних бухгалтерій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження системи адміністративних послуг в Україні започаткували представники науки адміністративного права, а саме: В. Б. Авер'янов, В. М. Гаращук, В. В. Гордєєв, А. Кірмач, І. Б. Коліушко, В. П. Тимощук, Г. М. Чміленко та інші. Облікові аспекти адміністративних послуг в Україні майже не досліджені у зв'язку з нещодавнім їх введенням в облікову практику бюджетних установ. Питання адміністративних послуг державного сектору та їх облікового відображення значною мірою потребують ґрунтовних наукових досліджень та відповідного нормативно-правового оформлення.

Постановка завдання. Основними завданнями публікації є розкриття сутності адміністративних послуг в бюджетній сфері, дослідження чинного законодавства щодо порядку надання адміністративних послуг та оплати, обґрунтування розрахунку адміністративного збору, визначення методики облікового відображення адміністративних послуг в обліку бюджетних установ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методологічною основою доктрини адміністративних послуг є концепція служіння держави (влади) людині (суспільству), тому категорія «адміністративних послуг» в своїй основі має те ж навантаження, що й у приватному праві (секторі), – це діяльність щодо задоволення певних потреб особи, яка здійснюється за зверненням цієї особи.

Відповідно до Закону України «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012 р. № 5203-VI (із змінами) [3] адміністративна послуга – це результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи згідно із чинним законодавством

Питання надання адміністративних послуг регулюється досить широким колом нормативно-правових актів, а саме: Законами України «Про соціальні послуги» від 19.07.2003 р. № 160, «Про громадянство» від 18.01.2001 р. № 2235, «Про об'єднання громадян» від 16.06.1992 р., «Про імміграцію» від 7.06.2001 р. № 2491, «Про патентування деяких видів підприємницької діяльності» від 23.03.1996 р. № 98, «Про стандартизацію» від 17.05.2001 р., «Про ліцензування деяких видів господарської діяльності» від 1.06.2000 р. № 1775; Постановами Кабінету Міністрів України «Про порядок справляння і розміри збору за реєстрацію об'єднань громадян» від 26.02.1993 р., «Про порядок виконання земельно-кадастрових робіт та надання послуг на платній основі державними органами земельних ресурсів» від 1.11.2000 р. № 1619 та ін.

Належність послуг до адміністративних визначається за такими критеріями:

- повноваження адміністративного органу щодо надання певного виду послуг визначається законом;

- послуги надаються адміністративними органами шляхом реалізації владних повноважень;

- послуги надаються за зверненням фізичних та юридичних осіб;

- результатом розгляду звернення є адміністративний акт, що має індивідуальний характер (видачу, переоформлення та анулювання ліцензій; видачу дублікатів та копій ліцензій; видачу посвідчень, сертифікатів, кваліфікаційних сертифікатів, свідоцтв, патентів, дозволів, технічних експертиз, витягів з технічної документації, паспортів; надання довідок, висновків тощо);

- надання послуг пов'язане із забезпеченням створення умов для реалізації фізичними та юридичними особами прав, свобод і законних інтересів [2].

Адміністративні послуги надаються виключно адміністративними органами через реалізацію ними владних повноважень. Таким чином, суб'єктами надання адміністративних послуг є бюджетні установи, а саме: органи виконавчої влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, уповноважені відповідно до Закону України «Про адміністративні послуги» надавати адміністративні послуги.

Отримати конкретну адміністративну послугу можна, як правило, тільки в одному адміністративному органі (наприклад, зареєструвати шлюб або народження дитини (табл. 1)). В цьому сенсі адміністративний орган є монополістом щодо надання такої адміністративної послуги.

**Реєстрація актів цивільного стану як адміністративні послуги
сільських / селищних рад та їх виконавчих органів**

Пропоновані послуги та їх формулювання	Коментарі й обґрунтування	Правова підстава послуг	Чинна плата за послуги
1. Реєстрація шлюбу			
Державна реєстрація шлюбу	Назва послуги у формулюванні Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» (ст. 14).	Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 01.07.2010 № 2398-VI (ч.2, ст. 6); Правила реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджені Наказом Міністерства юстиції України від 18.10.2000 р. № 52/5	0,85 грн, подекуди дорожче (очевидно з урочистими елементами) 50-100 грн. Декрет Кабінету Міністрів України «Про державне мито» від 21.01.1993 р. № 7-93 ч. 4 ст. 2, підп. а) п. 5 ст. 3
2. Реєстрація народження			
Державна реєстрація народження фізичної особи та її походження	Назва послуги у формулюванні Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» (ст. 13).	Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 01.07.2010 р. № 2398-VI ч.2 ст. 6; Правила реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджені Наказом Міністерства юстиції України від 18.10.2000 р. № 52/5	Подекуди оплатна, подекуди безоплатна. Декрет Кабінету Міністрів України «Про державне мито» від 21.01.1993 р. № 7-93 ч. 4 ст. 2, п. 13 ч. 1 ст. 4.

Застереження щодо реалізації владних повноважень дозволяє відокремити різні супутні послуги господарського характеру (наприклад, ксерокопіювання чи ламінування документів), що їх сьогодні в Україні мають право надавати ті ж самі суб'єкти, в тому числі багато органів виконавчої влади. Результатом адміністративної послуги в формально-процедурному значенні є адміністративний акт – рішення або дія адміністративного органу, яким задовольняється звернення особи. Такий адміністративний акт має конкретного адресата – споживача адміністративної послуги, тобто особу, яка звернулася за даною послугою.

Надання адміністративних послуг у сфері соціального забезпечення громадян здійснюється на безоплатній основі. При наданні адміністративних послуг у випадках, передбачених Законом України «Про адміністративні послуги», справляється плата (адміністративний збір).

Розмір плати за надання адміністративної послуги (адміністративного збору) і порядок її справляння визначаються законодавством з урахуванням її соціального та економічного значення.

Розміри плати за надання адміністративних послуг мають установлюватися з урахуванням економічно обґрунтованих витрат і Методики визначення собівартості платних адміністративних послуг № 66 від 27.01.2010 р. (у

редакції від 08.05.2013 р.) [4].

Урядовцям необхідно переглянути розміри плати за надання «платних послуг» та привести їх у відповідність з мінімальними витратами, необхідними для їх надання. З одного боку, це означає, що по окремих адміністративних послугах розмір плати має бути зменшено, адже їх вартість є завищеною. З іншого боку, це мало б призвести до підвищення розмірів плати. Це пов'язано з тим, що на сьогоднішній день багато адміністративних послуг надається по ціні, яка є значно нижчою, ніж їх собівартість. Наприклад, за реєстрацію шлюбу стягується державне мито у розмір 0,85 грн (див. табл. 1). Крім того, слід брати до уваги, що адміністративний збір повинен мати не стільки фіскальну, скільки регулюючу функцію.

Адміністративний збір зараховується до державного або відповідного місцевого бюджету [3].

Уряд України вимагає, аби бюджетні установи відображали операції з надання адміністративних послуг у бухгалтерському обліку та розкривали відповідну інформацію в розрізі видів адміністративних послуг у порядку, визначеному Міністерством фінансів. Про це йдеться в нещодавно прийнятій постанові Кабінету міністрів України «Деякі питання ведення обліку доходів, які надходять як плата за надання адміністративних послуг» від 07.08.2013 р. № 600.

Для узагальнення інформації про розрахунки та зобов'язання за адміністративними послугами, що надаються бюджетними установами відповідно до законодавства, плата за які зараховується до бюджету, передбачено окремий клас рахунків 9 «Адміністративні послуги».

Так, відповідно до Порядку застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ (додаток 1 Плану рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ) для обліку адміністративних послуг передбачено:

- рахунок 91 «Розрахунки замовників за адміністративними послугами», на якому узагальнюється інформація про розрахунки замовників за адміністративними послугами, що надаються установою відповідно до законодавства, плата за які зараховується до бюджету. Рахунок має субрахунок 911 «Розрахунки замовників з оплати адміністративних послуг». Аналітичний облік ведеться за видами адміністративних послуг;

- рахунок 92 «Зобов'язання замовників за адміністративними послугами», де обліковуються зобов'язання замовників адміністративних послуг перед бюджетом за замовленими в установи адміністративними послугами. Рахунок має субрахунок 921 «Зобов'язання замовників перед бюджетом за адміністративними послугами» [5].

Нарахування замовникам зобов'язань за надання адміністративних послуг (на підставі відповідних первинних документів, розпоряджень та дозволів керівника бюджетної установи) буде відображатися за дебетом рахунку 911 та кредитом 921. Погашення замовниками зобов'язань перед бюджетом за отримані адміністративні послуги відобразатимуться за дебетом рахунку 921 та кредитом 911.

Висновки. Результати реформування облікової практики бюджетних установ шляхом впровадження рахунків, призначених для обліку надання адміністративних послуг, вимагають подальших наукових досліджень та практичної апробації органами виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Авер'янов В. Б. Не «керувати» людиною – служити їй: нові пріоритети у правовому регулюванні відносин між владою і людиною / В. Б. Авер'янов // Віче. – 2005. - № 4 – С. 10 – 15.

2. Гордєєв В. В. Адміністративні послуги: поняття, сутність та ознаки / В. В. Гордєєв, В. Б. Градовий // Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство. - 2010. - Випуск 533. – С. 66 – 70.

3. Закон України «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012 р. № 5203-VI / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К : Відомості Верховної Ради України, 2013. – № 32.

4. Методика визначення собівартості платних адміністративних послуг, затверджена постановою КМУ № 66 від 27.01.2010 р. (у редакції від 08.05.2013 р.).

5. План рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ: за станом на 26.06.2013 р. № 611 / Міністерство фінансів України. – Офіц. вид. – К. : Офіційний вісник України, 2013. – № 57.

6. Постанова «Деякі питання ведення обліку доходів, які надходять як плата за надання адміністративних послуг» від 07.08.2013 р. № 600 / Кабінет міністрів України. – Офіц. вид. – К. : Урядовий кур'єр, 2013. – № 160.

7. Юрченко О. Б. Адміністративні послуги та їх відображення в обліку бюджетних установ / О. Б. Юрченко [Електронний ресурс] - Режим доступу : <http://zavantag.com/docs/529/index-1641323.html>

Рецензент – д.е.н., професор Плаксієнко В. Я.

УДК 658.15:621

**ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ
ДІЯЛЬНІСТЮ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Григоренко Є. О., аспірант

Полтавський національний технічний університет імені Ю. Кондратюка

У роботі проаналізовано сучасний стан та тенденції розвитку машинобудування. Виявлено основні проблеми функціонування машинобудівних підприємств. Проведено аналіз поняття «антикризове управління» та надано власне тлумачення. Доповнено та виділено наступні види криз для підприємств: фінансові, організаційні, виробничо-технологічні, кризи збуту, кризи управління персоналом та інформаційні кризи. Запропоновано визначення поняття «інформаційна криза». Виділено зовнішні й внутрішні фактори, що визначають кризові ситуації підприємств, та надано структуру їх взаємодії. Обґрунтовано можливі напрями вирішення основних проблем розвитку машинобудівних підприємств в умовах кризи.

The modern state and progress of engineering trends are in-process analysed. The basic problems of functioning of machine-building enterprises are deduced. The analysis of concept «crisis management» is conducted and own interpretation is given. The next types of crises are complemented and distinguished for enterprises: financial, organizational, productive-technological, crises of sale, crisis of management a personnel and informative crises.

Determination of concept «informative crisis» is offered. External and internal factors which determine the crisis situations of enterprises and the structure of their co-operation is given are distinguished. Directions of decision of basic problems of development are reasonably possible.

Постановка проблеми. У процесі формування конкурентного ринку в Україні склалися умови порушення діяльності підприємств. Значною мірою перетворення вплинули й на функціонування машинобудівної галузі. Протягом останніх років фінансовий стан більшості машинобудівних підприємств України залишається нестабільним. Для підтримки платоспроможності підприємств необхідно дослідити особливості антикризового управління, виявити причини та фактори виникнення кризових ситуацій, що є особливо актуальним при посиленні зовнішнього впливу на розвиток підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні теоретичні положення антикризового управління викладені в працях вітчизняних та зарубіжних вчених: І.А. Ансоффа, І.О. Бланка, В.О. Василенка, В.В. Жарікова, І.В. Кривов'язюк, О.М. Скібіцького, Н.В. Туленкова та інших науковців. Проблема розвитку машинобудівних підприємств присвячена значна кількість наукових публікацій, серед яких слід виділити праці В.Л. Корінева, А.Г. Семенова, Л.С. Ситник, А.М. Ткаченко. Вищезазначені автори в основному досліджували окремі аспекти антикризового управління та вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на формування кризових ситуацій на підприємстві. При цьому слід відмітити відсутність комплексної оцінки кризового стану на підприємстві, ефективності антикризового управління та єдиного визначення елементів категоріального апарату антикризового управління, що потребує застосування наукових підходів дослідження.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні особливостей антикризового управління діяльності машинобудівних підприємств. Завданнями є: проведення структурного аналізу терміну «антикризове управління», виділення видів криз, виявлення основних факторів, що впливають на кризові ситуації на машинобудівних підприємствах.

Інформаційним забезпеченням дослідження виступали наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі антикризового управління діяльністю підприємств, статистична звітність суб'єктів господарювання. Для аналізу понятійного апарату використовувався абстрактно-логічний метод пізнання; метод порівняльного аналізу – під час дослідження стану машинобудівних підприємств; монографічний - для класифікації факторів виникнення кризових ситуацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Машинобудування є однією з провідних ланок промисловості України, від діяльності якої залежить функціонування всієї економіки країни. Результати проведеного аналізу сучасного стану галузі за 2010-2012 рр. свідчать про наявність загрозливих тенденцій розвитку (табл. 1).

**Основні показники діяльності машинобудівних підприємств
за 2010-2012 рр.**

Показники	Значення			Темп росту 2012 р. до 2010 р., %
	2010 р.	2011 р.	2012 р.	
Кількість підприємств	4736	4792	4546	96
Кількість зайнятих працівників, тис. осіб	482,3	499,4	520,8	108
Обсяги реалізованої промислової продукції (товарів, послуг), млн. грн.	107867,7	150112,9	164236,6	152
Чистий прибуток (збиток) підприємств, млн. грн.	4204,9	10639,6	9268,8	220
Підприємства, які одержали збиток, % до загальної кількості підприємств	41,8	34,4	34,8	-
Рівень рентабельності операційної діяльності підприємств, %	7,0	9,3	9,9	-
Рівень рентабельності усієї діяльності підприємств, %	2,6	5,2	5,1	-

Джерело: [11]

Обсяги реалізованої промислової продукції в 2012 р. збільшилися порівняно з 2010 р. в 1,52 р. та склали 164236,6 млн. грн. (див. табл. 1). Частка збиткових підприємств в 2012 р. – 34,8%. Чистий прибуток підприємств у 2012 р. – 9268,8 млн. грн., що більше, ніж в 2010 р., та менше, ніж у 2011 р. Рентабельність машинобудівних підприємств перебуває у рамках обмежувального рівня, що свідчить про нестачу власних коштів для подальшого розвитку та модернізації виробництва.

У зв'язку з високою імовірністю виникнення кризових ситуацій в діяльності машинобудівних підприємств виникає необхідність у здійсненні ефективного антикризового управління.

В сучасній літературі немає єдиного чіткого визначення поняття «антикризове управління». В табл. 2 представлені різні підходи до тлумачення цього терміну.

Таблиця 2

Підходи до визначення поняття «антикризове управління»

Автор	Визначення
О.М. Скібіцький [10]	Управління, яке націлене на попередження можливих серйозних ускладнень у ринковій діяльності підприємства, забезпечення його стабільного, успішного господарювання
С.М. Іванюта [5]	Система управління підприємством, яка має комплексний системний характер й направлена на попередження чи подолання негативних для бізнесу явищ шляхом використання всього потенціалу сучасного менеджменту
В.О. Василенко [3]	Управління, направлене на виведення підприємств й організацій з кризового стану незалежно від стану економіки

Автор	Визначення
В.В. Жаріков [4, с. 11]	Комплекс заходів з виводу підприємства з фактичної фінансової кризи. Антикризове управління завершується з виходом підприємства з фінансової кризи або з подоланням збитковості фірми
І.О. Бланк [2, с. 272]	Розробка системи методів попередньої діагностики загрози банкрутства та «включення» механізмів фінансового оздоровлення підприємства, які забезпечують його вихід із кризового стану
Н.В. Туленков [13, с. 19-25]	Управління побудоване на врахуванні ризику та небезпеки кризових ситуацій. Будь-яке управління організацією повинно бути антикризовим

Згідно даних табл. 2, є декілька варіантів тлумачення поняття «антикризове управління»:

- управління, націлене на попередження кризових ситуацій;
- комплекс заходів, направлених на виведення підприємства з фактичної кризи;
- будь-яке управління повинно бути побудованим на врахуванні ризику та небезпеки кризових ситуацій.

Тому логічно під антикризовим управлінням розуміти комплекс заходів та відповідного програмного забезпечення, направлених як на діагностику, попередження, так і на подолання кризових ситуацій з метою забезпечення успішного господарювання підприємств.

Кризова ситуація, на думку Кривов'язюк І.В., – це крайнє загострення протиріч у соціально-економічній системі, що загрожує її життєстійкості в навколишньому середовищі, не дозволяючи виконати місію підприємства [7, с. 66]. Як підкреслює Л.С. Ситник, кризовий стан підприємства – сукупність ситуацій, які збільшують імовірність появи неплатоспроможності підприємства та її розміри, провокують виникнення загроз із його зовнішнього і внутрішнього середовища і можуть привести до руйнування організаційного, економічного і виробничого механізму функціонування [9, с. 8].

Під час дослідження кризових явищ на підприємстві необхідно встановлювати як причини їх виникнення, так і прогнозувати можливі наслідки. Задля розробки засобів та способів управління кризами потрібно вдало їх класифікувати.

На основі опрацювання наукових та навчальних робіт нами було доповнено та виділено наступні види криз для підприємства: фінансові, організаційні, виробничо-технологічні, кризи збуту, кризи управління персоналом та інформаційні кризи (табл. 3).

Таблиця 3

Кризові ситуації на підприємстві

Види криз	Характеристика	Причини	Можливі наслідки
1. Фінансова криза	Характеризує протиріччя в стані фінансової системи чи фінансових можливостях підприємства	Відсутність належних маркетингових досліджень, техніко-технологічні диспропорції, відсутність належного обліку фінансових активів	Банкрутство, ліквідація, санація

Види криз	Характеристика	Причини	Можливі наслідки
2. Організаційна криза	Криза поділу й інтеграції діяльності, розподілу функцій, регламентації діяльності окремих підрозділів, філій підприємства	Відсутність спеціалізації процесу на окремих стадіях розвитку підприємства, перервність організації виробничого процесу	Втрата положення на ринку
3. Виробничо-технологічна криза	Криза нових технологічних ідей в умовах явно вираженої потреби в нових технологіях	Технологічна несумісність виробів, відторгнення нових технологічних рішень, криза НТП	Реструктуризація, ліквідація, санація
4. Криза збуту	Пов'язана з відсутністю моніторингу зовнішнього середовища підприємства	Відсутність належно розвинутого маркетингу	Поява виробничо-технологічної кризи
5. Криза управління персоналом	Виникає в умовах невідповідності керівників займаним посадам, відсутності інноваційних рішень	Стрімке необґрунтоване підвищення зарплати, підвищення вимог до праці, технологізація підприємства	Напруженість в колективі, розвиток організаційної кризи
6. Інформаційна криза	Виникає внаслідок неефективного інформаційного забезпечення служб управління підприємства, розголошення таємної інформації	Відсутність належного інформаційного забезпечення підприємства або наявність застарілого, недостатній захист інформації в базах даних (БД)	Втрата іміджу підприємства, порушення зв'язків з поставальниками та споживачами

Джерело: узагальнено та доповнено на основі робіт [7, 9]

В табл. 3 були проаналізовані основні види криз на підприємстві. Зупинимося більш детально на організаційній кризі. На підприємствах система управління має свою відповідну структуру. При розширенні масштабів діяльності зростає кількість рівнів ієрархії. Структура органів управління повинна співпадати з організаційною структурою підприємства. Серед причин організаційної кризи слід виділити: відсутність спеціалізації процесу на окремих стадіях розвитку підприємства, що призводить до зростання різноманітності робіт, операцій; диспропорції у виробництві; перервність організації виробничого процесу [7, с. 104]. В процесі поділу праці необхідно враховувати як потенційні вигоди від спеціалізації, так і недоліки при надмірній спеціалізації. Слід також стежити за належним забезпеченням найкоротшого шляху проходження виробу всіх стадій виробничого процесу, зводити до мінімуму всі види перерв у виробництві. При організації виробничого процесу слід пристосовуватися до потреб споживачів, впроваджуючи нові технології.

Криза управління персоналом – порушення функціонування підприємством внаслідок неефективного управління трудовими ресурсами [7, с. 118]. Серед ознак прояву кризи на підприємстві слід відзначити відсутність взаємоузгодженості у прийнятті рішень, розвиток організаційної кризи, недосяжність планових результатів підрозділами. Шляхами подолання кризи управ-

ління персоналом можуть бути: забезпечення взаємоузгодженості у прийнятті рішень, встановлення вимог до праці відповідно до можливостей персоналу, усунення диспропорцій в оплаті праці.

Виробничо-технологічна криза виникає внаслідок відсутності нових технологічних ідей [7, с. 96]. Основними проявами виробничо-технологічної кризи можуть бути: нарощування зносу технологічного оснащення; морально застаріле обладнання; відсутність потенціалу для наукових досліджень, напрацювань, здатних забезпечити конкурентну перевагу продукції. Шляхами подолання виробничо-технологічної кризи вважаємо модернізацію засобів технологічного оснащення, підвищення ефективності використання виробничих потужностей, розвиток інноваційної діяльності, проведення наукових досліджень, підвищення кваліфікації працівників.

Криза збуту – порушення в системі функціонування підприємства, котре виникає як передумова виробничо-технологічної кризи або як самостійне явище [7, с. 84]. Основною причиною виникнення кризи збуту слід вважати відсутність належних маркетингових досліджень. Задля виводу підприємства з кризового стану використовують маркетингові програми, стратегічні і тактичні плани, маркетингові комунікації.

Фінансова криза представляє собою порушення функціонування підприємства внаслідок зниження його платоспроможності. Серед ознак прояву фінансової кризи слід виділити різке зниження платоспроможності, критичне зниження значень фінансових показників [7, с. 127]. Для подолання фінансової кризи необхідно постійно проводити моніторинг виробничо-господарської діяльності підприємства з використанням сучасних інформаційних технологій, скорочувати прострочені зобов'язання, підвищувати ліквідність майна, проводити фінансове оздоровлення підприємства та ряд інших заходів.

В умовах зростання інформаційної насиченості економіки великого значення набуває інформаційне забезпечення ефективної діяльності підприємства. Інформація стає важливим фактором забезпечення руху товару від виробника до споживача [12]. Інформація повинна бути корисною, зрозумілою, надійною для зовнішніх та внутрішніх користувачів.

На нашу думку, інформаційна криза – порушення функціонування підприємства, котре виникло внаслідок неефективного інформаційного забезпечення елементів організаційної структури, перекручування та небажаного розголошення інформації про підприємства її співробітниками. Причинами виникнення інформаційної кризи вважаємо як недостатнє інформаційне забезпечення управлінського персоналу, так і неефективні засоби захисту інформації, внаслідок чого таємна інформація стає доступна небажаним особам або широкому загалу. Підприємство може втратити свій імідж надійного партнера, а базами даних – вдало скористуватися конкуренти.

Враховуючи недостатнє інформаційне забезпечення діяльності машинобудівних підприємств, виникає необхідність розробки ефективних антикризових заходів і способів управління.

В результаті теоретичних досліджень нами були визначені фактори, що

визначають кризові ситуації на машинобудівних підприємствах. Усі фактори були розділені на зовнішні та внутрішні.

Серед зовнішніх факторів були виділені наступні:

- політичні (наприклад, законодавство, в т. ч. податкове, система кредитування, ціноутворення в галузі);
- соціальні (наприклад, падіння платоспроможності споживачів);
- інфраструктурні (наприклад, розташування постачальників);
- конкуренції (наприклад, прихід на український ринок зарубіжних фірм);
- технологічні (наприклад, поява передових технологій в галузі, НТП);
- інформаційної безпеки (наприклад, витік інформації, що становить комерційну таємницю; поширення інформації, що підриває імідж підприємства);

Внутрішні фактори включають у себе:

- фінансово-економічний стан (наприклад, показники фінансово-економічної діяльності);
- виробничо-технологічні (наприклад, ефективність використання основних фондів, використовувані технології);
- інституціональні (наприклад, якість управління, специфіка органів управління);
- інформаційне забезпечення (наприклад, наявність програмного забезпечення для управління витратами, аналізу фінансової діяльності, наявність БД партнерів і споживачів).

Загальна структура взаємодії зовнішніх та внутрішніх факторів, що впливають на кризові ситуації машинобудівних підприємств, представлена на рис. 1. До зовнішніх факторів, що спричиняють виникнення кризових ситуацій машинобудівних підприємств слід віднести енергетичну кризу в Україні, яка зумовила підвищення цін на всі види ресурсів. Серед причин, що призводять до кризової ситуації слід віднести й недосконале податкове законодавство, відсутність належної державної підтримки, нерозвинуту систему банківського кредитування, недосконале ціноутворення в галузі. Порушення багаторічних господарських зв'язків з постачальниками та споживачами, ланцюгова реакція взаємних неплатежів призвели до затяжного занепаду виробництва [7].

Промисловий потенціал машинобудівних підприємств використовується недостатньо через високий рівень зношеності основних фондів, імпортозалежність від ряду обігових засобів, девальвацію гривні, порушення зв'язків з промислово розвинутими регіонами. Це призводить до технічного відставання виробництва. Продукція вітчизняних машинобудівних підприємств в багатьох випадках не може конкурувати із зарубіжною. Саме тому зараз споживачі віддають перевагу імпортній техніці, що вже була в експлуатації, аніж вітчизняним аналогам.

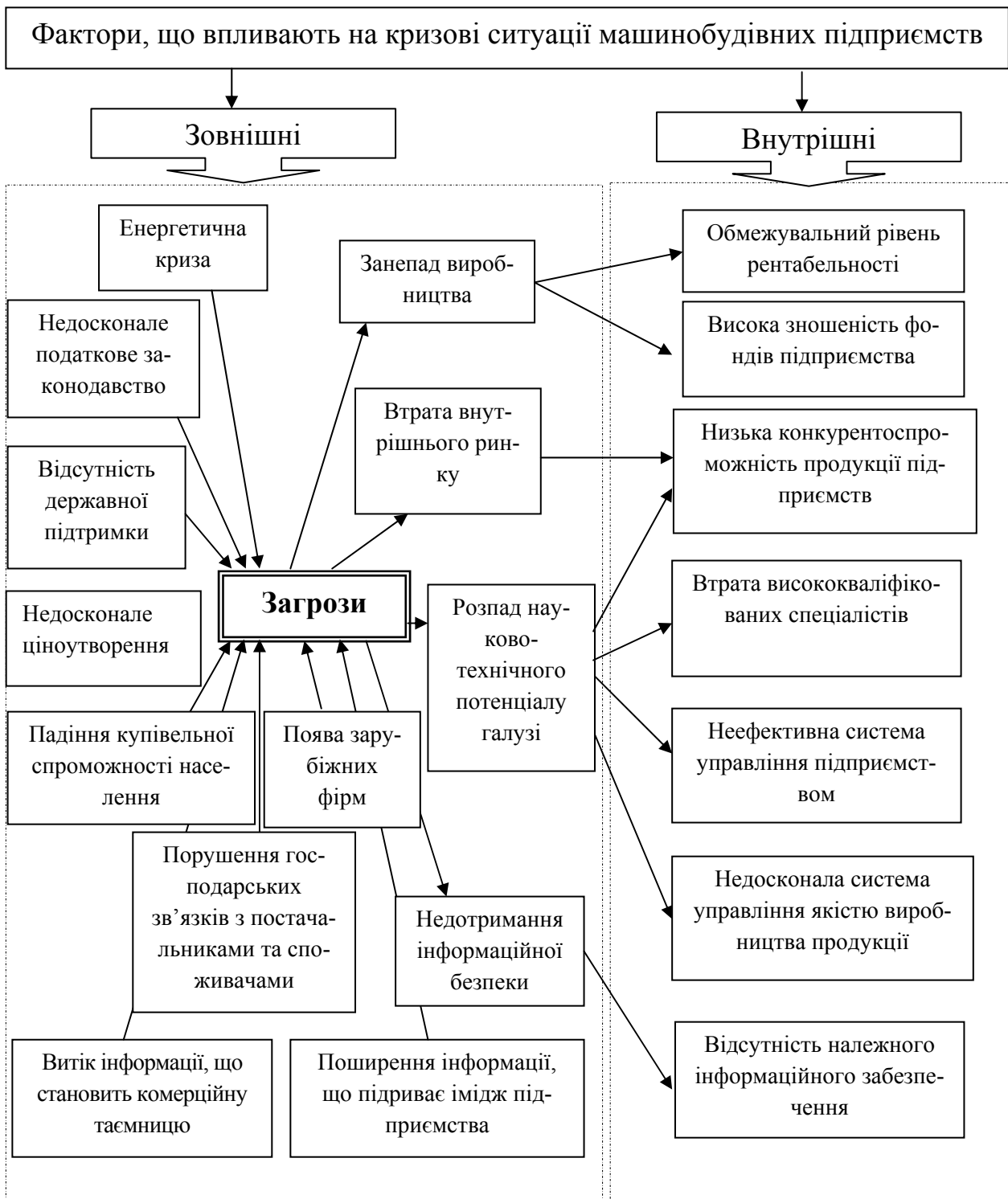

Рис. 1. Структура взаємодії факторів, що впливають на кризові ситуації машинобудівних підприємств

На сьогодні у галузі машинобудування впроваджується система управління якістю виготовлення техніки відповідно до міжнародних стандартів ISO-9000, проте процес стримується обмеженістю коштів [5, с.60].

Проаналізувавши вітчизняний ринок машинобудування, бачимо велику залежність розвитку від споживача. В умовах кризи особливу увагу слід приділяти проведенню інформаційних компаній підприємствами, доведенню інформації про підприємство як до споживачів, так і до потенційних інвесторів.

Адже довіра споживачів та інвесторів оцінюються прибутком. Важливого значення при цьому набувають інструменти інформаційного забезпечення, а саме інтернет-технології. Наявність Веб-сайту підприємства в мережі Інтернет надає наступні переваги: можливість знайти підприємство з будь-якої точки світу, зворотний зв'язок із споживачами та інвесторами, підвищення іміджу та репутації.

Для запобігання кризових ситуацій підприємство постійно повинно вивчати тенденції змін показників та прогнозувати їх; вести систематичний облік виробництва та реалізації готової продукції. Саме тому виникає необхідність розробки програмного забезпечення для обліку витрат, готової продукції; створення баз даних надійних та ненадійних партнерів і споживачів.

Висновки. Результати дослідження сучасного стану та розвитку машинобудівних підприємств дозволили зробити висновок, що галузь перебуває в кризовому стані. Проведений теоретичний аналіз, виявлені зовнішні та внутрішні фактори кризових ситуацій свідчать про необхідність розробки ефективних управлінських рішень щодо не тільки їх вирішення, а й попередження. Це обумовлює предмет подальших досліджень в цьому напрямі.

Список використаних літературних джерел:

1. Ансофф И. Стратегическое управление / Под ред. Л.И. Евенко. Пер. с англ. – М.: Экономика, 1989.
2. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента. Т2 / И.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, 1999. – 512 с.
3. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством: навч. посібник / В.О. Василенко. – К.: ЦУЛ, 2005. – 503 с.
4. Жариков В.В. Антикризисное управление предприятием: учебное пособие / В.В. Жариков, И.А. Жариков, А.И. Евсейчев. – Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2009. – 128 с.
5. Іванюта С.М. Антикризове управління: навч. посібник / С.М. Іванюта. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 288 с.
6. Корінев В.Л. Ціноутворення на продукцію машинобудівного підприємства: монографія / В.Л. Корінев, М.О. Бокулева, І.В. Олійник. – Запоріжжя: КПУ, 2011. – 212 с.
7. Кривов'язюк І.В. Антикризове управління підприємством: навч. посібник / І.В. Кривов'язюк. – К.: Кондор, 2008. – 366 с.
8. Семенов А.Г. Стратегічне управління машинобудівними підприємствами / А.Г. Семенов. – Запоріжжя: КПУ, 2009. – 364 с.
9. Ситник Л.С. Організаційно-економічний механізм антикризового управління підприємством / Л.С. Ситник. – Донецьк: ІЕП НАН України, 2000. – 504 с.
10. Скібіцький О.М. Антикризовий менеджмент: навч. посібник / О.М. Скібіцький. – К.: ЦУЛ, 2009. – 568 с.
11. Статистичний збірник: Діяльність суб'єктів господарювання 2012 р. / Державна служба статистики України. – Київ, 2013. – 840 с.
12. Ткаченко А.М. Економічна інформація як ключовий елемент інформаційного забезпечення системи управління та планування господарської діяльності промислових підприємств: монографія / А.М. Ткаченко, Т.В. Лівощко, О.В. Шляга. – Запоріжжя: ЗДІА, 2009. – 362 с.
13. Туленков Н.В. Антикризисный менеджмент / Н.В. Туленков // Персонал. – 1998. – №6. – С. 19-25.

Рецензент – к.е.н., доцент Галич О.А.

**СТВОРЕННЯ МОЛОЧАРСЬКИХ ОБСЛУГОВУЮЧИХ
КООПЕРАТИВІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО
ГОСПОДАРЮВАННЯ НА СЕЛІ**

*Демченко О.М., доцент, Павленко С.І., асистент
Полтавська державна аграрна академія*

Ця стаття присвячена питанням розвитку структури обслуговування агропромислового комплексу на кооперативних засадах, яку контролюватимуть сільськогосподарські товаровиробники, формування вертикальної інтеграції для забезпечення контролю за рухом створеної у власному господарстві продукції й одержання від цього відповідного зиску.

У статті розглянуті теоретичні підходи створення молочарських обслуговуючих кооперативів, формування їх матеріальної бази та формування процесу становлення кооперативного руху у сільському господарстві, а також роль кооперативів у підвищенні добробуту селян.

This article focuses on the question of the development of the structure of agriculture services on a cooperative basis, which will be controlled by agricultural producers, the formation of vertical integration for maintaining of production control and receiving relevant benefit are analyzed.

The article deals with the theoretical approaches to foundation of dairy product service cooperatives, the formation of the facilities as well as with the process of formation of the cooperative movement in agriculture and the role of cooperatives in improving of farmers welfare are discussed.

Постановка проблеми. У виробництві сільгосппродукції в Україні зайняті майже 5 млн. осіб, а це 34% сільськогосподарського населення. Понад 60% трудомісткої сільськогосподарської продукції повсякденного споживання – картоплі 99%, овочів 88%, фруктів 87%, молока 82% та м'яса 60% виробляється в особистих селянських і фермерських господарствах та фізичними особами – сільськогосподарськими товаровиробниками, які не мають постійно діючих каналів реалізації такої продукції, особливо у віддалених від приміської зони селах, згодовується худобі або псується. Частина її потрапляє до кінцевих споживачів, але через посередників, чи продається селянами на стихійних ринках.

Важливою складовою здійснення аграрних перетворень є розбудова кооперативного руху на селі. Кооперування є логічною стадією подальшого розвитку реформ, що стає можливим завдяки виникненню значної кількості незалежних приватних товаровиробників-власників, які мають спільні економічні інтереси у здійсненні ринкової діяльності. Це відкриває можливості утворення нової організаційної структури сільського господарства, побудованої «знизу до верху» на таких фундаментальних засадах ринкової економічної системи і демократичного суспільства, як визнання виключної важливості інституту приватної власності, провідна роль індивідуального матеріального інтересу, реалізація можливості економічного вибору, розвиток здорової конкуренції, обмеження державного втручання та адміністративного регулювання в агропромисловому комплексі.

Обслуговуюча кооперація об'єднує товаровиробників у їх ринковій діяльності на основі добровільного залучення до процесів вертикальної інтеграції на засадах взаємодопомоги та економічного співробітництва. Вона покликана надати їм можливість отримувати прибутки не тільки безпосередньо від сільськогосподарського виробництва, але й від подальших стадій руху виробленої ними продукції, брати участь у великомасштабному бізнесі, використовувати професійних управлінців, розподіляти ризик, контролювати канали збуту своєї продукції і матеріально-технічного постачання, впливати на ціни шляхом формування великих партій продукції і застосування сучасних маркетингових методів та технологій, бути рівноправними партнерами у конкурентному ринковому середовищі.

Важливим завданням обслуговуючої кооперації сільськогосподарських товаровиробників є протистояння безконтрольному розповсюдженню непродуктивного торговельно-посередницького бізнесу, що «знекровлює» сільське господарство, сприяючи відтоку фінансових ресурсів з агропромислового виробництва і посилюючи проблему диспаритету цін через встановлення непромірно високих цін на матеріально-технічні ресурси і безпідставно занижених цін на сільськогосподарську продукцію. Щорічно сільськогосподарський виробник втрачає 52,5 млрд. грн (в тому числі за молоко 10,5 млрд. грн), продаючи продукцію посередникам за низькими цінами.

Найефективніший спосіб боротьби з посередництвом – це розвиток альтернативної структури обслуговування агропромислового комплексу на кооперативних засадах, яку контролюватимуть і якою володітимуть ті, хто нею користуватиметься, тобто сільськогосподарські товаровиробники, але без усунення ринкових посередників взагалі, оскільки без них неможливе існування ринкової економічної системи. Необхідно лише обмежити їх вплив з метою встановлення ринкової рівноваги і розвитку конкуренції в інтересах піднесення сільського господарства.

Виключно важлива роль обслуговуючої кооперації підтверджена досвідом розвинутих країн і власним досвідом доколективізаційного періоду. Активізація кооперативних процесів є адекватною реакцією на зменшення регулюючої ролі виконавчої влади, що є закономірним явищем в умовах ринкової трансформації національної економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Основні аспекти організаційно-економічних відносин, зокрема розвитку інтеграції при виробництві й реалізації молока та молокопродуктів, висвітлені у працях В. Г. Андрійчука, В. І. Бойка, С. В. Васильчак, Т. Г. Дудара, В. В. Зіновчука, М. М. Ільчука.

Однак, проблема організації та функціонування молочарських кооперативів є, на разі, недостатньо дослідженою.

Постановка завдання. Останнім часом поживалися кооперативні процеси серед власників особистих підсобних господарств. Наприклад, створюються молочарські кооперативи. В історичному плані це – традиційна, але незаслужено забута форма кооперації українських селян. Вигода від неї очевидна: стабільний канал реалізації продукції, можливість відстоювати прийнятні ціни за молоко, зосередити більше уваги на виробництві і домашньому госпо-

дарстві, уникнути втрати часу на «реалізацію продукції, розпочати власну переробку молока, поліпшити племінну справу. Створення кооперативів власників особистих підсобних господарств розглядається як невід’ємна складова процесу становлення кооперативного руху у сільському господарстві.

Викладення основного матеріалу дослідження. Молочний підкомплекс займає важливе місце в агропромисловому комплексі України, оскільки забезпечує населення життєво необхідними продуктами харчування, багато з яких стратегічні в експортному потенціалі. Унікальні властивості молока та продуктів його переробки зумовлюють необхідність безперервного забезпечення ними споживачів, що вимагає ефективного функціонування молокопродуктового підкомплексу. Шлях вертикальної інтеграції, тобто об’єднання зусиль сільськогосподарських товаровиробників з метою просування у суміжні з сільськогосподарським виробництвом сфери діяльності для забезпечення контролю за рухом створеної у власному господарстві продукції й одержання від цього відповідного зиску, дає можливість їм стати рівноправними конкурентоспроможними учасниками ринкових відносин і протистояти посередницькому бізнесу.

Молочарські заготівельно-збутові кооперативи створюються селянами – власниками особистих селянських господарств. Членами кооперативу є, як правило, фізичні особи, які утримують у своїх господарствах корів і займаються виробництвом молока. Частина виробленого молока селяни використовують для власних потреб, а решту – продають переробним підприємствам або іншим споживачам. Селяни, які не утримують молочних корів і не виробляють молока, не можуть бути членами такого кооперативу [1].

Об’єднання в молочарські кооперативи цієї категорії сільськогосподарських товаровиробників дає можливість на засадах співпраці, взаємодопомоги, організації ефективного збуту виробленої молочної продукції, ефективного постачання необхідних засобів виробництва збільшувати виробництво молока у своїх приватних господарствах, за рахунок чого розширювати останні, що забезпечить розв’язання ряду соціальних проблем на селі.

Сьогодні пропозицію на ринку молока Полтавської області більше половини (52,1%) формують особисті селянські господарства. При цьому вони залишаються сам на сам із проблемами забезпечення тваринництва кормами, організації ветеринарного догляду, реалізації виробленої продукції тощо.

Особливо важливим питанням для особистих селянських господарств є реалізація виробленого ними молока. З одного боку, проблеми немає, тому що майже в усіх сільських населених пунктах області організований збір молока від населення великими переробними підприємствами, частину молока в приміських селах забирають перекупники для реалізації на ринку і меншу частину реалізують самі власники господарств. Вони змушені продавати молоко за цінами, які їм диктують переробники, й часто є нижчими від цін на закуплене молоко у сільськогосподарських підприємств, тому що вони можуть забезпечити кращу якість продукції та більші її партії.

Для підтримки діяльності особистих селянських господарств органи виконавчої влади й органи місцевого самоврядування Полтавської області

мають дотримувати виконання вимог Закону України «Про особисте селянське господарство», сприяти створенню молочарського заготівельно-збутового кооперативу (ст. 10), для надання послуг із заготівлі, зберігання, переробки та збуту молочної продукції, забезпечення кормами й молодняком худоби, племінною і продуктивною худобою [2].

Тому найбільш доцільним є створення в регіоні заготівельно-збутових кооперативів для власників особистих селянських господарств. Члени мають зробити внески у формування фондів кооперативу, які складаються з вступних і пайових внесків.

На етапі створення кооперативу, коли ще невідомі розміри заготівлі молока, пай кожного потенційного члена кооперативу визначається залежно від кількості корів, яку утримує сільськогосподарський товаровиробник. Тому для визначення обсягів заготівлі й продажу молока кооператив проводить індивідуальне опитування всіх членів кооперативу, через яке з'ясовує кількість молока, що буде реалізована кожним членом протягом місяця, кварталу, року. Через зобов'язання визначаються також інші потреби послуг, якими бажають скористатися члени кооперативу. Це може бути потреба в реалізації зернових, овочів, живої худоби, інших сільськогосподарських продуктів, одержання постачальницьких послуг (придбання комбікормів, мінеральних добрив, насіння кормових культур, борошна, тощо). На підставі даних опитування кооператив укладає договір з обраним партнером на реалізацію молока, підписує протокол визначення цін на всі періоди року. Під час підписання договору узгоджуються витрати на транспорт, доставку, умови і терміни розрахунків, якісні параметри молока та відповідальність сторін за порушення умов договору [3].

Маючи пропозиції членів кооперативу на реалізацію інших видів продукції або виконання постачальницьких послуг, кооператив планує роботу на здійснення вищезгаданих операцій. Важливо, щоб кооператив мав план роботи на рік, який складають на підставі даних опитування.

Після проведення державної реєстрації, на першому засіданні правління кооперативу розподіляє обов'язки між своїми членами, наділяючи кожного певним колом функцій і відповідальності за виконання вищезазначених обов'язків [5].

Лише після проведеного опитування розраховують розмір пайового внеску залежно від кількості молока, яке продаватиме член кооперативу. Цей розрахунок доцільно проводити наступним чином. Обраховують усі витрати, які матиме кооператив: 1) орендна плата за приміщення; 2) придбання обладнання, посуду, реактивів тощо; 3) заробітна плата (при потребі) виконавчого директора, приймача молока, бухгалтера, інших найнятих кооперативом осіб; 4) нарахування на зарплату; 5) плата за електроенергію; 6) оренда або витрати на експлуатацію кооперативного транспорту (збір молока, доставка на реалізацію); 7) витрати на миючі засоби [3].

Придбання холодильного обладнання та інших засобів і агрегатів. Це потребує значних коштів, які кооператив зможе мати тільки згодом, у процесі своєї діяльності, або за рахунок бюджетних коштів, спонсорської допомоги,

допомоги міжнародних фондів, проектів тощо.

Тільки загальні збори кооперативу приймають остаточне рішення щодо такої системи сплати пайових внесків і розрахунків за одержані послуги. Вони ж вирішують які витрати оплачувати, а які не оплачувати та в якому розмірі.

Досвід свідчить, що сплата пайових і вступних внесків у молочарських кооперативах проходить складно. Причин для цього кілька, а саме – важкий економічний стан селян, боязнь ризикувати, низький освітній рівень, відсутність достатніх позитивних прикладів. Неодноразово ці чинники були підставою для відмови від вступу до вже існуючого кооперативу.

Поряд із цим у молочарські кооперативи входять, як правило, найбільш вразливі групи сільського населення. Це викликає необхідність державної підтримки їх хоча б на початковому етапі розвитку. Тільки шляхом матеріальної підтримки можна вирівняти мізерний пайовий фонд кооперативу з його реальними потребами. Є достатньо прикладів, коли місцеві ради реально допомагають новоствореним молочарським кооперативам, передаючи приміщення під молокозбірні пункти на безоплатній основі або надаючи іншу конкретну допомогу.

Кооперативи повинні широко використовувати можливості біржової торгівлі. Цей канал реалізації продукції і постачання дає можливість здійснювати одне з найголовніших призначень обслуговуючого кооперативу – залучення сільськогосподарських товаровиробників до великомасштабних ділових операцій. Кооперативам доцільно мати власні брокерські місця на товарних біржах, а з часом створювати власні брокерські контори.

Важливе значення має співробітництво сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів з підприємствами споживчої кооперації. Це забезпечить стабільне і ритмічне надходження сільськогосподарської сировини до переробних підприємств споживчої кооперації, повноцінне та ефективне використання її торгівельної мережі, сприятиме раціональному використанню матеріально-технічної бази та створюватиме додаткові робочі місця.

Висновки. Складність процесу створення кооперативних організацій в тому, що держава і уряд не можуть брати в ньому безпосередню участь. Кооперативи можуть виникнути і розпочати свою роботу лише тоді, коли самі учасники кооперації виявлять своє бажання і здійнять відповідні організаційні заходи. Проте держава не може залишатися осторонь розвитку кооперативних процесів у сільському господарстві і повинна сприяти їм шляхом створення відповідних умов та всебічного заохочення. Тим самим здійснюватиметься реальна та ефективна політика економічної підтримки сільськогосподарських товаровиробників та їх соціальний захист.

Активна співпраця із селянами, власниками приватних господарств дасть змогу формувати в них господаря, ефективного власника, який поступово розширюватиме своє господарство або кооперуватиметься з іншими власниками.

Список використаних літературних джерел:

1. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 03.10.97 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 39. – Ст. 261.

2. Закон України «Про особисте селянське господарство» від 18.07.03 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 29. – Ст. 232.

3. С. Р. Теслюк. Організація молочарських кооперативів як чинник ефективного господарювання [електронний ресурс] – Режим доступу до стор. : <http://vuzlib.com/content/view/2549/13>.

4. Мартинчик О. А. Розвиток сільськогосподарської кооперації у скотарстві / О. А. Мартинчик // Економіка АПК. – 2008. – №1. – С. 45-48.

5. Сельскохозяйственный обслуживающий кооператив : создание и эффективное управление пастбищами (серия «Сельский вопрос : Село и Право»). – Донецк, 2004. – 52 с.

Рецензент – д.е.н., професор Махмудов Х. З.

УДК: 331.101.6

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ВИРОБНИЦТВІ

Дронова Т.С., аспірант

Дніпропетровська державна фінансова академія

У статті досліджено забезпеченість підприємств основними засобами. Досліджено їх вплив на основні економічні показники. Проведено аналіз впливу фондозабезпеченості на продуктивність праці, прибуток та рентабельність сільськогосподарського виробництва. Вивчено вплив енергетичних потужностей на продуктивність праці в аграрному секторі. Проаналізовано ефективність використання основних фондів. Досліджено вплив інтенсивності виробництва на продуктивність праці. Запропоновано напрями підвищення продуктивності праці шляхом покращення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств.

This paper investigates the presence in the business assets. Conducted their influence on major economic indicators. The analysis of the impact of the cost of fixed assets on 1 hectare of acreage in labor productivity earnings and profitability of agricultural production. We studied the impact energy facilities in labor productivity in the agricultural sector. Analyzed the efficiency of fixed assets. Examined the influence of intensity of production on labor productivity. We proposed directions increased labor productivity through improving material and technical base of agricultural enterprises.

Постановка проблеми. Прискорений розвиток будь-якої сфери матеріального виробництва (включаючи аграрний сектор) забезпечується за умов формування сучасної матеріально-технічної бази. Раціональне використання основних засобів виробництва, досягнень новітніх технологій та науково-технічного прогресу сприяють не лише підвищенню продуктивності праці в сільськогосподарському виробництві, але й покращенню інших економічних показників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комплекс проблем щодо використання основних засобів виробництва в сільському господарстві та їх вплив на економічні показники досліджували багато вчених та фахівців, зокрема, Підлісецький Г.М., Гарасим П.М., Геркун М.І., Ульянов М.Г., Пітулько В.О. [1].

Дослідженню проблем реалізації технічної політики в аграрному комплексі присвячена наукова праця колективу вчених ННУ «Інститут аграрної економіки» [2]. Актуальні питання технічного забезпечення аграрного виро-

бництва, формування ринку технічних засобів дослідженні в науковій праці «Ринок сільськогосподарської техніки: проблеми становлення» [3]. Викликає науковий та практичний інтерес економіки технічної галузі та обслуговування аграрного сектору – автори Ворчун М.Г. [4], Мірзоева Т.В. [5].

Економічна сутність основних засобів підприємства та аналіз, їх класифікація досліджено в роботі Домбровської Н.Р. [7]. Автор Ягода Г.Ю. [8] обґрунтував склад, структуру та ефективність використання основних засобів сільськогосподарських підприємств Заслугує на увагу наукова праця Н. С. Клименчукова [9], де досліджувались питання організації управління матеріально-технічним забезпеченням сільськогосподарських підприємств в Україні.

Постановка завдання. Визначити як впливають технічні та інші фактори на продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із важливих чинників ефективного сільськогосподарського виробництва є забезпеченість аграрних підприємств технічними засобами та енергетичними потужностями. Як показали наші дослідження технічні фактори позитивно впливають на продуктивність праці, рентабельність виробництва, прибуток тощо.

Таблиця 1

Матеріально-технічна база сільськогосподарських підприємств Полтавської області

Найменування технічних засобів та енергетичних потужностей	2005	2009	2010	2011	2012	2012 у % до 2005
Трактори, тис. шт	12,7	10,7	10,4	10,3	10,5	82,7
Зернозбиральні комбайни, тис. шт	1395	896	667	617	606	43,4
Кукурузозбиральні комбайни, тис. шт	244	174	159	143	152	62,3
Бурякозбиральні машини, шт	766	509	456	430	406	53,0
Установки та агрегати для доїння корів, шт	1423	1061	1089	1056	1074	75,5
Потужність двигунів тракторного парку, тис. кВт	867	799	830	866	890	102,7
Енергетичні потужності, тис. кВт	2734	2365	2406	2461	2518	92,1
Енергетичні потужності на 100 га посівної площі, кВт	227	180	183	186	190	83,7

За даними таблиці 1 можемо відмітити, по-перше, що у 2012 році в порівнянні з 2005 роком спостерігається зменшення чисельності основних технічних засобів: тракторів на 17,3%, зернозбиральних комбайнів на 56,6%, кукурузозбиральних комбайнів на 37,7%, бурякозбиральних машин на 47%, установок та агрегатів для доїння корів на 24,5%. По-друге, за період аналізу слід відмітити зменшення наявних енергетичних потужностей на 7,9% та енергетичних потужностей на 100 га посівної площі на 16,3%. По-третє, позитивним фактором є зростання потужностей двигунів тракторного парку на 2,7%.

На прикладі сільськогосподарських підприємств Полтавської області нами проведені дослідження щодо впливу (залежності) фондозабезпеченості на продуктивність праці та інші економічні показники. З цією метою використані виробничі дані господарств обстеженого регіону. Одержані результати подані в табл. 2.

Таблиця 2

Аналіз впливу фондозабезпеченості на продуктивність праці, прибуток та рентабельність сільськогосподарського виробництва у Полтавській області (2012 рік)*

Показники	I група	II група	III група
Кількість підприємств	103	225	116
Вартість основних засобів на 1 га посівних площ (фондозабезпеченість), грн/га	до 4000	4000 - 8000	більше 8000
в середньому по групам	3293,2	6755,6	12743,2
у % до I групи	100	205,1	386,9
Виручка від реалізації продукції на одного працівника, тис.грн	387,0	435,8	467,8
у % до I групи	100,0	112,6	120,9
Валова продукція на одного працівника, грн	404,0	437,2	700,9
у % до I групи	100,0	108,2	173,5
Прибуток на 1 га, грн	798,0	1114,7	1484,0
у % до I групи	100,0	139,7	186,0
Рентабельність, %	16,6	19,5	23,8

*Складено автором за формою 50-сг та основні засоби аграрних підприємств Полтавської області

По мірі зростання фондозабезпеченості господарств продуктивність праці в порівнянні з першою групою підвищилась у другій групі в 2 рази, в третій групі в 3,9 рази. Позитивним є також зростання маси прибутку у другій групі на 39,7 %, а в третій групі господарств на 86%. Спостерігається також підвищення рентабельності сільськогосподарського виробництва.

Для аналізу залежності між фондоозброєністю та економічними результатами діяльності аграрних підприємств використано графічний метод. Досліджуваними факторами є прибуток на 1 га, виробничі затрати на 1 га, виручка від реалізації на одного працівника (продуктивність праці). Результативний фактор - випуск основних засобів виробництва на одного працівника – фондоозброєність. Графік взаємозалежності факторів побудована на базі даних Полтавської області за 2012 рік. Усі розрахунки представлені на рис. 1.

Із побудованого графіка бачимо, що збільшення випуску продукції на 1 грн основних засобів є одним із основних і значних факторів покращення основних економічних показників. Тобто, чим краща забезпеченість персоналу основними засобами виробництва, тим краще працює підприємство, тим вищі кінцеві результати діяльності.

Аналіз впливу енергетичних потужностей на продуктивність праці проведено на фактичних матеріалах Полтавської області за останні три роки. Одним із вагомих чинників, що впливає на показники продуктивності праці – це енергетичні потужності. Нами обстежено господарства шести районів області.

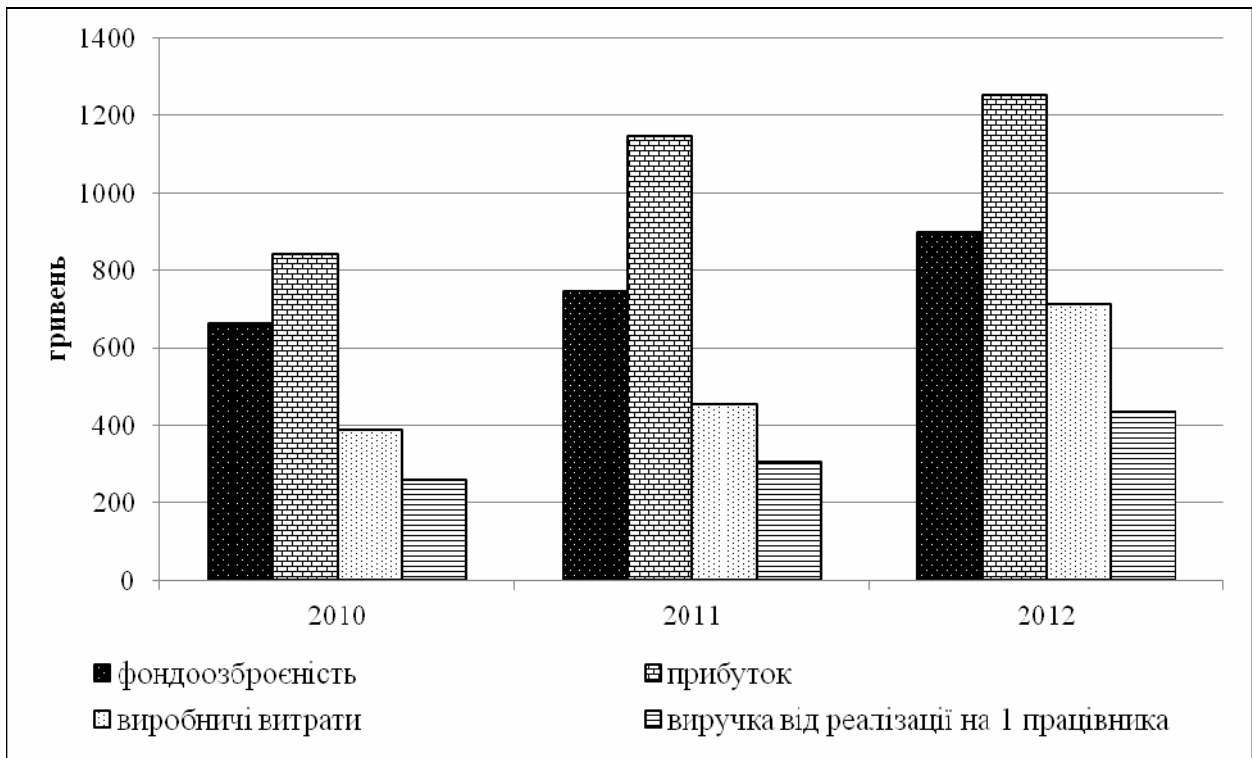

Рис. 1. Залежність між забезпеченістю основними фондами на 1 працівника та економічними результатами діяльності аграрних підприємств (2012 рік)

Серед них господарства Глобинського, Карлівського та Чутівського районів, де показники енергетичних потужностей були найвищими і коливались в межах від 2,42 кВт на 1 гектар ріллі до 2,75 кВт. Саме тут в середньому за 2010-2012 роки було досягнуто найвищих показників продуктивності праці. Виручка від реалізації продукції в розрахунку на одного працівника становила від 363,0 до 366 тис.грн (табл. 3).

Таблиця 3

Вплив енергетичних потужностей на продуктивність праці в аграрному секторі Полтавської області (2010-2012 роки)

Райони	Кількість господарств, одиниць	Енергетичні потужності, кВт		Виручка від реалізації продукції на одного працівника	
		на 1 га с/г угідь	на 1 га ріллі	тис.грн	у % до області
Полтавська область	455	1,94	2,03	334	100,0
Глобинський	34	2,56	2,65	366	109,4
Зінківський	23	1,68	1,76	262	78,4
Карлівський	20	2,39	2,42	366	109,3
Козельщинський	9	1,45	1,49	264	79,0
Лохвицький	17	0,81	0,85	278	83,1
Чутівський	12	2,59	2,75	363	108,5

Друга група господарств, які входять в Лохвицький, Козельщинський та Зінківський райони, характеризуються невисокими показниками енергетичних потужностей. На гектар ріллі середні показники коливались в межах від 0,85 кВт до 1,76 кВт.

Вплив інтенсивності виробництва на продуктивність праці в аграрних господарствах Полтавщини (2010-2012 роки)

Райони	Кількість господарств, одиниць	Витрати на 1 га ріллі, грн	Прибуток на 1 га, грн	Рівень рентабельності (збитковості), %	Виручка від реалізації продукції на одного працівника, грн
Перша група – господарства високої інтенсивності					
Лохвицький	17	12507,6	-313,9	-3,3	277,8
Диканський	14	9399,9	2427,3	30,9	536,4
Гадяцький	26	8481,7	499,4	9,2	389,0
Глобинський	34	7531,2	1884,4	33,2	365,8
Карлівський	20	7530,0	1473,3	35,3	365,7
В середньому по районах	-	9090,1	1194,1	21,1	386,9
Друга група – господарства середньої інтенсивності					
Новосанжарський	16	6295,3	3622,8	64,8	327,8
Пирятинський	24	6128,3	783,2	13,8	311,6
Миргородський	22	6119,6	1975,4	43,1	428,8
Шишацький	7	5600,1	1384,7	32,2	191,4
Гребінківський	14	5518,0	712,6	15,7	357,4
В середньому по районах	-	5932,2	1695,7	33,9	323,4
Третя група – господарства низької інтенсивності					
Полтавський	27	5008,4	782,9	17,3	255,8
Котелевський	10	4486,1	1374,6	35,0	338,4
Козельщинський	9	4399,1	985,7	25,0	264,2
Лубенський	19	4315,4	260,7	6,4	219,1
Чутівський	12	3744,4	1509,4	54,0	363,0
В середньому по районах	-	4390,7	982,7	27,5	288,1

Це зумовило значне зменшення обсягів виручки від реалізації сільськогосподарської продукції в розрахунку на одного зайнятого працівника. Продуктивність праці тут знизилась і склала від 78,4 до 83,1 відсотка від середнього по області.

Наступним фактором для аналізу впливу на продуктивність праці є інтенсивність аграрного виробництва. З цією метою були проаналізовані сільськогосподарські підприємства 15 районів. В них виділено три групи господарств (табл. 4).

Перша група (111 господарств) характеризуються високим рівнем інтенсивності виробництва. Виробничі затрати на гектар тут коливались від 7530 грн до 12508 грн. В цілому по групі фактичні виробничі затрати становили 9090 грн на гектар.

Друга група (83 господарства) – це підприємства середньої інтенсивності виробництва. На кожен гектар посівної площі виробничі затрати становили 5932 грн на гектар.

І, нарешті, третя група (77 господарств) характеризується низької інте-

нсивністю виробництва. В середньому на гектар посівної площі виробничі затрати становили 4391 грн.

Основний висновок, із згаданого вище аналізу, може бути таким: виручка від реалізації продукції на одного працівника (продуктивність праці) знаходиться в прямій залежності від інтенсивності виробництва (виробничих затрат на одиницю посівної площі). Саме це і забезпечило зростання продуктивності праці від 288,1 тис.грн на одного працівника (в третій групі господарств) до 323,4 тис.грн (в другій групі) і, нарешті, до 386,9 тис.грн (у першій групі господарств високої інтенсивності виробництва).

Таблиця 5

Вплив обсягів валової продукції на продуктивність праці в аграрних районах Полтавщини (2010-2012 роки)

Райони	Кількість господарств, одиниць	Валова продукція		Виручка від реалізації продукції на одного працівника	
		на 100 га с/г угідь, грн	на 100 га ріллі, грн	тис.грн	у % до області
Полтавська область	455	6385	6675	334	100,0
Диканський	14	12571	13292	536	160,4
Чутівський	12	9173	9763	363	108,5
Чорнухінський	9	16853	17434	345	103,3
Пирятинський	24	6233	6518	312	93,2
Лохвицький	17	2122	2234	278	83,1
Козельщинський	9	4848	4983	264	79,0

Проведено також економічні дослідження щодо впливу обсягу валової продукції сільського господарства (в розрахунку на одиницю земельних угідь) на продуктивність праці. Одержані результати наведені в табл. 5.

Слід відмітити: пряма залежність зростання виручки від реалізації продукції в розрахунку на одного працівника від обсягів валової продукції не завжди спостерігається. Наприклад, 9 сільськогосподарських підприємств Чорнухінського району досягли високих результатів виробництва валової продукції – 17434 тис.грн на кожні 100 гектарів ріллі. Продуктивність праці тут становила 345 тис.грн в розрахунку на одного працівника. В той же час сільськогосподарські підприємства Чутівського району при менших обсягах валової продукції досягли зростання продуктивності праці на 5,2 % в порівнянні з господарствами Чорнухінського району. У господарствах Диканського району досягнуто зростання продуктивності праці в 1,5 рази у порівнянні з аграрними підприємствами Чорнухінського району.

Висновки. Дослідження впливу матеріально-технічних засобів підприємств сільського господарства показали, що необхідно зміцнювати матеріально-технічну базу аграрного сектору, нарощувати енергетичні потужності, що в кінцевому підсумку дозволить досягти докорінного покращення використання трудового потенціалу. Встановлено пряму залежність між продуктивністю праці та інтенсивністю виробництва: чим більші витрати на 1 га ріллі, тим вища продуктивність праці. Виявлено також, що не завжди спосте-

рігається пряма залежність між обсягами валової продукції та продуктивністю праці. Проте, в деяких районах Полтавської області виявлено пряму залежність між вищезгаданими показниками, наприклад, у Диканському районі обсяг валової продукції на 100 га сільськогосподарських угідь становить 12571 тис.грн, а продуктивність праці – 536 тис.грн. В той час як у Лохвицькому районі обсяг валової продукції на 100 га сільськогосподарських угідь дорівнює 2122, а продуктивність праці – 278 тис.грн.

Список використаних джерел:

1. Підлісецький Г.М. Основні виробничі фонди сільського господарства: ефективність, оновлення, оцінка. – Підлісецький Г.М., Гарасим П.М., Герун М.І. та ін. – За редакцією Підлісецького Г.М. – Київ «Урожай». – 1995. – 200С.
2. Проблеми реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі. – За редакцією к.е.н. Білоуська Я.К. – Київ, ННЦ Інститут аграрної економіки. – 2007. – 216 с.
3. Яковенко В.П. Ринок сільськогосподарської техніки: проблеми становлення. – Яковенко В.П., Білоусько Я.К., Підлісецький Г.М. та ін. - – Київ, ННУ Інститут аграрної економіки. – 2005. – 214 С.
4. Верун М.Г. Стан та використання матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств на Житомирщині. – Економіка АПК, № 10, 2005. – С. 23-28
5. Мірзоева Т.В. Організаційно-економічні особливості автотранспортного обслуговування аграрного сектору економіки. – Економіка АПК, № 10, 2005. – С. 33-37
6. Білоусько Я.К. Економічні аспекти державної технічної політики в агропромисловому комплексі. – Білоусько Я.К., Демяненко М.Я., Питулько В.О., Товстопят В.Л. – Київ, ННЦ «Інститут аграрно економіки». – 2005 – 132 С.
7. Домбровська Н.Р. Економічна сутність основних засобів та їх класифікація «Економічні науки». – Серія «Облік і фінанси». – 2012. – Випуск 9 (33). – Ч. 1.
8. Забезпеченість основними засобами сільськогосподарських підприємств / Ягода Г.Ю. // Економіка АПК. - 2013. - № 3. - С. 125.
9. Клименчукова Н. С. Науково-теоретичні засади організації управління матеріально-технічним забезпеченням сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/2/16.pdf>.

Рецензент – д.е.н., професор Бабенко А.Г.

УДК 657.371.1

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ОБЛІКУ ТА ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ОФОРМЛЕННЯ ПАДЕЖУ В СВИНАРСТВІ

*Єрмолаєва М.В., к.е.н., доцент; Чириченко Ю.В., д.е.н.
Полтавська державна аграрна академія*

У статті розглянуто порядок документального оформлення та облікове відображення втрат від падежу молодняку свиней та тварин з відгодівлі згідно змін, що відбулися в системі фінансового обліку України.

The article discusses the procedure for documenting and registration reflection losses from the case of young pigs and animals with feeding by the changes that have taken place in the system of accounting Ukraine.

Постановка проблеми. В процесі відгодівлі свиней неминуча втрата поголів'я внаслідок його падежу. Падіж тварин (технологічні втрати) — це

втрата тварин, включаючи всі випадки їх смерті від хвороби, у зв'язку зі старістю, внаслідок стихійного лиха, пожежі, нападу хижаків, нещасних випадків, а також вимушеного забою тварин, м'ясо яких не було використане в їжу або на годівлю худоби. Останнім часом відбулися зміни у Плані рахунків бухгалтерського обліку. Тому у бухгалтерській службі підприємства виникають питання щодо правильності відображення втрат від падежу тварин на рахунках бухгалтерського обліку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням цих питань присвячені праці вітчизняних та іноземних науковців і практиків, зокрема Л.В.Гуцаленко, О. Зайця, Є.Бойчук, Н.Шишкоєдової, О.Золотухіна та інших. Це свідчить про те, що питання облікового відображення падежу сільськогосподарських тварин є актуальною.

Постановка завдання. Метою статті є визначення причин, що викликають падіж сільськогосподарських тварин, їх класифікація, аналіз змін, що відбулися у діючій системі фінансового обліку та узагальнення методики документального і облікового відображення пов'язаних з падежем витрат підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтенсивні технології вирощування свиней передбачають дотримання певних технологічних норм. На сьогодні при вирощуванні свиней керуються Відомчими нормами технологічного проектування ВНТП-АПК-02.05, затвердженими Міністерством Аграрної політики та продовольства України, протоколом Науково-технічної ради № 473 від 15.09.2005 р. та введеними в дію з 1.01.2006 р. Згідно Відомчих норм технологічні втрати молодняка (падіж) залежать від вікової групи свиней:

- 0-2 міс. – до 12%

- 2-4 міс. – до 6%

- відгодівля – до 2%. (Відомчі норми, Додаток В, табл. В1-«Орієнтовні показники вихідних даних для технологічних розрахунків». [1])

Вибуття свиней внаслідок забою, прирізки та падежу відображається в Акті на вибуття поточних біологічних активів тваринництва (забій, прирізка та падіж) (ф. №ПБАСГ-6) та Обліковому листі забою та падежу худоби (ф.№ПБАСГ-8). Форми первинних документів встановлено Методичними рекомендаціями щодо застосування спеціалізованих форм первинних документів з обліку довгострокових та поточних біологічних активів в сільськогосподарських підприємствах, затверджених Наказом Міністерства аграрної політики України 21.02.2008 № 73.

Акт на вибуття поточних біологічних активів тваринництва (забій, прирізка, падіж) (форма № ПБАСГ-6) застосовується для обліку тварин, птиці у випадках їхнього падежу, вимушеної прирізки а також забою тварин всіх облікових груп (молодняк тварин, тварини на відгодівлі, птиця, тварини основного стада). На кожний випадок забою тварин, знятих з відгодівлі або нагулу, вимушеної прирізки, падежу чи загибелі від стихійного лиха тварин або з інших причин, комісія, призначена керівником підприємства, складає Акт на вибуття поточних біологічних активів тваринництва (забій, прирізка та падіж) (форма № ПБАСГ-6).

В Акті повинні бути докладно вказані група тварин за інвентарними номерами та породою, стать, вік тварин, вгодованість, причина та діагноз чи обставини вибуття тварин, а також можливе використання продукції (в їжу, на годівлю худобі, підлягає знищенню тощо).

Акт складає в день вибуття (забою, падежу тощо) комісія в складі зоотехніка, ветеринарного лікаря, завідувача фермою (бригадира) та особи, за якою була закріплена тварина. Після оформлення Акт передається керівнику підприємства на розгляд і затвердження.

Якщо шкура тварини, що загинула, має товарну цінність і може бути реалізована, в Акті зазначається: "Шкура знята і здана на склад за накладною № ...". Коли ж з певних причин її не використовують, то в документі вказують: "Труп утилізовано разом зі шкурою". Після затвердження Акта виконують записи про вибуття поголів'я в Книзі обліку руху тварин і птиці на фермі (форма № ПБАСГ-12) і його разом зі Звітом про рух тварин і птиці на фермі (форма № ПБАСГ-13) подають до бухгалтерії господарства.

У випадку падежу або загибелі тварин з вини окремих працівників вартість цих тварин відноситься на винного працівника із дооцінкою до ринкової ціни й стягується з нього у встановленому порядку.

В кінці робочого дня Акт на вибуття поточних біологічних активів тваринництва (забій, прирізка та падіж) (форма № ПБАСГ-6) підписують всі члени комісії, призначеної керівником підприємства, в кінці акта матеріально відповідальна по забійному пункту особа розписується про прийняття продукції від забою на відповідальне зберігання для наступного відправлення на склад чи для продажу.

Обліковий лист забою та падежу худоби (форма № ПБАСГ-8) застосовується в спеціалізованих свинарських комплексах. Він включає три розділи: I "Забій", II "Вихід продукції", III "Падіж".

У розділі I "Забій" відображається кількість голів і маса тварин забитих і оброблених за день. Як правило, всі тварини, що надійшли для забою, повинні бути оброблені протягом цього ж дня. В окремих випадках, якщо санбойня не встигла за поточний день обробити всіх тварин, що надійшли, то їхню масу показують по рядку "Залишок на кінець дня", а в наступному Обліковому листі - по рядку "Залишок на початок дня". У цьому ж розділі проти рядків, по яких відображається надходження за відповідними каналами, дається висновок ветеринарного лікаря про причину забою по кожному каналу окремо.

У розділі II "Вихід продукції" показується вихід продукції по видах від всіх тварин, забитих за звітний день, зданої на склад. В окремих графах відображається кількість одержаної продукції в кілограмах, її облікова ціна (планова собівартість) та сума. Якщо в процесі забою буде з'ясовано, що продукція від якої-небудь із тварин не може бути використана й підлягає знищенню, то ветеринарний лікар зобов'язаний сповістити про це керівникові структурного підрозділу, з якого надійшла тварина, та до бухгалтерії для перенесення даних з розділу I "Забій" до розділу III "Падіж".

У розділі "Падіж" відображається число голів і маса загиблих тварин, що були вивезені з різних структурних підрозділів, а також кількість знятих на санбойні з таких тварин шкір. Проти кожного рядка, по якому відображається полегла поголів'я, обов'язково дається висновок ветеринарного лікаря про причину падежу.

Обліковий лист забою та падежу худоби (форма № ПБАСГ-8) складається у двох примірниках під копірку й підписується керівником структурного підрозділу, головним ветлікарем, ветлікарем санбойні та економічною службою господарства. Дані про одержану на склад продукцію від забою підписує комірник, що прийняв цю продукцію. Перший примірник документа передається до бухгалтерії для відображення проведених операцій у відповідних регістрах синтетичного обліку.[3]

Отже причини падежу сільськогосподарських тварин можна класифікувати за наступними напрямками:

- технологічний падіж (технологічні втрати молодняку згідно затверджених норм);
- падіж внаслідок стихійного лиха, хвороби, травми, надзвичайних подій природного або техногенного характеру;
- падіж внаслідок недбалого ставлення матеріально – відповідальної особи.

Виходячи з наведеної класифікації можна виділити відповідні методики облікового відображення падежу молодняку тварин та тварин з відгодівлі та порядок віднесення втрат від падежу на відповідні статті витрат або на матеріально-відповідальну особу.

Отже, витрати, пов'язані з відгодівлею свиней обліковують на рахунку 23 «Виробництво» субрахунку 2 «Тваринництво». Втрати, пов'язані із загибеллю тварин (падежем) відображають на окремій статті, яка відкривається на субрахунку 232 «Витрати свинарства» і має назву «Втрати від загибелі тварин». По дебету відображають втрати від загибелі молодняку тварин і тварин на відгодівлі за винятком випадків, коли збитки сталися через стихійне лихо або підлягають стягненню з винуватців.

Наприклад: внаслідок хвороби на свинофермі зафіксовано падіж однієї голови з відгодівлі живою масою 150 кг та балансовою вартістю 550,00 грн. Від тварини, що загинула отримано шкіру, яку оцінено в сумі 85,00 грн. Крім того одна голова живою масою 145 кг та балансовою вартістю 480,00 грн. загинула внаслідок недбалості завідувача фермою.

Розрахунок суми, що підлягає відшкодуванню матеріально-відповідальною особою здійснюється згідно Порядку визначення розміру збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей, затв. Постановою КМУ від 22. Січня 1996 р. № 116 зі змінами і доповненнями. Припустимо, що сума, яка підлягає відшкодуванню склала 1044 грн.

Облікове відображення господарської ситуації наведено в табл. 1.

Кореспонденція рахунків з обліку падежу худоби

№ п/п	Зміст операції	Первинні документи	Сума, грн.	Дебет	Кредит
1	Списана облікова вартість тварини, що загинула внаслідок хвороби (в межах норм технологічних втрат)	<i>Обліковий лист забою та падежу худоби (форма № ПБАСГ-8)</i>	550,00	24	21
2	Оприбутковано шкуру	<i>Обліковий лист забою та падежу худоби (форма № ПБАСГ-8)</i>	85,00	208	746
2	Відображена загибель однієї голови (по причині недбалості) за обліковою вартістю	<i>Інвентаризаційний опис</i>	480,00	947	21
3	Віднесено на винну особу суму нестачі	<i>Бухгалтерська довідка, розрахунок бухгалтерії</i>	1044,00	375	716
4	Відображена сума ПДВ, що підлягає сплаті в бюджет	<i>Бухгалтерська довідка, розрахунок бухгалтерії</i>	96,00	716	641
5	Відображена різниця облікової вартості і нарахованої суми відшкодування, що підлягає сплаті в бюджет	<i>Бухгалтерська довідка, розрахунок бухгалтерії</i>	468,00	716	642
6	Внесено винною особою суму нестачі в касу	<i>Прибутковий касовий ордер</i>	1044,00	301	375
7	Віднесено на витрати вартість тварини, що загинула внаслідок хвороби (в межах норм технологічних втрат)	<i>Бухгалтерська довідка</i>	550,00	232	24
8	Віднесено на фінансовий результат балансову вартість тварини, що загинула по причині недбалості	<i>Бухгалтерська довідка</i>	480,00	79	947

Падіж худоби може статися внаслідок надзвичайної ситуації природного характеру. Відповідно до п. 24 ч. 1 ст. 2 Кодексу цивільного захисту України, надзвичайна ситуація — обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій те-

риторії чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності.

Для визначення розміру збитків від надзвичайної події слід керуватися Методикою оцінки збитків від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру, затвердженою постановою КМУ від 15.02.2002 р. № 175. Окрім того складається протокол засідання регіональної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки і надзвичайних ситуацій щодо попередньої класифікації надзвичайної ситуації за видом, класифікаційними ознаками та рівнем.[5]

Для відображення таких витрат можна застосувати субрахунок 977 «Інші витрати діяльності». Це пов'язане з тим, що згідно Наказу Міністерства Фінансів України від 27.06.2013 р. № 627 з Плану рахунків було вилучено рахунок 99 «Надзвичайні витрати», який був призначений для відображення витрат від надзвичайних подій та стихійного лиха.[4] Сталася цікава ситуація – надзвичайні події в господарській діяльності залишилися, а надзвичайні витрати з обліку зникли. Тому, фактичні збитки в розмірі фактичних витрат, понесених на вирощування та відгодівлю поголів'я свиней, що загинуло внаслідок надзвичайних подій можна відобразити бухгалтерською проводкою Дебет 977 Кредит 232. При цьому нарахування податкового зобов'язання за умовним продажем можна відобразити записом Дебет 977 Кредит 641.

Якщо поголів'я худоби було застраховано, то суму отриманого страхового відшкодування слід відобразити записом Дебет 311 Кредит 377 з одночасним визнанням доходу від отриманого відшкодування Дебет 377 Кредит 746 [2].

Висновки. Таким чином, при відображенні падежу тварин в бухгалтерському обліку в першу чергу слід з'ясувати причини події, що сталася на підприємстві, виявити винуватця і після цього згідно відповідних первинних документів здійснити бухгалтерські записи.

Список використаних джерел:

1. Відомчі норми технологічного проектування. Свинарські підприємства. ВНТП-АПК-02.05, затверджені Міністерством Аграрної політики та продовольства України, протоколом Науково-технічної ради № 473 від 15 вересня 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_1x/pg_ibwnxl.htm.

2. Золотухін О. Облік втрати врожаю через підтоплення. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.interbuh.com.ua/ua/documents/oneindustry/8883>.

3. Методичні рекомендації щодо застосування спеціалізованих форм первинних документів з обліку довгострокових та поточних біологічних активів, затверджені Наказом Міністерства аграрної політики України від 21 лютого 2008 р. № 73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minagro.gov.ua/page/?7082>.

4. Наказ Міністерства Фінансів України від 27 червня 2013 р. № 627 «Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1242-13>

5. Постанова КМУ від 15 лютого 2002 р. № 175 «Про затвердження Методики оцінки збитків від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/175-2002-%D0%BF>.

Рецензент – д.е.н., професор Плаксієнко В.Я.

ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Кальченко М.М., аспірант

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Розглянуто сутність фінансової діяльності і різних джерел інформації та їх формування на підприємствах. Визначні основні завдання та напрями здійснення фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств. Обґрунтовані основні форми фінансового забезпечення підприємств та порядок проведення аналітичної роботи фінансової діяльності сільськогосподарського підприємства.

The essence of financial activities and the various sources of information and their formation in the workplace. Prominent main objectives for financial activity of agricultural enterprises. Reasonable basic forms of financial security businesses and conduct analysis of the financial activities of the agricultural enterprise.

Постановка проблеми. В організаційній та управлінській роботі підприємств фінансова діяльність посідає особливе місце. Під фінансовою діяльністю сільськогосподарських підприємств слід розуміти систему використання різних форм і методів для фінансового забезпечення їх функціонування та досягнення ними поставлених цілей, тобто це та практична фінансова робота, що забезпечує життєдіяльність підприємства, поліпшення її результатів. Від неї багато в чому залежить своєчасність і повнота фінансового забезпечення виробничо-господарської діяльності та розвитку аграрного підприємства, виконання фінансових зобов'язань перед державою й іншими суб'єктами господарювання.

Основною проблемою аграрного підприємництва у сучасному економічному середовищі є відсутність оборотних коштів при наявності у значній кількості підприємств потенційно прибуткових проектів. Якість управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств впливає на ефективність фінансової діяльності, яке включає також сферу формування, розподілу та використання прибутку, який залишається в його розпорядженні. При цьому, у результаті фінансово-господарської діяльності аграрних підприємств держава одержує свою частку у вигляді податків, підприємство – у вигляді чистого прибутку, а працівники – певні доходи від розподілу і використання частини чистого прибутку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств та агробізнесу викладені в працях відомих вітчизняних та закордонних учених, таких як О. М. Бандурка, М.Т. Білуха, М.Д. Білик, М. Н. Крейніна, А. Б. Крутик, А.М. Литовських, С.Ф. Покропивний, А.М. Поддєрьогін, Г.В. Савицька, Ю.С. Цал-Цалко та ін.

Поставка завдання. Метою написання статті є поглиблення теоретико-методичних аспектів здійснення фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансова діяльність сільськогосподарських товаровиробників охоплює як внутрішні, так і зовнішні

фінансові відносини. Метою перших є створення необхідної фінансової бази для виробництва продуктів харчування, продовольства і сировини рослинного та тваринного походження структурними виробничими підрозділами, а метою других сприяння вітчизняним сільськогосподарським товаровиробникам (через надання їм кредитів, страхування врожаю тощо) в їхній статутній діяльності, а також у реалізації виробленої ними продукції (продовольства, сировини, в тому числі й після їх переробки) відповідно до вимог сучасної ринкової економіки.

Під фінансовою діяльністю сільськогосподарських підприємств слід розуміти процес, спрямований на забезпечення виробничо-господарської діяльності коштами (грошіми, фінансовими ресурсами), що визначає фінансовий стан підприємства. У ході проведених досліджень нами виокремлено поняття фінансового стану підприємства з огляду різних джерел, які наведені у табл. 1.

Таблиця 1

Визначення поняття фінансового стану у різних джерелах інформації

Науковці	Характеристика поняття фінансового стану підприємства
Бандурка О. М.	визначає як ступінь забезпеченості підприємства необхідними фінансовими ресурсами для здійснення ефективної господарської діяльності та своєчасного проведення грошових розрахунків за своїми зобов'язаннями [1, с. 180]
Білуха М. Т.	стверджує про те, що фінансовий стан підприємства – «це його активи і пасиви, що відображають наявність і розміщення фінансових ресурсів на певну дату» [2, с. 69]
Білик М. Д.	розглядає як «реальну (фіксовану) і потенційну фінансову спроможність підприємства забезпечити певний рівень фінансування поточної діяльності, саморозвитку та погашення зобов'язань перед підприємствами й державою» [8, с. 216]
Крейніна М. Н.	вважає, що це сукупність показників, які відображають наявність, розміщення та використання фінансових ресурсів [3, с. 104]
Крутик А. Б.	розглядає фінансовий стан підприємства як «з'ясування того, чи здатне підприємство відповідати по своїх зобов'язаннях, як швидко кошти, вкладені в активи, можуть перетворюватися на реальні гроші, і наскільки ефективно використовується майно» [4, с. 257]
Литовських А. М.	визначає фінансовий стан господарюючого суб'єкта, як характеристику його фінансової конкурентоспроможності (тобто платоспроможності, кредитоспроможності), використання фінансових ресурсів та капіталу, виконання зобов'язань перед державою та іншими господарюючими суб'єктами [5, с. 76]
Покропивний С. Ф.	розглядає не фінансовий стан підприємства, а фінансово-економічний, який «характеризується рівнем прибутковості і рентабельності капіталу, фінансовою стійкістю і динамікою структури джерел фінансування, здатністю розраховуватися за борговими зобов'язаннями» [6, с. 146]
Поддєрьогін А. М.	вважає, що це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів [8, с. 220]

Науковці	Характеристика поняття фінансового стану підприємства
Савицька Г.В.	визначає як «економічну категорію, що відображає стан капіталу в процесі його кругообігу і здатність суб'єкту господарювання до саморозвитку» [7, с. 244]
Цал-Цалко Ю. С.	вказує, що фінансовий стан підприємства визначається сукупністю показників, які відображають наявність, розміщення і використання ресурсів підприємства, його реальні й потенційні фінансові можливості, які прямо залежить від результатів їх підприємницької діяльності [9]

Формування фінансових ресурсів на підприємствах відбувається під час формування статутного фонду, а також у процесі розподілу грошових надходжень у результаті повернення авансованих коштів у основні та оборотні фонди, використання доходів на формування резервного фонду, фонду споживання і фонду накопичення. У зв'язку з цим поняття «формування» та «розподіл» доцільно розглядати як єдиний процес у суспільному виробництві.

Отже, формування та використання фінансових ресурсів сільськогосподарськими підприємствами – це процес утворення ними грошових фондів для фінансового забезпечення операційної та інвестиційної діяльності, виконання фінансових зобов'язань перед державою та іншими суб'єктами господарювання. Рух грошових потоків кількісно відображає всі стадії процесу відтворення через формування, розподіл та використання грошових доходів, цільових фондів. Відтак фінансові ресурси є безвідмовним індикатором виникнення вартісних диспропорцій: дефіциту грошових коштів, неплатежів, нецільового використання коштів, збитків та інших негативних явищ у процесі фінансово-господарської діяльності підприємств. Тобто фінансовим ресурсам властива потенційна можливість контролювати фінансово-господарську діяльність аграрних підприємств.

Фінансова діяльність виконує обслуговуючу роль відносно виробничо-господарської діяльності, та розглядається як один з найважливіших інститутів аграрного підприємства. Різним видам сільськогосподарських підприємств притаманний свій особливий режим формування фінансових ресурсів. Нами визначені особливості формування фінансових ресурсів залежно від організаційно-правової форми підприємства, які наведені в табл. 2. Слід зазначити, обов'язковими передумовами ефективного функціонування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств, на нашу думку, є: різноманітність форм власності; свобода підприємництва та самостійність у прийнятті рішень; вільне ринкове ціноутворення та конкуренція; самофінансування підприємництва; правове забезпечення правил економічної поведінки всіх суб'єктів підприємницької діяльності; обмеження і регламентація державного втручання в діяльність підприємств.

Так, фермерське господарство, формує свої фінансові ресурси за рахунок власних доходів, тобто прибуткової господарської діяльності, а також може отримувати кошти Українського державного фонду підтримки фермерських господарств на безповоротній основі та на конкурсних засадах на поворотній основі.

Формування фінансових ресурсів за різними організаційно-правовими формами підприємств

Організаційно-правова форма підприємств	Нормативний документ	Формування фінансових ресурсів
Фермерське господарство	Закон України “Про фермерське господарство”	Формує свої фінансові ресурси за рахунок власних доходів, тобто прибуткової господарської діяльності
Сільськогосподарські споживчі товариства та їх спілки	Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію»	Фінансові ресурси формуються за рахунок коштів, одержуваних внаслідок господарської діяльності, продажу цінних паперів та інших надходжень.
Сільськогосподарські кооперативи	Закон України “Про сільськогосподарську кооперацію”	Дохід сільськогосподарського кооперативу формується з надходжень від господарської діяльності після покриття матеріальних і прирівняних до них витрат і витрат на оплату праці найманого персоналу
Державні та комунальні сільськогосподарські підприємства	Закон України «Про підприємства в Україні», «Про колективне сільськогосподарське підприємство» та ін.	Формуються як за рахунок загальних джерел (доходи від реалізації продукції, робіт, послуг; доходи від цінних паперів; кредити банків та інших кредиторів та ін.), так і спеціальних (дотації, субсидії, субвенції та інші засоби державної підтримки)

На безповоротній основі кошти надаються на такі цілі:

- 1) відшкодування вартості розробки проектів відведення земельних ділянок для ведення фермерського господарства;
- 2) відшкодування частини витрат, пов'язаних зі сплатою відсотків за користування кредитами банків, та часткову компенсацію витрат на придбання першого трактора, комбайна, вантажного автомобіля, будівництво тваринницьких приміщень, в т.ч. вартість проектно-кошторисних документів, пільгові умови кредитування, страхування фермерських господарств;
- 3) підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації кадрів фермерських господарств у сільськогосподарських навчальних закладах;
- 4) розширення досліджень із проблем організації і ведення виробництва у фермерських господарствах;
- 5) видання рекомендацій з питань використання досягнень науково-технічного прогресу в діяльності фермерських господарств;
- 6) забезпечення гарантій при кредитуванні банками фермерських господарств;
- 7) забезпечення функціонування Українського державного фонду підтримки фермерських господарств та його регіональних відділень.

Поворотна допомога фермерським господарствам надається для виробництва, переробки та збуту виробленої продукції, на здійснення виробничої діяльності та інші передбачені статутом Українського державного фонду підтримки фермерських господарств цілі під гарантію повернення строком від 3 до 5 років.

Споживчі товариства, спілки та їх підприємства мають право одержувати в установах банків, у підприємств і організацій позички та несуть повну відповідальність за додержання кредитних договорів і розрахункової дисципліни. Після платежів у бюджет та інших обов'язкових відрахувань прибуток розподіляється загальними зборами членів споживчого товариства (зборами уповноважених) та радами відповідних спілок згідно з їх статутами. Споживчі товариства, спілки та їх підприємства самостійно або на договірних засадах встановлюють вільні ціни і тарифи на продукцію виробничо-технічного призначення, сировину, сільськогосподарську продукцію та товари народного споживання, що виробляються і закупаються ними, надані послуги з урахуванням попиту й пропозицій, за винятком продукції, товарів і послуг, на які передбачено державне регулювання цін і тарифів.

Дохід сільськогосподарського кооперативу формується з надходжень від господарської діяльності після покриття матеріальних і прирівняних до них витрат і витрат на оплату праці найманого персоналу. Дохід розподіляється на податки та збори (обов'язкові платежі) до відповідних бюджетів; погашення кредитів; покриття збитків; проведення відрахувань у фонди кооперативу; кооперативні виплати; виплату часток доходу на паї (до 20,0 %, що визначені до розподілу). Порядок використання доходу кооперативу (об'єднання) встановлюється статутом. Доходи державних та комунальних сільськогосподарських підприємств формуються як за рахунок загальних джерел (доходи від реалізації продукції, робіт, послуг; доходи від цінних паперів; кредити банків та інших кредиторів та ін.), так і спеціальних (дотації, субсидії, субвенції та інші засоби державної підтримки).

Сільськогосподарські підприємства займаються не лише операційною, а й фінансовою чи інвестиційною діяльністю з метою досягнення максимально можливого використання фінансових ресурсів й отримання прибутків. У той же час вкладення капіталу у фінансову та інвестиційну діяльність пов'язано з підвищеним ризиком, порівняно з операційною діяльністю [1].

В організаційній та управлінській роботі сільськогосподарських підприємств фінансова діяльність посідає особливе місце. Від неї багато в чому залежить своєчасність і повнота фінансового забезпечення виробничо-господарської діяльності та розвитку підприємства, виконання фінансових зобов'язань перед державою й іншими суб'єктами господарювання. Під фінансовою діяльністю слід розуміти систему використання різних форм і методів для фінансового забезпечення функціонування підприємств та досягнення ними поставлених цілей, тобто це та практична фінансова робота, що забезпечує життєдіяльність підприємства, поліпшення її результатів. Фінансова діяльність аграрного підприємства спрямована на виконання основних завдань, які здійснюються за їх основними напрямками (рис. 1). Фінансове прогнозування та планування є однією з найважливіших ділянок фінансової роботи сільськогосподарського підприємства. На цій стадії фінансової роботи визначається загальна потреба в грошових коштах для забезпечення нормальної операційної й інвестиційної діяльності та можливість одержання таких коштів.

Рис. 1. Основні завдання та напрями здійснення фінансової діяльності сільськогосподарського підприємства

За ринкових умов аграрне підприємство самостійно визначає напрямки та розмір використання прибутку, який залишається в його розпорядженні після сплати податків. Метою складання фінансового плану є визначення фінансових ресурсів, капіталу та резервів на підставі прогнозування величини фінансових показників: власних оборотних коштів, амортизаційних відрахувань, прибутку, суми податків. Підприємства, плануючи витрати на виробництво та реалізацію сільськогосподарської продукції, неодмінно слід урахувувати резерви зниження її собівартості, до яких належать: поліпшення використання основних виробничих засобів та збільшення у зв'язку з цим випуску продукції на кожен гривню основних засобів; раціональне використання сировини, матеріалів, палива, енергії та скорочення витрат на одиницю продукції без зниження її якості; зменшення затрат живої праці на одиницю продукції на основі науково-технічного прогресу; скорочення витрат на реалізацію продукції за рахунок удосконалення форм її збуту; зменшення втрат від браку та безгосподарності, ліквідація непродуктивних витрат; економія в адміністративно-управлінській сфері на підставі раціональної організації апарату управління підприємством [4, с.121].

Спираючись на опрацьовані фінансові показники, сільськогосподарські підприємства складають перспективні, поточні та оперативні фінансові плани. Поточна та оперативна фінансова робота на аграрному підприємстві спрямовується на практичне втілення фінансового забезпечення його підприємницької діяльності, постійне підтримування платоспроможності на належному рівні. Зміст поточної оперативної фінансової роботи на сільськогосподарському підприємстві

ві полягає в слідуючому: постійна робота зі споживачами стосовно розрахунків за реалізовану сільськогосподарську продукцію (роботи, послуги); забезпечення своєчасної сплати податків, інших обов'язкових платежів у бюджет та цільові фонди; своєчасне проведення розрахунків із заробітної плати; своєчасне погашення банківських кредитів та сплата відсотків; здійснення платежів за фінансовими операціями та ін. [3, с. 34].

При цьому важливим є здійснення аналізу та контролю фінансової діяльності сільськогосподарського підприємства, під яким розуміють діагноз його фінансового стану, що уможливорює визначення недоліків та прорахунків, виявлення та мобілізацію внутрішньогосподарських резервів, збільшення доходів та прибутків, зменшення витрат виробництва, підвищення рентабельності, поліпшення фінансово-господарської діяльності підприємства в цілому [4, с.64]. Підприємство має опрацювати таку систему показників, за допомогою якої воно змогло б із достатньою точністю оцінити поточні та стратегічні можливості

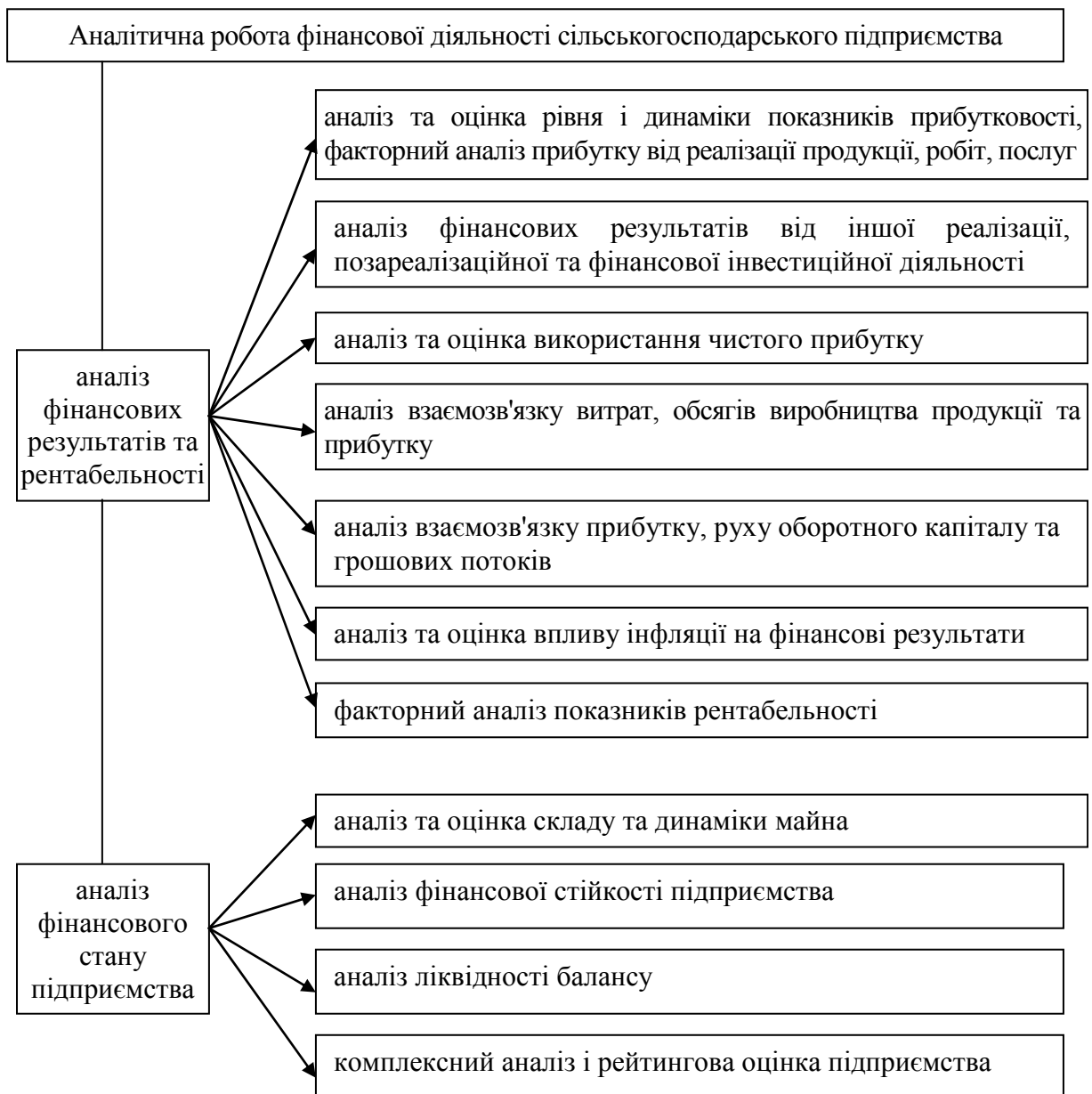

Рис. 2. Аналітична робота фінансової діяльності аграрного підприємства

підприємства. Аналітичну роботу сільськогосподарських підприємства можна поділити на два блоки: аналіз фінансових результатів та рентабельності; аналіз фінансового стану підприємства. Зокрема, аналіз фінансового стану підприємства та фінансових результатів здійснюється за основними напрямками, які наведені на рис. 2.

Висновки. За умов ринкової економіки, коли сільськогосподарські підприємства мусять самотійно вирішувати проблеми фінансового забезпечення власної виробничо-господарської та інвестиційної діяльності, значно зростає роль формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств. До найважливіших завдань останніх належить забезпечення стабільності економіки та суспільного життя в країні. Це досягається в процесі оптимізації розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту як на рівні підприємств, так і на загальнодержавному рівні. На макроекономічному рівні фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств забезпечують наповнення бюджетів та позабюджетних фондів. Також важливою є роль фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств у забезпеченні збалансованості в економіці країни матеріальних та грошових фондів, призначених для споживання та нагромадження. Забезпечення такої збалансованості великою мірою впливає на стабільність національної валюти, грошового обігу, стану розрахунково-платіжної дисципліни в народному господарстві та розвитку агропромислового виробництва країни.

Список використаних джерел:

1. Бандурка О.М. Фінансова діяльність підприємств. – [2-е вид. перероб. і допов.] / О.М. Бандурка, М.Я. Коробов, П.І. Орлов, К.Я. Петрова. – К.: Либідь, 2002. – 384 с.
2. Білуха М.Т. Фінансови й контроль: теорія, ревізія, аудит: [Підруч.] / М.Т. Білуха. – К.: Українська акад. оригінальних ідей, 2005. – С. 69.
3. Крейнина М. Н. Финансовый менеджмент: [учебное пособие] / М. Н. Крейнина. – М.: Дело и Сервис, 1998. – 304 с.
4. Крутик А.Б. Основы финансовой деятельности предприятия: [учеб. пособ.] / А.Б. Крутик, М.М. Хайкин. - [2-е изд., перераб. и доп.]. – СПб.: Бизнес-пресса, 2003. – 448 с.
5. Литовских А.М. Финансовый менеджмент: конспект лекцій / А.М. Литовских - Уч. сел. – Т: ТРТУ. – 2004. - 76 з.
6. Покропивний С. Ф. Економіка підприємства: [підручник] / С.Ф. Покропивний. — К.: КНЕУ, 2001. — 528 с.
7. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: [Навч. пос.] / Г.В. Савицька. – К.: Знання, 2004. 654 с.
8. Фінанси підприємств: [Підручник] / А.М.Поддєрьогін, М.Д.Білик, Л.Д.Буряк [та ін.]; Кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М.Поддєрьогін. – [5-те вид., перероб. та допов.] – К.: КНЕУ, 2004. – 546 с.
9. Цал-Цалко Ю.С. Фінансовий аналіз. [Підручник] / Ю.С. Цал-Цалко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 566 с.

Рецензент – д.е.н., професор Плаксієнко В.Я.

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ

Коваленко М.В., к.е.н.

Полтавська державна аграрна академія

Враховуючи незначні обсяги інвестиційних вкладень сільськогосподарських підприємств та їх короткостроковий характер, автор обґрунтовує необхідність комплексної оцінки ефективності використання інвестицій сільськогосподарського підприємства через розрахунок інтегрального показника ефективності використання інвестицій, який обчислюється на основі певного набору індикаторів результативності інвестиційних вкладень, скоригованих у відповідності до їх вагомості та інших чинників, і комплексно характеризує рівень ефективності використання інвестицій сільськогосподарських підприємств.

Визначення й оцінка рівня ефективності використання інвестицій через розрахунок інтегрального показника ефективності використання інвестицій враховує ефективність використання основних засобів, інвестиційних вкладень, земельних ресурсів та персоналу підприємства з урахуванням коефіцієнтів значимості показників.

Given the small volume of investments farms and their short-term nature, the author justifies the need for a comprehensive evaluation of investment efficiency of agricultural enterprises by calculating the integral index of efficiency of investment, which is calculated based on a specific set of performance indicators investments, adjusted according to their weight and other factors and comprehensively reflects the level of efficiency of investment farms.

Identification and rating of the level of investment efficiency by calculating the integral index of efficiency of investments into account the efficiency of fixed assets, investments, land resources and personnel with due account of the importance of indicators.

Постановка проблеми. Гостра потреба сільського господарства країни в інвестиціях, їх очевидна недостатність породжує необхідність ефективного використання інвестиційних ресурсів. При цьому задача раціонального використання інвестицій може бути вирішена двома способами. Якщо обсяг інвестицій є величиною заданою, то необхідно намагатись отримати максимально можливий ефект від їх використання. Якщо ж відомий бажаний результат, який необхідно отримати за рахунок грошових вкладень, то необхідно шукати шляхи мінімізації витрат інвестиційних ресурсів, які дозволяють вирішити поставлену задачу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок в теорію з питань ефективності інвестицій зробили зарубіжні та вітчизняні вчені: В. Беренс, Д. Стейнер, І. Ансоф, С. Бір, П. Самуельсон, П. Хавранек, Г. Бірман, С. Шмідт, Л. Гітман, М. Джонк, В.Я. Амбросов, О.Ю. Амосов, В.Г. Андрійчук, І.А. Бланк, І.І. Вініченко, П.І. Гайдуцький, В.М. Геєць, М.С. Герасимчук, А.Ф. Гойко, О.Е. Гудзь, М.Я. Дем'яненко, М.П. Денисенко, Ю.Я. Лузан, Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, І.П. Мойсеєнко, А.А. Пересада, П.Т. Саблук, В.М. Скупий, М.М. Федоров та інші. Їх наукові праці присвячені вивченню сутності та видів інвестицій, особливостям джерел формування інвестицій, інструментам та програмам державної підтримки інвестиційної діяльності, методам оцінки ефективності інвестиційних проектів. Однак, при всій різноманітності наукових праць, пов'язаних із цим питанням, відсутній

комплексний підхід до оцінки ефективності використання інвестицій на основі визначення інтегрального показника ефективності використання інвестицій, який урахував би ефективність використання основного та оборотного капіталу, інвестиційних вкладень, земельних ресурсів та персоналу підприємства з урахуванням коефіцієнтів значимості часткових показників ефективності.

Постановка завдання. Метою даної статті є вибір і подальша реалізація варіантів, які забезпечують підвищення ефективності інвестицій з урахуванням максимально продуктивного використання інтенсивних факторів виробництва, усунення будь-яких втрат у господарській діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Коли оцінюється ефективність інвестицій, використовуються поняття «ефективність» та «ефект». Ефективність – це відношення результатів, досягнутих за рахунок інвестицій, і витрат, завдяки яким отримані ці результати. У практиці економічної оцінки інвестицій використовується також показник, який характеризує обернене відношення – відношення затрат до результатів (строк окупності). На відміну від ефективності, ефект – це різниця результатів і витрат [3].

Ефективність інвестиційних вкладень визначається співставленням ефекту від їх здійснення з їхньою величиною. В умовах інтенсифікації економіки задача ефективного використання інвестицій виступає як одна з першочергових. Ефект від здійснених витрат виражається у підвищенні продуктивності праці, збільшенні виробництва валової продукції сільського господарства, збільшенні величини чистого доходу та прибутку. Його співставляють з розміром інвестицій і, таким чином, визначають ефективність вкладення останніх.

Необхідною умовою збільшення виробництва та підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств України є нарощування обсягів інвестиційних вкладень та підвищення ефективності їх використання, що потребує створення сприятливих умов для інтенсифікації інвестиційної діяльності. Однією зі складових вирішення цього актуального нині питання є застосування на практиці об'єктивної методики оцінки ефективності використання інвестицій. На сьогодні науковці не дійшли єдиної думки з приводу того, як найбільш економічно доцільно визначати ефективність інвестування сільськогосподарських підприємств: як один узагальнюючий показник чи як систему показників. На наш погляд, найбільш резонним є твердження професора В.Й. Шияна про те, що наявність узагальненого показника не виключає можливостей використання системи показників ефективності [5].

Найбільш розповсюдженим способом визначення економічної ефективності використання інвестицій вважається відносна величина, яка визначається співставленням ефекту від їх здійснення з їхнім розміром. В якості ефекту можуть бути використані результативні показники виробничої діяльності: валова, товарна продукція, чистий прибуток.

В даний час в європейських країнах і в США існує ряд методів оцінки ефективності інвестицій, зокрема такі, які не включають і включають дисконтування. До методів, що не включають дисконтування, відносяться ті, які базуються на розрахунку періоду окупності інвестицій (термін окупності);

засновані на визначенні норми прибутку на капітал; засновані на розрахунку різниці між сумою прибутків і інвестиційних витрат за весь час використання інвестиційного проекту, що відомий під назвою Cash-flow або накопичене сальдо грошового потоку; метод порівняльної ефективності приведених витрат на виробництво продукції і вибору капітальних вкладень на основі порівняння маси прибутку (метод порівняння прибутку) [1].

Методи оцінки ефективності інвестицій, що не включають дисконтування, в більшості випадків називають статистичними. Ці методи опираються на проектні, планові і фактичні дані про витрати і результати, що обумовлені реалізацією інвестиційних проектів. При використанні цих методів в окремих випадках застосовують такий статистичний метод, як розрахунок середньорічних даних про витрати і результати (прибуток) за весь термін використання інвестиційного проекту.

Показники оцінки ефективності інвестиційних проектів, засновані на дисконтних методах розрахунку передбачають обов'язкове дисконтування інвестиційних витрат і доходів за окремими інтервалами досліджуваного періоду. Статистичні показники оцінки ефективності інвестицій ґрунтуються на використанні статистичних даних про інвестиційні витрати і доходи без урахування фактора часу [1].

У сучасній інвестиційній практиці серед показників оцінки ефективності реальних інвестиційних проектів переважають показники, засновані на використанні дисконтних методів розрахунку [1]. Вони розраховуються за всіма значними інвестиційними проектами, розрахованими на довготерміновий період. Статистичні показники оцінки ефективності інвестицій використовуються переважно для оцінки ефективності короткострокових інвестиційних проектів [1].

Враховуючи незначні обсяги інвестиційних вкладень сільськогосподарських підприємств та їх короткостроковий характер (переважно 1 рік), вважаємо за необхідне обґрунтувати необхідність комплексної оцінки ефективності використання інвестицій сільськогосподарського підприємства через розрахунок інтегрального показника ефективності використання інвестицій, що враховує ефективність використання основного та оборотного капіталу, інвестиційних вкладень, земельних ресурсів та персоналу підприємства з урахуванням коефіцієнтів значимості показників. Під економічною ефективністю розуміємо систему економічних зв'язків, що визначають економічний зиск, за якого підприємство за рахунок отриманих від реалізації продукції грошових доходів відшкодовує витрати на її виробництво і реалізацію та отримує прибуток, як головне джерело відтворення вкладених у виробництво коштів.

Інтегральний показник ефективності використання інвестицій (III_{EVI}) – системний показник, який обчислюється на основі певного набору індикаторів результативності інвестиційних вкладень, скоригованих у відповідності до їх вагомості та інших чинників, і комплексно характеризує рівень ефективності використання інвестицій в усі фактори виробництва сільськогосподарського підприємства.

Розрахунок інтегрального показника ефективності використання інвестицій проводиться за наступним алгоритмом:

1. Вибір відносних показників ефективності використання інвестиційних вкладень, на основі яких розраховується інтегральний показник ефективності використання інвестицій.

2. Розрахунок системи відносних показників економічної ефективності використання інвестицій.

3. Оцінка значимості відносних показників економічної ефективності використання інвестицій на основі експертних оцінок.

4. Розрахунок інтегрального показника ефективності використання інвестицій (III_{EBI}).

5. Визначення інтегрального показника зміни ефективності використання інвестицій ($III_{зEBI}$) та аналіз часткових показників ефективності, що вплинули на його рівень.

Для визначення й комплексної оцінки рівня ефективності використання інвестицій в усі фактори виробництва запропоновано використовувати наступні показники ефективності:

- рентабельність капіталу;
- рентабельність інвестицій;
- рентабельність землі;
- рентабельність персоналу.

Рентабельність капіталу показує суму чистого прибутку, що припадає на 1 грн капіталу підприємства. Показник розраховуємо за формулою:

$$PK = \frac{ЧП}{K_{осн} + K_{об}}, \quad (1)$$

де PK – рентабельність капіталу, грн; $ЧП$ – чистий прибуток від господарської діяльності, тис. грн; $K_{осн}$ – основний капітал, тис. грн; $K_{об}$ – оборотний капітал, тис. грн.

Рентабельність інвестицій отримуємо шляхом зіставлення доходу від реальних інвестицій, який визначається на основі показника чистого грошового потоку [4], й розміру інвестицій:

$$PI = \frac{ЧГП}{I}, \quad (2)$$

де PI – рентабельність інвестицій, грн; $ЧГП$ – чистий грошовий потік, тис. грн; I – інвестиції, тис. грн.

Рентабельність землі – відношення чистого прибутку до вартості землі [5]:

$$PЗ = \frac{ЧП}{B_з}, \quad (3)$$

де $PЗ$ – рентабельність землі, грн; $ЧП$ – чистий прибуток від господарської діяльності, тис. грн; $B_з$ – вартість землі (грошова оцінка землі), тис. грн.

Рентабельність персоналу є одним з основних показників економічної ефективності використання інвестицій в людський капітал у сучасних умовах інтенсифікації сільськогосподарського виробництва. Він показує скільки прибутку отримає підприємство на 1 грн витрат на оплату праці персоналу.

Отже, рентабельність персоналу – співвідношення чистого прибутку і витрат на оплату праці:

$$PP = \frac{ЧП}{ВОП} \quad (4)$$

де PP – рентабельність персоналу, грн; $ЧП$ – чистий прибуток від господарської діяльності, тис. грн; $ВОП$ – витрати на оплату праці, тис. грн.

На основі цих показників визначаємо інтегральний показник ефективності використання інвестицій:

$$III_{EVI} = a_1 \cdot PK + a_2 \cdot PI + a_3 \cdot PZ + a_4 \cdot PP, \quad (5)$$

де III_{EVI} – інтегральний показник ефективності використання інвестицій; a_1, a_2, a_3, a_4 – вагові коефіцієнти, що визначають значущість показників; PK – рентабельність капіталу, грн; PI – рентабельність інвестицій, грн; PZ – рентабельність землі, грн; PP – рентабельність персоналу, грн.

Значимість показників встановлюється на основі експертних оцінок. З цією метою проводиться анкетування керівників, головних спеціалістів сільськогосподарських підприємств та науковців, а ранжування виглядає таким чином: рентабельність капіталу – 35 %; рентабельність інвестицій – 20 %; рентабельність землі – 30 %; рентабельність персоналу – 15 %.

Вагомість показників може коригуватись в залежності від конкретної економічної й соціальної ситуації, організації виробництва, природно-економічної зони, розмірів підприємства, спеціалізації діяльності, інших факторів.

Критерії оцінки рівня ефективності використання інвестицій залежать від поставленої задачі аналізу:

– при аналізі рівня ефективності використання інвестицій на рівні окремого підприємства за критерій ефективності слід приймати найбільше значення інтегрального показника ефективності, отримане за досліджуваний період;

– при дослідженні рівня ефективності використання інвестицій ряду підприємств даної природно-економічної зони критерієм ефективності обирається підприємство, яке має найвищий рівень ефективності використання інвестицій серед усіх аналізованих сільськогосподарських підприємств.

Часткові показники визначаються шляхом співставлення результативних показників діяльності підприємства з показниками залучення основних виробничих ресурсів та обсягом інвестиційних вкладень. При цьому в якості результативних показників доцільно використовувати валову продукцію або чистий прибуток.

З метою визначення ступеня впливу на загальний показник ефективності використання інвестицій часткових показників пропонуємо визначати інтегральний показник зміни ефективності використання інвестицій (III_{ZEVI}), що дозволяє прослідкувати динаміку зміни ефективності використання інвестицій і визначити внесок часткових показників у збільшення (зменшення) загального показника ефективності.

Розрахунок інтегрального показника зміни ефективності використання інвестицій проводиться за наступною формулою:

$$III_{3EBI} = a_1 \cdot \Delta PK + a_2 \cdot \Delta PI + a_3 \cdot \Delta PZ + a_4 \cdot \Delta PII \quad , \quad (6)$$

де III_{3EBI} – інтегральний показник зміни ефективності використання інвестицій; a_1, a_2, a_3, a_4 – вагові коефіцієнти, що визначають значущість показників; ΔPK – зміна рентабельності капіталу, грн; ΔPI – зміна рентабельності інвестицій, грн; ΔPZ – зміна рентабельності землі, грн; ΔPII – зміна рентабельності персоналу, грн.

Збільшення в динаміці величини інтегрального показника зміни ефективності використання інвестицій свідчить про підвищення ефективності використання інвестицій та дозволяє виявити резерви підвищення ефективності використання окремих елементів виробничої системи підприємства.

Перевагою розроблених підходів є їх комплексність: визначення й оцінка рівня ефективності використання інвестицій за допомогою інтегрального показника ефективності використання інвестицій доповнюються аналізом та оцінкою впливу часткових показників, включених у модель, на загальний економічний ефект за допомогою інтегрального показника зміни ефективності використання та інвестицій.

Висновки. Інвестиційні процеси в сільському господарстві протікають досить повільно і не створюють умов для ефективного розвитку головної життєзабезпечуючої галузі країни. Між тим, інвестиційна політика в сільському господарстві відкриває можливості для забезпечення його сталого розвитку шляхом застосування ефективних форм інвестування, продуктивного використання ресурсного, виробничого, демографічного, науково-технічного потенціалів галузі, запровадження прозорої та простої процедури оподаткування, посилення державної підтримки виробників-аграріїв, створення умов для нарощування обсягів інвестицій у галузь, поліпшення відтворювальної структури капіталовкладень тощо.

Інвестиційна політика має взяти на себе функцію стимулятора відродження сільського господарства через розробку ефективних інвестиційних програм, які включають зміцнення власного інвестиційного потенціалу галузі, розвиток виробничої і соціальної інфраструктури на селі, формування і розвиток кредитної інфраструктури, залучення іноземних інвестицій, розвиток інноваційних форм інвестиційної діяльності.

Оцінка інвестиційних процесів зумовлює необхідність комплексного підходу до формування інвестицій сільськогосподарських підприємств шляхом оптимального поєднання власних і кредитних ресурсів та дієвої державної підтримки. Оцінка ефективності використання інвестицій відкриває нові перспективи для продуктивного функціонування вітчизняних аграрних підприємств, дозволяє розробити грамотну інвестиційну стратегію нарощування ресурсного потенціалу.

Список використаних джерел:

1. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент : [учебный курс] / И.А. Бланк. – К. : Эльга-Н, Ника-Центр, 2002. – 448 с.
2. Лаврук В.В. Методичні підходи до оцінки й вибору інноваційно-інвестиційних проектів в агропромисловому виробництві / В.В. Лаврук // Науковий вісник національного університету біоресурсів і природокористування України. – 15/12/2011. – № 168. – Ч.3:

Економіка, аграрний менеджмент, бізнес – С. 43-47.

3. Несветаев Ю.А. Экономическая оценка инвестиций : [учебное пособие] / Ю.А. Несветаев. – М. : МГИУ, 2003. – 163 с.

4. Онегіна В.М. Інвестиційний менеджмент : [текст] / В.М. Онегіна. – Харків. : ХНТУСГ, 2006. – 121 с.

5. Шепотько Л. Деякі аспекти макроекономічного регулювання аграрної сфери / Л. Шепотько, І. Прокопа // Економіка України. – 2001. – № 3. – С. 51–58.

6. Экономика сельского хозяйства / Под ред. И.А. Минакова. – [2-е изд., доп. и перераб.]. – М. : КолосС, 2005. – 400 с.

Рецензент – д.е.н., професор Макаренко П.М.

УДК 631

ВИБІР ОПТИМАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ВІДЛІКУ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПИТАНЬ У СФЕРІ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Косиця Я.О., аспірант

Полтавська державна аграрна академія

У статті здійснено дослідження хронології встановлення референційних систем координат, проаналізовано вплив кожної системи на точність у вимірюваннях при проведенні топографо-геодезичних і картографічних робіт. Проаналізовано переваги при переході до єдиної референційної системи УСК-2000. Виявлено та проаналізовано проблеми, які виникають у процесі створення та внесення даних про земельні ділянки на Публічній кадастровій карті України. Запропоновано механізм забезпечення переходу до інтенсифікованого виробництва у сфері топографо-геодезичних і картографічних робіт при встановленні в натурі меж земельних ділянок та при розмежуванні земельних паїв. Здійснено дослідження наслідків впровадження та практичної цінності геодезичної референційної системи координат.

The article studies the chronology of the establishment reference coordinate systems, analyzed the impact of each system for precision measurements during the topographic and geodetic and mapping work. Analyzed the transition to a unified reference system USC-2000. Problems that arise in during the establishment and data entry of land on Public cadastral map of Ukraine is discovered and analyzed. A mechanism to ensure the transition to intensified production in the area of topographic and geodetic and mapping work in determining in situ land boundaries and the demarcation of land shares is suggested. Research of the practical value and the effects of reference geodetic coordinate system.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми обумовлена рішучими намірами уряду по створенню нормативно-правових передумов залучення землі сільськогосподарського призначення до ринкового обороту. Це забезпечило б повноцінне функціонування ринку земель, з урахуванням досвіду розвинутих країн світу та мало б стати логічним завершенням земельної реформи, котра започаткована в Україні ще у 1992 році.

Першочерговим завданням, яке має бути вирішене на даному етапі – це якісний облік землі, зокрема земель сільськогосподарського призначення, із застосуванням новітніх засобів обміру. Нині кваліфіковані спеціалісти, які виконують роботи з інвентаризації та межування земель, упевнено довели,

що супутникові технології з визначення координат мають велике майбутнє і будуть широко використовуватися для геодезичного забезпечення не тільки під час ведення кадастрів, але й під час інженерних вишукувань, забезпечення будівництва, експлуатаційного утримання споруд тощо [1].

Сьогодні актуальними є питання удосконалення системи державного управління земельними ресурсами, вирішення завдань, пов'язаних з вибором оптимального шляху перебудови національної системи відліку. Не менш важливими є напрями удосконалення інформаційних баз даних, нормативно-грошової оцінки земель, механізму контролю за використанням та охороною земель сільськогосподарського призначення тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині під час геодезичних робіт, зокрема для цілей земельного кадастру, застосовують декілька різних типів геодезичних систем координат: СК-42/СК-63, УСК-2000, місцеві системи координат районів і міст [2, 3, 4, 5].

Основне завдання, що розв'язується під час встановлення системи координат – забезпечення математичного зв'язку між величинами, вимірюваними на фізичній поверхні Землі, та їх відображенням на математичній поверхні. У земельному кадастрі застосування проекції Гаусса-Крюгера у плоских прямокутних координатах зумовлене декількома причинами: по-перше, необхідністю передавання даних у єдиній системі координат на усій території України; по-друге, багаторічними традиціями і поглядами, на принципи створення координат, що склалися простотою алгоритму, наявністю численних інструкцій і рекомендацій [6].

На відміну від більшості країн, де масштаб зображення на осьовому меридіані приймається відмінним від одиниці (наприклад, у проекції UTM він дорівнює 0,9996), в Україні цей спосіб зменшення спотворень, які є наслідком переходу від частини поверхні еліпсоїда до площини у прийнятій проекції, дотепер не використовується. І хоча це дещо спрощує формули проекції, але призводить до значних спотворень на краю 6-градусної зони, які становлять майже 30 см на 1 км. Спотворення площ при цьому можуть досягати до 60 м² на 1 га.

Сьогодні Держкомзем для всіх суб'єктів вводить для подання результатів геодезичних вимірювань у земельному кадастрі умовну систему координат СК-63. Один з головних недоліків цієї системи – вона заснована на застарілій референційній системі координат СК-42, яка за точністю не відповідає завданням ведення земельного кадастру. На віддалених межах районів виникають спотворення зображень ліній на площині й, відповідно, розмірів земельних ділянок. Саме ці обставини вимагають використання для ведення кадастру точнішої системи координат [7].

Постановка завдання. Метою статті є наукове обґрунтування вибору оптимальної системи відліку та шляхів вирішення проблем у сфері топографо-геодезичних і картографічних робіт для потреб агропромислового комплексу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Положення будь-якого об'єкту на поверхні Землі може бути описане за допомогою координат. Для

повного і правдивого відображення інформації за допомогою координат необхідна повна визначеність референцної системи координат, до яких вони належать. В світі існує багато різних референцних систем координат. В кожній з них координати місцеположення одного і того ж самого об'єкту будуть різними. Для усунення невідповідностей при переході з однієї системи координат в іншу необхідно знати параметри зв'язку між ними. Як правило, за геодезичну поверхню відносності приймають референц-еліпсоїд, що включає в себе визначення параметрів еліпсоїда, його положення відносно центру мас Землі та орієнтацію на тілі Землі. У будь-якій країні є, як мінімум, одна модель референц-еліпсоїда і кожна з них має свою картографічну проекцію (Ламберта, Меркатора, Гаусса-Крюгера, азимутальна та інші), яка розраховується шляхом мінімізації викривлень на територію даної країни.

В Україні першою референцною системою координат була СК-42. Система координат 1942 року – це референцна система прямокутних координат на площині, яка базується на використанні конформної проекції з вихідними даними:

- референц-еліпсоїд Красовського – велика піввісь 6 378 245 м, стиснення 1:298,3;
- висота геоїда в Пулково над референц-еліпсоїдом дорівнює нулю;
- геодезичні координати Пулковської обсерваторії (центр сигналу А): широта – $59^{\circ}46'15,359''$, довгота від Грінвіча $30^{\circ}19'28,318''$;
- геодезичний азимут з Пулково на пункт-Бугри – $121^{\circ}06'42,305''$;
- центр еліпсоїда Красовського збігається з початком референцної системи координат, вісь обертання еліпсоїда рівнобіжна (паралельна) осі обертання Землі, а площина нульового меридіана визначає положення початку відліку довгот.

Всі інші параметри еліпсоїда є похідними [8].

Наступною системою координат, яка використовувалася для визначення об'єктів на території України була референцна система координат 1963 року. Умовна система координат СК-63 ґрунтується на триградусних зонах, є відкритою системою і у відповідності до діючих нормативно-технічних документів рекомендована як основна для кадастрових знімачь [9]. Саме термін «умовна» розкриває сутність даної системи координат. По суті це була спеціально спотворена система координат, яка базувалася на проекції Гаусса-Крюгера і системі координат 1942 року. За математичною сутністю – це та ж система Гаусса-Крюгера, тільки номенклатура базових карт масштабу 1:100000 побудована по-іншому. При використанні деяких сучасних методів визначення місцеположення (GPS) необхідно вносити відповідні «ключі переходу» у результати вимірювань для переходу в систему СК-63. Як бачимо, на цих етапах вже виникали спотворення даних щодо місця розташування об'єктів, а враховуючи відсутність сучасної комп'ютерної техніки і те, що всі роботи виконувались «вручну» – це ще більше спотворювало інформацію.

Місцеву систему координат було встановлено «Положенням про порядок встановлення місцевих систем координат», яке було затверджено Нака-

зом Мінекоресурсів від 03.07.2001 року за № 245. Відповідно до Наказу місцеві системи координат встановлюються з метою мінімального спотворення проекції Гаусса-Крюгера, зручності у використанні і застосовуються при виконанні топографо-геодезичних робіт та створенні топографічних планів у масштабах 1:5000, 1:2000, 1:1000 та 1:500 на території міст та інших населених пунктів, промислових комплексів усіх галузей економіки, підприємств гірничодобувної та нафтодобувної промисловості [10].

Виходячи з даного Положення місцева система координат утворюється від переобчислених координат системи 1942 року шляхом введення відповідного «ключа переходу» таким чином, щоб координати в місцевій системі склалися в метрах з п'ятизначних цифр, були додатні, а величини абсцис були в два рази більші від ординат. Знову ж таки можна зробити висновок про спотворення інформації про місцезнаходження об'єктів на території України.

Нарешті, третьою і дотепер діючою системою стала УСК-2000. Це дало поштовх наблизитись до більш точного відображення інформації при переході із референцної системи СК-42, зблизитись у точності відображення даних з іншими системами світу.

Система УСК-2000 створена шляхом фіксації системи ITRS (реалізація ITRF-2000) за параметрами масштабу, фіксованого зсуву початку системи координат і орієнтації системи на епоху 2005 року. В якості поверхні відліку системи координат УСК-2000 прийнятий референт-еліпсоїд Красовського [11].

Система координат УСК-2000 чітко узгоджена з Міжнародною загальною землею референчною системою координат ITRS на епоху 2000 року – ITRF-2000, яка закріплена пунктами космічної геодезичної мережі. Державна геодезична референцна система координат УСК-2000 прийнята для проведення топографо-геодезичних і картографічних робіт на території України постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання використання геодезичної системи координат» від 22 вересня 2004 р. за № 1259. Система УСК-2000 змодельована щодо системи ITRS / ITRF2000 [11].

Система УСК-2000 отримана в результаті сумісного вирівнювання постійно діючих станцій і періодично діючих пунктів Української перманентної мережі спостережень глобальних навігаційних систем та Державної геодезичної мережі 1-4 класів на епоху 2005 року і закріплена пунктами Державної геодезичної мережі. Банк геодезичних пунктів влаштований таким чином, що дозволяє зберігати координати пунктів ДГМ у системі СК-42 і в системі УСК-2000. На сьогоднішній день проблема зв'язку вирішена побудовою трансформаційного поля СК-42 – УСК-2000. Трансформаційне поле створене з використанням трикутних кінцевих елементів за всіма пунктами ГГС, загальним числом близько 25000 пунктів. Середня квадратична помилка трансформації координат СК-42 – УСК-2000 для території України не перевищує 0,10 метра [11].

Місцеві системи координат в основному були утворені від СК-42 та СК-63. Для збереження математичної основи великомасштабних планів 1:500 – 1:5000 виконуються прив'язки цих систем до УСК-2000 за схемою:

- побудова каркасної геодезичної мережі на територію населеного пункту, з використанням супутникових навігаційних систем з обов'язковою її прив'язкою до ГГС в системі УСК-2000;
- моделювання параметрів зв'язку (ключів переходу) місцевої системи до системи УСК-2000 під умовами оптимального збереження існуючої місцевої системи координат;
- зрівняння міських геодезичних мереж з використанням результатів вимірювань, виконаних в минулі роки;
- каталогізація пунктів міських геодезичних мереж, введення місцевої системи координат [11].

Отже, перехід до нової системи координат УСК-2000 забезпечує ряд переваг, а саме:

- точність у проведенні топографо-геодезичних і картографічних робіт у порівнянні з класичними геодезичними вимірюваннями;
 - можливість тісної інтеграції у світовий інформаційний простір;
 - узгодженість з Міжнародною загальною землею референсною системою координат ITRS;
 - забезпечення універсального, надійного й достатньо точного математичного зв'язку між усім спектром проєкцій;
 - можливість обміну базами даних між усім спектром проєкцій;
 - максимально широке застосування комп'ютерних технологій на стадії вибору проєкції, що найпридатніші для розв'язання поставлених завдань різного рівня практичного використання;
 - можливість обміну базами даних в автоматичному режимі за необхідного контролю і з достатньою точністю;
- можливість приведення до єдиного масштабу відображення у відповідному координатному середовищі [12].

Нині накопичений великий досвід застосування геодезичних проєкцій для математичної обробки геодезичних вимірів і картографічних проєкцій для створення карт.

Великого значення набуває впровадження інтенсифікації виробництва у сфері топографо-геодезичних і картографічних робіт при встановленні в натурі меж земельних ділянок та при розмежуванні земельних паїв. Аналіз діючої Публічної кадастрової карти України показав, що майже в кожній сільській раді, відповідного району по всій території України є невідповідності у вигляді накладень одних паїв на інші, невідповідність місця розташування земельної ділянки до визначених кадастрових кварталів, невідповідність площі земельної ділянки зазначеної у державному акті до даних Публічної кадастрової карти України тощо.

Для вирішення даних проблем ми пропонуємо забезпечити хоча б одним тахеометром кожну сільську раду і ввести в штат спеціаліста по роботі з ним. Середня вартість сучасного тахеометра (Nikon, Sokkia, Leica, Topcon, Trimble та ін.) на українському ринку становить 158 тис. грн. Зрозуміло, що такі витрати на закупівлю обладнання для сільської (селищної) ради досить

високі, тому ми пропонуємо провести тендер на закупівлю обладнання серед товаровиробників сільськогосподарської продукції відповідного району в обмін на отримання податкової пільги, яка б у свою чергу була прямо пропорційна вартості обладнання.

Кадрову забезпеченість можна вирішити шляхом працевлаштування на робочі місця випускників технічних вузів, які здобули відповідну кваліфікацію інженера-землевпорядника та досвід роботи з обладнанням у відповідності до Постанови Кабінету Міністрів України від 22.08.1996р. № 992 «Про Порядок працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснювалась за державним замовленням».

Висновки. Отже, введення в Україні сучасної єдиної системи координат є надзвичайно важливим і актуальним. Висока практична цінність може бути використана в космічній, оборонній, транспортній галузях, геологічній розвідці, екології, геодинаміці та сейсміці, а також у політичній, освітній та інформаційній сферах.

Основними соціально-економічними наслідками впровадження геодезичної референцної системи координат слід вважати докорінну перебудову геодезичного, картографічного та навігаційного забезпечення території України, швидку інтеграцію у світовий науковий простір, часткове вирішення проблеми безробіття, зниження податкового навантаження на товаровиробників сільськогосподарської продукції. Практичною цінністю впровадження геодезичної референцної системи координат є можливість ефективного використання глобальних навігаційних супутникових систем в топографо-геодезичному виробництві, які мають цілий ряд переваг в порівнянні з традиційними методами.

Список використаних джерел:

1. EUREF permanent GNSS network [Електронний ресурс] / European Terrestrial Reference System 89. – Режим доступу : <http://www.epncb.oma.com.be>
2. Топографо-геодезичне та картографічне забезпечення ведення Державного земельного кадастру. Системи координат та картографічні проекції / [Барановський В., Карпінський Ю., Кучер О., Ляшенко А.]. – К., 2009. – 96 с.
3. Державна картографо-геодезична служба України (1991-2006) / За ред. Р.І. Сосси.- К.: НДІГК, 2006. – 376 с.
4. Проект наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження Порядку використання Державної геодезичної референцної системи координат УСК-2000 для забезпечення ведення Державного земельного кадастру» [Електронний ресурс]: Державне агентство земельних ресурсів України. – Режим доступу: <http://land.gov.ua/zakonotvorcha-diialnist/573.html?view=normativeact>
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про впровадження на території України Світової геодезичної системи координат WGS-84» № 2359 від 22.12.1999 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
6. Демьянов Г.В. Геодезические системы координат, современное состояние и основные направления развития / Г.В. Демьянов // Геодезия и картография. – 2008. – № 9. С. 17-20
7. Черняга П., Янчук Р., Третяк К. Організаційні та технологічні недоліки графічної частини автоматизованої системи ведення державного земельного кадастру / П. Черняга, Р. Янчук, К. Третяк // Сучасні досягнення геодезичної науки та виробництва. – Львів, 2006. – Вип. II (12). – С. 68-70

8. Бугаевский Л.М. Математическая картография / Бугаевский Л.М. – М.: Златоуст, 1998. – 400 с.
9. Савчук С.Г. Вища геодезія. / Савчук С.Г. – Житомир: ЖДТУ, 2005. – 315 с.
10. Бутович Ю.К. Комплексный подход к созданию местных систем координат / Ю.К. Бутович, С.В. Еруков, В.И. Иванов, О.В. Побединская // Инф. бкш. ГИС-Ассоциации. – 2001. – №2(29)-3(30). – С. 57-58
11. Топографо-геодезичне та картографічне забезпечення ведення Державного земельного кадастру. Системи координат та картографічні проекції / [Барановський В., Карпінський Ю., Кучер О., Ляшенко А.] – К., 2009. – 95 с.
12. Електронний науковий архів Науково-технічної бібліотеки Національного університету «Львівська політехніка» [Електронний ресурс] / Національний Університет «Львівська Політехніка». – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua>.
- Рецензент – д.е.н., професор Плаксієнко В.Я.*

УДК 339:504.002.6:631.11(477.53)

СПЕЦИФІКА МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ЕКОЛОГІЧНОЮ ПРОДУКЦІЄЮ АГРОПІДПРИЄМСТВ ПОЛТАВЩИНИ

*Кошова Л.М., асистент, Тріфонова М.С. студентка
Полтавська державна аграрна академія*

Розглянуто та проаналізовано сучасний стан агропромислового комплексу Полтавщини та України в цілому і особливості українського органічного землеробства та специфіку здобуття сертифікату екологічно чистої продукції (сировини), котрий видається на протязі місяця.

Considered and analyzed the current state of agriculture and Poltava Ukraine as a whole and especially Ukrainian organic farming and specificity obtain certification of environmentally friendly products (raw materials), which is issued during the month.

Постановка проблеми. Одним з головних напрямів на шляху до інтеграції України в світове господарство наразі є активна участь підприємств АПК в міжнародній торгівлі екологічною продукцією. Саме участь в міжнародній торгівлі екопродукцією дозволить підприємствам АПК України вийти на новий рівень свого розвитку.

Ситуація на зовнішньому та внутрішньому ринках вирізняється не простими, проте обнадійливими характеристиками. Повсюдно зростають попит і ціна на екобезпечні продукти харчування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Можливості організаційно-екологічних передумов формування ринку екологічно чистої продукції знайшли відображення в роботах Артиш В.І., Діброва А.Д., Нелеп В. Збалансованість зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств в умовах глобалізації світової економіки висвітлено у публікаціях Назарової Л.В., Нестеренко М.Г. Деякі аспекти державного регулювання виробництва екологічно чистої продукції знаходять своє відображення у роботах Зіновійчук Н.В., Шишканової О.

Постановка завдання. Мета статті є обґрунтування основних елементів, що гарантують одночасно екологічну і продовольчу безпеку через

екологізацію агропромислового виробництва та надання певних рекомендацій при визначенні специфіки міжнародної торгівлі екологічною продукцією агропідприємств Полтавщини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Становлення ринкових відносин, формування нових конкурентоспроможних підприємницьких організаційних структур за різними формами власності, загострення конкуренції обумовили сучасний стан розвитку агропромислового комплексу України, пріоритети та напрями його діяльності.

Сьогодні сільськогосподарські підприємства зобов'язані пристосовуватись до нестабільних та невизначених умов ринку. В умовах ринкових засад господарювання виникає необхідність вирішення нових завдань, з якими раніше сільськогосподарські підприємства не стикалися, але рішення яких необхідне для нормального їх функціонування. Особливо важливим є виробництво конкурентоспроможної продукції для цивілізованого продажу на зовнішніх ринках з метою одержання товаровиробниками максимальних прибутків від їх реалізації [1, ст.176].

В умовах активного розвитку ринкових відносин, посилення глобалізації та диверсифікації міжнародних ринків альтернативним варіантом завоювання Україною конкурентоспроможного місця на світовій арені є удосконалення зовнішньоекономічної діяльності підприємств агропромислового комплексу.

Це можливо завдяки надзвичайно сприятливим природним умовам та географічному розташуванню. Нині агропромисловий комплекс України переживає не найкращі часи. Основною ж проблемою розвитку зовнішньоекономічної діяльності сільськогосподарських підприємств є недостатня конкурентоспроможність продукції на зовнішньому ринку. Прагнувши підвищити показники конкурентоспроможності, українським виробникам необхідно приділити особливу увагу якості своєї продукції та ефективності її виробництва [2].

Україна робить перші, на жаль, не завжди ефективні кроки в завоюванні зовнішніх ринків і розширенні експорту продукції агропродовольчого комплексу [3, ст.54]. (табл. 1)

Таблиця 1

Товарна структура експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції [4]

Назва товарів згідно з УКТЗЕД	2005 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	17,0	6,3	7,8	7,3	5,4
II. Продукти рослинного походження	39,4	52,9	40,0	43,2	51,5
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	13,6	18,9	26,3	26,5	23,6
IV. Готові харчові продукти	30,0	21,9	25,9	23,0	19,5
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

В сучасних умовах значна увага приділяється якості продукції, її

відповідності міжнародним стандартам. Як на зарубіжних, так і на вітчизняному ринках поступово зростає попит на екологічно чисті продукти харчування. Дуже складно в останній час товаровиробникам здобувати сертифікат якості. Незважаючи на стрімке зростання виробництва органічної сільськогосподарської продукції, законодавство України протягом тривалого часу оминало дану галузь своєю регулюючою увагою. Така ситуація, з одного боку, змушувала вітчизняних виробників керуватися стандартами та правилами інших держав (якщо продукцію спрямовували на експорт), з іншого боку — на внутрішньому ринку давала змогу недобросовісним виробникам безкарно позначати традиційну продукцію як органічну, екологічно чисту тощо. В умовах щорічного збільшення обсягів як внутрішнього ринку, так і експорту органічної сільгосппродукції галузь просто вимагала чітких та зрозумілих правил роботи.

3 вересня 2013 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини». Закон визначає, що під виробництвом органічної продукції (сировини) слід розуміти виробничу діяльність фізичних та юридичних осіб (у тому числі з вирощування та переробки), за якої уникають застосування хімічних добрив, пестицидів, ГМО, консервантів тощо, та на всіх етапах виробництва (вирощування, переробки) застосовують методи, принципи та правила, визначені цим законом для отримання натуральної (екологічно чистої) продукції, а також збереження та відновлення природних ресурсів.

Право виробляти органічну продукцію мають фізичні та юридичні особи, які: - пройшли оцінку відповідності виробництва органічної продукції (сировини); - отримали сертифікат відповідності; - включені до Реєстру виробників органічної продукції (сировини) (рис.1).

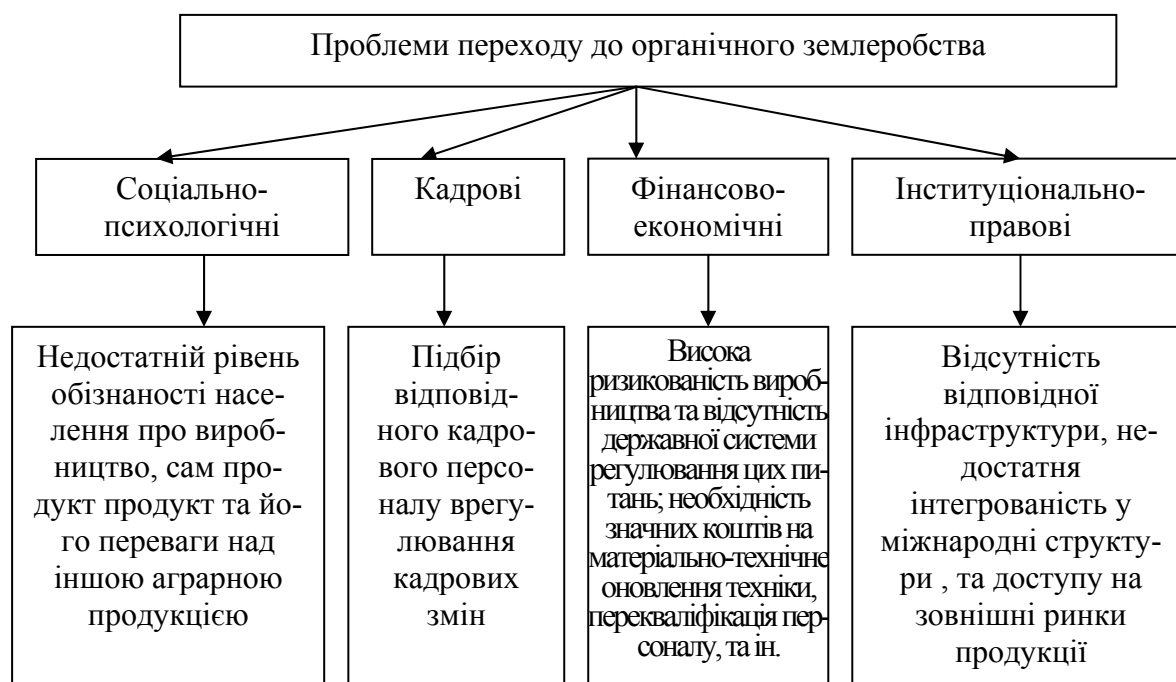

Рис. 1. Основні проблеми переходу аграрних підприємств до системи ведення органічного землеробства [розроблено автором на основі [9]]

Оцінка відповідності виробництва як найважливіша стадія складається із низки процедур, у тому числі підготовчих, які аграрій повинен пройти для отримання права виробляти органічну продукцію (сировину). Орган з оцінювання є спеціалізованим підприємством, установою, організацією, що акредитований відповідно до Закону України «Про акредитацію органів з оцінки відповідності» за пропозицією Мінагрополітики. Безпосередньо оцінювання виробництва здійснює аудитор із сертифікації та/або спеціаліст органу з оцінювання відповідності. В процесі оцінювання перевіряють відповідність виробничих факторів та процесів, отриманої продукції тощо вимогам, визначеним законом та технічними регламентами. За результатами оцінювання складають висновок (звіт), який передають на розгляд відповідної комісії при органі з оцінювання відповідності. Комісія протягом одного місяця з моменту надання висновку (звіту) аудитора із сертифікації чи спеціаліста органу з оцінювання відповідності приймає рішення про видачу або про відмову у видачі сертифіката відповідності.

Сертифікат відповідності видається органом з оцінювання у триденний термін з моменту ухвалення відповідного рішення комісією. Видача сертифіката є підставою для маркування продукції як органічної.

З приватних сертифікаційних органів лише ТОВ «Органік Стандарт» є єдиним Українським сертифікаційним органом, який було засновано у 2007 р. п'ятьма українськими організаціями, що представляють органічний сектор України. Він є частиною українсько-швейцарського проекту зі співробітництва та міжнародної технічної підтримки відповідно до договору між урядами України і Швейцарії щодо технічної та фінансової співпраці з Швейцарською конференцією від 13.10.1997 р. [10]

На кінець 2013 р. ТОВ «Органік Стандарт» здійснює сертифікацію та контроль 88 операторів ринку органічної продукції у 18 областях України та Республіці Білорусь, з них 21- сертифікована швейцарським ІМО. У 2013 році 84% виробників органічної сільськогосподарської продукції сертифікована та контролюється трьома приватними сертифікаційними організаціями: Органік Стандарт (Україна), ІМО (Швейцарія), ЕТКО (Туреччина).

Це дозволяє стверджувати про доцільність запровадження державного сертифікаційного органу виробників органічної сільськогосподарської продукції в Україні який повинен здійснювати контроль за вітчизняними та іноземними приватними сертифікаційними органами, які надають свої послуги в межах України. [10]

Після отримання сертифіката відповідності особу заносять до Реєстру виробників органічної продукції, який веде Держсільгоспінспекція. До того ж Реєстр виробників повинен публікуватися в засобах масової інформації та на офіційному веб-сайті Держсільгоспінспекції [5]. Згідно з дослідженнями Інституту агрохімії і ґрунтознавства УААН, в Україні існує чотири великих регіони, де ґрунти ще не забруднені до небезпечних меж і де можливе вирощування екологічно чистої продукції на рівні найсуворіших світових стандартів: Поівнічно-Полтавський, Вінницько-Прикарпатський, Південно-

Подільський, Північно-Східно-Луганський.

Але лише наявності територій, потенційно придатних для ведення органічного землеробства, ще недостатньо. Перехід від звичайних (інтенсивних) технологій агровиробництва до органічного землеробства (конверсійний період) є досить тривалим процесом (від 2 до 5 років) та супроводжується певними ризиками та необхідністю вирішення низки проблем. [9]

Органічне виробництво має цілий ряд економічних, органічних, і соціальних переваг коли мова йде про переваги органічного землеробства перед традиційним виникає два аспекти: по-перше це переваги власне самих продуктів харчування; і по-друге переваги органічних методів господарювання.

Органічне виробництво має цілу низку економічних, екологічних та соціальних переваг а також завдяки цьому методу виробництву та споживанню власне органічних харчових продуктів якого позитивно впливає на здоров'я населення.

Сучасний стан органічної сільськогосподарської продукції відповідає світовій тенденції. Так до кризового 2008 р. мала місце позитивна динаміка його зростання, яка відновилася з 2009 р. (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка органічної сільськогосподарської продукції в Україні та світі, 2005-2011 рр.

Країни	Обсяг ринку за роками, млн євро								Споживання на душу населення за роками, євро									
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	динаміка		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	відношення 2011 р. до	
								2011 / 2005	2011 / 2010								2005р.	2010р.
Україна	4,0	4,0	5,0	0,5	1,2	2,4	5,1	1,2	0,08	0,09	0,11	0,01	0,01	0,03	0,1	0,1	1,3	1,0
Російська Федерація	-	-	30,0	60,0	65,0	-	-	-	-	-	0,2	0,4	0,5	-	-	-	-	-
Польща	30,0	50,0	20,0	50,0	-	58,9	120,0	4,0	2,0	0,79	1,3	1,0	1,3	-	1,5	3,1	3,9	2,1
Чеська Республіка	12,0	26,8	51,6	68,0	68,3	59,0	-	-	-	1,2	3,0	5,0	6,6	6,5	7,4	-	-	-
Словаччина	-	4,3	-	4,3	-	4,0	-	-	-	-	1,0	-	0,8	-	0,7	-	-	-
Угорщина	5,6	20,0	-	-	25,0	-	-	-	-	0,6	2,0	-	-	2,5	-	-	-	-
Румунія	-	2,5	-	-	-	45,0	80,0	-	1,8	-	2,5	-	-	-	2,1	3,7	-	1,8

У 2011 оборот на ринку органічної сільськогосподарської продукції становив 5,1 млн. євро що перевищує більше ніж двічі обсяг 2010р. та у 1,3 рази показник 2005 р. Доцільно зазначити, обсяг українського органічного ринку з 2009 р. щорічно в двічі зростає, незважаючи на кризу та високі ціни (табл. 3).

**Порівняння цін на органічну продукцію та звичайну
сільськогосподарську продукцію, жовтень 2013р.**

Продукт	Пакувальна вага	Ціна на органічно сертифікований продукт, грн	Середня роздрібна ціна на звичайний продукт, грн	Різниця між цінами, рази
Яйця				
Яйця курячі	уп./10 шт.	22,0	11,5-15,0	1,5-1,9
Яйця перепелині	уп./20 шт.	20,0	15,0	1,3
Овочі та фрукти				
Картопля	1 кг	11,7	4,8	2,4
Капуста	1 кг	12,4	2,3	5,4
Буряк	1 кг	14,8	2,4	6,2
Морква	1 кг	15,0	4,0	3,8
Цибуля	1 кг	9,8	5,0	2,0
Яблука	1 кг	22,0	6,0-10,0	2,2-3,7
Крупи				
Гречана зелена	уп./1 кг	33,5	25,0	1,3
Пшоняна	уп./1 кг	28,0	4,2	6,7
Пшенична	уп./1 кг	21,3	5,4	3,9
Перлова	уп./1 кг	28,0	3,3	8,5
М'ясо				
Свинина	розвіс/кг	84,5-96,2	40,0-60,0	1,6-2,1
Телятина	розвіс/кг	70,0-375,0	50,0-70,0	1,4-5,4
Курка	розвіс/кг	75,0	23,0	3,3
Індичка	розвіс/кг	95,0	40,0	2,4
Кролик	розвіс/кг	100,0	45,0-95,0	1,1-2,2
Перепілка	розвіс/кг	125,0	100,0	1,3

Така ж позитивна динаміка характерна й для ринку органічної сільськогосподарської продукції Польщі обсяг якого є найбільшим серед представлених країн [10].

Поява на вітчизняному ринку великих спеціалізованих підприємств приватних малих виробництв, а також зарубіжних фірм дає можливість використовувати для розвитку екобезпечного виробництва найбільший у світі сільськогосподарський потенціал нашої країни. У сучасних умовах враховуючи ситуацію, що склалася в сільському господарстві нашої країни ринок екологічно безпечних продуктів харчування може стати одним з перспективних напрямків у розвитку сільського господарства і споживчого ринку в Україні.

Одним із агропідприємств, яке виробляє екологічно чисту продукцію, є ПП "Агроекологія" Шишацького району Полтавської області, засноване 2000р. У рослинництві господарство спеціалізується на "чистому" вирощуванні зернових і зернобобових культур, в т.ч. кукурудзи на зерно, соняшнику та кормовиробництві, у тваринництві займається молочним скотарством, виробництвом яловичини та розведенням племінного молодняку ВРХ.

У структурі посівних площ кормові культури за останні три роки в середньому становили 36,6%. Слід відмітити, що вже 30 років землі сільгоспдприємства ПП "Агроекологія" не знають хімікатів та гербіцидів, тобто вони екологічно чисті, а останні 15 років в господарстві не використовують мінеральні добрива, а тільки органічні добрива (перегній) та зелені добрива (сидерати).

Щодо урожаю 2013 року, то Полтавщина – у першій п'ятірці областей України за обсягом урожаю зернових. Намолочено понад 1 мільйон 550 тисяч тон зерна, середня урожайність складає 38,7 центнера з гектара, -- такі дані озвучили на прес-конференції в облдержадміністрації. Зокрема, озимої пшениці намолочено 1 мільйон 165 тисяч тон при середній урожайності 46,8 ц/га. Валовий збір зерна ранніх зернових та зернобобових культур у порівнянні із роком попереднім збільшився на 480 тисяч тон. Це суттєво збільшило експорт зерна на 1 мільйон тон. Слід зазначити, що загальний експорт зерна з України зріс на 4 мільйони тон, тобто можна сказати, що Полтавські сільськогосподарські підприємства експортують 25 % від загального обсягу експорту України [7].

Висновки. Ринок екологічно чистих продуктів харчування в Україні на стадії становлення. Стримує розвиток органічного землеробства відсутність законодавчого й фінансового забезпечення, створення національної системи сертифікації, яка б відповідала міжнародним вимогам. У зовнішньоекономічній діяльності основний акцент необхідно робити на експорт продуктів харчування з високою доданою вартістю, а не на сировину (зернова група, олійні та зернобобові). Для цього потрібно здійснювати фінансову підтримку виробників екологічно чистої продукції та сприяти залученню інвестицій у будівництво переробних підприємств, у першу чергу, заводів з виготовлення продуктів дитячого харчування. Держава має бути зацікавлена в здоров'ї нації та збереженні довкілля для наступних поколінь. А для цього необхідно сприяти розвитку ринку екологічно чистих продуктів харчування. Полтавщина ж є однією з найбільш розвинених областей України в даній сфері тому всі зусилля даного регіону доцільно направити на виробництво екопродукції що в майбутньому принесе не абиякий прибуток з визнанням світової спільноти як повноправного члена екоринку.

Список використаних джерел:

1. Назарова Л.В. Збалансованість зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств в умовах глобалізації світової економіки // Вісник Запорізького національного університету —2012 — №1(13) — с. 175-180
2. Нестеренко М.Г. Сучасний стан зовнішньоекономічної діяльності підприємств агропромислового сектора // Миколаївський державний аграрний університет. Студентський науковий вісник – 2010 – № 2 (3) – с.73
3. Нелеп В. Оцінка експортних можливостей агропродовольчого комплексу України // «Економіка України» —2011 — №9 — с.54-63
4. Власенко Н.С. Статистичний збірник. Сільське господарство України 2012 – 2013 – с.69
5. Шишканов О. Органіка за правилами // Пропозиція –2013 – № 11 – с. 42-46

6. Філоненко І. Екологічно чисте виробництво «Агроєкології» // Пропозиція – 2011 – № 4 – с. 122-124
7. <http://minagro.gov.ua/>
8. Статистичний щорічник Полтавської області за 2012 рік. [за ред. Л.В. Калашник]. Полтава.: 2013. – 400 с.
9. Шикуча М.Г. Конвенція біологічного землеробства на чорноземних ґрунтах/М.К.Шикуча // Науковий вісник НАУ. К.,2005. Вип 81. – с.262-278).
10. Чайка Т.О. Розвиток виробництва органічної продукції в аграрному секторі економіки України : монографія / Т.О. Чайка ; під аг. редакцією д-ра економ. наук, проф. Н.М. Сіренко. – Донецьк : Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2013. – 319 с.
- Рецензент – д.е.н., професор Махмудов Х. З.*

УДК 657

ОСОБЛИВОСТІ ПЛАНУВАННЯ АУДИТУ ВИТРАТ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ АГРАРНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

*Ксьонжик І.В., к.е.н., доцент; Андрійчук А., магістрант
Миколаївський національний аграрний університет*

У статті наведено методичку аудиту витрат на виробництво сільськогосподарської продукції. Розглянуто особливості визначення цілей аудиторської перевірки, обґрунтовано етапи аудиту та складання плану діяльності аудитора. Контроль витрат, спрямований на надання керівництву рекомендацій щодо оптимального і раціонального використання ресурсів, визначено основним завданням аудиту. Виокремлено головні вимоги, що висувуються аграрними підприємствами до аудиту витрат виробництва сільськогосподарської продукції.

The article presents a methodology for expenditure on agricultural production. The features defining the objectives of the audit substantiates stages of the audit and a plan of the auditor. Cost Control, aims to provide recommendations for optimal management and rational use of resources, the main objective of the audit. Identifies the key requirements that protrudes to the expenditure of agricultural production farms.

Постановка проблеми. Як науковці так практики вітчизняної економіки визнають аудит виробничої діяльності суб'єктів аграрного господарювання загалом, і витрат на виробництво зокрема, найважливішою і, водночас, найскладнішою частиною аудиторської перевірки. Організація і проведення аудиту витрат на виробництво, собівартості виробленої і реалізованої продукції, здійснених робіт і послуг базується на дослідженні процесів і явищ, що відображені документально і пов'язані з виробничою діяльністю сільськогосподарського підприємства.

Найголовнішою вимогою, що висовується до сучасного аудиту є здійснення його планування, яке забезпечує своєчасне, якісне та ефективне виконання перевірки. Планування гарантує, що визначальним ланкам аудиту буде приділено відповідну увагу; можливі проблеми буде виокремлено і вчасно вирішено; організаційні заходи управлінського персоналу будуть спрямовані на ефективне виконання рекомендацій аудитора.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації та проведення аудиту витрат і методики їх зниження розглядають у своїх роботах вітчизняні і зарубіжні вчені. Значне місце серед них посідають дослідження М. Білика, О. Боднар, Ю. Тихонравової, В. Тютюнника та інших. Разом з тим, особливості планування аудиту витрат виробництва сільськогосподарської продукції аграрними підприємствами було досліджено науковцями недостатньо.

Постановка завдання. Метою роботи є узагальнення теоретичних аспектів і обґрунтування методики планування аудиту витрат на виробництво продукції сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним видом діяльності суб'єктів господарювання є виготовлення продукції, виконання робіт або надання послуг з метою їх подальшої реалізації (продажу) споживачам. Таким чином, виробничий процес представляє собою сукупність дій як працівників підприємства, так і засобів праці, необхідних для організації виробничої діяльності. Витрати живої і матеріалізованої праці на виробництво продукції та здійснення робіт і послуг називаються витратами виробництва [1].

Мінімізація витрат виробництва сприяє не тільки зростанню прибутку сільськогосподарського підприємства, а й заощадливому відношенню до власних ресурсів. Найкращим засобом оптимізації витрат є регулярний контроль за їх здійсненням і відображенням у звітності. Контрольні функції можуть здійснюватися як зовні, так і безпосередньо силами підприємства.

Планування аудиту залежить від завдань, які потрібно вирішити у процесі проведення перевірки операцій з обліку прямих матеріальних витрат на виробництво сільськогосподарської продукції. У зв'язку з цим доцільно виділити наступні завдання їх аудиту.

На думку Ю. Тихонравової для досягнення вказаної мети необхідним є:

1. Перевірка відповідності віднесення витрат до складу витрат з виробництва продукції.
2. Аналіз синтетичного і аналітичного обліку прямих матеріальних витрат, які включаються у собівартість продукції.
3. Перевірка повноти і правильності відображення господарських операцій в бухгалтерському обліку і звітності.
4. Оцінка правильності калькулювання собівартості продукції.
5. Аналіз правильності проведення інвентаризації незавершеного виробництва і відображення в обліку її результатів [6].

Як вважає М. Білик, потрібно окреслити наступні завдання проведення аудиту витрат на виробництво сільськогосподарської продукції:

- 1) додержання підприємством визначеного П(С)БО 16 "Витрати" їх переліку при віднесенні окремих витрат до прямих матеріальних, трудових та інших, а також загальновиробничих;
- 2) правильність відображення в регістрах бухгалтерського обліку всіх видів прямих витрат на виробництво;
- 3) законність формування загальновиробничих витрат та віднесення їх на рахунки бухгалтерського обліку;

4) правильність калькуляції собівартості продукції [2, с. 6-8].

О. Кудирко і О. Боднар вважають, що при формуванні мети аудиту витрат аграрних підприємств необхідно враховувати чітко виражений характер галузі, бо кожна окремо взята галузь має свої специфічні особливості, і виробництво сільськогосподарської продукції не є винятком [3].

Таким чином, узагальнюючи вище наведені підходи щодо цілевизначення вважаємо, що при плануванні аудиторської перевірки витрат на виробництво сільськогосподарської продукції необхідно: встановити правильність документального оформлення прямих матеріальних витрат; перевірити відповідність ведення обліку фактичних прямих матеріальних витрат та подальшого їх включення до собівартості продукції; підтвердити обґрунтованість обраного методу калькулювання собівартості продукції рослинництва; перевірити правильність і обґрунтування планування розміру прямих матеріальних витрат; підтвердити законність і правильність їх відображення на рахунках бухгалтерського обліку.

Окреслення завдань перевірки дозволяє аудитору при плануванні розробити загальну стратегію, а також план і програму заходу, що передбачається провести. Розробка і затвердження програми аудиту витрат здійснюється на підставі загального плану перевірки і є детальним переліком змісту процедур доказів, необхідних для реалізації плану аудиту.

Згідно плану аудиторської перевірки витрат на виробництво сільськогосподарської продукції пропонуємо здійснювати перевірку у наступній послідовності (рис. 1).

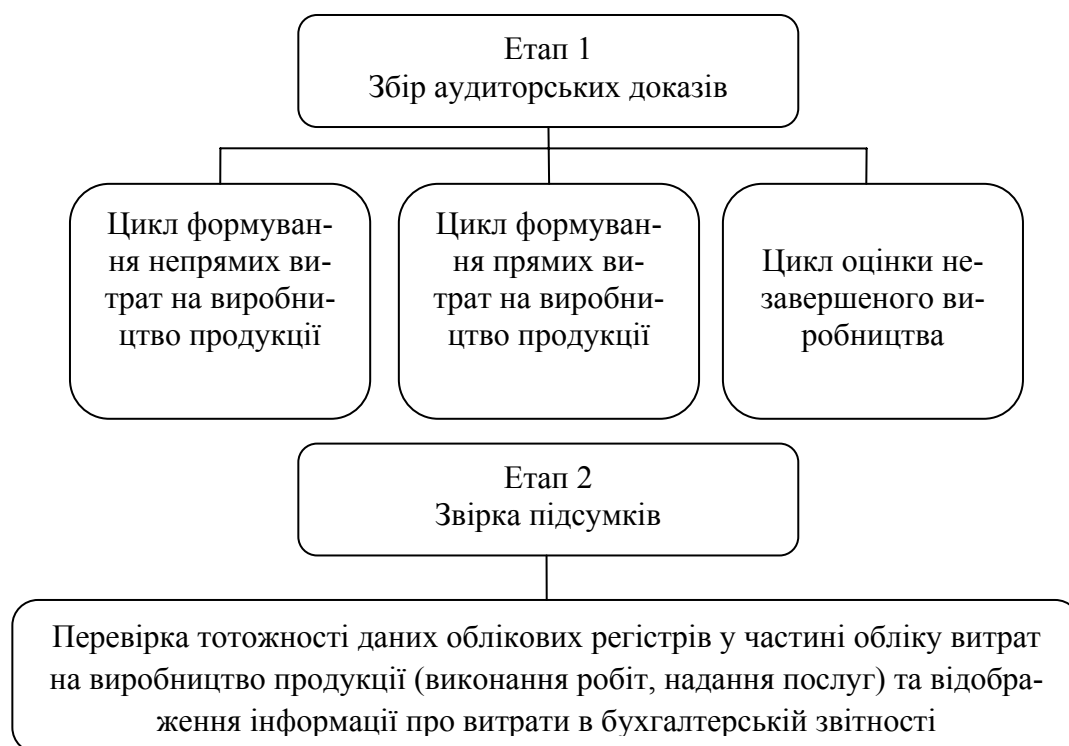

Рис. 1. Схема проведення аудит витрат на виробництво сільськогосподарської продукції

Джерело: авторська розробка

Доречним буде окреслити процедури для кожного етапу аудиту витрат:

а) аудит організації обліку витрат – логічна: перевірка доцільності; нормативно-правова: перевірка відповідності П(С)БО 9, 16 [4, 5];

б) перевірка відповідності оцінки виробничих запасів, які включені до собівартості продукції – логічна: перевірка доцільності; нормативно-правова перевірка: відповідності П(С)БО 9 [4];

г) перевірка обґрунтованості віднесення запасів до складу прямих матеріальних витрат на виробництво сільськогосподарської продукції – логічна: перевірка обґрунтованості; нормативно-правова: перевірка відповідності П(С)БО 16; поглиблена аналітична процедура: аналіз рахунків 20 “Виробничі запаси”, 23 “Виробництво” у розрізі відповідних субрахунків;

д) перевірка вірогідності списання на виробництво матеріалів – формальна: наявність правильності оформлення документів з їх списання; взаємний контроль: порівнянність документів; поглиблена аналітична процедура: взаємозв'язки між рахунками 20 “Виробничі запаси”, 22 “МШП”, 23 “Виробництво”; аналіз підсумків за місяцями; істотні відхилення від передбачених результатів;

е) перевірка якісних показників списаних на виробництво запасів — фактична перевірка: лабораторні дослідження;

ж) перевірка дотримання норм з відпуску запасів — взаємний контроль: порівнянність документів по кількісним показникам; арифметична: перевірка дотримання норм з відпуску запасів відповідно до технологічних карт;

з) перевірка обґрунтованості, доцільності та правомірності включення у витрати вартості матеріалів, оплати праці, амортизації, відрахувань на соціальні потреби, непрямих витрат і т. д.;

і) оцінка обґрунтованості методу оцінки незавершеного виробництва і готової продукції, що буде застосовано;

к) оцінка якості інвентаризації незавершеного виробництва;

л) перевірка сталості обраних в обліковій політиці схем і методів оцінки незавершеного виробництва;

м) перевірка правильності розподілу фактичної собівартості між незавершеним виробництвом і собівартістю готової продукції;

п) підтвердження первісної оцінки систем бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю;

р) звірка даних первинних документів з даними аналітичних регістрів;

с) звірка даних аналітичних і синтетичних регістрів;

т) звірка даних синтетичних регістрів з даними головної книги і обігово-сальдової відомості;

у) перевірка правильності визначення сум за статтями бухгалтерської звітності, в яких відображається інформація про витрати [7].

В процесі перевірки оборотів по субрахунках бухгалтерського обліку сільськогосподарського підприємства, шляхом аналітичних процедур, може бути отримана висока ступінь аудиторської переконаності, яка дасть перевіряючому достатні докази щодо об'єкту контролю. Аналітичне виявлення по-

тенційних ризиків допомагає визначити характер, час і глибину інших процедур аудиту витрат, при складанні програми аудиту [8, с. 24-25].

Висновки. Необхідно зазначити, що організація аудиту витрат на виробництво сільськогосподарської продукції, спрямована не тільки на задоволення інформаційних потреб управлінського персоналу і власників підприємства та прийняття відповідних рішень, але й для підвищення ефективності господарської діяльності суб'єкта господарювання як загалом, так і окремих його структурних підрозділів. Контроль витрат спрямований на надання керівництву рекомендацій щодо оптимального і раціональнішого використання ресурсів і ефективного досягнення поставленої мети та завдань. Організація планування аудиту, послідовність здійснення і виваженість процедур, сприяють формуванню незалежної оцінки системи управління витратами та обґрунтуванню пропозицій, напрямків щодо оптимізації витрат сільськогосподарського підприємства.

Список використаних джерел:

1. Білик М. Д. Організація і методика аудиту сільськогосподарських підприємств : [підруч.] / М. Д. Білик. – К. : КНЕУ, 2003. – 628 с.
2. Власюк Г. В. Особливості аудиту витрат виробництва та собівартості продукції / Г. В. Власюк // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 12. – С. 6-8.
3. Кудирко О. Особливості аудиту собівартості сільськогосподарської продукції / О. Кудирко, О. Боднар // Вісник Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/19_AND_2013/Economics/7_142333.doc.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 “Запаси” : Положення від 20.10.1999 р. № 246. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 “Витрати” : наказ Міністерства Фінансів України за станом на 31.12.1999 № 318. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
6. Тіхонравова Ю. В. Особливості проведення аудиту прямих матеріальних затрат на виноробних підприємствах / Ю. В. Тіхонравова // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. – Умань : 2013. – 292 с.
7. Тютюнник В. Аудит витрат на виробництво продукції : [Електронний ресурс] / В. Тютюнник. – Режим доступу : http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/272?view=material.
8. Швед І. М. Аудит собівартості продукції / І. М. Швед // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 6. – С. 24-25.

Рецензент – д.е.н., професор Плаксієнко В.Я.

УДК 631.162.009.12

ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЇХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

*Ксьонжик І.В., к.е.н., доцент; Шевчук М., магістрант
Миколаївський національний аграрний університет*

У статті проаналізовано підходи до визначення сутності понять “фінансовий результат” і “прибуток”. Охарактеризовано роль прибутку не тільки як економічної категорії, а й суттєвого чинника розвитку суб'єкта господарювання. Досліджено характер

зв'язку між рівнем фінансових результатів діяльності сільськогосподарського товаровиробника та його конкурентною позицією на внутрішньому і зовнішньому ринках. Викладено концептуальні положення необхідності підвищення конкурентоспроможності АПК України; розглянуто основні шляхи її підвищення в умовах глобалізації.

The paper explores approaches to determining the nature of concepts "financial performance" and "profit". Characterized the role of profit not only as an economic category, but also a significant factor in the development of the entity. Investigated the relationship between the level of financial performance of agricultural producers and their competitive position in domestic and foreign markets. The conceptual position of having to increase the competitiveness of agriculture of Ukraine; the basic ways of increasing globalization.

Постановка проблеми. Функціонування аграрних підприємств в умовах ринкової економіки, незалежно від галузевої належності та форми власності, визначається здатністю забезпечувати достатній рівень прибутковості діяльності. Прибуток – це абсолютний показник, що відображає позитивний фінансовий результат діяльності підприємства у вигляді перевищення суми доходів над сумою витрат, понесених для отримання цих доходів. Відносні критерії оцінювання ефективності – це показники рентабельності, що характеризують рівень прибутковості вкладеного капіталу в цілому та його видів, здійснених витрат або отриманого доходу [2, с. 254-258].

Проте, діяльність сільськогосподарських підприємств може бути і збитковою, що означає втрату фінансових ресурсів. Якщо збитки носять регулярний характер, то, з часом, будуть витрачені усі фінансові ресурси і підприємство збанкрутує. Тож, фінансовим результатом діяльності суб'єкта господарювання може бути як прибуток, так і збиток.

Таким чином, актуальність дослідження полягає у тому, що у ринкових умовах прибуток є однією із найважливіших економічних категорій. Він забезпечує розширене відтворення на засадах самофінансування; підвищує конкурентоспроможність підприємства; сприяє розвитку матеріальної бази, науково-технічного прогресу, усіх форм інвестування; є основною стратегічною метою і умовою функціонування сільськогосподарських виробників; джерелом сплати податків; забезпечує об'єднання інтересів держави, підприємства, працівників, власників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування фінансових результатів широко досліджуються вченими-економістами, серед яких варто виділити праці Н. Пігуль, Н. Кальмука, С. Дуди, Р. Скалюк, О. Ширягіної, Г. Жилякової, Ю. Темчишиної, Л. Чалапко та багато інших. Так, Р. Скалюк [5, с. 86-93] вивчає теоретичні аспекти формування фінансових результатів. Науковці Н. Кальмук і С. Дуда приділяють значну увагу у своїх дослідженнях питанням управління прибутком, завданням, які ставляться при цьому, а також чинникам впливу на фінансово-економічні результати та планування прибутку [2, с. 254-258]. Г. Жилякова здійснює вивчення стратегій управління прибутком сільськогосподарського підприємства [1].

Разом з тим, специфіка обліку фінансових результатів у сільськогосподарських підприємствах досліджена недостатньо.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування характеру зв'язку

між станом фінансових результатів аграрного товаровиробника і його конкурентоспроможною позицією на ринках збуту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток підприємництва вимагає від суб'єктів господарювання раціонального використання фінансових ресурсів, для досягнення максимального ефекту і реалізації поставлених завдань. Особливе місце при цьому займає питання формування фінансових результатів, оскільки від його вирішення залежить діяльність підприємства у майбутньому.

Фінансово-економічний результат є складною категорією, оскільки включає в себе поняття як прибутку, що є позитивним результатом, так і збитку, який є наслідком неефективної господарської діяльності сільськогосподарського підприємства.

Фінансові результати діяльності суб'єкта господарювання визначають економічну доцільність такої діяльності. Основними завданнями фінансової діяльності є: вибір оптимальних форм фінансування, структури капіталу сільськогосподарського підприємства і напрямків його використання з метою забезпечення стабільно високої прибутковості; балансування в часі надходжень і витрат платіжних засобів; підтримання належної ліквідності та своєчасності розрахунків.

Поняття прибутку почало формуватися з виникненням товарно-грошових відносин, становленням приватної власності та розвитком підприємництва. Спочатку прибуток прирівнювали до валового доходу від капіталу, праці чи землі. К. Маркс визначав прибуток як перетворену форму додаткової вартості, результат відношення між необхідним і додатковим робочим часом. Один з найвідоміших економістів ХХ століття Дж. М. Кейнс досліджував прибуток у системі макроекономічних показників, що регулюють економіку країни за допомогою ефективного попиту [5, с. 86-93].

Залежно від формування і розподілу відокремлюють кілька видів прибутку. Насамперед розрізняють загальний прибуток і прибуток після оподаткування. Загальний прибуток – це весь прибуток сільськогосподарського підприємства, одержаний від усіх видів діяльності, до його оподаткування та розподілу. Такий прибуток інакше називають балансовим. Прибуток після оподаткування, тобто прибуток, що реально поступає у розпорядження підприємства, має поширену у вітчизняній літературі та практиці назву – чистий прибуток [2, с. 254-258].

У зарубіжній економічній теорії та підприємстві загальноживаними є поняття валового, маржинального і операційного прибутку.

Валовий прибуток – це різниця між виручкою і виробничими витратами (собівартістю продукції, визначеною калькулюванням за неповними витратами). Це поняття включає власне прибуток і, так звані, невиробничі (адміністративні, комерційні) витрати.

Операційний прибуток дорівнює валовому прибутку за мінусом невиробничих витрат.

Маржинальний прибуток характеризує обсяг виручки від продажу продукції за мінусом змінних витрат. Він включає прибуток і постійні витрати.

Отже, такий прибуток за величиною збігатиметься з валовим прибутком, коли калькулювання здійснюватиметься лише за змінними витратами [4, с. 125-132].

Прибуток сільськогосподарського підприємства формується за рахунок таких джерел: продаж (реалізація) продукції (послуг); продаж іншого майна; позареалізаційні операції. Прибуток від продажу продукції (виконання робіт, надання послуг) є основним складником загального прибутку. Це прибуток від операційної діяльності, яка відображає мету і профіль підприємства.

У фінансовій політиці суб'єкта аграрного господарства важливе місце займає розподіл і використання прибутку, що отримуються, як основного джерела фінансування інвестиційних потреб і задоволення економічних інтересів власників (інвесторів).

Фінансово-економічний стан сільськогосподарського підприємства характеризується ступенем його прибутковості та оборотності капіталу, фінансової стійкості і динаміки структури джерел фінансування, здатності розраховуватися за борговими зобов'язаннями.

Правильна оцінка фінансових результатів діяльності та фінансово-економічного стану сільськогосподарського підприємства за сучасних умов господарювання потрібна як для його керівництва і власників, так і для інвесторів, партнерів, кредиторів, державних органів. Фінансово-економічний стан цікавить і його конкурентів, але вже в іншому аспекті – негативному; вони зацікавлені в ослабленні позицій конкурентів на ринку. Для оцінки фінансово-економічного стану сільськогосподарського підприємства необхідна відповідна інформаційна база. Такою можуть бути звіт про фінансові результати діяльності, звіт про фінансово-майновий стан і баланс [2, с. 254-258].

В умовах ринкової економіки сільськогосподарське підприємство здійснює свою виробничо-торгівельну діяльність самостійно, але конкуренція змушує продавця (виробника) враховувати інтереси і запити споживача і виробляти ту продукцію, яка необхідна покупцеві. Підприємство, що не враховує у своїй діяльності цих умов, стає банкрутом, а відтак не може оплатити вартість товару, робіт і послуг, розраховуватися з бюджетом за обов'язковими платежами і відрахуваннями, якщо такі зобов'язання перевищують вартість його майна. Отже, щоб уникнути такої ситуації, сільськогосподарське підприємство мусить постійно стежити за тенденціями на ринку та забезпечити високу конкурентоздатність своєї продукції, особливо в умовах набуття Україною членства у Європейському Союзі.

Конкурентоспроможність товару є показником, який залежить від багатьох чинників, що за ступенем і напрямком впливу не є однорідними. Серед таких чинників важливе місце займає собівартість. Як зазначає у своїх дослідженнях С.Г. Мороз [3, с. 24], «собівартість, будучи важливою економічною категорією, одночасно виступає в якості одного із провідних показників рівня формування конкурентоспроможності продукції». Також, автор додає, що собівартість продукції є основою такого важливого, при оцінці конкурентоспроможності показника, як окупність.

Одним з інструментів з'ясування конкурентоздатності є аналіз фінан-

сового стану сільськогосподарського підприємства, або фінансовий аналіз, як виражається у дослідженні прибутковості.

Прибутковість сільськогосподарського підприємства вимірюється двома показниками – прибутком і рентабельністю. Прибуток виражає абсолютний ефект без урахування використаних ресурсів. Тому для аналізу його доповнюють показником рентабельності. Рентабельність – це відносний показник ефективності роботи сільськогосподарського підприємства, який у загальній формі обчислюється як відношення прибутку до витрат (ресурсів) [6, с. 324].

Зі вступом України в Світову організацію торгівлі була задекларована наявність досконалої конкуренції на вітчизняних аграрних ринках, що значно обмежило можливості для державного протекціонізму національних сільгосптоваровиробників. У результаті цього переважна більшість сільгосппідприємств України виявилися неконкурентоспроможними, а через невідповідність національних стандартів якості сільськогосподарської продукції європейським, вони де-факто були усунені від участі в торгах на ринках аграрної продукції інших країн світу [7, с. 56-59].

Велике значення у розвинених країнах приділяється і питанням регулювання розподілу прибутку між галузями народного господарства. Приміром, за японською моделлю ринкової економіки розподіл прибутку є наступним: банки мають менше 1 % прибутку промисловості і сільськогосподарських виробників; комерційні структури – близько 4 %; виробники – 92-95 %, з них 70-85 % направляється на стимулювання процесів розширеного відтворення. Подібна картина характерна і для більшості розвинених країн світу. У той же час в Україні за період реформування економіки в напрямі ринкових відносин спостерігається протилежна ситуація, що стосується державного регулювання ринкових механізмів. У період з 2010 по 2012 рр. прибуток банків і комерційних структур з 36,5 % збільшилася до 90 %, сільське господарство і промисловість мали лише 12-15 % прибутку. За таких умов трудомістким галузям з тривалим терміном оборотності обігових коштів, як сільське господарство, неможливо здійснювати ефективний розвиток. Таким чином, показник норми прибутковості (повинен щорічно встановлюватися і прийматися за основу в системі регулювання цін [8].

Базисом у подоланні таких проблем з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду є наступне:

1. Гармонізація вітчизняних стандартів на сільськогосподарську продукцію згідно стандартів ЄС.

2. Збільшення експортного потенціалу вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції через: сприяння розробці та впровадженню систем менеджменту якості; поліпшення репутації України на міжнародному ринку продовольства як країни-виробника екологічно чистих і безпечних продуктів; співпраця з міжнародними фондовими біржами; організація міжнародних виставок, ярмарків, семінарів в Україні та сприяння участі вітчизняних суб'єктів господарювання у таких заходах за кордоном; збільшення обсягів державного фінансування наукових розробок у сфері біотехнологій, генетики, селекції, племінної діяльності, з метою поліпшення вхідних чинників забезпе-

чення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції.

3. Балансування сучасної інфраструктури аграрного ринку.

4. Посилення кооперації господарств населення виробників сільськогосподарської продукції.

5. Встановлення співпраці між виробниками сільськогосподарської продукції та дослідними установами.

6. Використання позитивного досвіду країн ЄС у регулюванні ринку аграрної продукції в напрямку зміцнення конкурентоспроможності АПК [9].

Як показує досвід європейських країн, застосування запропонованих заходів як на локальному, так на регіональному і загальнодержавному рівнях має підвищити рівень конкурентоспроможності продукції АПК і забезпечити їй належне місце в ієрархії споживчих продуктів на європейському продовольчому ринку. Це, безперечно, підвищить рейтинг вітчизняного АПК і України в цілому серед провідних європейських країн. В іншому випадку українські сільськогосподарські підприємства не зможуть конкурувати на світових ринках сільськогосподарської продукції.

Висновки. Здійснення підприємницької діяльності в аграрному секторі вимагає раціональних і економічно-обґрунтованих управлінських дій, які б забезпечили стабільний розвиток сьогодні і прогресивне господарювання у майбутньому. Одним з елементів сучасного управління сільськогосподарським підприємством є відповідне формування його фінансово-економічних результатів, які характеризуються кількісними показниками прибутку і збитку.

Для підвищення ефективності діяльності сільськогосподарського підприємства важливими є напрями удосконалення управління конкурентоспроможністю у розрізі внутрішнього і зовнішнього економічного механізму функціонування, а також підвищення якості продукції, що пов'язано із суворістю європейських стандартів.

Список використаних джерел:

1. Жиликова Г. С. Вибір оптимальної стратегії управління прибутком підприємства : [Електронний ресурс] / Г. С. Жиликова. Режим доступу : <http://www.nbuiv.gov.ua>

2. Кальмук Н. В. Управління прибутком підприємства в сучасних умовах / Н. В. Кальмук, С. Т. Дуда // Науковий вісник. – 2005. – Вип. 15.5. – С. 254-258.

3. Мороз С. Г. Місце собівартості у формуванні конкурентоспроможності продукції тваринництва / С. Г. Мороз // Вісник Харківського НАУ ім. В.В. Докучаєва, Серія “Економічні науки” 2010. – № 11. – С. 24.

4. Пігуль Н. Г. Управління прибутком підприємства / Н. Г. Пігуль // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2010. – № 28. – С. 125-132.

5. Скалюк Р. В. Економічний механізм управління фінансовими результатами промислових підприємств: теоретичні основи забезпечення функціонування / Р. В. Скалюк // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – № 2 (24). – С. 86-93.

6. Семенов Г. А. Економіка підприємства : [навчальний посібник] / Г. А. Семенов. М-во освіти і науки України, ГУ “ЗІДМУ”. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 324 с.

7. Ульяновченко А. В. Повышение конкурентоспособности аграрного сектора экономики Украины на кластерных основах / А. В. Ульяновченко // Вестник аграрной науки. – 2010. – №10. – С. 56-59.

8. Агропромисловий комплекс України: стан та перспективи розвитку – Інформаційно аналітичний збірник (випуск 5) – К. АЕН УААН – 2009 р.

9. Бидик А.Г Підвищення конкурентноспроможності виробництва в АПК: дис.екон.наук: 08.07.04 / Бидик А.Г. – Тернопіль : Тернопільська академія народного господарства, 2004. – 170 с.

Рецензент – к.е.н., доцент Зоря О.П.

УДК 330.341.1:338.43

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ

Круковська О.В., к.е.н.

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Досліджено сучасний стан організації інноваційної діяльності та етапи її інституціоналізації в ринковій економіці. Надана оцінка інституціональних засад розбудови інновацій в економічних системах, у т. ч. в аграрній сфері економіки країни. Висвітлені проблеми інститутів інноваційної діяльності та їх вплив на інноваційний процес в аграрній сфері економіки. Визначений методологічний підхід та чинники конкурентноспроможності функціонування аграрної сфери вітчизняної економіки як інноваційна діяльність.

The current state of innovation and stages of institutionalization of the market economy. Assesses the institutional foundations of innovation in the development of economic systems, including in the agricultural sector of the economy. These types of problems Institutes of innovation and their impact on the innovation process in the agricultural sector of the economy. Designated methodological approach and competitiveness factors functioning agrarian sector of the national economy as innovation.

Постановка проблеми. Розвиток сучасного суспільства і забезпечення конкурентності господарських систем демонструють безапеляційну залежність від інновацій. Інноваційна діяльність як процес, базисний чинник ефективності економічних агентів й ринкового механізму є першопричина успіху у формуванні інститутів постіндустріального суспільства. Особливо значимим цей фактор слід вважати для соціально-економічних систем, які знаходяться на етапі продовження інституціоналізації до ринку. Реальним прикладом такого стану слід вважати аграрний сектор економіки України, який потребує інноваційної організації для підвищення конкурентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Піднята проблема не є поза увагою науки, а ґрунтовно досліджується, проте, застосований нами міждисциплінарний підхід дозволить забезпечити системність й удосконалення методології наукового пошуку. Пропонуємо квінсистенцію думок й напрацювань, теоретичних обґрунтувань концептуальної оцінки процесів інституціоналізації інноваційної діяльності в аграрному секторі. Вітчизняна інституціональна парадигма формується під впливом фундаментальних і прикладних досліджень М. Туган-Барановського, Р. Капелюшнікова, А. Чухна, В. Гейця, А. Гриценка, Т. Гайдая, В. Якубенка, В. Тамбовцева, В.Радаєва, С. Кірдіної, А. Шастітко, В. Вольчика, П. Саблука, В. Юрчишина, М. Маліка, С. Кваші, В. Месель-Веселяка, М. Дем'яненка, О.Шпичака, В. Зіновчука, Т. Ос-

ташко, М. Латиніна, О. Мороз, М. Йохна, М. Корецького, А.Мазура, Ю. Лопатинського та ін.

Інноваційна діяльність як процес і як інститут виступає обов'язковою умовою процесу у задоволенні потреб. Результатом інноваційної діяльності є створення інноваційної економіки, побудованої на знаннях і комерціалізації науки. Погоджуємося з думкою О.Ю. Мамедова [1], що інноваційна економіка має іншу будову й інші фактори розвитку, зокрема інститут громадянського суспільства, конкуренції, лібералізму [1]. Інститут інноваційної діяльності функціональний лише за умови об'єктивності стимулів з боку держави, ринку й суспільства. Ця діяльність приносить результат за відповідних інституціональних умов, а системо-утворюючим фактором даного процесу є наука. Інновації затримуються й можуть зароджуватися лише в інноваційно-організованій економіці, їх «батьком» є високотехнологічне виробництво, а «матір'ю» – інноваційно-організована економіка [1].

Таким чином, інноваційна діяльність у своїй основі залежить від цих двох факторів, хоча ми надаємо перевагу інституційному забезпеченню. В основі створення й розвитку інститутів інноваційної діяльності – підприємницька активність індивіда. Російські дослідники Є.В. Попов і М.В. Власов виділили інституціональні аспекти піднятого питання, виходячи з сутності підприємства як генератора та інкубатора інститутів виробництва нових знань [2]. Це витікає із можливостей і пріоритетів діяльності підприємства у ринкових умовах, які передбачають обов'язковість накопичення нових знань.

Постановка завдання. Метою даної статті є оцінка інституціональних засад розбудови інновацій в економічних системах, у т. ч. в аграрній. Така постановка проблеми дає нам можливість розкрити теоретико-методичні засади організації інноваційної діяльності та етапи інституціоналізації до ринку. З іншого боку, формування конкурентоспроможності у розвитку економіки залежить від інституціональних умов створення й впровадження інновацій. Пропонований ракурс розгляду піднятої проблеми цілком узгоджується з позиціями методології інституціоналізму як одного з передових концептуальних підходів до розуміння процесів, які відбуваються у ринковій економічній системі. Інституціональна концепція дозволяє пояснити процеси еволюційних змін у транзитивних економіках. Саме тому вважаємо її прийнятною як методологічний підхід до розгляду такого важливого аспекту організації функціонування аграрної сфери вітчизняної економіки як інноваційна діяльність. Акцент у розкритті питання зробимо на теоретичних положеннях, тому необхідно визначитися щодо сутності базових категорій і понять.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток аграрного виробництва в сучасних ринкових умовах повинен ґрунтуватися в основному на досягненнях науково-технічного прогресу, визначальна роль у якому належить розвитку науки та прискоренню інноваційної діяльності. Економічна сутність інновацій полягає в перетворенні потенційного науково-технічного прогресу в реальний, що втілюється в нових продуктах і технологіях. Зарубіжні фахівці [1, с. 5-6] вважають, що найбільш точне визначення інноваціям дає Центр інновацій компанії Cap Gemini Ernst and Young (Великобританія, Лондон), який ви-

значає це явище як «реалізацію вартості нового вирішення певної проблеми, що змінює правила гри». Таким чином, інновація – це інвестиція в новацію, матеріалізований результат, отриманий від вкладення капіталу в нову техніку або технологію, в нові форми організації праці, виробництва, обслуговування, виробництва та управління. Водночас інновація – комплексний процес створення, розповсюдження та використання інтелектуального товару, тобто інновацію можна також назвати інноваційним продуктом.

Ширше тлумачення терміну «інновація» дає Оксфордський тлумачний словник: «...будь-який новий підхід до конструювання, виробництва чи збуту товару, в результаті чого інноватор або його компанія отримують перевагу перед конкурентами. Використовуючи патенти, інноватор, який досягнув успіху, може забезпечити собі тимчасову монополію, хоча з часом конкуренти знайдуть шляхи виходу на вигідний ринок. Деякі компанії починають випуск нової продукції, орієнтованої на сформований попит, інші розробляють технологічні нововведення, які створюють нові ринки». Поняття «інновація» має ще такі значення: вкладення засобів в економіку, яка забезпечує зміну поколінь техніки та технології; нова техніка, технологія, яка є результатом досягнень НТП; розробка, синтез нових ідей створення нових теорій і моделей, впровадження їх у життя; політичні програми, які мають індивідуальний, неповторний характер.

Згідно Закону України «Про інноваційну діяльність», інновації - це новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери. Таким чином, під категорію «інновація» в ЗУ «Про інноваційну діяльність» підпадають і інновації в сфері послуг. Крім того, в ст. 4 ЗУ «Про інноваційну діяльність» визначено перелік об'єктів інноваційної діяльності. Об'єктами інноваційної діяльності є:

- інноваційні програми і проекти;
- нові знання та інтелектуальні продукти;
- виробниче обладнання та процеси;
- інфраструктура виробництва і підприємництва;
- сировинні ресурси, засоби їх видобування і переробки;
- товарна продукція;

механізми формування споживчого ринку і збуту товарної продукції.

Ефективність інноваційної діяльності та її інститутів забезпечується лише при умові конструктивного підходу до функціонування приватної власності; налагодження взаємодії бізнесу, держави й суспільства в механізмі регулювання; підвищення якості правових інститутів; забезпечення високого рівня людського капіталу, а в кінцевому випадку власне створення інноваційної економіки. Тому на передній план виходить інституціональна модернізація економіки, у даному конкретному випадку – аграрної, здійснюється реформуванням системи інститутів і відносин, яке може здійснюватись як «зверху», так і «знизу».

Модернізація зверху передбачає пропонування державою та створення її інститутами, механізмів й інструментів реалізації, підтримки проектів інноваційної діяльності. Держава здійснює цілеспрямовану політику підтримки інституціональних умов для формування – розвитку інноваційно спрямованої моделі економіки. Модернізація «знизу» - поступова еволюція економічних відносин відповідно до мотивації безпосередніх їх учасників. У кожному з випадків створюються відповідні інститути інноваційної діяльності. Знову ж таки зазначимо, що головним інститутом інноваційної діяльності в ринковій економіці являється підприємство (фірма), адже акумулює можливості і мотивації створення інновацій. Цей інститут здійснює трансформації ресурсів у продукт, але прагне здійснювати їх з найменшими затратами, тобто запрограмований на інновації.

Функціонування господарських структур проходить за певного господарського порядку і на базі відповідних інституціональних умов. Інститути інноваційної діяльності створюють сприятливі умови перерозподілу і ефективного використання ресурсів, капіталу, праці в економіці, забезпечуючи якісно новий рівень розвитку суспільства й конкурентоспроможності економіки. Інноваційна діяльність, здійснювана в ринковій економіці є запорукою прогресу, тому ринок як визначне надбання інноваційно-спрямованих суспільних формаций дає можливість людству розвиватися, зосереджуючи акценти на ефективність суспільного буття в усіх його проявах передусім економічних [3].

Розглядаючи інститути інноваційної діяльності як базові чинники конкурентоспроможності слід наголосити на тому, що створення дієвих й прийнятних для суспільства інституціональних утворень є запорукою формування постіндустріальної економіки. Інституціональні умови є базисним чинником інтелектуалізації суспільно-економічних процесів. Інститути модифікують забезпечують активізацію у тому числі й інноваційних процесів, особливо в умовах сприятливого конкурентного ринку. У постіндустріальному суспільстві (економіці) інститути сформовані таким чином, що забезпечують всебічне накопичення і розвиток знань, а головною продуктивною силою стає інтелект, інформація. Саме ці чинники є рушіями розвитку масштабного інноваційного процесу в усіх галузях і сферах життєдіяльності людини.

Вивчаючи проблему інститутів інноваційної діяльності зазначимо, що саме вони формують мотиваційне поле розвитку забезпечуючи як обмеження так і можливості для економічних аспектів – суб'єктів інноваційного процесу. Зазначений висновок впливає з того, що інститути як консолідована сукупність правил, норм, традицій, які вважаємо інституціями, знаходяться у постійному динамічному розвитку. Він полягає у модифікації базисних і похідних інститутів до умов функціонування суспільно економічних процесів. Особливо даний аспект простежується у трансформаційних суспільствах. Інститути інноваційної діяльності утворюють середовище інституціональних умов, які структурують відносини учасників даного процесу на всіх етапах його проходження.

Вплив інститутів на інноваційний процес, до яких ми відносимо базисні і похідні або політичні, соціальні, економічні, полягає у розбудові держа-

вної карти здійснення інноваційної діяльності зацікавленими економічними суб'єктами, а також державного регулювання. Інноваційні процеси в економіці як і будь-які, підпадають під вплив інститутів, які продукують умови реалізації інновацій. Ці умови є детермінантами поведінки учасників ринку у сфері розвитку знань, їх капіталізації, а головне – створення й впровадження інновацій. Такими умовами слід вважати можливості, обмеження, правила, права, обов'язки, ролі, традиції.

Інституціональне забезпечення формує середовище, у якому з реалізуються дії зацікавлених суб'єктів. Проте, у цьому середовищі постійно відбуваються перетворення, тобто модернізаційні, структурні, організаційні зміни. Вони формують характер реалізації прав власності, конкурентні аспекти підприємництва, функціонування праці, управління. Таким чином, концепція розуміння теоретичних аспектів піднятої проблеми полягає в тому, що інституціональне забезпечення інноваційного процесу формує інституціональні умови, які у свою чергу надають цьому аспекту функціонування суспільно-економічної формації певної передбачуваності, впорядкованості, організованості.

Інститути, формуючи систему інновацій у розвитку суспільства, складають діалектичну єдність факторів, організацій, процесів, результатів як об'єктивного так і суб'єктивного характеру. Вони, у свою чергу, закріплені формально у нормативних актах і угодах, а також неформально в ментальних, поведінкових нормах. Наведені інституціональні утворення забезпечують функціональність інноваційного процесу на відповідному рівні, виступаючи стимулами або анти стимулами. Розглядаючи підняту проблему, зазначимо, що трансформаційні економіки, до яких належить й вітчизняна, по різному характеризуються з позиції інституційних змін. Проте вони однаково вважаються інституціонально нестабільними, особливо у випадку відсутності в них усвідомленого суспільством базису інституціоналізації трансплантованих інститутів. Саме таким ми вважаємо інноваційну діяльність в умовах конкурентного ринку.

Тобто, слід зазначити, що відсутність протягом тривалого періоду української дійсності традицій інноваційного процесу переслідує необхідність запозиціонування необхідних інституційних норм. Тому відбувається інституціональне реформування системи накопичення, поширення знань, перетворення їх на інноваційний продукт, а головне – інтелектуальний капітал і навпаки. Інституціональні зміни відбуваються повільно, але супроводжуються появою нових економічних агентів, які зацікавлені у розвитку інновацій – цього вимагає ринкова економіка. Проходить інституціональне закріплення зв'язків, які забезпечують взаємодію відповідних акторів, організацій, структур з метою отримання бажаних для суспільства результатів. Саме в означеному аспекті стану знаходиться інституціональне забезпечення інноваційних процесів у перехідних, трансформаційних економіках.

Розкриваючи теоретичні і методологічні засади інституціонального забезпечення інноваційних процесів в економіці звертаємо увагу на інститут інтелектуального підприємництва як систему нагромадження знань з пода-

льшим їх використанням у створенні інновацій. Інститут інтелектуального підприємництва слід віднести до інноваційної інфраструктури ринку, яка забезпечує акумулювання-розподіл науково-технологічного потенціалу і залучення в економіку інноваційно-орієнтованих інвестицій. Існування зазначеного інституту є неодмінною ознакою постіндустріального суспільства, прогресивного в аспекті інституціонального забезпечення інноваційних процесів економіці.

Об'єктивна реальність розвитку прогресивних економічних формацій підтверджує те, що процеси у розвитку людства є неодмінним шляхом прогресу. Результатом реалізації мотивів задоволення потреб є формування відповідних моделей інституціональних систем економічного розвитку, для яких характерне поєднання різних видів ресурсів й технологічних укладів. Однією із таких моделей інституціональних систем є постіндустріальне суспільство, базисом функціонування якого вважається постіндустріальна економіка. Зазначена модель, безперечно, є інноваційною за своїм змістом, адже в основу її розвитку покладено інтелектуальний капітал, тобто інформація і знання. Цей тип економіки найбільш прогресивний в аспекті наявності можливостей модернізації інституцій та стимулів в рамках всезагального соціально-економічного процесу. Причина полягає у переважанні значимості знань над капіталом, який відходить на другий план. Економіка і окремі її сфери як й інноваційна діяльність, потребує відповідного інституційного забезпечення.

Зосереджуючи увагу на нормативних актах, які регламентують інноваційну діяльність, висловлюємо думку про те, що вони в окремих положеннях виявилися дисфункціональними. Таким чином, інституційно-правове поле не забезпечує активізації створення відповідних економічних механізмів у сфері інновацій. Недостатня ефективність правових інститутів зумовлена проблемою їх адекватності інституціональним умовам функціонування економіки, ментальністю нації. Інституціональні умови інноваційної діяльності, створені існуючим інституційним забезпеченням, є головною передумовою у формуванні постіндустріальної економіки в Україні. Теорія постіндустріальної моделі економіки передбачає необхідність розбудови економіки знань заснованої на розвитку модельного та інституціонального капіталу, інновацій, інфраструктури, соціалізації працівників, сприятливих інституціональних умовах взаємодії цих факторів. Перетворення вітчизняної економіки на постіндустріальну неможливе без якісного перетворення інститутів суспільства і державного менеджменту. Лише у випадку збалансованої взаємодії щодо задоволення інтересів ринкових агентів загальний економічний і соціальний ефект буде на рівні бажаному для суспільства.

Висновки. Інституціональні аспекти інноваційної діяльності в економіці України характеризують існуючу модель розвитку ринкового механізму як інституційно неефективну. Така неефективність полягає у консервуванні інститутів минулої української дійсності на кшталт невизнання землі капіталом, незавершеності інституціоналізації приватної власності до ринкових умов, що у свою чергу стримує капіталізацію знань, справляє демотивуючий

вплив на учасників інноваційного процесу, продукуючи кризові явища. Особливо це стосується аграрної сфери як найбільш консервативного сегменту економіки. Дослідження і практичні умови показують, що інституціональна система економіки в Україні є незбалансованою, що проявляється як на рівні базисних (власність, влада, управління, праця), так і похідних інститутів (ціна, конкуренція, підприємництво, регулювання). Проблеми економіки доповнюються проблемами адаптації суспільних і недоформованістю правових інститутів, що разом зі станом науки, освіти, деградацією продуктивних та виробничих відносин роблять інноваційну модель постіндустріального типу поки що недосяжною для України.

Список використаних джерел:

1. Мамедов О.Ю. Тайна инновационной экономики – в ее инновационной организации! //О.Ю. Мамедов / Экономический вестник Ростовского государственного университета, 2009. –Т.7, №2. – с. 5-8.

2. Саблук П. Т. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект : монографія / П. Т Саблук. ; ННЦ Ін-т аграр. економіки. - К. : ННЦ ІАЕ, 2010. – С. 140-155:

3. Попов Є.В. Институциональный анализ процессов производства новых знаний [Электронный ресурс] / Є.В.Попов, М.В.Власов – Режим доступа: <http://www.ecsocman.edu.ru>

4. Шпикуляк О.Г. Институціональне забезпечення розвитку та регулювання аграрного ринку: аналітична оцінка / О.Г. Шпикуляк. – Економіка АПК, 2010, №4. – С. 150-157.

Рецензент – д.е.н., професор Махмудов Х. З.

УДК 636.4

ВПЛИВ ЯКОСТІ МАТОЧНОГО ГУРТУ ТА ОПЕРАТИВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ КОРМІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА СВИНИНИ

Лоза А.А., аспірант

Полтавська державна аграрна академія

Описано спрощений прискорений метод оцінки технологічно-економічних показників виробництва свинини на фермах промислового типу в системі ринкових відносин.

This article describes a simplified method of accelerated evaluation of technological and economic parameters of pig production on industrial farms in a system of market relations.

Постановка проблеми. Проблема забезпечення населення в продуктах харчування неможливо вирішити без інтенсивного розвитку галузі тваринництва і в першу чергу свинарства, що, в свою чергу, обумовлюється його біологічними особливостями.

Свинарство, як український бренд, на жаль переживає зараз не кращі часи. Навіть в радянський період при екстенсивних технологіях виробництва в деякі роки вирощування свинини в живій вазі досягало на душу населення науково обґрунтованих норм – 30-31 кг, в той час, як тепер – десь біля 13 кг, або в 2,5 разу менше, тобто напрошується висновок про гостру необхідність відновлення галузі до науково обґрунтованих норм, а на перспективу – і до

виходу на світовий ринок з його жорсткою конкуренцією. Але конкурентно-спроможну продукцію можуть виробляти тільки високорентабельні підприємства, які озброєні новітніми технологіями з використанням останніх досягнень науки і техніки на чолі з професійними кадрами: без глибоких знань галузі, без глибокої і всебічної оцінки її економічного стану, без постійного щоденного контролю і аналізу показників годі й говорити про успіх.

В зв'язку з цим виникає необхідність створення найбільш швидких і раціональних способів визначення шляхів рентабельного ведення свинарства. Для таких цілей вже є й надалі створюються все нові й нові програми і програмні забезпечення, які дають змогу прогнозувати перспективу розвитку галузі, але всі вони (або майже всі) страждають одним, на наш погляд, недоліком: динамічним рядом в них є тільки поголів'я. Всі інші ознаки не беруться до уваги, що суттєво знижує, а то й повністю нівелює їх цінність. Крім того, вони майже недоступні для широкого кола фахівців-технологів і економістів. В останній час цей недолік спробувала ліквідувати група вчених Українського науково-дослідного інституту продуктивності агропромислового комплексу, розробивши «Методику автоматизованого нормування витрат ресурсів у тваринництві на прикладі свинарства» [4] з методичним програмним забезпеченням Reg Mod [1], де враховуються майже всі виробничі показники, але до практичного втілення цієї методики справа поки що не дійшла.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню ефективності промислового виробництва свинини присвячені роботи О.М. Собоного, М.А. Босого, В.О. Борисенка, Д.А. Жевняка та багатьох інших. Але рівень розробки проблеми впливу на виробничу ефективність кнурів та маток залишається недостатнім в сучасних умовах господарювання і потребує додаткових досліджень і доповнень.

Постановка завдання. Метою публікації є визначення специфіки впливу кнурів та маток на ефективність виробництва свинини та пошук можливостей оперативного контролю використання кормів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Матеріалом досліджень є інформативні матеріали, які нам надали деякі спеціалізовані господарства по виробництву свинини Дніпропетровської області, за що ми виносимо глибоку подяку їх керівникам.

В якості методичного забезпечення ми використали «метод одиниці продукції» [3], який інколи використовується в господарській діяльності для визначення кількості продукції за визначений термін. Використання цього методу дає нам можливість розчленувати весь технологічний процес на уніфіковані складові з можливим визначенням констант, за допомогою яких в лічені хвилини можна отримати достовірну інформацію про перебіг подій у галузі.

Підсумки діяльності товариств по виробництву свинини за ряд років наведено в таблиці 1.

**Виробництво свинини в товариствах з обмеженою відповідальністю
за ряд років (станом на 31 грудня кожного року)**

Показники		Назва господарства						
		«Агро-Овен»			«Обрій»		«Націонал-Плюс»	
		Роки						
		2000	2005	2010	2005	2010	2005	2010
Поголів'я всього	гол	15415	34359	38115	9582	15147	2605	3012
в т.ч. матки основні	гол	1478	3313	3885	666	887	293	281
кнури	гол	35	75	112	29	16	11	7
Приплід поросят всього	гол	18609	61216	80517	14315	20180	4386	4831
Кількість опоросів за рік від осн. св-ки	оп	1,57	2,0	2,09	2,1	2,34	2,77	2,21
Поросят на 1 опорос	гол	8,0	7,56	10,1	10,9	10,9	10,1	10,0
Поставлено на відгодівлю	гол	18355	54163	76252	9680	17430	1589	2177
Серед. вага 1 гол. при пост. на відг.	кг	27,5	30,0	33,4	29,1	28,2	32	43
Вік при пост. на відг.	міс	4	3	3	3,1	2,8	4	4
Вік досягнення живої маси 100 кг	днів	240	195	188	230	196	219	184
Реалізація на забій	гол	14384	43222	62192	8915	16102	1514	2103
їх жива маса	тонн	1437	4551	6390	953	1670	153,8	219
Середньодобовий приріст	г	309	561	541	465	605	350	500
Витрачено кормів: всього	тонн	10073	23126	25885		10500	1350	1560
на 1 кг приросту	кг	7,56	4,63	3,95	4,7	4,4	5,0	5,4
Собівартість 1 спожитого кг комб.	грн	0,46	0,63	2,90		1,8	1,10	1,78
Реаліз. ціна 1 кг свинини в ж. вазі	грн	4,3	10,05	15,10		15,1	8,8	12,66
Собівартість 1 кг свинини в ж. вазі	грн	3,79	5,13	13,67		12,23	5,95	16,57
Витрат всього на галузь	т.грн					17177	1506	4529

Всі три господарства – бувші спецгоспи, але в товаристві «Агро-Овен» технології виробництва свинини майже не змінилися (впроваджена система утеплення полів свинарників-маточників з використанням електропідогріву, проведено ремонтні роботи, переобладнане станкове обладнання в деяких приміщеннях і таке інше), то в інших двох зроблена й продовжується реконструкція з використанням сучасних технологій.

Для того, щоб розчленувати вищенаведені показники підприємств до елементарних складових одиниць з метою пошуку універсальних статичних одиниць ми підготували допоміжну табл. 2.

Таблиця 2

Технологічні та економічні показники виробництва свинини в товариствах з обмеженою відповідальністю в середньому на 1кнур, на 1основну свиноматку за ряд років

№	Показники		Назва господарства							
			«Агро-Овен»			«Обрій»		«Націонал-Плюс»		
			Роки							
			2000	2005	2010	2005	2010	2005	2010	
Розрахунки на одного кнура-плідника										
1	Навантаження на 1 кнура	маток	42,2	44,2	34,7	23,0	55,4	26,6	40,1	
2	Отр.порос ят	гол	532	816	719	494	1261	399	690	
3	Поставлено на відгодівлю	гол	524	722	681	334	1089	146	311	
4	Знято з відгодівлі	гол	411	576	555	307	1006	138	216	
5	Отримано приросту на 1 кнура	ц	410	607	571	328	1044	140	220	
6	Собівартість приросту	т. грн	155.39	311,39	780.56	-	1276.81	83.3	364.54	
7	Отримано від реалізації	т. грн	176.3	610,04	862.21	-	1576.44	123.2	278.52	
8	Дохід на 1 кнура	т. грн	20.91	298.65	81.65	-	299.63	39.9	-86.02	
Результати використання основних свиноматок										
1	Питома вага в стаді	%	9,59	9,64	10,19	5,22	3,96	6,14	7,64	
2	Отр. ділових пор. в сер. на 1 матку	гол	12,59	18,48	20,73	28,63	33,63	27,41	21,00	
3	Поставлено на відгодівлю	гол	12,42	16,35	19,63	19,36	29,05	9,93	9,46	
4	Знято з відгодівлі	гол	9,73	13,05	16,01	17,83	26,84	9,46	9,14	
5	Отримано приросту на 1 матку	ц	9,72	13,74	16,45	19,02	27,8	9,61	8,33	
6	Собівартість приросту	грн	3685	7049	22487	26000	33100	5718	13803	
7	Отримано від реалізації	грн.	4180	13808.7	24839.5	-	41978	8457	10546	
8	Дохід на 1 матку	грн	495	6759.7	2352.5	-	8878	2739	-3257	
Загальна інформація										
1	Кормоднів в'ього	млн.дн.	5,626	12,541	13,912	3,497	5,528	0,95	1,099	
2	Витрати кормів на 1 свином. за рік	т	6,81	6,98	6,66	-	6,95	8,44	6,78	
3	Кільк. спож. кормів за 1к./день в сер. на голову (ІСК)	кг	1,79	1,84	1,86	-	1,90	1,42	1,42	

Аналізуючи табл. 2, можна визначити те, що чисельність поголів'я усіх трьох господарств з обмеженою відповідальністю постійно зростає. Поголів'я ТОВ «Агро-Овен» збільшилося майже в 2,5 разів. Це стало можливим із-за приєднання бувшого спецгоспу цього району, що дало можливість без великих фінансових витрат відновити виробництво. Слід також відмітити, що спецгосп «За мир», на основі якого і створено нове агроформування ТОВ «Агро-Овен» в 1997 р., має вже більший ніж десятирічний досвід по вироб-

ництву свинини. До цього ще потрібно додати і те, що «Агро-Овен» отримав у спадщину племзавод української м'ясної породи свиней харківського типу, над якою працювали вчені Харківського та Дніпропетровського науководослідних інститутів.

Зрозуміло, що формування основного стада в цьому господарстві здійснювалось за рахунок використання внутрішніх можливостей галузі з періодичним завозом кнурів для схрещування вітчизняної та зарубіжної селекції. В двох інших господарствах ця галузь, хоча й була новою, розпочала свою діяльність тільки в останні роки. Головним джерелом створення основного стада були свині племзаводів та племферм вітчизняної селекції.

Працюючи за прикладом замкнутого циклу, «Агро-Овен» за десятиріччя виробництва збільшив поголів'я більш ніж у чотири рази. В «Обрії» за період діяльності воно збільшилося на 20,64%, на 10% - в «Націонал-Плюс». На кінець 2010 року в господарствах отримували на один опорос від 10 до 10,9 поросят. Відповідно, в 4 рази збільшилася в «Агро-Овні» і кількість молодняка, що поступає на відгодівлю, в 1,8 рази в ТОВ «Обрій». Тільки незначне збільшення спостерігалось в ТОВ «Націонал-Плюс».

Із таблиці також видно, що господарства терплять великі збитки від втрати поголів'я за період від народження до зняття їх з відгодівлі. В ТОВ «Агро-Овен» вони майже в межах можливого при стрімкому нарощуванні поголів'я та освоєнню нових виробничих площ.

Ці проблеми росту характерні і для інших господарств. Але вони посилюються в них і за рахунок освоєння нових технологій, відставання системи ветеринарного захисту і впровадження виробничої санітарії, створення умов по виробничому забезпеченню галузі всім необхідним, в першу чергу повноцінними комбікормами для всіх статево-вікових груп. Зрозуміло, що тут закладені ще великі резерви. Наприклад, в «Націонал-Плюс» вже збудовано сучасний маточник та йде подальше створення матеріальної бази галузі з високими потенціальними можливостями. Значні кошти на переобладнання витрачаються і в ТОВ «Обрій».

Аналізуючи таблицю 2, головною метою якої є показати значення основного стада в галузі виробництва свинини, ми взяли тільки два показники – кількість кнурів і маток.

Навантаження на одного кнура в ТОВ «Агро-Овен» склало, згідно з наведеними даними, від 34,7 до 44,2 маток; в «Обрії» зросло з 23 - в 2005 році до 55,4 голів - в 2010, або більш, ніж вдвічі; в «Націонал-Плюс» за цей же період – з 26,6 до 40,1 свиноматки.

Оцінюючи ці показники, можна сказати, що вони далекі від оптимальних і є більше результатом можливостей, що склалися (як, наприклад, в ТОВ «Агро-Овен»), або тими причинами, про які ми вже говорили.

Достатньо сказати, що нинішні можливості відтворення стада в свинарстві набагато більші й по це говорять вже досягнуті результати: на Дніпропетровській обласній, Васильківській, Павлоградській, Солонянській держплемстанціях кращими кнурами за рік було осіменено по 1100-1500 маток [2].

Значення таких кнурів на галузь важко переоцінити: вони, в залежності

від препотентності, можуть завдати великої шкоди, коли вони «погіршувачі», або навпаки – велику користь, коли вони «покращувачі» з потомством в 10-15 тисяч за рік.

Вирощуванням таких плідників займаються нуклеусні господарства (інколи майже зі 100%-ою жорсткою браковкою), які розташовані на самій вершині селекційної піраміди.

Дані, наведені в таблиці 2 дещо скромніші. В ТОВ «Агро-Овен» за рік отримано в межах 410-607 ц приросту, в «Обрії» - від 328 до 1044 ц, в «Націонал-Плюс» - від 140 до 220 ц. При цьому виручка від реалізації вирощеної продукції в залежності від умов ринку становила від 176,3 тис. - в 2000 році і 862.21 тис. грн. - в 2010.

В «Обрії» за 2010 рік було отримано на плідника 1044 ц приросту у живій вазі, який приніс підприємству 1576,44 тис. грн.

Зрозуміло, що витрати на кнурів в сотні, а то і в десятки сотень менші від вартості затрачених на них коштів.

Значно менші показники в ТОВ «Націонал-Плюс». Велика собівартість виробничої продукції, основними складовими якої на тлі ціни на свинину, що складалася на ринку, є вартість комбікормів та інвестиції в створення виробничої бази, що понизило економічну ефективність господарювання, а в «Націонал-Плюс» призвело навіть до значних збитків – в розрахунку на кнурів вони становили в 2010 році біля 86 тисяч гривень.

Розглядаючи під таким же кутом значення маточного поголів'я, потрібно опиратися на фізіологічні особливості матки – вони значно обмеженіші, ніж у кнурів.

Питома вага в стаді становить від 3% до 10%. В середньому на одну основну свиноматку в ТОВ «Агро-Овен» вирощено за рік від 9,72 до 16,45 ц свинини, в ТОВ «Обрії» – від 19,02 до 27,8 ц, в «Націонал-Плюс» – 8 - 9 ц. Отримано від реалізації продукції від 418 до 2484 грн. – в ТОВ «Агро-Овен», 4197,8 – в «Обрії» і від 845,7 до 1054,6 грн. – в «Націонал-Плюс». В останньому випадку (на кінець 2010 року) отримано 325,7 грн збитків в розрахунку на одну основну свиноматку.

При аналізі даних таблиці 2 було здійснено пошук об'єктивних показників для отримання оперативної інформації для оцінки використання кормів в господарстві.

Для вирішення цього питання ми виходили із тієї істини, що кожен організм відтворює селекційний показник виду популяції і тому значними відхиленнями від існуючої середньої не може мати.

Таким показником став статистичний кормодень однієї голови, який визначається методом ділення всіх витрачених кормів за рік на кількість кормоднів. Цей показник ми назвали індексом використання кормів однією середньою головою за один кормодень. В цьому випадку цей коефіцієнт становить від 1,9 до 1,4 кг. Цікавий він тому, що при інтерполяції його на інші господарства (особливо стабільні) він має ще менші розбіжності і дає можливість за декілька хвилин визначити кількісну характеристику годівлі тварин і внести, при необхідності, корективи з метою приведення їх в норму і попере-

дження перерасходу, або неадекватності. Крім того, індекс є хорошим доповненням дещо схожого показника в розрахунках бізнес-планів з використанням кормів на одну свиноматку в рік, яка становить з невеликими коливаннями десь більше 6 тонн.

Висновки. Виокремлення додаткової та загальноприйнятої інформації про стан основного стану свиней, або його структурних частин (ліній, сімейств) дає в руки селекціонера, технолога чи економіста можливість більш поглиблено відповісти на питання, що його цікавлять та зробити необхідні висновки з метою підвищення ефективності роботи як в селекційно-генетичному, технологічному, так і в господарсько-економічному напрямках.

Включення в процес аналізу індексу використання кормів (ІВК) в свинарстві дає можливість майже миттєво оперативно оцінювати кількісні характеристики забезпечення свинопоголів'я кормами і дати заключення про їх перевитрати чи нестачу станом на даний час і зробити, при необхідності, відповідні корегування. ІВК хороший доповнюючий фактор до системи розробки бізнес-планів, де використовується показник на одну середню матку зі шлейфом (6 тонн комбікормів на рік).

Список використаних джерел:

1. Босий М.А., Борисенко В.О., Жевняк Д.А. Обґрунтування нормативів шляхом моделювання за рівняннями регресії / М.А. Босий, В.О. Борисенко, Д.А. Жевняк // Продуктивність агропромислового виробництва. – 2007. – №6. – С. 17-25.

2. Годовой отчет Днепропетровской Облгосплемстанции за 1967 год – Днепропетровск, 1967. – С. 18.

3. Економіка підприємства: Навч. посіб. / За ред. Т.О. Примака. – К., 2008. – С. 55-59.

4. Собовий О.М., Босий М.А. Методика автоматизованого нормування витрат ресурсів у тваринництві на прикладі свинарства – К., 2010. – С. 5-32.

Рецензент – д.е.н., професор Макаренко П.М.

УДК:336.54.338.43

РОЗВИТОК СТРАХУВАННЯ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ В УКРАЇНІ

Минкіна Г.О., к. с.-г. н., доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

У статті висвітлено сучасний стан страхування фінансово кредитних ризиків в Україні, визначено проблеми та проаналізовано чинники які зумовлюють неефективне функціонування страхового ринку в державі. Визначено вплив законодавчого та нормативно правового забезпечення на діяльність страхових компаній, запропоновано шляхи перспективи розвитку страхування фінансово кредитних ризиків.

The article analyses the current state of insurance of financial credit risks in Ukraine is defined and analyzed the factors that contribute to inefficient functioning of the insurance market in the state. The influence legislative and regulatory support for the activity of insurance companies, the ways prospects of development of insurance of financial risks.

Постановка проблеми. Фінансова діяльність суб'єктів господарюван-

ня, фінансово-кредитних установ пов'язана з багатьма ризикам, ступінь впливу яких на результати їхньої фінансової діяльності значно підвищується з переходом до ринкової економіки. Ризики, що супроводжують цю діяльність, виділяють в окрему групу фінансових ризиків, що відіграють найбільш значну роль у загальному "портфелі ризиків". Збільшення ступеня впливу фінансових ризиків на результати фінансової діяльності господарюючих суб'єктів пов'язане з швидкою зміною економічної ситуації в країні і кон'юнктури фінансового ринку, розширенням сфери фінансово-кредитних відносин, появою нових фінансових технологій і інструментів. На основі обслуговування різноманітних ризиків фінансового характеру сформувалася так звана сфера фінансового страхування. Таким чином, напрямок страхової діяльності, пов'язаний із мінімізацією фінансових ризиків, не лише вимагає, а й заслуговує глибокого вивчення й теоретичного узагальнення як на основі власної практики, так і з урахуванням зарубіжного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних аспектів забезпечення фінансово-кредитних ризиків, питанням страхування фінансово-кредитних ризиків присвятили свої праці багато зарубіжних та вітчизняних вчених таких, як: І.А. Бланк, М.С. Клапків, Н.Н. Внукова, Д. Фарни, Л. Хорін, Т. Вейган, Ж. Перар, К.С. Воблий, С.С. Осадець, А.А. Гвозденко, В.В. Глущенко, Я.П.Шумелда та ряд інших.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження поняття страхування фінансово-кредитних ризиків, розгляд проблем та перспектив розвитку даного виду страхування на сучасному етапі розвитку страхового ринку України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Значні трансформаційні зміни, що відбуваються останніми роками в умовах ринкових відносин в Україні, надають надзвичайної актуальності питанням нейтралізації та мінімізації фінансових ризиків для підвищення ефективності функціонування економічної системи підприємства чи банку.

Недостатній розвиток страхування фінансових ризиків в Україні, зумовлений багатьма проблемами, які можна розділити на дві великі групи. До першої слід віднести фактори, що зумовлені нерозвиненістю українського страхового ринку в цілому, до другої – неготовність страховиків надати належний страховий захист від фінансових втрат. Першочерговим завданням для врегулювання відносин в цій сфері є визначення конкретних меж поняття фінансового ризику як в страховому законодавстві так і науковій термінології. На думку фахівців, відсутність чіткої регламентації страхування фінансових ризиків робить його ідеальним інструментом для організації різного роду фінансових схем. Як наслідок страхування втрачає свій економічний сенс.

Створення ефективної системи захисту майнових прав та інтересів окремих громадян, підприємців і підприємств, підтримання соціальної стабільності у суспільстві й економічної безпеки держави неможливе без функціонування потужного ринку страхових послуг. Крім того, страхування є важливим джерелом акумулювання коштів для подальшого інвестування в реструктуризацію економіки.

Світова практика свідчить, що страхування є складовою частиною фі-

нансово-кредитного механізму, який сприяє розвитку ринкових відносин. Формування страхового ринку в Україні має стихійний характер, і в багатьох випадках захист прав та інтересів страхувальників не забезпечений належно.

Український ринок страхових послуг має значні можливості, проте потреби національної економіки та населення у якісних страхових послугах незадовільнено. На страховому ринку існують серйозні проблеми, які перешкоджають подальшому його розвитку, серед них: недосконала законодавча та нормативна база; низький рівень ефективності державного регулювання страхової діяльності; недосконала система державного контролю за фінансовою надійністю страховиків; недостатня використаність інвестиційних можливостей страховиків; зниження питомої ваги страхування життя на страховому ринку; проблеми обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів на законодавчому рівні тощо. Світовий страховий ринок, сформований на основі інтеграції світових страхових ринків високо розвинутих країн світу, підштовхує менш розвинуті національні страхові ринки до адаптації місцевих стандартів до міжнародних.

Успішний розвиток інтеграційних процесів на національному страховому ринку буде залежати від: сталості фінансового середовища господарюючих суб'єктів та населення – потенційних страхувальників; формування фінансово стійких страхових організацій; активізації ролі держави і її органів у зміцненні та розвитку страхового ринку; формування державних пріоритетів у розвитку національного страхового ринку; розвитку законодавчої бази страхування; використання сучасних методів управління страховими організаціями.

Фінансово-кредитні ризики можна охарактеризувати як сукупність імовірних небажаних подій при здійсненні фінансово - кредитних операцій, суть яких полягає в тому, що партнер підприємства чи банку не може виконати взятих на себе грошових зобов'язань, а підприємство чи банк не може досягти їх виконання засобами, передбаченими договором.

Фінансові і кредитні ризики розмежовують за суб'єктом, у котрого вони виникають. Так фінансові ризики виникають у суб'єктів господарювання, переважно у підприємств виробничої сфери. Кредитні ризики виникають у комерційних банків при здійсненні ними активних операцій (у неповерненню позичальником отриманого кредиту і несплати відсотків за нього, тощо). Нині на українському страховому ринку пропонується комплекс страхових послуг, які дозволяють застрахувати бізнес від різноманітних фінансових ризиків. Під фінансовим розуміють ризик фінансового підприємництва чи фінансових угод, коли в ролі товару виступають валюта, цінні папери, грошові кошти. До фінансового ризику входить валютний, кредитний та інвестиційний ризики.

Валютний ризик - це ймовірність фінансових втрат внаслідок зміни курсу валют, який може виникнути в період між укладанням контракту і фактичним проведенням розрахунків за ним. Розрізняють валютні ризики для імпортера (підвищення курсу валюти між датою підтвердження замовлення і днем платежу) й експортера (падіння курсу іноземної валюти з моменту отримання чи підтвердження замовлення до отримання платежу і під час переговорів).

Кредитний ризик пов'язаний з можливістю невиконання підприємниць-

кою фірмою своїх фінансових зобов'язань перед інвестором у результаті використання для її фінансування зовнішньої позики. Кредитний ризик виникає в результаті ділового спілкування підприємства з кредиторами, контрагентами, постачальниками, посередниками й акціонерами. Кредитний ризик – це ризик неповернення позичальником банку основного боргу і несплати відсотків за позичками.

З найдавніших часів кредитні операції проводилися в умовах ризику неповернення кредиту. Ризик кредитної операції матеріально проявляється в неповерненні, несплаті заборгованості, а юридично – у невиконанні зобов'язань. В сфері кредитних відносин існують різні форми забезпечення кредитів: матеріальна та юридична. З одного боку, використання цих форм є трудомістким у кредитних операціях, а з іншого – позичальник не завжди має достатню можливість матеріального або юридичного забезпечення кредиту. Тому особливою формою захисту виступає страхування.

У широкому значенні фінансові ризики – це ризики, які характеризуються ймовірністю втрат фінансових ресурсів (грошових коштів) у підприємницькій діяльності. У цьому значенні поняття „фінансовий ризик” є тотожним поняттю „комерційний (підприємницький) ризик” яке містить цілий комплекс різних ризиків: майнових, виробничих, торговельних тощо.

Поняття „фінансовий ризик” також використовується у більш вузькому значенні як частина комерційних ризиків, пов'язана з ймовірністю фінансових втрат внаслідок операцій у фінансово-кредитній і біржовій сферах. Світова практика зводить класифікацію фінансових ризиків до наступних:

- ризик зниження фінансової стійкості;
- ризик неплатоспроможності;
- інвестиційний ризик;
- інфляційний ризик;
- процентний ризик;
- валютний ризик;
- депозитний та кредитний ризик;
- податковий ризик;
- структурний та криміногенний ризик.

Фінансові ризики можна охарактеризувати як сукупність імовірних небажаних подій при здійсненні фінансово-кредитних операцій, сутність яких полягає в тому, що партнер підприємства чи банку не може виконати взятих на себе грошових зобов'язань, а підприємство чи банк не може добитись їхнього виконання засобами, передбаченими угодою (контрактом). Особливістю фінансового ризику є ймовірність збитку внаслідок проведення операцій у фінансово-кредитній і біржовій сферах, здійснення операцій із цінними паперами.

У страховій практиці фінансові та кредитні ризики можна умовно розмежувати за суб'єктами виникнення. На цій підставі фінансовими слід вважати ризики, які виникають у суб'єктів господарювання, переважно у підприємств виробничої сфери, в процесі розрахунків за поставлену продукцію, ви-

конані роботи або надані послуги. До них також відносять прямі ризики втрати або зменшення прибутку (доходу) внаслідок перерв у виробництві, а також втрати або недотримання прибутку (доходу) при інвестиційних операціях.

Управління кредитним ризиком здійснюється через:

- 1) формування резервів;
- 2) підтримку оптимальної структури заборгованості з кредитів;
- 3) лімітування кредитних операцій, тобто встановлення лімітів на галузевий ризик концентрації та ризик концентрації кредитних вкладень за регіонами.

На сьогодні в Україні спостерігається певне поживлення ринку страхування фінансово-кредитних ризиків, що перш за все пов'язане з нестабільністю економічної ситуації. Так, валові та чисті премії страхування фінансових ризиків у 2012 р. становили – 1478,5 млн. грн., у 2013 р. – 1884,5 млн. грн., страхування кредитних ризиків у 2012 р. склали – 406,6 млн. грн., у 2013 р. – 541,7 млн. грн. При цьому чисті страхові виплати страхування фінансових ризиків у 2012 р. склали – 394,3 млн. грн., у 2013 р. – 285,8 млн. грн., страхування кредитних ризиків становили у 2012 р. – 116,8 млн. грн., у 2013 р. – 61,4 млн. грн.

На сьогодні страхові компанії здійснюють жорсткий відбір страхувальників. У середньому з п'яти звернень щодо страхування фінансових ризиків задовольняється лише одне. Проводиться детальний аналіз фінансово-економічних показників діяльності клієнта та його контрагентів, їх позицій на ринку та кредитної історії сторони, яка має виконати зобов'язання, а також досвіду взаємодії клієнта з даним контрагентом. Крім того, уважно вивчається контракт, коректність та відповідність законодавству його окремих положень (страхова компанія може навіть давати рекомендації клієнту для мінімізації його ризиків).

Практика страхування кредитів в Україні переважно має три форми:

- I. страхування ризику непогашення кредиту;
- II. страхування позичальником відповідальності за неповернення кредиту;
- III. страхування позичальником предмета застави.

Конкретними різновидами фінансових ризиків підприємства вважають:

- ризики неплатежу (невиконання зобов'язань згідно договорів, несплата платежів при продажі товарів в кредит та при лізингових операціях);
- неотримання прибутку при інвестиційних операціях;
- втрати або зменшення прибутку внаслідок непередбачуваних обставин;
- депозитний ризик (можливість неповернення депозитних вкладів (непогашення депозитних сертифікатів) зустрічається досить рідко і пов'язаний з неправильною оцінкою або невдалим вибором комерційного банку для здійснення депозитних операцій підприємства.

Законом України „Про страхування” передбачено кілька видів страхування фінансово-кредитних ризиків. До них в першу чергу відноситься власне страхування фінансових ризиків, яке на практиці може називатись „Страхування фінансових ризиків”, „Страхування ризиків неплатежу” або „Страху-

вання виконання договірних зобов'язань". За цим видом ризиків здійснюється також страхування втрат прибутку внаслідок перерв у виробництві, що реалізується у так званому „пакетному режимі”, тобто одночасно зі страхуванням майна від вогневих ризиків, стихійних явищ та інш. Законом передбачене також „Страхування інвестицій”, тобто доходу від інвестиційних операцій, а також „Страхування виданих та прийнятих гарантій”.

До страхування фінансових ризиків відноситься, хоч і з деякими застереженнями, страхування біржових та валютних ризиків (страхування від зміни курсів валют). Цей вид страхування практикується в багатьох країнах світу з метою стимулювання розвитку зовнішньої торгівлі для підприємств-експортерів. Він надає гарантії та забезпечує відшкодування збитків, що зазнали зовнішньоторговельні суб'єкти в результаті зміни валютних курсів. Цей вид страхування майже не застосовується в Україні, що обумовлено нерозвиненістю ринкових відносин. Крім того, на вітчизняних ринках домінують поточні контракти, коли реалізуються угоди на купівлю-продаж обумовленого активу з його негайною оплатою (або передоплатою) й постачанням.

На поточному та навіть та форвардному ринках нерідко відбувається порушення умов або ж відмова від виконання укладених контрактів, особливо з боку постачальника (продавця). Тому в правила торгівлі на багатьох біржах включені положення про те, що біржа приймає на себе відповідальність за збитки, зумовлені невиконанням умов угоди одним з контрагентів. Зараз страхування фінансово-кредитних ризиків у структурі галузевого ринку займає поки що незначну долю та дорівнює приблизно 14 відсоткам. При цьому перше місце займає страхування банківських кредитів та споживче кредитування. Як показує практика, страхові компанії з невеликим бажанням займаються страхуванням фінансових ризиків. Причиною цього є дуже великий ризик, а також дуже складний аналіз платоспроможності партнерів.

Проблемним є також встановлення тарифів. Зараз середній тариф встановлюється на рівні 5-7 відсотків та вище залежно від ризиковості, строку страхування, фінансового становища клієнта. Розмір франшизи при цьому також залежить від обраного ризику і становить від 8 до 15 відсотків страхової суми. На сьогодні, страхуються тільки прямі фінансові втрати. Реальної статистики зі страхування фінансових ризиків немає. Однак, за офіційними даними, останні кілька років цей вид займає приблизно половину всього сегмента майнового страхування. Це приблизно третина загального обсягу платежів, які отримують українські страхові компанії. Але велика частина цього, це так звані «Фінансові схеми», а саме: переведення коштів у готівку, податкова оптимізація тощо.

Також негативом для цього виду страхування є те, що деякі підприємства використовують фінансові ризики як додатковий засіб фінансування, наприклад страхують проекти, які дорого коштують, перекладаючи весь ризик на страхову компанію. Страхові компанії ведуть боротьбу за допомогою встановлення високої франшизи, обумовлюють специфічні умови, проводять фінансовий аналіз контрагентів. Негативна репутація цього виду страхування стала однією з причин відмови багатьох страховиків від страхування фінансо-

вих ризиків.

Однак, плідна співпраця страховиків з банківськими установами та постійними клієнтами дозволяє усвідомити необхідність та позитивність впровадження цього виду страхування. Сьогодні найрозвинутішою у страхуванні фінансових ризиків є окрема галузь – це споживче кредитування (майже половина договорів зі страхування фінансових ризиків припадає на страхування ризиків споживчого кредитування). У страхуванні споживчих кредитів присутні усі вимоги, які зазвичай ставляться страховиками до клієнтів: застава (придбане майно), обмежена страхова сума (як правило, однорідні прогнозовані суми).

Висновки. Отже, незважаючи на велике економічне значення фінансово-кредитного страхування, воно поки що займає незначні позиції на вітчизняному ринку страхових послуг. Така ситуація зумовлена рядом причин, зокрема: низькою платоспроможністю українських громадян і підприємницьких структур; неоднозначним трактуванням окремих статей страхового законодавства та неповною нормативною базою страхування; не вироблено загальних умов кредитного страхування; недовірою потенційних клієнтів до страхових компаній.

Страхування фінансових ризиків в Україні розвивається і з кожним роком стає все перспективнішим. Основним чинником зростання його популярності є збільшення обсягів споживчого кредитування і товарного кредитування. Ринок страхування фінансових ризиків розширюватиметься, що пов'язано з розвитком спеціалізації цього виду страхування, підвищенням рівня фінансової культури підприємств і банків у сфері управління ризиками. У цьому сегменті можна також прогнозувати розвиток незабаром спектра послуг, наприклад – страхування валютних ризиків, страхування збитків, пов'язаних із зупиненням виробництва, страхування прибутку та інші інноваційні страхові продукти, які раніше не підлягали страхуванню.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про страхування» // Відомості ВРУ. – 1996. – № 18. – 250 с.
2. Підсумки діяльності страхових компаній за 9 місяців 2013 року. [Електронний ресурс] / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/sk_I%D0%86%D0%86_kv_2013.pdf.
3. Управління фінансовими ризиками: зб. текстів наук.-практ. конф. / Харківський інститут банківської справи. – Х.: ХІБС, 2010 – С. 43-46.
4. Корф М. Страхування ризиків банківської діяльності / М. Корф // Фінансовий ринок України. – 2011. – № 3. – С. 17–19.
5. Мних М. В. Страхування фінансових ризиків, їх роль та значення в сучасних умовах / М.В. Мних // Інвестиції: практика та досвід. – 2007. – № 14. – С. 26 - 28.
6. Пісоцька Р. Застрахувати можна фінансові ризики лише з надійним партнером // Молодь і підприємництво. – 2004. – №11. – С.3-5.
7. Інтернет-журнал про страхування в Україні / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com>.

Рецензент – к.е.н., доцент Зоря О.П.

РЕСЕПШЕН У ПРОСУВАННІ КОРПОРАТИВНОГО ІМІДЖУ В ОФІСНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ

*Мирна О. В., к.е.н., доцент; Сердюк О.І., к.е.н., доцент
Полтавська державна аграрна академія*

В статті проаналізовано ринок офісних меблів для приймалень організацій. Визначено цінові та трендові тенденції оформлення стійок ресепшен, переваги та недоліки їх різних видів.

This paper analyzes the market for office furniture for reception of organizations. Definitely price and trend design trends desks reception, the advantages and disadvantages of various kinds.

Постановка проблеми. Сучасний офіс – це вже не лише зручні меблі, інноваційна техніка, комп'ютерне забезпечення. Головний компонент офісу ХХІ століття – чітко налагоджена система комунікацій, що забезпечує продуктивну взаємодію персоналу. В цілому ж це складний механізм, технічний і технологічний комплекс, надзвичайно важливий фактор ведення успішного бізнесу [3].

Сучасний офіс – це обличчя компанії, її візитівка, підтвердження респектабельності та надійності. Тому він повинен бути максимально зручним для людей, що працюють в ньому, естетичним, комфортним, привабливим для відвідувачів [3].

Жодна компанія в наші дні не може нормально функціонувати без служби ресепшен, яка покликана забезпечувати безперебійну роботу працівників. Саме з ресепшен починається більшість сучасних організацій. Відвідувач, що прийшов до офісу, в першу чергу зустрічається з секретарем або адміністратором, який, як правило, сидить за стійкою ресепшен.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зональній побудові сучасного офісу присвячено чимало робіт, серед яких можна виділити праці Л. В. Балабанової [1], А. М. Виноградської [2], М. Д. Виноградського [2], О. В. Сардак [1], С. П. Шевчука [6], О. М. Шканової [2] та інших.

Однак, у більшості літературних джерел описується функціональний поділ офісних приміщень з точки зору взаємодії між працівниками підприємства, тобто в межах його внутрішнього середовища. Тому варто дослідити роль служби ресепшен у просуванні корпоративного іміджу при роботі з відвідувачами, клієнтами організації як елементами його зовнішнього середовища.

Постановка завдання. Проаналізувати ринок офісних меблів України, визначивши цінові та модні тенденції оформлення стійок ресепшен, переваги та недоліки їх різних видів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Почуття впевненості у партнері має з'являтися з моменту знайомства з його офісом. Будь-яке підприємство починається з ресепшен. Потенційні клієнти приділяють увагу не тільки якості ремонту приміщення, але й рівню стійки ресепшен, її якості, тому, як вона вписується у корпоративний стиль. Клієнти й потенційні парт-

нери по зовнішньому вигляду зони мають зрозуміти наскільки заможне підприємство, наскільки формалізована її внутрішня корпоративна політика та чи турбується керівництво про умови праці підлеглих.

Ресепшен (іноді ресепшн, рецепція) (з англ. «reception» – «стійка адміністратора», «приймальня (в готелі)», «регістратура», «вахта» тощо) в сучасній бізнес-мові має декілька значень:

- приймальня в будь-якій організації;
- незвична широка стійка, за якою знаходиться секретар, адміністратор, офіс-менеджер;
- місце, до якого в першу чергу звертається клієнт, що заходить до будь-якої установи.

На нашу думку, під ресепшен доцільно розуміти зону фронт-офісу, обладнану стійкою, м'якими меблями, засобами зв'язку тощо та призначену для прийому клієнтів, відвідувачів.

За стійкою ресепшен зазвичай працює секретар або адміністратор. Сьогодні стійка є одночасно і робочим місцем секретаря (адміністратора), і місцем, до якого підходять відвідувачі. Тому конструкція повинна бути зручною для обох сторін. Оскільки в приймальні одночасно буває декілька клієнтів або відвідувачів, то зручна і широка стільниця дозволяє їм усім розміститися і отримати консультацію.

Є певні правила щодо обладнання, оформлення, дизайну, розміщення адміністративних стійок. Вимоги до адміністративної стійки ресепшен [4]:

1. 1,20 м – оптимальна довжина стійки, що дозволяє вільне і швидке пересування за нею і за її межами. Оптимальна висота згідно вимог ергономіки складає близько 115 см, що є оптимальним для людини середнього зросту.

2. Краща різно-рівнева (наприклад, дворівнева) адміністративна стійка, так як адміністратор потребує певної закритої території, щоб його робота вважалася повноцінною. Другий рівень – це його робочий стіл. Дворівнева конфігурація стійки дозволяє співробітникам підприємства спілкуватися між собою і з клієнтами, розміщувати документацію і оргтехніку.

3. Естетичну форму стійки дозволяє забезпечувати заокруглена адміністративна зона.

4. Незважаючи на той факт, що на робочому місці іноді працює два адміністратори, встановлюється стілець в єдиному екземплярі.

5. Стійка повинна бути непрозорою. Виключенням може бути верхня частина стійки для кращого огляду приміщення приймальні.

6. Робоче місце адміністратора має бути добре освітлене.

Сучасні стійки сконструйовані з урахуванням вимог ергономіки. В них передбачені спеціальні шухляди для паперів, а також отвори і кріплення для проводів, які, зазвичай, прокладаються так, щоб вони нікому не заважали, наприклад, на внутрішній поверхні стола або в ніжках. Таке облаштування стійки вважається оптимальним для комфортного спілкування з секретарем (адміністратором).

З боку секретаря (адміністратора) стійка являє собою робочий стіл. Він

повинен бути достатньо великим за розміром, щоб на ньому можна було б розташувати телефон, комп'ютер та іншу оргтехніку, папки з паперами тощо. Все це необхідно утримувати в порядку і заради загального естетичного вигляду, і для зручності роботи.

Ситуація, коли адміністратор офісу сидить за низьким столом, а візітер стоїть перед ним у повний зріст, психологічно неприйнятна для першого. Дану проблему допоможе розв'язати перегородка. За нею зручно працювати, і навіть присутність великої кількості відвідувачів не завадить секретареві відповідати на дзвінки, а головне, у нього буде відчуття, що він ізольований від оточуючих.

Як правило, на ресепшен є все для того, щоб організувати прийом відвідувачів. Тут розташовують дивани, крісла, журнальні столики, де гості можуть очікувати на зустріч. Щоб очікування не перетворилося в психологічний подразнювач диван необхідно розташувати так, щоб на ньому було зручно сидіти і не виникло потреби змінювати позу, даючи кому-небудь пройти. У разі, коли відвідувачі для підприємства не дуже важливі, вони можуть очікувати на зустріч стоячи, тоді додаткові меблі не потрібні.

Розрізняють такі види стійок ресепшен: прямі, кутові, П-подібні, радіусні (дігоподібні), замкнені. Переваги та недоліки різних видів ресепшен:

1. Прямі ресепшен зазвичай використовуються в магазинах та офісах, де ресепшен знаходиться в офісній частині.

2. Кутові ресепшени, як правило, приєднуються до прямих, для логічного завершення зони ресепшен.

3. П-подібні ресепшени є об'єднанням прямого і кутового ресепшена з двох боків. Використовуються у великих офісах і за потреби розташування в зоні ресепшен додаткових співробітників, наприклад, кур'єрів.

4. Радіусні ресепшени є найкрасивішими з існуючих ресепшенів, оскільки дозволяють, по-перше, оцінити довжину фасадної лінії ресепшена (сфера має найбільшу площу поверхні для того ж об'єму, що й інші фігури), а, по-друге, оцінити напрямок погляду секретарів, а, отже, показати клієнтам їх важливість для підприємства.

5. Замкнені ресепшен бувають квадратні, прямокутні, круглі та овальні. Замкнені ресепшени зустрічаються в торгівельних центрах у якості столу довідок або інформаційного столу. Цей ресепшен використовується для активного просування бранда підприємства, просування товарів і послуг.

Актуальним стильовим рішенням стійок ресепшен є хвилеподібні вигини: відсутність гострих кутів покликана створювати атмосферу комфорту і затишку.

На ринку офісних меблів асортимент стійок ресепшен дуже різноманітний. Це можуть бути консервативні, суворі в лініях ресепшен-композиції, що підкреслюють престиж і високий статус компанії, або навпаки, динамічні стійки ресепшен, що рясніють оригінальними матеріалами та формами і підкреслюють такі якості підприємства, як креативність і прагнення до розвитку і зростання.

Сьогодні фірми-виробники пропонують найрізноманітніші стійки ресепшен – від бюджетних до ексклюзивних. Останні виконані з дорогих порід дерева, містять складні металеві конструкції. По суті вони є справжнім витвором

мистецтва. Дешевші стійки ресепшн представляють собою прості, але зручні у використанні і не менш витончені композиції, завдяки яким створюється затишна офісна атмосфера. Таким чином, зовнішній вигляд стійок може бути дуже різноманітним – від напіввипуклих до прямокутних. Головна умова – це повинна бути масивна стійка, що виділяється на фоні інших меблів.

Скопинцева О. [5] наводить таку класифікацію стійок ресепшен за ціновим критерієм:

- 1) вартість стійки VIP-класу – від 5 до 6 тис. дол. США і вище;
- 2) середня вартість стійки бізнес-класу – від 1 до 1,5 тис. дол. США;
- 3) діапазон цін на меблі для ресепшн економ-класу – від 400 до 1000 дол. США.

Результати проведеного нами дослідження ринку офісних меблів станом на 25 вересня 2013 року згрупуємо в табл. 1.

Таблиця 1

Характеристика ринку офісних меблів для приймалень організацій

Найменування товару	Фірма-постачальник	Ціна, грн
Стіл ресепшн, промостіл	ТОВ «Икс-Деливери»	1390,00
Рецепція навісна «Квант»	ЕНРАН-ДНЕПР	1396,00
Промостіл LUX без топпера	Інтернетмагазин «Expressheklama»	1600,00
Reception Модус	ДОМ МЕБЕЛИ «ЛОЯЛ ГРУПП»	1798,00
Промо-стіл, ресепшн	Наружная реклама «SV»	2200,00
Стіл секретаря	Школьный Базар	2251,00
Ресепшн з ДСП	Тант	2500,00
Стіл-ресепшн	«SoValle мебель»	2831,00
Рецепція приставна «КВАНТ»	Компанія ЕНРАН-ДНЕПР	3196,00
Рецепції, стійки персонала, office reception	Будівельна компанія «ТАНДЕМ БК»	3300,00
Меблі для приймальних MONO	ТОВ «Комфортзон»	3400,00
Ресепшен декорований пластиком	СПД Новиков Киев	3600,00
Білий ресепшн з ДСП	ТОВ «Проектика»	4000,00
Стійка-рецепція	Компанія «КОМФОРТНІ МЕБЛІ»	4350,00
Стійка адміністратора	Медтехніка «Неасо»	5600,00
Система ресепшн «Ідеал»	Магазин мебелі «Варіант»	6905,00
Система ресепшн «Модус» (комплект)	Магазин меблів	6958,00
Стійка адміністратора	Компанія «Мебель Орбита»	8000,00
Ресепшн на замовлення з логотипом	Компанія «Мебель Орбита»	8000,00
Система ресепшн (комплект) «Атрибут»	Магазин меблів «Варіант»	8314,00
Рецепція 1	ПП «Фірма «Меблевий вимір» ТМ	10900,00
Ресепшн Киев	Компанія «Мебель Орбита»	12000,00
Ресепшн стійка за індивідуальним замовленням	Wood-art	40000,00
Ресепшен офісний	ООО «СК Свар»	Ціна договірна

Джерело: власна розробка авторів

Найчастіше виробники пропонують стандартні варіанти, що базуються на кращих вітчизняних або західних моделях. Розкид діапазону цін на меблі для ресепшен коливається від 1,4 тис. грн на стандартні меблі з найдешевшого вихідного матеріалу до стійки ресепшен, виготовленої за індивідуальним замовленням з урахуванням побажань споживача, вартістю 40 тис. грн. Витрати підприємства на придбання меблів для ресепшен залежать від розміру стійки, матеріалу конструкції та оздоблення, ексклюзивності дизайну тощо. Взагалі ресепшен, представлені на ринку офісних меблів України, за вартістю можна поділити на три групи: I група – до 3 тис. грн., II група – від 3,1 до 7,0 тис. грн та III група – понад 8,0 тис. грн. Тому виходячи з площі приміщення, відведеної для цієї зони, і з урахуванням функцій, які виконуватиме співробітник, залежно від фінансових можливостей та уподобань підприємство має можливість придбати стійку ресепшен як низькобюджетної цінової категорії, так і високої цінової групи.

Іноді дизайн ресепшен може виявитися важливішим за правильну організацію місця прийому відвідувачів. Вибір дизайну стійки та інтер'єру залежить від специфіки роботи та іміджу організації (табл. 2).

Таблиця 2

Дизайн стійки ресепшен залежно від напрямку діяльності організації

Напрямок діяльності організації	Особливості оформлення ресепшен
Банки, фінансові установи, страхові компанії	Оформлення ресепшен коштовними матеріалами і меблями, виконані за індивідуальним проектом. Натуральна кольорова гама.
Рекламні агентства, салони краси, організації, для яких важливо створити яскраве враження	Моделі з сучасних матеріалів – яскравих цікавих кольорів. Скляні або металеві стійки нестандартної конструкції з міні-колонами, наприклад, з опорами різної форми або з різьбленням.
Невеликі офіси, що орендують площі в тому або іншому приміщенні і досить часто переїзять з місця на місце	Компактні та невеликі стійки ресепшен. Їх головною перевагою є невелика вага, що зручно при транспортуванні, і низька вартість порівняно з продукцією відомих виробників з інших матеріалів. Основні недоліки: низька міцність та мінімалістський дизайн.
Медичні центри, громадські організації	Ресепшен в формі кола, що встановлюють в центрі приміщення. Сучасний матеріал – штучний акриловий камінь коріан, дозволяє виготовляти стільниці будь-якої форми без жодного шва.

Джерело: власна розробка авторів

Невеликі та солідні компанії, елітні салони краси, фітнес-центри, виставкові зали і галереї – це невеликий перелік організацій, в приміщеннях яких можна побачити це «чудо» меблевого виробництва.

Серед переваг сучасних стійок ресепшен доцільно виділити: багатофункціональність та інформаційно-рекламну функцію. Відповідно до дизайнерських рішень модулі, з яких складаються сучасні стійки ресепшен, можна добудовувати та міняти місцями, що дозволяє вносити зміни до інтер'єру приймальні без додаткових витрат. Також є можливість установки полиць і підставок для інформаційних матеріалів та рекламних брошур.

Висновки. Ми приєднуємось до думки дизайнерів офісів, які вважають, що при розробці інтер'єра найбільшу увагу необхідно приділити саме приймальні. І чим більше керівництво підприємства хоче зацікавити своїх клієнтів, тим уважніше воно повинне поставитися до оформлення стійки, продумати її стильову концепцію.

Таким чином, зона ресепшен – одна з найважливіших в сучасному офісі, так як саме за її оформленням клієнти і ділові партнери оцінюють роботу і статус підприємства. А це означає, що у меблів в зоні ресепшен є значне іміджеве навантаження. Сама ж стійка ресепшен повинна гармоніювати з інтер'єром офісу, відображати імідж організації та враховувати специфіку її роботи.

Список використаних джерел:

1. Балабанова Л. В. Організація праці менеджера: підруч. / Балабанова Л. В., Сардак О. В. – К.: ВД «Професіонал», 2007. – 416 с.
2. Виноградський М. Д. Організація праці менеджера: навч. посіб. для студ. екон. вузів. / Виноградський М. Д., Виноградська А. М., Шканова О. М. – К.: «Кондор», 2002. – 518 с.
3. Герасимчук С. Сучасний офіс – запорука успішного бізнесу [Електронний ресурс] / С. Герасимчук – Режим доступу: <http://www.zhitomir.info>
4. Правильна стійка адміністратора [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pro-biznes.com.ua>
5. Скопинцева О. Ресепшн (reception) – стратегічна зона [Електронний ресурс] / О. Скопинцева – Режим доступу: www.salon.by
6. Шевчук С. П. Управління сучасним офісом (офіс-менеджмент): [навч. посіб.] / Шевчук С. П., Скороходов В. А., Жуковська В. М. та ін. – К.: «Видавничий дім «Професіонал», ЦУЛ, 2010. – 184 с.

Рецензент – д.держ.упр., професор Лозинська Т.М.

УДК:338.439.5/6:641

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА – ГАРАНТІЯ РАЦІОНАЛЬНОГО ХАРЧУВАННЯ

*Миرونенко О.І., к.с.-г.н., доцент
Полтавська державна аграрна академія*

У статті визначена суть продовольчої безпеки, розглянуто сучасний стан споживання основних продуктів харчування в Україні, здійснено аналіз фактичних рівнів споживання з рекомендованими нормами та фактичними даними. Зазначено, що продовольча безпека, раціональне харчування є основою здоров'я всіх верств населення.

The article defines the essence of food security, considers the current state of consumption of basic food products in Ukraine, the analysis of the actual consumption levels with the recommended standards and actual data. Indicated that food security, good nutrition is the Foundation of health for all segments of the population.

Постановка проблеми. Перехід до ринкової економіки, реформування аграрного сектора відповідно до вимог економічних законів ринку зумовлюють особливу увагу до формування системи продовольчої безпеки в нових умовах. Саме в наш час, коли особливо чітко проглядаються як недоліки та

помилки в аграрній реформі, так і елементи тих позитивних результатів, заради яких здійснювалися кардинальні економічні перетворення, актуальним є питання розроблення наукових засад формування системи продовольчої безпеки країни, яка відповідає принципам функціонування ринкової економіки і яка, як пріоритет продовольчої політики держави, має визначати напрями її здійснення.

В сучасних умовах однією з головних проблем України є забезпечення харчовими продуктами населення за рахунок власного виробництва достатніх обсягів і високої якості, їх фізичної та економічної доступності для всіх верст населення у відповідності до раціональних норм споживання [5,6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення даного питання викликає інтерес у багатьох вітчизняних науковців. Вагомий внесок у вирішенні проблеми продовольчої безпеки, зокрема збільшення обсягів виробництва продуктів харчування, їх якості здійснено у працях вчених як О.Бородіна, Т.Лозинська, О.Гойчук, В.Власов та інші.

Ними було здійснено ґрунтовне опрацювання теоретико-методологічних засад управління виробництвом, що спрямоване на збільшення обсягів виробництва. Але питання якості продуктів харчування та раціонального їх використання є такими, що потребують подальшого вивчення.

Постановка завдання. Метою публікації є дослідження головних проблем забезпечення та розгляд механізмів досягнення продовольчої безпеки, а також аналіз фактичного споживання продуктів харчування в Україні протягом 2000-2012 рр. та порівняння його з нормами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Продовольча безпека – це такий рівень продовольчого забезпечення населення, який гарантує соціально-економічну та політичну стабільність у суспільстві, стійкий та якісний розвиток нації, сім'ї, особи, а також сталий економічний розвиток держави.

При оцінці продовольчої безпеки використовуються такі показники:

- порогові значення індикаторів – це кількісні величини, порушення яких викликає несприятливі тенденції в економіці;
- граничні значення індикаторів – це кількісні величини, порушення яких викликає загрозові процеси в економіці.

Основним індикатором, за якими оцінюється загальна ситуація на світових продовольчих ринках є індекс Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (Food and Agriculture Organization, FAO). У 2013 році цей індекс становив 210.5 пункту. Це деяке зниження порівняно з 2012 роком – 213.4, а в 2011 році із-за значного подорожчання продовольства на планеті індекс досяг 230.1 пункту. Але це не значить, що світове сільське господарство успішно розвивається. Значне потепління на планеті, зміни клімату провокують нові випробування для сільського господарства. Суттєву фінансову допомогу надає світовий банк розвитку сільського господарства в проблемних регіонах. Завдяки цьому ринок продовольства на планеті у 2013 році став більш збалансованим [1].

Україна за якістю продовольчої безпеки посідає 47-ме місце серед 107 країн. Індекс цієї самої безпеки становить 59.1 пункту. У Європі для порів-

няння – 70. На першому місці США – 387.2 пункту [2].

Продовольча безпека країни безпосередньо залежить від рівня економічного і соціального розвитку сільськогосподарських формувань, який в свою чергу залежить від повноти та своєчасності його забезпечення необхідними природними, матеріальними і трудовими ресурсами.

Головна проблема нашої країни – українці багато і часто хворіють, а також помирають. За роки незалежності населення України поменшало більше як на 7 мільйонів, тобто ми втратили більше народу, ніж за роки Другої світової війни [4].

Справді, а в чому причина? Адже щорічно зростають видатки бюджету на охорону здоров'я, але при цьому зростає захворюваність і смертність. Для фахівців медичної галузі відомо, що здоров'я населення залежить від медицини всього на 8-10%. І скільки б грошей не витрачали на медицину успіхів у здоров'ї населення чекати марно [4]. До речі, українці щорічно витрачають до 22 млрд. грн. на ліки. Єдиний вихід – профілактика, тобто запровадження принципів здорового способу життя (ЗСЖ). Саме від дотримання принципів ЗСЖ на 50% залежить здоров'я кожного із нас.

Раціональним є харчування, яке засноване на досягненнях наукових даних фізіології, біохімії та гігієни щодо якості та кількості спожитої їжі, можливості засвоєння її організмом і режиму її прийому.

Від характеру харчування – біологічної повноцінності харчових продуктів, кількості спожитої їжі та режиму її споживання у великій мірі залежить стан здоров'я людини і тривалість її життя. Раціональне харчування – потужний фактор зміцнення здоров'я, неправильне харчування – спосіб його руйнування.

Формування здорового способу життя необхідно на основі врахування чотирьох принципів раціонального харчування:

- калорійність добового раціону харчування повинна відповідати енергетичним витратам людини;
- хімічний склад їжі повинен задовольняти потреби організму в білках, жирах, вуглеводах, мінеральних речовинах, вітамінах, біологічно активних речовинах і „баластних” компонентах їжі;
- різноманітність харчових продуктів, які не синтезуються в організмі;
- прийом їжі протягом доби повинен підкорятися оптимальному режиму (як за енергоцінністю, так і за обсягом).

Порушення цих принципів має негативні наслідки для здоров'я. У практиці останніх років нерідко доводиться мати справу з наслідком надмірного харчування – ожирінням, що є фактором ризику виникнення різних захворювань. Збільшення маси тіла по відношенню до належної її величини на 6-14% вважається показником надлишкового харчування.

Організм людини складається з білків (19,6%), жирів (14,7%), вуглеводів (1%), мінеральних речовин (4,9%), води (58,8%). Він постійно витрачає ці речовини на утворення енергії, необхідної для функціонування внутрішніх органів, підтримання тепла і здійснення всіх життєвих процесів, у тому числі

фізичної та розумової праці. Щоб організм людини функціонував, його структурні елементи мають безперервно відновлюватися, тобто має здійснюватися обмін речовин [8].

За нормами споживання продуктів в Україні співвідношення білків, жирів і вуглеводів (БЖВ) становить: 30%, 20%, 50%. Норма БЖВ за даними ВО-ОЗ 18:25:57. Зокрема для чоловіків – 14,7:17,7:67,6, а для жінок – 15:18:67 [8].

У 2012 році середньодобова поживність раціону українця становила 2954 ккал, що на 18,2 відсотка перевищує граничний критерій (2500 ккал).

Продовольча безпека в дії проявляється показниками рівня споживання основних продуктів харчування населенням України (табл. 1).

Таблиця 1

**Споживання основних продуктів харчування населенням України [10],
(на одну особу за рік, кг)**

Продукти харчування	Мінімальні норми*	Раціональні норми**	Роки			
			2000	2010	2011	2012
М'ясо та м'ясопродукти	52	83	33	52	51	54
Молоко та молочні продукти	341	380	199	206	205	215
Яйця, шт.	231	290	166	290	310	307
Хлібні продукти	94	101	125	111	110	109
Картопля	96	124	135	129	139	140
Овочі та баштанні продовольчі культури	105	161	102	144	163	163
Плоди, ягоди та виноград	68	90	29	48	53	53
Риба та рибні продукти	12	20	8,4	15	13	14
Цукор	32	38	37	37	39	38
Олія	8	13	9,4	15	14	13

* Затвердженні Постановою кабінету Міністрів України від 14.04.2000р. № 656

** За термінологією МОЗ України „Орієнтований набір основних продовольчої сировини і харчових продуктів для забезпечення у середньому на душу населення на 2005-2015 роки”

Показники таблиці 1 свідчать про те, що раціональні норми споживання продовольчої продукції за досліджуваній період забезпечено по хлібним продуктам, картоплі, овочах, цукру, олії. Тобто із 10 найменувань продукції тільки по шести. Критично низьким є споживання м'яса, молока, плодів. Взагалі то обсяги виробництва продукції дещо збільшилися, але це не підвищило споживання. Очевидно це пов'язано з низькими доходами населення та високими цінами на продукти споживання.

Аналіз даних про споживання основних продуктів харчування в Полтавській області за період з 2000 – 2012 роки свідчать, що тільки по чотирьох найменуваннях фактичне споживання відповідає пороговому значенню (табл. 2).

Таблиця 2

**Споживання основних продуктів харчування населенням
у Полтавській області [9]
(на одну особу за рік, кг)**

Продукти харчування	Порогове значення	Роки				2012 р. до порогового значення, %
		2000	2010	2011	2012	
М'ясо та м'ясопродукти	83	37	53	63	65	78,3
Молоко та молочні продукти	380	221	220	223	231	60,8
Яйця, шт.	290	161	308	347	338	116,5
Хлібні продукти	101	143	119	116	118	116,8
Картопля	124	126	139	139	143	115,3
Овочі та баштанні продовольчі культури	161	130	172	199	197	122,4
Плоди, ягоди та виноград	90	16	50	52	55	61,1
Риба та рибні продукти	20	8	14	13	13	65,0
Цукор	38	40	36	37	35	92
Олія	13	8	13	12	12	92,3

Це – є овочі та баштанні продовольчі культури, яйця, картопля та хлібні продукти. Стабільно не досягає порогового значення споживання м'яса, молока, риби плодів, ягід та винограду. Фактичне споживання у 2012 році було на рівні 60,8-64,7%. Дещо нижчими по цих продуктах харчування є показники по Україні.

Показники поживних речовин у спожитих продуктах харчування у домогосподарствах Полтавської області наведена в таблиці 3.

Таблиця 3

Енергетична цінність і вміст поживних речовин у спожитих продуктах харчування у домогосподарствах Полтавської області 2000-2012 рр. [9]

	Роки						
	2000	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Енергетична цінність, ккал	3499	3589	3773	3368	3397	3391	3478
Білки, г	91	99	104	95	96	96	99
Жири, г	138	162	170	146	151	160	154
Вуглеводи, г	467	443	465	430	426	412	437

Дані таблиці 3 свідчать про те, що не витримується норма споживання білків. Відхилення від норми майже на 50%. Від 2000 року до 2012 зросло рекомендоване споживання жирів і навіть з 2007 року більше норми в середньому на 2,5 відсотки. Недоспожиті білки компенсуються збільшенням споживання вуглеводів в середньому на 13,7 відсотків від норми.

У зв'язку з поширенням сучасних технологій виробництва продовольства як у сільському господарстві так і в переробній харчовій промисловості

виникає питання щодо якості і безпеки продовольчих товарів.

Вирощена чи вироблена сільськогосподарська продукція не повинна містити генно-модифіковані організми, а також залишки пестицидів, гербіцидів.

Наприклад, стійкі в навколишньому середовищі пестициди надходять в організм людини в 95% випадків із харчовими продуктами, 4,7% - з водою. Радіонукліди потрапляють в організм людини ланцюгами „грунт – рослина – людина” чи „грунт – рослина – тварина – людина” у 94% випадків із їжею, приблизно в 5% – з водою.

Чи забезпечено такий контроль виробником цієї продукції? Однозначно відповісти не можливо. З цього приводу слід зазначити, що це є і справою кожного споживача продукції для харчування. Готуючи для себе та сім'ї, ми свідомо самі обираємо продукти харчування, намагаємося аби страва була не лише смачною, а й корисною. Зменшити негативне навантаження на свій організм можна завжди.

Технічний прогрес у харчовій промисловості базується на досягненнях науки, у тому числі й науки про харчування. На нього впливає погіршення екологічної ситуації, жорстка конкуренція на ринку продуктів харчування. Усе це спонукає до створення нових видів харчових продуктів, які відповідають вимогам і реаліям сьогодення. Це продукти зі збалансованим складом, низькою калорійністю, зниженим вмістом цукру й жиру, а також продукти швидкого приготування й тривалого зберігання. Виробництво продуктів харчування, що відповідають цим вимогам, неможливе без застосування харчових добавок.

Сьогодні добавки широко використовують у виробництві десертів, напоїв, морозива, кондиробів, ковбасних, молочних продуктів. Дуже багато їх міститься в консервованих продуктах та імпортованих йогуртах. Для більшості харчових добавок встановлено гранично допустимі норми, перевищувати які виробник не має права. Усі харчові добавки внесені в список ІНС, схвалено міжнародною комісією з харчових добавок та поділено на класи. Свідченням того, що добавка пройшла перевірку на нешкідливість, є присвоєння їй спеціального Е-номера, що складається з літери Е та тризначного числа, які замінюють дуже складні назви хімічних речовин. Але навіть найсуворіший комітет, на жаль, не в змозі простежити, скільки та чи інша людина вживає харчових домішок з їжею та напоями, а отже, в якій дозі хімічні речовини сумарно (разом із різними продуктами) потрапляють у її організм.

Вода та її складові є основою живої клітини. Усі біохімічні процеси, що протікають в організмі, можуть здійснюватися тільки за наявності води. Тому регулярне споживання рідини є важливим чинником підтримання сталості внутрішнього середовища організму, а також структури та функцій всіх клітин і тканин.

Високоякісна питна вода в кількості, що задовольняє основні потреби людини, є однією з умов зміцнення здоров'я людей і сталого розвитку держави в цілому. Недотримання стандарту якості питної води, може призвести до несприятливих як короткострокових, так і довгострокових наслідків для здо-

ров'я і благополуччя населення.

На превеликий жаль, більше половини українців п'ють не просто забруднену, а небезпечну для здоров'я питну воду. Основним методом в Україні, що дозволяє отримати якісну питну воду, є очищення питної води, що надходить з комунальних водопроводів. Для того, щоб поліпшити якість питної води слід реалізувати ряд заходів. Перше і головне необхідно розробити і впровадити державні стандарти на питну воду. У 2002 р. набрав чинності Закон України „Про питну воду та питне водопостачання”, який визначає правові, економічні та організаційні положення функціонування системи питного водопостачання, спрямовані на гарантоване забезпечення населення якісною та безпечною для здоров'я людини водою.

Наближення вітчизняних гігієнічних нормативів якості питної води до рівня стандартів ВООЗ і ЄС є одним з елементів входження України в Європейське Співтовариство [11].

Висновки. Продовольча безпека, раціональне харчування з огляду на значущість здоров'я населення країни повинні ґрунтуватися:

- на стабільному нарощуванні органічного виробництва продукції землеробства і тваринництва, узгодженні виробничих потужностей промислових підприємств харчової промисловості з безпечними технологіями, якісними сировинними ресурсами та дотриманням стандартів і технологічних норм у повній відповідності з нормами Закону України „Про безпеку і якість харчування”;

- на вдосконаленні форм вирішення державної проблеми харчування усіх верств населення особливо підрастаючого покоління;

- основою здоров'я людини є раціональне харчування, це покладає відповідальність на споживачів продовольства щодо вибору продуктів, калорійності, якості та організації харчування;

- загальновідомою є істина про те, що вода – це життя. Вона приймає участь у всіх процесах обміну в організмі людини. Вода лікує, вона виводить непотрібні сполуки з організму. Але на даний час об'єми питної води і її якість є надто важливою проблемою.

Список використаних джерел:

1. Апанасенко Г. Чи знайдемо вихід із „небезпечної зони”? / Г. Апанасенко // Дзеркало тижня. – 2012. – №31. – С.12.
2. Бойко В.І. Продовольча безпека України в контексті глобалізації проблеми. / В.І. Бойко. – К.: ННЦ “інститут аграрної економіки” УААН, 2007. – 30 с.
3. Бородіна О. Чи зможе Україна стати світовим аграрним лідером? / О. Бородіна // Дзеркало тижня. – 2011. – №.33. – С.8.
4. Власов В.І. Оцінка споживання основних харчових продуктів в Україні / В.І. Власов, Г.В. Ткач, Б.В. Духницький // Економіка АПК. – 2008. – № 10. – С.3-7.
5. Гойчук О.І. Продовольча безпека. Монографія. / О.І. Гойчук. – Житомир: Полісся, 2004. – 348-359 с.
6. Зеленська О.О. Системи продовольчої безпеки: сутність та ієрархічні рівні / О.О. Зеленська // Вісник ЖДТУ. – 2012. – №1 (59). – С. 108-112.
7. Лозинська Т.М. Національний продовольчий ринок в умовах глобалізації: монографія. – Х.: Вид-во ХарРІНАДУ „Магістр”, 2007. – 272 с.

8. Нелепа А.Е., Вахнанен В.Д. Физиолого-гигиенические основы организации рационального питания различных групп населения: учебное пособие для студ. спец. 7. 091711 «Технология питания» дневн. и заочн. форм. обуч. — Донецьк: ДонГУЗТ, 2004. — 151 с.

9. Статистичний щорічник Полтавської області за 2012 рік. [за ред. Л.В. Калашник]. Полтава.: 2013. — 400 с.

10. Статистичний щорічник України за 2010 рік. [за ред. О.Г. Осауленка]. Київ.: тов. „Август Трейд”. — 2011. — 558 с.

11. Хільчевський В.К., Осадчий В. І., Курило С. М. Основи гідрохімії: Підручник. — К.: Ніка-центр, 2012. — 312с.

Рецензент – д.е.н., професор Плаксієнко В.Я.

УДК 331.108:109.12

КАДРОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Михайлов О.О., аспірант

Полтавський національний технічний університет ім. Юрія Кондратюка

Стаття присвячена дослідженню сутності поняття кадровий потенціал у контексті розвитку менеджменту. Розглянуто основні поняття, які пов'язані із категорією кадровий потенціал. Проведено їх систематизацію з урахуванням процесів глобалізації в Україні.

The article is devoted to research of the essence of human potential in the context of management development. The basic concepts that are associated with the category of human resources. Held their systematization in the context of globalization processes in Ukraine.

Постановка проблеми. Розвиток підприємств будь - якої форми власності та організаційно-правової форми в умовах кризи залежить, як свідчить практика господарювання, не від рівня матеріально - технічної бази, а від компетентності і професіоналізму керівників, їх здатностей приймати ситуаційні рішення в умовах обмеженої кількості інформації, ресурсів та часу, працювати в напружених умовах, враховувати можливості факторів зовнішнього середовища, сильні сторони підприємства і стратегічні цілі.

В умовах становлення та розвитку постіндустріального суспільства в економічних дослідженнях теоретико-методологічного та практичного спрямування особлива увага стала приділятися дослідженням «інтелектуального», «людського», а іноді його ще називають, «соціального» капіталу. Науковці відзначають, що в умовах розвитку сучасного суспільства змінюються місце і роль людини у суспільно-відтворювальному процесі, що зумовлює концентрацію досліджень саме на зазначеній проблематиці. Розробка категорії «людський капітал» створює великі можливості для вивчення таких важливих проблем, як економічне зростання, розподіл доходів, місце і роль освіти у суспільному відтворенні, зміст процесу праці, мотивація та ін. Поняття «людський капітал» інтенсивно використовується світовою економічною наукою, яка гідно оцінила роль інтелектуальної діяльності та з'ясувала необхідність і

високу ефективність інвестувань у людину, а тому інтелектуальний капітал є важливою складовою кадрового потенціалу підприємства. В умовах розвитку євроінтеграційних процесів в Україні, поширення процесів глобалізації та інтернаціоналізації зростають вимоги до сутності «кадрового потенціалу» та його ролі у процесі формування стійкого розвитку національної економіки. Тому виникає необхідність дослідження поняття «кадровий потенціал» у контексті сучасних процесів, що відбуваються у суспільстві і впливають на процес управління сучасними соціально-економічними системами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню ролі, значення та проблемам кадрового потенціалу підприємства присвячена низка наукових праць вітчизняних та зарубіжних науковців та дослідників: О.С.Федоніна, А.Я.Кібанова, Н.П.Беляцького, Л.Б.Балабанової, А.П.Градова, Т.М. Касич – Пилипенко, І.С.Шумакова та інші. Незважаючи на значну кількість наукових праць нині не існує єдиного тлумачення поняття «кадровий потенціал» та його складових, адже його розвиток залежить не тільки від об'єктивних факторів, але і низки суб'єктивних (особистісних, культурних тощо).

Постановка завдання. Метою статті є дослідження теоретичних і практичних аспектів формування кадрового потенціалу підприємств у сучасних умовах розвитку України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найважливішими аспектами становлення постіндустріальної економіки – процесів, які визначають сучасні тенденції суспільного розвитку, є – модернізація, глобалізація, інформатизація. Проте домінантою виступає ефективність господарювання у контексті соціальної віддачі, що є вирішальним чинником економічного розвитку. Тобто, центром соціально-економічної системи стає людина. Такий підхід активно розвивається з початку ХХст. і у менеджменті сформувався у теоріях людських відносин, які дозволяють вирішити проблеми продуктивності праці через мотивацію та обґрунтувати роль людського чинника у виробництві, а саме провідну продуктивну силу суспільного розвитку, що сприяє удосконаленню та оптимізації використання всіх інших факторів виробництва. Відбуваються суттєві трансформації і з самим людським фактором. Суспільство стало не тільки більш зацікавленим, але і залежним від розвитку потенціалу, закладеного в людині. Інтелектуальні здібності людини, її обдарованість, вміння генерувати нове знання, творчість, ініціатива, соціальні зв'язки тощо стають у наш час вирішальними стратегічними ресурсами розвитку економіки та суспільства в цілому. У результаті, на початок ХХІ ст. у менеджменті, мікро- та макроекономіці, економіці сформувалися і широко вживаються поняття «трудові ресурси», «людські ресурси», «персонал», «трудовий потенціал», «кадри», «кадровий потенціал», «робоча сила» (табл.1), які вживаються на різних рівнях аналізу суб'єктів господарювання.

**Основні категорії, які є пов'язаними з поняттям «кадровий потенціал»
[1, 4, 6, 7, 8, 12, 14]**

Поняття	Сутність
Робоча сила	сукупність фізичних і розумових здібностей людини, які вона використовує для виробництва матеріальних благ в конкретній сфері діяльності; сукупність властивостей людини, які забезпечують її здатність до праці
Людські ресурси	відповідний вид фактора виробництва, який в умовах ринку взаємодіє на принципах залежності й заміності з іншими видами ресурсів; сукупність різних якостей людей, які проявляються в процесі їх трудової діяльності
Трудові ресурси	все соціально активне населення, всі фактичні і потенційні працівники, які здатні до праці, та частина населення, яка володіє необхідним фізичним розвитком, здоров'ям, здібностями, кваліфікацією, професійними знаннями для роботи в сфері суспільно-корисної діяльності
Економічно активне населення	населення обох статей віком 15-70 років, яке займається економічною діяльністю, або шукає роботу і готове приступати до неї
Трудовий потенціал	сукупність фізичних і духовних якостей людини, що визначають можливість і межі її участі у трудовій діяльності, здатність досягти в певних умовах результатів, а також удосконалювати в процесі праці; частина потенціалу особистості, який формується на основі здібностей, освіти, виховання та життєвого досвіду
Персонал	працівники, що виконують роботу на даному підприємстві на основі відносин найму. Включає в себе постійну (постійні працівники) і змінну частини (тимчасові і сезонні працівники); основні складові трудового потенціалу організації, що являють собою сукупність працездатних працівників, які можуть працювати в організації за наявності необхідних організаційно-технічних умов
Кадри	персонал, що володіє професійною здатністю до праці, тобто має спеціальну підготовку
Людський капітал	вартість запасу здібностей, досвіду, знань, які залучені до процесу господарювання, капіталізовані на основі найму та приносять прибуток
Людський потенціал	сформований або розвинений у результаті інвестицій і накопичений людьми певний запас здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивацій та інших продуктивних якостей, які цілеспрямовано використовуються в тій чи іншій сфері економічної діяльності
Інтелектуальний потенціал	нагромаджений людиною та сформований на основі інвестицій у людину запас інформації, знань, творчих здібностей, який за умов включення у потік суспільного відтворення зумовлює створення інтелектуального продукту, що сприяє інноваційним перетворенням на макро - й мікрорівні та забезпечує його власнику прибуток

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що наявність такого різноманіття базових категорій, відображає багатогранність, важливість і одночасно складність прояву людського чинника на сучасному етапі, який виник не спонтанно, а еволюційно і є одночасно об'єктом дослідження різних наукових шкіл і напрямів. Науковці відзначають, що в умовах розвитку сучасного суспільства змінюються місце і роль людини у суспільно-

відтворювальному процесі, що зумовлює концентрацію досліджень саме на зазначеній проблемі, особливо у контексті екологічних аспектів. Саме у ХХ ст. почали проявлятися не тільки позитивні наслідки людської діяльності у вигляді інновацій, але і негативні, які проявлялися у забрудненні навколишнього середовища. Тому останні 50 років сучасні науковці присвячують свої дослідження концепції ноосферного суспільства, що зароджується на сучасному етапі, але була сформована більше 150 років назад відомим вченим І.В.Вернадським, який акцентував увагу на гармонійному розвитку людини і навколишнього середовища. Ці положення закладені у сучасну концепцію «сталого розвитку», яка була вперше проголошена в 1987 році в доповіді Світової комісії з навколишнього середовища і розвитку. Згодом, 1992 року у Ріо - де - Жанейро на Всесвітній конференції з навколишнього середовища була прийнята концепція сталого розвитку в контексті глобалізації.

І.В.Вернадський зазначав, що ноосферою не може бути суспільство, яке не спроможне забезпечити гармонію з природою. Формування екогармонійної особи здатне забезпечити оптимальне взаємовідношення людини з соціальним та природним середовищем. Адже, крім того, що людина є : а) продуктом природи, природною істотою, наділена природними силами (органами відчуттів, нервами, тощо); б) закономірним результатом розвитку Всесвіту, загальнопланетарним явищем, яка продукує та реалізує у праці свою думку. В результаті взаємодії людської думки, людської природи і людської праці виникає синергетичний ефект, нова могутня сила (за Вернадським – нова геологічна сила), яка акумулює, синтезує ноосферу, її сутність [10].

Сучасна людина, яка лише як носій розуму є «людиною розумною». Але це ще не свідчить про раціонально-гуманістичний характер діяльності людей. Так, у сучасному суспільстві широко розгортаються загальноцивілізаційні рушійні тенденції, кризові ситуації, що з ХХ століття загрожують людству загибеллю. Людство повинно навчитися мислити та виробити глобальну економічну лінію поведінки в біо- та ноосфері, замінюючи пріоритет цінностей життєвих орієнтирів на морально-екологічні імперативи. Без розповсюдження морального імперативу людського розуму на біо- та ноосферу неможливе їх збереження. А це означає, що принцип коеволюції біо- та ноосфери є важливим, затребуваним ХХІ століттям актуальним необхідним світоглядним методологічним принципом людства, без реалізації якого розум підлягає небезпеці бути знищеним стихією саморегулюючої біосфери, яка не може допустити надлишковості ноосфери по відношенню до своєї природної упорядкованості [10]. Тобто, розвиток науково - методологічних основ сучасного виробництва не можливий без врахування екології, а саме впливу інноваційної складової на навколишнє середовище, яка забезпечує конкурентоспроможність сучасних соціально – економічних систем. Це підтверджують сучасні системи управління якістю різного покоління, які не тільки дозволяють формувати конкурентні переваги продукції, системи управління, але і зменшувати вплив результатів господарювання на навколишнє середовище.

Тому виникає необхідність дослідження сутності поняття «кадровий потенціал» підприємства в контексті сучасних тенденцій (табл. 2).

**Генезис поняття «кадровий потенціал» у працях сучасних науковців
[1, 2, 4, 6, 9, 11]**

Автор	Сутність поняття «кадровий потенціал»
А.П.Градов	Можливість досягнення цілей перспективного розвитку, які створюються кількісними та якісними характеристиками, якими володіє організація в певний момент часу
Н.С.Краснокутська	сукупні можливості працівників підприємства досягти поставлених ними цілей (комерційні, операційні, фінансові)
О.В.Григор'єва	сукупність наявних кадрів, які забезпечують господарську діяльність підприємства і є головною рушійною силою його функціонування
Л.Шаульська	сукупність штатних працівників, кількісні та якісні характеристики яких за відповідної мотивації та з урахуванням особливостей сільськогосподарства забезпечують можливість та здатність в умовах ринкового середовища здійснювати виробничо – господарську діяльність з максимальною результативністю
А.Б.Галицька	величина можливої участі висококваліфікованих працівників у виробництві, їх здатність до інноваційної діяльності, їх освітній, кваліфікаційний рівень, психофізіологічні характеристики, що можуть бути використані для досягнення стратегічних цілей підприємства і забезпечення конкурентоспроможності на ринку
Л.В.Балабанова	гранична величина можливої участі працівників підприємства у його діяльності з урахуванням їх компетентності, психофізіологічних особливостей, інтересів, мотивацій
В.Н.Слинько	кількісні та якісні показники кадрового ресурсу, які розкривають не задіяні можливості, сили, внутрішні закони, цінності, які можливо використовувати в кадровій роботі
В.В.Безсмертна	сукупність якісних і кількісних характеристик персоналу підприємства, які включають чисельність, склад і структуру, фізичні й психологічні можливості працівника, їхні інтелектуальні і креативні здібності, професійні знання і кваліфікаційні навички, комунікабельність і здібність до співпраці, відношення до праці та інші якісні характеристики
Касіч – Пилипенко Т.М., Дячко Т.А.	Сукупність потенційних здібностей і можливостей кадрів підприємства, які використовуються або можуть бути використані в певний момент часу, щоб забезпечити виконання завдань перспективного розвитку підприємства і досягнення його цілей

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що кадровий потенціал підприємства – це складне, багатогранне поняття, під яким доцільно розуміти сукупність здатностей працівників, які виникають у результаті синергетичного ефекту на рівні соціально – економічної системи під час їх взаємодії, що дозволяє перетворити можливості та сильні сторони підприємства в певний момент часу у готовий та конкурентоспроможний продукт чи послугу, створити додаткову вартість, забезпечити зростання вартості підприємства та його сталий розвиток.

Кадровий потенціал підприємства відрізняється від трудового потенціалу працівника тим, що система завжди більше суми складових її частин —

індивідуальних трудових потенціалів працівників — у силу виникнення нової якості синергічного ефекту, обумовленого взаємодією складових елементів системи. Уже саме об'єднання працівників у єдиний і планомірно організований процес праці породжує ефект спільної (колективної) праці. Перевага цієї нової продуктивної сили над сумою сил працівників, що діють індивідуально (розрізнено), наочно проявилася на перших етапах широкого впровадження бригадної організації праці. Таким чином, якщо сукупність фізичних і духовних здібностей людини є основою трудового потенціалу особистості, то в основі кадрового потенціалу підприємства знаходиться соціальна, тобто «помножена», продуктивна сила, що виникає завдяки спільній діяльності різних індивідів. Тобто, укладаючи трудовий договір з індивідуальним носієм робочої сили, адміністрація підприємства оцінює здатності працівника з погляду його можливостей виконати ті завдання, що поставлені перед конкретним підприємством.

Організація повинна не просто набирати фахівців з тих, хто взагалі може і хоче працювати, їй необхідно формувати свій кадровий потенціал. Адже, внутрішня структура колективу неповторна, як немає в природі двох зовсім однакових людей, так немає абсолютно ідентичних колективів. При цьому необхідно також враховувати, що кожен працівник, володіючи трудовим потенціалом, при виконанні конкретної роботи різною мірою реалізує свої потенційні можливості. У результаті цього до складу колективної праці він може ввійти в якості певного “множника”. Якщо при об'єднанні в колектив усі конкретні трудові потенціали працівників входять до складу колективної праці як множники, то це означає, що кожен працівник вніс у спільну роботу щось більше, ніж його трудовий потенціал. З одного боку, він своєю працею спонукав інших працівників ефективніше використовувати їхній особистий трудовий потенціал, а з іншого боку — він сам випробував такий же вплив.

Необхідно зазначити, що нині деякі автори виділяють дві категорії кадрового потенціалу підприємства : зовнішній і внутрішній [13].

Внутрішній кадровий потенціал – це активні громадяни, які працюють на конкретному підприємстві, здатні до саморозвитку, просування по службі.

Зовнішній потенціал представляє собою претендентів на вакантні місця на підприємстві із числа випускників навчальних закладів, безробітних, громадян, які займаються підприємництвом без оформлення документів і які не мають спеціальної освіти, проте здібні до ініціативної діяльності.

Погоджуючись з точкою зору науковців, внутрішній кадровий потенціал виникає з моменту заключення трудового контракту, включаючи і попередню роботу по відбору кандидатів на вакантну посаду, проведення конкурсів. Він, по-перше, виражає частину соціально-економічних відносин між підприємством та працівником і в результаті трудової діяльності виступає у вигляді визначеної величини створеної вартості продукту, послуг. По-друге, характеризує здатність і можливість кадрів вирішувати питання стабільності, надійності і процвітання господарської діяльності. По-третє, потребує вкладення капіталу в професійний розвиток спеціалістів. Він виникає на базі іс-

нуючих кадрів і свідчить про наявність резерву. Крім того, наявність внутрішнього кадрового потенціалу на підприємствах гарантує збереження професійних кадрів і повернення в них інвестованих засобів з прибутком. Зовнішній кадровий потенціал за своїм змістом є джерелом розширення внутрішнього потенціалу організації [14].

Розглядаючи кадровий потенціал організації, слід враховувати, що колективи мають різні потенціали не тільки в залежності від територіального розташування, галузевої приналежності, розмірів виробництва, віку й ін., але кожне підприємство має свої особливості в джерелах і характері формування виробничого колективу, у його трудових традиціях, у сформованих взаєминах між працівниками. Структура кадрового потенціалу організації являє собою співвідношення різних демографічних, соціальних, функціональних, професійних й інших характеристик груп працівників і відносин між ними.

На практиці, кадровий потенціал представляє собою єдину систему, де внутрішня і зовнішня частини управління кадрами повинна бути збалансованою. У цьому випадку з'являється необхідність економічної доцільності капіталовкладень, пов'язаних з наймом, навчанням та можливостями працівника розкрити свій талант.

Взагалі від того, як організовано управління кадровим потенціалом, що відображається на успішності діяльності кожного працівника, залежить ефективність діяльності самої організації. Таким чином, важливим завданням щодо управління кадровим потенціалом є закріплення та розвиток персоналу. Це завдання включає в себе: раціональний розподіл посадових обов'язків; професійне і посадове просування працівників з урахуванням результатів оцінки їх діяльності й індивідуальних особливостей; регулярне підвищення кваліфікації спеціалістів; створення інших умов, що мотивують працівників до більш ефективної праці; планування кар'єри.

Таким чином, розвиток кадрового потенціалу підприємств в Україні за умов її поступової інтеграції до світового співтовариства та загальна подальша тенденція до зближення соціально-економічних систем різних країн не лише дають змогу поліпшити конкурентоспроможні позиції на вітчизняному і світовому ринках товарів та послуг, а є невід'ємною умовою його існування та реалізації кожним громадянином держави своїх прав на працю та гідне життя. Особливо такий підхід корелюється з концепцією людського розвитку, яка створювалась ПРООН (Програмою розвитку Організації об'єднаних націй) для вирішення завдань сприяння людському розвитку на міжнародному рівні. У зв'язку з цим методологія розрахунку індексу людського розвитку (ІЛР) ґрунтується на мінімальному наборі показників, за якими можна зібрати достовірні порівняльні дані по всіх країнах світу. Кожен з них покликаний кількісно виразити один з ключових напрямів (вимірів) людського розвитку (рис. 1) [7].

Такий підхід формує критерії якості управління кадровим потенціалом як на рівні підприємства, так і рівня держави. Адже, процес управління кадровим потенціалом (рис. 2) має статичний і динамічний аспект.

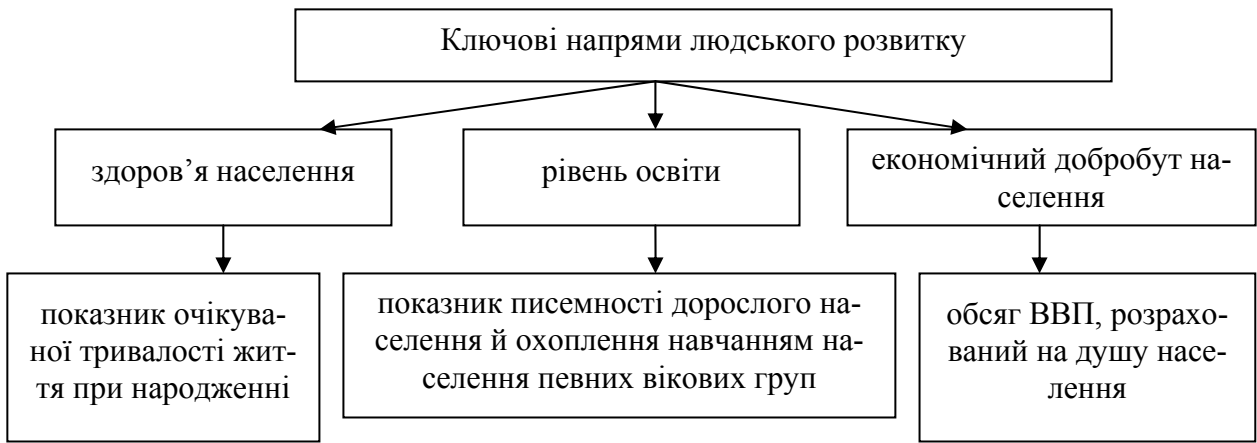

Рис.1. Ключові напрями людського розвитку за ПРООН [7]

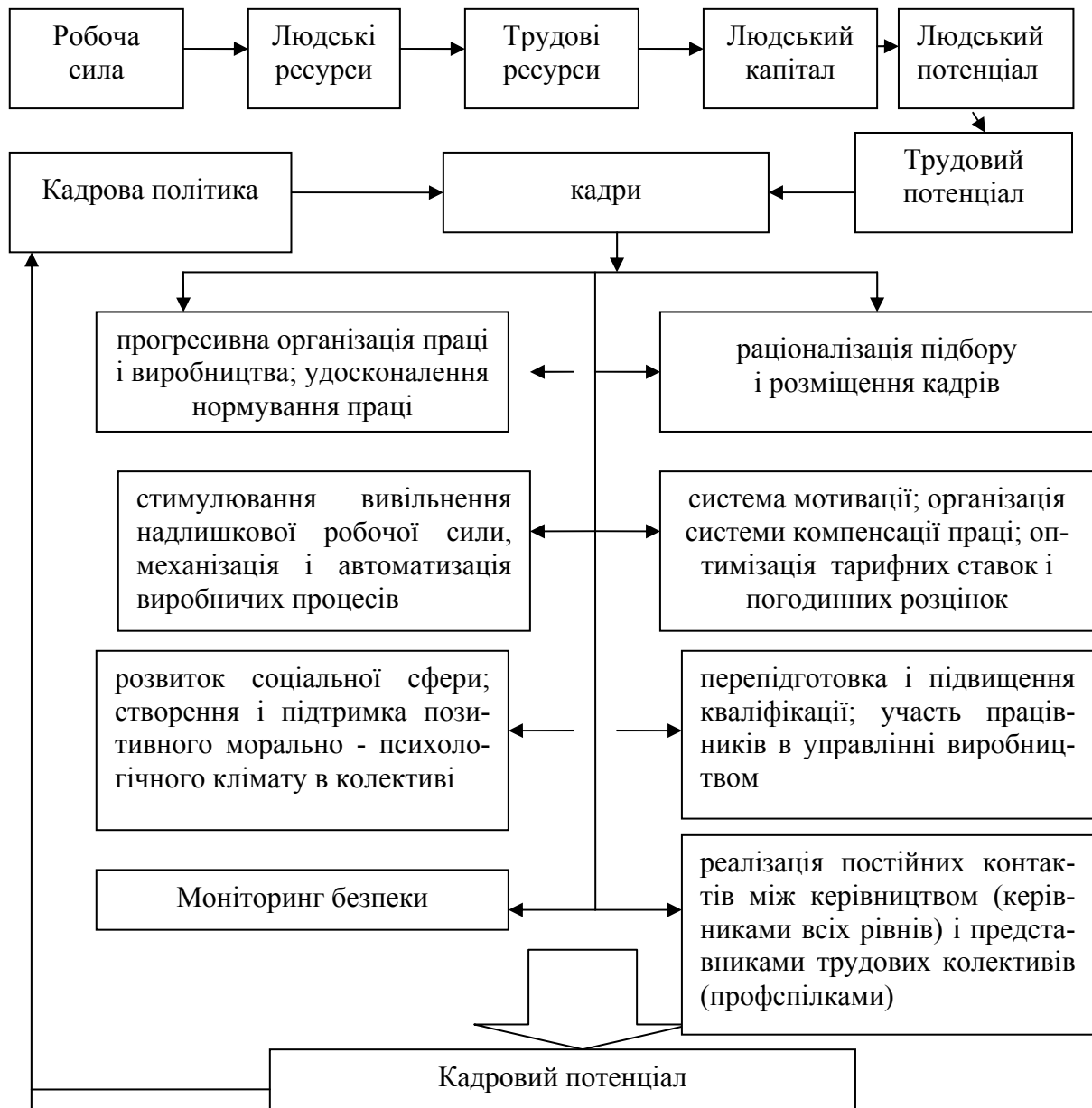

Рис. 2. Процес формування кадрового потенціалу підприємства

Зокрема, якщо ми розглядаємо кадровий потенціал як сукупність потенціалів, які дозволяють перетворити ресурси у готовий продукт в межах окремої операційної системи (статика), то з позиції динаміки – це здатність працівників до самовдосконалення, професійного розвитку, що призводить до підвищення рівня компетентності, знань та вмінь у процесі функціонування соціально – економічної системи. На нашу думку, слід зазначити, що серед науковців не існує єдиної думки щодо процесу формування кадрового потенціалу.

Тому доцільно його розглядати через призму кадрової політики підприємства, під якою слід розуміти напрям роботи з персоналом, який є задокументованим і містить вимоги, форми і методи роботи, які дозволяють своєчасно забезпечити оптимальний баланс процесів комплектування, збереження персоналу, розвитку його потенціалу відповідно до потреб підприємства, вимог діючого законодавства та стану ринку праці. Таким чином, основним підтвердженням і відображенням процесу управління кадровим потенціалом є кадрова політика підприємства.

Висновки. Отже, ми можемо зробити висновок, що саме людський чинник нині відіграє ключову роль у розвитку сучасних соціально - економічних систем, забезпечує їх технологічний розвиток через інноваційно - інвестиційну діяльність, яка дозволяє вирішувати низку нагальних проблем, але і містить загрози для майбутнього суспільства та економіки нині. Розвиток та інтенсифікація криз, зростання політичної та міжнародної нестабільності, погіршення екологічної ситуації обумовлює необхідність не тільки пошуку шляхів адаптації кадрового потенціалу в сучасних умовах, але і його активізації, щоб забезпечити не тільки процес функціонування, але і сталий розвиток національних підприємств та економіки в цілому. Тому перспективними напрямками дослідження залишається аналіз кадрового потенціалу сучасних підприємств у контексті сучасних соціально - економічних процесів.

Список використаних джерел:

1. Безсмертна В. В. Стратегічне управління кадровим потенціалом підприємства / В. В. Безсмертна // Економіка і управління. – 2007. – № 3. – С. 48 – 53.
2. Галицька У. Б. Формування та ефективність використання кадрового потенціалу / У. Б. Галицька, Д. П. Доманчук // Вісник ПДАТУ. – 2012. – № 14. – С. 72–78.
3. Гебер Н.А. До питання сутності концепту «кадровий потенціал підприємства»/ Н.А.Гебер // Вісник ОНУ імені І.І.Мечникова. – т.18.-Вип.4/1. – 2013. - с.102-105.
4. Головкова Л. С. Сутність і завдання управління кадровим потенціалом підприємства / Л. С. Головкова, О. О. Лукашов, А. Є. Головкова // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – Запоріжжя, 2008. – № 5. – С. 33 – 39.
5. Головкова, Л.С. Сутність і завдання управління кадровим потенціалом підприємства / Л.С. Головкова, О.О. Лукашов, А.Є. Головкова // Держава та регіони. – 2008. – №5. – С.33-39.
6. Грішнова О.А. Людський розвиток : навч. посібник. / О.А.Грішнова. – К.: КНЕУ, 2006. -308с.
7. Економіка праці [електронний ресурс]. – Режим доступу : http://proces.biz/HR/Book/Ekonomika_praci/Ekonomika_praci3.htm. – Заголовок з титулу екрану.
8. Касіч – Пилипенко Т.М. Кадровий потенціал як ключова складова конкурентної

переваги підприємства/ Т.М. Касіч – Пилипенко, Т.А. Дячко. - Бізнесінформ. - № 4. – 2011. – с.147-150.

9. Колтунович О.С. Методичні аспекти оцінки кадрового потенціалу підприємства // Україна: аспекти праці. – 2007. - №5. – С.42-47.

10. Принцип коеволюції в контексті ноосферної концепції В. Вернадського [електронний ресурс]. – Режим доступу : / <http://www.info-library.com.ua/books-text-11841.html>. – Заголовок з титулу екрану.

11. Хома Н.М. Підходи до розуміння категорії «соціальний капітал» у політичній науці / Н.М.Хома. – Вісник СевНТУ: зб. наук. пр. Вип. 145/2013. Серія: Політологія. — Севастополь, 2013.- с.35-38.

12. Шимановська – Діанич Л.М. Організаційно-економічний механізм управління розвитком підприємств та організацій споживчої кооперації України: теорія і практика : монографія / Л. М. Шимановська - Діанич, В. А. Власенко; Полтав. ун-т економіки і торгівлі. - Полтава, 2010. - 341 с.

13. Шимановська - Діанич, Л. М. Термінологічна база концепції управління людськими ресурсами [Текст] / Л. М. Шимановська - Діанич // Науковий вісник ПУСКУ. – 2007. – № 1. – С. 43–49. – (Сер. «Економічні науки»).

14. Якуба М.М. Кадровий потенціал як ключовий елемент потенціалу підприємства в умовах глобалізації/ М.М. Якуба // Науковий вісник НЛТУ України -2009.- №7 с.302-305.

Рецензент – к.е.н., доцент Галич О.А.

УДК 331.105.44

ПРОФЕСІЙНІ СПІЛКИ НА РИНКУ ПРАЦІ: МІКРОЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ

*Песцова-Світалка О.С., к.е.н., доцент
Полтавська державна аграрна академія*

Стаття присвячена дослідженню теоретичних основ та практичних питань щодо місця та ролі професійних спілок на ринку праці в умовах ринкової системи господарювання.

This article is devoted to the theoretical basic and practical problems of trade unions activity on the labour force market in modern market economy.

Постановка проблеми. З метою захисту та взаємоузгодження своїх економічних інтересів суб'єкти ринку праці утворюють професійні спілки і організації роботодавців. Профспілки є важливою інституцією суспільства, яка захищає права і свободи громадян у сфері трудових відносин. Створення впливових профспілок, які здатні ефективно відстоювати інтереси працівників, є одним із невід'ємних ознак демократичної та цивілізованої держави.

Сучасний профспілковий рух в Україні перебуває на етапі становлення та пошуку свого місця в системі нових соціально-економічних та політичних відносин. Вищезазначене зумовлює необхідність теоретичного обґрунтування та дослідження практичної реалізації діяльності професійних спілок на ринку праці в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми діяльності профспілок були досліджені в працях багатьох вчених, а саме: Н.Б. Болотіна,

Г.С. Гончарова, П.І. Жигалкіна, Р.І. Кондратьєва, А.Р. Мацюка, Л.І. Лазора, П.Д. Пилипенко, В.І. Прокопенко, С. Третяк, Ф.А. Цесарського, Л.С. Шевченко та інших. Проте, незважаючи на широкий спектр досліджень, присвячених різним аспектам діяльності профспілок у реалізації й захисті прав працівників, їх діяльність потребує теоретичного підґрунтя, що дозволить глибше зрозуміти їх значення та роль в умовах ринкової економічної системи.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз теоретичних засад та практичних аспектів визначення місця та ролі профспілок на ринку праці в сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» професійна спілка (профспілка) – добровільна неприбуткова громадська організація, що об'єднує громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності (навчання) [1, с. 3].

Профспілки є наймасовішою громадською організацією, яка об'єднує значну кількість працюючих. Ця організація займає важливе місце серед інших громадських організацій тому, що вона об'єднує людей праці, а праця є основною умовою для існування суспільства [6].

Форма організації профспілок може бути різноманітною. Зазвичай, критерієм вступу до профспілки є професія члена профспілки (працівники транспорту, освітяни тощо). Така організація за професійною ознакою поширена в Данії, Ісландії, Великобританії та інших країнах. Іншим критерієм членства може бути галузь економіки (металургія, вугільна, атомна промисловість тощо). Такі профспілки характерні для Німеччини, Франції, Італії, Норвегії та Швеції. У цьому разі на підприємстві функціонує набагато менше профспілок – може бути навіть одна спільна для робітників і службовців. Третій варіант, характерний для Японії, Швейцарії та інших країн, відрізняється тим, що кожне підприємство має свою власну профспілку, що суттєво позначається на різниці в рівнях заробітної плати на різних підприємствах [5].

Профспілковий рух охоплює усі регіони України, всі галузі економіки, всі форми власності та господарювання. За даними Міністерства юстиції України, на 1 вересня 2010 р. легалізовано 138 всеукраїнських профспілок та 16 всеукраїнських об'єднань профспілок. З них до складу ФПУ входить 44 профспілки, які об'єднують понад 8 млн. спілчан. Решта профспілок, що не входять до складу ФПУ, налічують приблизно 3–3,5 млн. [4].

Основною метою, яку ставлять перед собою профспілки, є підвищення рівня заробітної плати, збереження робочих місць для членів профспілки, участь трудящих в управлінні виробництвом і розподілі виробленого продукту, а також покращення умов праці.

Серед багатьох напрямів діяльності профспілок, теоретична економіка виділяє дві основні проблеми, які вони намагаються вирішити: збільшення зайнятості і підвищення заробітної плати робітників об'єднаних у профспілки. Якщо у даний час профспілка вважає основним своїм завданням підвищення заробітної плати, вона намагатиметься впливати на чинники, які розширюють попит на робочу силу або обмежують її пропозицію в економіці. В

обох випадках зарплата робітників підвищиться.

Профспілка може збільшити попит на працю шляхом зміни одного або більшої кількості чинників, які визначають попит на працю [2, с.319]:

1) збільшення попиту на продукцію, що виробляється (наприклад, профспілки підтримують вимоги підприємців щодо введення імпорتنих квот або протекціоністських тарифів, допомагають підприємству у проведенні рекламної кампанії, або використовуючи політичне лобювання, щоб одержати вигідний контракт тощо);

2) підвищення продуктивності праці (сприяючи заходам підприємців щодо підвищення продуктивності праці, хоча більшість рішень щодо вдосконалення технології керівництво підприємства приймає самостійно);

3) зміна ціни на інші фактори виробництва (підтримувати протести проти підвищення цін на доповнюючі ресурси, наприклад, газ, електроенергію, щоб уникнути скорочення робітників на підприємствах) .

Професійні об'єднання намагаються вплинути і на пропозицію трудових ресурсів. Залежно від специфіки трудових послуг може застосовуватися тактика замкнутого чи відкритого тред-юніонізму. Замкнутий або цеховий тред-юніонізм застосовується тоді, коли формальні чи неформальні професійні об'єднання можуть безпосередньо впливати на кількість трудових послуг певної кваліфікаційної групи. При цьому входження до цієї групи теж контролюється її членами. Широко застосовується такий метод обмеження пропозиції окремих видів праці, як ліцензування професій. Профспілка працівників певного фаху (адвокати, нотаріуси, експерти-оцінювачі тощо) чинить тиск на владу з метою прийняття закону про вимоги до професії, які можуть включати певний рівень освіти, складання кваліфікаційних іспитів, особисті характеристики. Надмірні вимоги можуть обмежити кількість бажаних одержати дозвіл на даний вид діяльності. Графічно тактику замкнутого тред-юніонізму можна зобразити зменшенням пропозиції праці з S_1 до S_2 шляхом обмеження членства в профспілках, замкнуті профспілки добиваються підвищення ставок заробітної плати з W_c до W_u , але зменшення пропозиції праці приводить до скорочення чисельності найнятих працівників з Q_c до Q_u (рис. 1а).

До відкритого або галузевого тред-юніонізму профспілки вдаються тоді, коли не можна жорстко регулювати приплив нових працівників цієї кваліфікаційної групи. Більшість профспілок не обмежують кількість своїх членів, а навпаки прагнуть об'єднати всіх робітників некваліфікованих, напівкваліфікованих і кваліфікованих робітників певної галузі. Якщо галузевій профспілці вдається об'єднати всіх працівників даної галузі, то підприємства будуть знаходитись під сильним тиском з боку профспілки під час укладання договору про ставку заробітної плати, тому що за допомогою страйку профспілка може повністю позбавити фірму пропозиції праці. Організуючи практично всіх робітників в профспілки відкриті або галузеві профспілки можуть «нав'язувати» ставку заробітної плати, таку як W_u , яка перевищує конкурентну ставку заробітної плати W_c . В результаті крива пропозиції праці переміщується із S у $W_u a S$. При ставці заробітної плати, що дорівнює W_u , на-

наймачі скорочують зайнятість з Q_c до Q_u (рис. 1б).

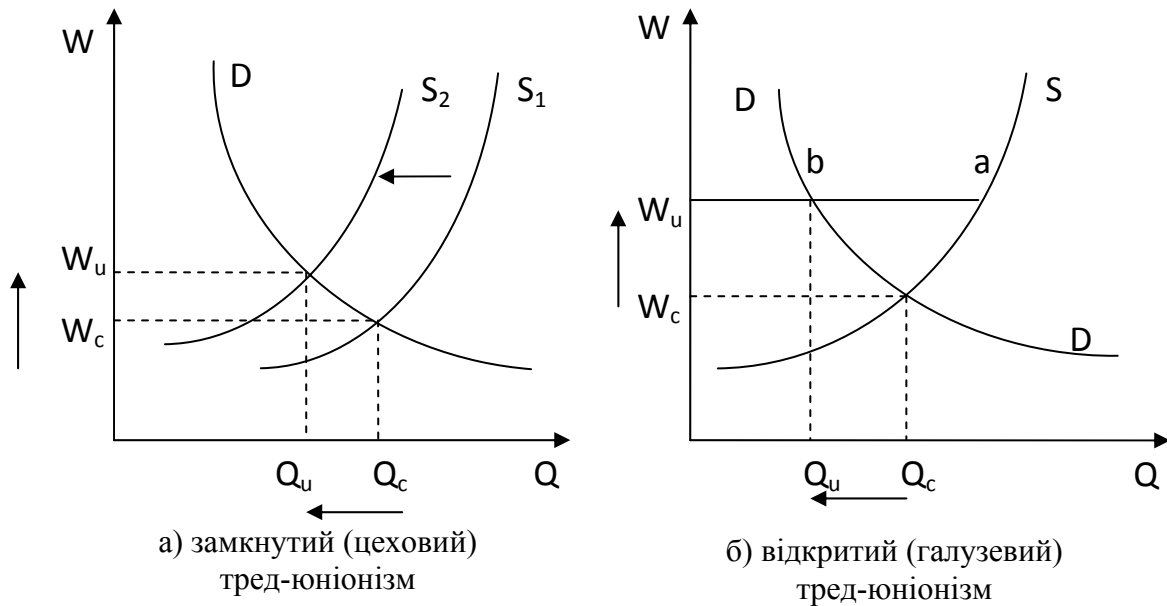

Рис. 1. Вплив профспілок на механізм формування заробітної плати [3, с.549, 550]

Проте страйк є крайньою мірою боротьби профспілок з наймачами праці. Адже підприємство може одержати прибуток, а робітники – зарплату лише в процесі виробництва, тому підприємство потребує послуг робітників, а робітники – наявності роботи. Переговори профспілок з адміністрацією, як правило, закінчуються взаємними поступками.

Ринкова структура, представлена лише одним-єдиним роботодавцем, називається монопсонією. Така ситуація властива невеликим містам, у яких кількість зайнятих на певному підприємстві становить основну частину всіх працюючих. При цьому вид праці має бути відносно немобільним, тобто альтернативне використання праці можливе лише при набутті нової професії чи кваліфікації. Монопсоніст, фактично пануючи на ринку праці, наймає таку кількість працівників і з такою заробітною платою, які забезпечують йому максимізацію прибутку. Загальний ефект монопсонії полягає в тому, що і рівень зайнятості, і рівень заробітної плати в цілому бувають нижчими, ніж за умов досконалої конкуренції.

Якщо на монопсонічному ринку праці сформувалася сильна профспілка, то виникає модель двосторонньої монополії. Монопсонія занижує рівень заробітної плати, а профспілки навпаки – підвищують. Та сторона, яка має більший вплив та ефективнішу стратегію дій, може наблизити рівень заробітної плати до свого бажаного. Чи є така ситуація на ринку праці виключенням? Взагалі ні. У таких галузях, як автомобільна, сталеливарна, виробництво сільськогосподарського реманенту, один великий виробничий профспілковий комітет веде переговори з декількома великими промисловими гігантами. В цілому при наявності двосторонньої монополії рівень заробітної плати більш наблизений до конкурентного ринку, ніж при будь-якій односто-

ронній монополії. Хоча кількість найманих працівників все одно знижується.

Останніми роками в діяльності профспілок на перший план виходять не так питання підвищення заробітної плати, як проблема робочих місць. Заради збереження зайнятості деякі впливові профспілки йдуть на підписання таких колективних договорів, які заморожують, а в окремих випадках навіть знижують заробітну плату певних категорій робітників і службовців. Профспілки враховують і той факт, що обов'язковою умовою стабільної зайнятості є висока конкурентоспроможність компанії. Орієнтирами для колективних переговорів починають бути не середні розміри зарплати в галузі, а фінансові показники фірм – витрати виробництва, продуктивність праці, очікувані прибутки [7].

Загальна чисельність профспілок, що входять до складу ФПУ, за роки незалежності зменшилася майже на 62 % – з 25 млн. у 1992 р. до 8,6 млн. у 2009 р. Тенденція до зниження чисельності профспілок є характерною не лише для України, подібне явище відбувається в багатьох країнах колишнього радянського Союзу і Східної Європи, зокрема, в Естонії зменшилася на 73%, в Чехії – на 50%, Польщі – на 45% [4].

Зовнішніми чинниками такого значного скорочення є зміна структури зайнятості, глобалізація економіки, падіння престижу профспілок, а внутрішні причини полягають у скороченні виробництва та ліквідації підприємств, переході працівників до індивідуальної зайнятості, поширенні найму на роботу за індивідуальними договорами (контрактами), втраті мотивації профспілкового членства тощо.

Висновки. В умовах політичної та економічної трансформації суспільства роль профспілок у захисті трудових прав громадян підвищується. Професійні спілки мають проявляти підвищену турботу щодо громадян, які потрапляють в складні життєві умови, а їх дієва діяльність стане визначником їх соціальної значимості.

Профспілка виконує функцію захисту робітників від тиску роботодавців і є своєрідним монополістом на ринку праці. Вона переслідує дві суперечливих цілі – підвищення зарплати та збільшення зайнятості, намагаючись впливати на чинники, що розширюють попит на продукцію галузі, або скорочують пропозицію робочої сили. Профспілка може підвищити ставки заробітної плати шляхом: а) збільшення попиту на працю; б) обмеженням пропозиції праці за допомогою замкнених профспілок; в) безпосереднього збільшення ставки заробітної плати вище рівноважної за допомогою відкритих профспілок. Якщо ринок праці моносонічний, то наявність профспілок на такому ринку викликає явище двосторонньої монополії.

Теорія і практика профспілок має суперечливий характер. Не зважаючи на досить високі показники охоплення підприємств України профспілками, членство в них є для громадян значною мірою формальним і не визначає орієнтацію профспілкових організацій на захист соціально-трудова і соціально-економічних інтересів працюючих, про що свідчить скорочення чисельності їх членів як в Україні так і країнах колишнього радянського Союзу і Східної Європи. В ринкових умовах господарювання профспілкові організації по-

винні не лише представляти інтереси трудового колективу, а захищати їх, впливаючи як на підвищення і своєчасне отримання заробітної плати, так і збереження робочих місць.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності». – К.: «Профінформ» ФПУ, 2012. – 32 с.
2. Косік А.Ф. Мікроекономіка: [навч. посібник] / А.Ф. Косік, Г.Е. Гронтковська. – Рівне: УДУВГП, 2004. – 400 с.
3. Макконнелл К.Р. Экономикс: принципы и политика; [пер. с англ. 11-го изд.] / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю. – К.: Хагар-Демос, 1993. – 785 с.
4. Профспілковий рух: проблеми і тенденції. [Електронний ресурс] // Профспілкові вісті, (758) 04, 2011. – Режим доступу: http://www.psv.org.ua/arts/Do_VI_zizdu/view-223.html.
5. Третяк С. Профспілки як інститут громадянського суспільства [Електронний ресурс] / С. Третяк. – Режим доступу: <http://justinian.com.ua/article.php?id=2397>.
6. Цесарський Ф. А. Захисна функція профспілок та форми її реалізації: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» / Ф.А. Цесарський – Харків, 2004. – 20 с.
7. Шевченко Л.С. Основи економічної теорії. [Електронний ресурс] / Л.С. Шевченко. – Режим доступу: <http://uristinfo.net/uchebnye-materialy/280-osnovi-ekonomichnoyi-teoriyi--ls-shevchenko-/8815-glava-12-rinok-pratsi-zarobitna-plata.html?start=3>.

Рецензент – к.е.н., доцент Дорогань-Писаренко Л.О.

УДК 336.226.4

ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ В АПК

Подаков Є.С., к.е.н., доцент

Херсонський державний аграрний університет

Подакова В.Є., магістр

Днепропетровський національний університет ім. Олеся Гончара

Стаття присвячена дослідженню впливу податкової політики на економічний розвиток України. На основі проведеного аналізу розроблені рекомендації щодо напрямків удосконалення податкової політики України.

The article investigates the impact of tax policy on economic development of Ukraine. Based on the analysis of recommendations on areas of improvement of tax policy in Ukraine.

Постановка проблеми. Податкова політика держави впливає на всі етапи відтворення доданої вартості та розподілу доходів між членами суспільства. Цей процес може проявлятися в короткостроковій перспективі, в стримуванні відтворювальних процесів та уповільненні темпів економічного розвитку країни. Проте податкова політика країни повинна бути довгостроковою, послідовною та повинна бути спрямована на стимулювання підприємницької активності, забезпечення умов для стійкого економічного зростання та підвищення рівня суспільного добробуту в Україні.

Для формування ефективної системи оподаткування в сільському господарстві можна частково використати досвід оподаткування сільгоспвиробників у розвинутих країнах світу. Система оподаткування сільського госпо-

дарства в країнах з ринковою економікою є важливим нормативним інструментом державного регулювання агропромислового сектора економіки. Оподаткування аграрного сектора у всіх країнах має ряд відмінних від загального оподаткування характеристик. Податковий механізм в аграрному секторі є гнучким і мобільним, достатньо пристосований до умов економічного життя. Крім цього, гнучка система податкових ставок у багатьох країнах використовується як інструмент стимулювання розвитку галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання впливу податкової системи на розвиток країни, ефективності оподаткування неодноразово висвітлювалися у працях таких науковців, як Д. Веремчук, Т. Демченко, М. Дем'яненко, Д. Дема, М. Коцупатрий, Н. Мельник, Г. Нагорняк, Й. Петрович, Л. Рябушка, І. Стефанюк, Л. Тулуш та інші. Однак, зважаючи на сучасні реалії в сфері оподаткування, формування податкової політики України можна зробити висновок про те, що існує чимало проблемних питань, які вимагають подальшого вивчення. Даний напрям дослідження потребує подальшого доопрацювання і розробки шляхів удосконалення системи оподаткування та певних напрямів податкової політики України відносно сільськогосподарських товаровиробників.

Постановка завдання. Основними завданнями даного наукового дослідження є аналіз впливу податкової політики на економічний розвиток України та розробка рекомендацій щодо її вдосконалення. Мета дослідження зумовила необхідність вирішення наступних завдань: виявлення особливостей податкової політики України; дослідження тенденцій розвитку сфери оподаткування в Україні; розробка напрямів щодо вдосконалення податкової політики України за сучасних умов її розвитку.

Методологічною базою дослідження стали наукові праці вітчизняних вчених і законодавчі акти з питань формування податкової політики країни. Методологічною базою дослідження стали загальнонаукові економічні методи, зокрема, використаний системний підхід та статистичний метод.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток і зміна форм державного устрою завжди супроводжуються вдосконаленням системи податків, адже вони є платою суспільства за виконання державою її функцій. Докорінно новим етапом в історії розвитку податкової політики України став Податковий кодекс, основні положення якого вступили в дію з 1 січня 2011 року. Передбачалося, що його положення спрямовані на вдосконалення адміністрування податків, досягнення компромісів між державою та суб'єктами господарювання, зниження податкового навантаження для менш платоспроможних громадян, створення додаткових умов для розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності, сприятимуть прискоренню економічного розвитку України. Однак, неоднозначні та непрозорі правила, які викладені в положеннях кодексу, певною мірою гальмують підприємницьку активність серед платників податків, стимулюють розвиток тіньової економіки та не є достатньо ефективними для стимулювання економічного розвитку України. Загалом ідею затвердження Податкового кодексу можна вважати позитивною, однак деякі його положення потребують значного доопрацювання з метою

запровадження дійсно ефективної податкової політики, що сприятиме подальшому ефективному розвитку економічних процесів в Україні. Отже, дослідження впливу податкової політики на сучасному етапі, а також її впливу на економічний розвиток держави є досить актуальним на сьогоднішній день.

На сучасному етапі розвитку економіки України спостерігається суттєве, проте нерівнозначне податкове навантаження на суб'єктів господарювання, що призводить до диспропорційності умов конкуренції. Ця ситуація вимагає від підприємств формування такої стратегії діяльності, яка спрямована на пом'якшення податкового тиску і мінімізацію втручання фіскальних органів в його діяльність.

Становлення податкової системи та формування податкової політики в Україні базувалося на копіюванні моделей інших країн. Хоча економіка України істотно відрізнялася від економіки розвинутих країн за рівнем розвитку продуктивних сил, галузевою та організаційною структурою виробництва, ступенем розвитку ринкових механізмів господарювання і відкритості економіки, ціновими пропорціями, станом законодавства, правилами звітності, рівнем забезпеченості кадрами, підготовленими до роботи в ринкових умовах. Така ситуація виключала можливість застосування в Україні податкового механізму в такому ж вигляді, як він застосовується у розвинутих країнах. Оподаткування аграрного сектора у всіх країнах має ряд відмінних від загального оподаткування характеристик. Податковий механізм в аграрному секторі є гнучким і мобільним, достатньо пристосований до умов економічного життя. Крім цього, гнучка система податкових ставок у багатьох країнах використовується як інструмент стимулювання розвитку галузі.

В усіх країнах еволюція системи оподаткування йшла шляхом спрощення, скорочення числа податків (їхнього об'єднання), зниження рівня ставок з і розширення оподаткованої бази. Якщо враховувати світовий досвід, то для аграрного сектора України основною базою для оподаткування мають стати земля і прибуток. Це підтверджується світовим досвідом: близько 80% усіх надходжень від прямих податків сільськогосподарських товаровиробників забезпечують два податки – земельний і прибутковий (на доходи фізичних і юридичних осіб). Крім того, у більшості країн світу прибутковий податок диференційовано.

У світовій практиці земельний податок належить до місцевих податків і сплачується, відповідно, до місцевих бюджетів. Але методики його нарахування у різних країнах різні, так в одних країнах він справляється окремо, в інших – в складі певного податку.

В останні роки в Україні відбувається щорічне зростання податкових надходжень, що зумовлено економічними чинниками та посиленням фіскального навантаження на економіку, а також збільшенням нарахування штрафів за порушення податкового законодавства. Крім того, помітний внесок зроблено Державною митною службою, що почала широко застосовувати непрямі методи визначення податкової бази. Уряд посилював фіскальний тиск через авансові податкові платежі та неповернення ПДВ.

Виходячи з результатів проведеного аналізу надходжень до державного

бюджету можна зробити висновок про те, що структура податкової системи неадекватна ринковій економіці. Переважна частка податкових надходжень у бюджет формується за рахунок непрямих податків. Переважна частина податків сплачується юридичними особами, на відміну від країн із ринковою економікою, де основними платниками податків виступають фізичні особи. Це пов'язано з тим, що принципова модель податкової системи України формувалась на базі структури доходів господарюючих суб'єктів, що склалися в рамках економіки командно-адміністративного типу. Ця модель передбачала, що: основна маса оподаткованого доходу формується в державному секторі економіки; основними платниками податків виступають юридичні особи; основним джерелом податкових надходжень є промисловість (сільськогосподарське виробництво має податкові пільги, сектор послуг незначний, роль будівництва та інших сфер матеріального виробництва невелика); значну частку в податкових надходженнях займають непрямі податки.

Таким чином Україна підпадає під всі критерії перераховані вище, окрім першого адже вітчизняна економіка орієнтована на розвиток ринкових відносин. Таким чином, невідповідність одному з критеріїв призводить до того, що використовувана в Україні модель побудови податкової системи не відповідає сучасним вимогам економічного розвитку країни, проте вона все одно використовується, адже перехід до більш сприятливої моделі потребує значних витрат часу і коштів, передбачає докорінну перебудову економічної системи і ґрунтовний перегляду податкової політики.

На наш погляд, існує декілька ефективних напрямків покращення податкової системи та податкової політики України. Досить продуктивним, може бути диференціація ставки податку на прибуток в залежності від виду діяльності, що сприятиме нагромадженню інвестиційних ресурсів підприємницькими структурами. Така диференціація дасть змогу усунути диспропорцій між реальною і фінансово-посередницькою сферами, якщо для останніх ставку податку на прибуток зробити дещо вищою за базову ставку. Разом з тим доцільно створити пріоритетне середовище для тих структур, які сприяють проведенню активної інноваційно-інвестиційної політики.

На сьогодні актуальною для України є розробка механізму, заснованого на принципі регресивного оподаткування галузей, які нарощують виробництво продукції, що має перспективу збуту на внутрішньому і зовнішньому ринках. За таких умов підприємства будуть зацікавлені показувати оподатковану базу в повному обсязі, оскільки чим більша сума одержуваного прибутку, тим менша ставка податку.

Для зменшення інфляційного потенціалу податкової системи необхідно поетапно знижувати ставку ПДВ, в першу чергу на високотехнологічні, наукомісткі, екологічно безпечні виробництва, а також галузі, що видобувають природні ресурси, головним чином енергоресурси, і продовольчі товари (крім підакцизних). Одночасно доцільно запровадити підвищені ставки ПДВ на застарілі технології.

Як свідчить практика, неможливо побудувати ефективну податкову систему, не сформувавши платника податку як елемент податкової системи, як

суспільний інститут. Для цього потрібно проводити всебічну організаційну і просвітницьку роботу з платниками податків, урегулювати і вдосконалювати інформаційні потоки між платниками податків та органами контролю за їх сплатою, а також враховувати соціально-культурні й психологічні особливості громадян країни, усталені традиції при прийнятті рішень у галузі оподаткування.

Сплата податків має носити обов'язковий характер. Система штрафів і санкцій, громадська думка у країні мають бути сформовані таким чином, щоб несплата або несвоєчасна сплата податків були менш вигідні платникові, ніж вчасне і чесне виконання зобов'язань перед бюджетом.

Таким чином, для підвищення ролі податкової системи в прискоренні економічного розвитку необхідно розробити податкову політику спрямовану на стимулювання вітчизняного виробництва, інноваційно-інвестиційної діяльності, споживчого попиту, а також посилення регулюючої і контролюючої функцій держави щодо сплати податків.

Проте сучасна податкова політика України спрямована виключно на наповнення бюджету, тобто виконання її головної функції – фіскальної, а стимулюванню вітчизняної економіки не надається достатня увага. Прийняття Податкового кодексу не вирішило низку проблем, що пов'язані з покращенням умов для подальшого зростання та розвитку підприємництва. Це підтверджено негативними оцінками світових аналітичних агентств щодо сприятливості бізнесу, негативними відгуками українських підприємців та слабкими показниками інвестиційної активності в Україні.

Після прийняття Податкового кодексу дієвими заходами щодо стимулювання економічної активності платників податків є: зниження ставки податку на прибуток (фінансові можливості підприємств після розрахунків з бюджетом зросли); скасовано комунальний податок; зменшено та об'єднано збори за користування природними ресурсами України та забруднення її навколишнього середовища.

Система пільг, якою користуються підприємства є досить обмеженою та непрозорою, що свідчить про небажання держави зменшувати податкове навантаження на підприємства та надавати їм певну економічну свободу. Разом з цим є позитивні зрушення стосовно автоматичного відшкодування податку на додану вартість, яка відбувається для сумлінних платників – суб'єктів господарювання.

Зазначимо, що в питанні стимулювання інвестиційної активності відбулися суттєві зрушення, а саме: зближення бухгалтерської та податкової звітності (особливо в питанні нарахування податку на прибуток); врахування у складі витрат сум, що пов'язані з ремонтом та поліпшенням основних засобів, у тому числі орендованих; запровадження механізму автоматичного відшкодування ПДВ тощо спрощення процедури адміністративного оскарження рішень податкової служби. Серед недоліків можна виділити те, що новий кодекс повністю орієнтований на Європейську систему оподаткування, тобто всі норми перенесені в українське оподаткування, не враховуючи при цьому сучасного стану економіки України.

Все це в сукупності значно ускладнює діяльність будь-якого суб'єкта малого підприємництва та може призводити до посилення корупції з боку контролюючих органів. Наявність цих та інших проблем породжує недовіру до податкової системи, негативні очікування від виконання контрольних функцій податкових органів та обмеження ринку товарів та послуг для підприємців. Все це вже призвело до ліквідації тисяч підприємств малого бізнесу, і тенденція продовжує зростати. У майбутньому може виникнути ще більша тінізація суб'єктів малого підприємництва, збільшитись безробіття та зрости соціальна напруга. Для розв'язання цих та багато інших проблем податкової політики необхідно реалізовувати наступне: підтримка не конкретних підприємств, а підприємництва, зокрема податкова підтримка розвитку малого бізнесу; створення однакових умов роботи для всіх; низькі податки, які будуть сплачуватись усіма; податкове стимулювання ефективної зайнятості населення; захист податкової політики від некомпетентності та лобіювання.

Також у системі оподаткування в сільському господарстві мають функціонувати й альтернативні системи, зокрема зі сплатою фіксованого сільськогосподарського та єдиного податку. Причому, їх необхідність очевидна, адже вони розраховані на різні групи суб'єктів, які здійснюють свою діяльність у сільському господарстві. Окремі з них, через відсутність відповідних фахівців з бухгалтерського й податкового обліку, складність податкового законодавства й надалі матимуть можливість обирати для розрахунків із державою найбільш зрозумілішу для них, яка не стримувала б розвиток їхнього виробництва та відповідала б іншим важливим критеріям, необхідним для системи оподаткування взагалі.

Висновки. Для української бюджетно-податкової системи характерною є перевага податкових надходжень в доходній частині державного бюджету країни. З одного боку, ця перевага в своєму кількісному визначенні свідчить про високий рівень залежності доходної частини бюджету країни від податків, з іншого боку, якісна структура податкових надходжень доходів державного бюджету знову і знову підтверджує факти падіння реальних доходів підприємств, зростання кількості збиткових підприємств, недосконалої податкового законодавства, низького рівня доходів громадян. За результатами проведеного дослідження було встановлено, що найбільші обсяги податкових надходжень до бюджету здійснюються за рахунок ПДВ та податку на прибуток, структура податкової системи неадекватна ринковій економіці, оскільки серед платників податків переважають юридичні особи, а непрямі податки становлять найбільшу частку у загальній структурі податкових надходжень. Неefективність податкової системи України пов'язана з недосконалістю податкової політики, значною кількістю малоефективних податків; нестабільністю нормативно-правової бази оподаткування й суперечливістю окремих законодавчих норм; нераціональністю системи податкових пільг, що залишає можливість для ухиляння від сплати податків і не стимулює інноваційну діяльність та енергоефективність; значними розбіжностями між податковим і бухгалтерським обліком. З метою підвищення ролі податкової системи в прискоренні економічного розвитку необхідно розробити податкову по-

літику спрямовану на стимулювання вітчизняного виробництва, інноваційно-інвестиційної діяльності, споживчого попиту, а також посилення регулюючої і контролюючої функцій держави щодо сплати податків; необхідно впровадити диференційовану ставку податку на прибуток в залежності від виду діяльності підприємства; регресивне оподаткування галузей, що сприяють розвитку науково-технічних розробок та нарощення обсягів виробництва. Також, можливе поетапне зниження ставки ПДВ, що в певній мірі передбачено в податковому кодексі, однак не відомо чи буде застосовано на практиці. Загалом Україна потребує створення адекватної податкової політики спрямованої на підтримку галузей, що зазнали труднощів, політики, що максимально враховуватиме сучасні тенденції розвитку економічних процесів, а не просто копіюватиме ту чи іншу модель, що застосовується в інших країнах світу, наближення податкового і бухгалтерського обліку, яке було розпочато певними змінами в податковому кодексі, а саме в розділі «Податок на прибуток», зменшення податкового тягаря на верстви населення і галузі які потребують підтримки, а також спрощення механізму адміністрування податків тощо. Таким чином, податкова політика України повинна базуватися на короткострокових цілях, але в подальшому вони мають бути продовжені та поглиблені на основі визначеної політичної стратегії.

Список використаних джерел:

1. Податковий Кодекс України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Демченко Т.М. Податкова політика як інструмент регулювання відтворювального процесу / Т.М. Демченко // Актуальні Проблеми Економіки - 2008. - №2 (32). - С. 69-75
3. Іванов Ю.Б. Функції податків та податкове регулювання /Ю.Б. Іванов// Формування ринкової економіки в Україні: Науковий журнал. – 2009. – №19. – С.36 – 43.
4. Мельник Н.В. Податкова політика України: стан, проблеми та перспективи : монографія / Н.В. Мельник, Л.Л. Тарангул, З.С. Варналій//. – К. : Вид-во "Знання України", 2008. – 675 с.
5. Петрович Й. Проблеми розвитку та шляхи вдосконалення податкової політики України / Й. Петрович // Банківська справа : зб. наук. праць. – 2008. – № 6. – С. 43-49.
6. Рябушка Л.Б. Бюджетно-податкова політика і в системі регулювання економічного розвитку держави / Л.Б. Рябушка, Д.В. Веремчук // Вісник Сумського державного університету : зб. наук. праць. – Суми : Вид-во СумДУ. – 2008. – № 3. – С. 182-187.
7. Нагорняк Г. Проблеми податкового регулювання в Україні та шляхи їх вирішення / Г.Нагорняк, Ю. Вовк // Галицький економічний вісник. — 2010. — №2 (27). — С.140-152.
8. Іванов Ю.Б. Світові тенденції антикризового податкового регулювання //Науковий вісник Національного університету ДПС України. - 2010. - №1(48). – с.10-15.
9. Тулуш Л. Д. Розвиток системи оподаткування сільськогосподарських товаровиробників в умовах членства в СОТ // Л. Д. Тулуш // Облік і фінанси АПК. – 2008. – №3. – С. 46–60.

Рецензент – д.е.н., професор Плаксієнко В.Я.

ЗНАЧЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

*Пилипенко К.А., к.е.н., доцент
Полтавська державна аграрна академія*

Обґрунтовано значення вітчизняного агропромислового комплексу у формуванні національної продовольчої безпеки. Визначені складові продовольчої безпеки та охарактеризовано чинники росту вартості продовольства на світовому ринку. Проведено класифікацію загроз, що перешкоджають активізації розвитку вітчизняного агропромислового комплексу. Розглянуті напрями забезпечення продовольчої безпеки держави.

The meaning of the domestic agricultural sector in the formulation of national food security. The composition of food safety and characterized growth factors the cost of food on the world market. The classification of threats, preventing the activation of domestic agriculture. Areas considered to ensure food security.

Постановка проблеми. Населення планети невідмінно зростає, у світі збільшується кількість людей, які голодують, або ж харчуються доволі бідно. Так, 7 млрд. людей живуть на Землі, і населення зростає на 77 млн. щороку. До 2050 р. на нашій планеті житимуть 9 млрд. осіб. Серед цього швидкого зростання населення понад 850 млн. людей лягають спати голодними. Ще 1 млрд. не отримують достатньої кількості поживних речовин у своєму харчовому раціоні. Це свідчить про глобальну продовольчу безпеку. Про те, як вирішити цю глобальну проблему – у колонці Пола Полмана і Данієля Сервітьє, які є співголовами В-20, підрозділу G-20, який опікується проблемою забезпечення продовольчої безпеки в світі. Цю проблему згадують і генетики, і постачальники насіння, добрив та засобів захисту рослин, і виробники сільськогосподарської техніки, які витрачають мільйони доларів на інновації, щоб забезпечать ріст продуктивності в аграрній галузі.

Перед фермерами світу поставлено завдання нагодувати у 2050 р. 9 млрд. чоловік (до речі, приріст майже на 2,5 млрд. чоловік прогнозується за рахунок країн, що розвиваються). Проте гарантування продовольчої безпеки кожної окремої країни є однією із ключових функцій держави, адже стабільне виробництво продуктів харчування, доступність їх отримання та споживання за рахунок власного виробництва та імпорту можливе лише під контролем державних органів. Тільки держава може правильно подбати про запаси продовольства, використовуючи механізми підтримки виробників основних продуктів харчування, регулювання експорту і митно-тарифної політики. Саме на державному рівні можна вирішити проблему соціального захисту бідного прошарку населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню загроз, що сприяють виникненню проблеми нестачі продовольства на глобальному рівні, приділено чимало уваги, зокрема їх досліджували у своїх наукових працях такі іноземні вчені, як Дж. Алстрон, Т. Вьятт., К. Джейлі, С. Карр, А. Креттігер, А. Володін, В. Кашин, А. Магомедов, А. Мерзлов, Н. Стуканова

та інші. Щодо проблемних питань функціонування та розвитку вітчизняного агропромислового комплексу, значну увагу їм приділено праці таких вітчизняних вчених, як: М. Дем'яненко, В. Збарський, В. Месель-Веселяк, Ю. Нестерчук, Т. Олійник, Б. Пасхавер, П. Саблук, О. Шпичак та інші. Проте, значення агропромислового комплексу не лише як одного з базових секторів вітчизняної економіки, але й інструмента формування системи національної продовольчої безпеки, напряму розвитку конкурентних переваг України на світовому ринку ще недостатньо усвідомлене та потребує додаткового дослідження.

Поставка завдання. Мета статті обґрунтувати значення розвитку агропромислового комплексу під час формування національної продовольчої безпеки та конкурентних переваг вітчизняної економіки на світовому ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останніми роками, як ніколи в останні три десятиліття, увага світу привернута до проблем продовольства. Цілий ряд чинників зумовив підвищення цін на продукти харчування, що досягла нині найвищого рівня з 1970-их років. Ця обставина серйозно позначилася на продовольчій безпеці бідних верств населення світу. Продовольча безпека це такий стан, коли продовольства вистачає круглий рік, що забезпечує здорове харчування і продуктивний стиль життя. Вона заснована на рівні споживання, а тому можна говорити про продовольчу безпеку окремих людей, сім'ї, і цілої нації. Зв'язок між землеволодінням і продовольчою безпекою може бути прямою (коли продовольство виробляється), або непрямий (коли продовольство купується).

Досі невідома максимальна чисельність населення, яку може прогодувати наша планета. За різними джерелами, вона коливається від 10 до 20 млрд. чол. Невідомо, що трапиться, коли цієї межі буде досягнуто. Наразі 2/3 людства відчувають постійний дефіцит продуктів харчування. До того ж харчування часто є недостатньо калорійним і має нераціональну структуру (нестача вітамінів і білків тваринного походження). При цьому у світі виробляється достатньо продовольства, але географія його виробництва далеко не збігається з географією споживання. Північна Америка і Західна Європа мають надлишок продовольства, але країни, що розвиваються, не мають можливості для його закупівлі в достатній кількості.

Першим великим заходом, присвяченим цій тематиці, стала Всесвітня конференція 1974 р., скликана під егідою Продовольчої та сільськогосподарської організації (ФАО) ООН. Саме цього року в офіційну практику вводиться й сам термін «продовольча безпека». Він визначає її як стан «... коли всі люди завжди мають фізичний і економічний доступ до безпечного й поживного продовольства в кількості, достатній для задоволення своїх потреб і переваг у їжі, в обсягах, необхідних для активного й здорового життя» [4].

На основі розглянутого, нами визначені основні чинники, що формують загрози для відновлення вітчизняного АПК, які наведені у табл. 1.

Чинники, що формують загрози для вітчизняного АПК

№ п/п	Чинники загрози АПК	Характеристика
1.	Соціально-політичні	часта зміна та боротьба політичних еліт, партій та рухів; надмірна відкритість економіки, що зумовлена й набуттям Україною членства в СОТ; розрив сільськогосподарських зв'язків; соціальна напруга та падіння платоспроможного попиту населення; безробіття
2.	Економічні	кволе відновлення економічної активності порівняно з докризовим рівнем; збільшення імпортової залежності, зокрема й по окремих групах продовольчих товарів; диспаритет цін між продовольчою продукцією та паливом; інфляція; відсутність доступного кредитування для дрібних товаровиробників; нерозвиненість інфраструктури зі зберігання урожаю зернових та інших сільськогосподарських культур; переважна відсутність прямих взаємозв'язків між виробником сільгосппродукції та кінцевим споживачем; складність виходу безпосередніх виробників на зовнішні ринки; недостатня економічна оцінка логістичних схем просування сільськогосподарських товарів на ринок; зниження поголів'я худоби; занепад племінної справи; недостатність та недоступність мінеральних та органічних добрив
3.	Техногенні	енергетичний дефіцит; фізичне та моральне зношення основних фондів; знищення матеріальної бази більшості сільськогосподарських підприємств; технологічна відсталість
4.	Правові	зловживання у сфері тендерних закупівель для держзамовлення, рейдерство та замах на власність
5.	Природні	неповне використання природних ресурсів; ерозія ґрунтів; стихійні лиха та кліматичні катаклізми

Незважаючи на доволі слабку з боку держави фінансову підтримку вітчизняного АПК, обсяги виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції зростають. За даними Кабінету Міністрів України, у першому півріччі 2011 р. Україна посідала третє місце в світі за обсягами експорту ячменю, четверте – кукурудзи, шосте – пшениці. Однак невеликі сільгоспвиробники, передусім вітчизняні фермерські господарства, й надалі переживають не найкращі часи, адже у минулому році близько п'яти сотень фермерських господарств припинили своє існування. Статистичні ж дані Світового банку вказують на те, що у 2009 р. з 46 тис. зареєстрованих фермерських господарств лише чверть були прибутковими [2].

Розширення доступу до землі і гарантія прав власності це необхідна, але недостатня умова забезпечення продовольчої безпеки. На нашу думку, фермерам і вітчизняним сільськогосподарським виробникам потрібен доступ до ринків, технологій, доступні кредити та технічні знання. Суть проблеми полягає в тому, щоб сільськогосподарські виробники могли успішно скористатися всім цим, щоб поліпшити виробництво продовольства і його споживання. Крім виробництва продовольства та економічного зростання основну роль при цьому відіграє земля і природні ресурси. Це особливо важливо, коли ринки слабо розвинені, а політична ситуація нестабільна або катастрофічна, що притаманно нашій країні. Тому, зв'язок між землекористуванням і

продовольчою безпекою стосується і виробництва продовольства, і економічного зростання, і управління, і соціально вразливих верств населення.

За проведеними нами дослідженнями населення в майбутньому зіткнуться з такими трьома тенденціями:

1) зростання міської бідноти і безземельних жителів села, яким потрібно продовольство за доступними цінами, і прагнення урядів до модернізації та комерціалізації виробництва продовольства;

2) зміна клімату і зростання попиту на орні сільськогосподарські землі.

3) розширення площ під культури для виробництва біопалива, і зростання цін на викопні види палива.

Спільна дія цих трьох факторів неминуче призведе до підвищення цін на продовольство, загрозу його браку, нестачі землі, що особливо позначиться на становищі безземельних і бідних верств населення.

Продовольча безпека, недоїдання і голод є наслідком браку однієї зі складових у рівнянні балансу продовольства (ринки, виробництво, соціальні мережі, засоби для покупки продовольства, продовольча допомога). Голод – це крайній прояв розвалу всієї системи, що призводить до різкого зростання смертності як від явного відсутності їжі, так і хвороб, викликаних недоїданням. На нашу думку, помилковим є прирівняння продовольчої безпеки тільки до виробництва продуктів харчування, ігноруючи її важливі складові, які можна представити на рис. 1.

Рис. 1. Складові продовольчої безпеки

Наведені нами складові продовольчої безпеки доповнюють один одного. Так, наприклад, спад виробництва через посуху може бути компенсований хорошими запасами, доходами, допомогою з соціальних мереж. Коли немає нічого з цих складових з тієї чи іншої причини негативним результатом є голод. Як вважає Амартія Сіна, голод, зазвичай викликається різними причинами (посуха, повінь, інфляція, безробіття, війна). Замість простого розширення виробництва продовольства, необхідно систематично розвивати всі ці складові. Тому для зміцнення продовольчої безпеки вразливих верств населення потрібна стратегія, яка не тільки збільшує виробництво продовольства, а й підвищує доходи населення, не тільки збільшуючи кількість доступних продуктів харчування, але і підвищуючи їх якість. При цьому важлива роль у цьому процесі відводиться саме державі.

Розподіл відповідальності щодо забезпечення національної безпеки і продовольчої безпеки як її складової відповідно між гілками влади та посадовими особами визначається відповідними нормативними актами згідно з п.17 ст.92 Конституції України. Іншим найважливішим законодавчим актом є Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року». Він закріплює гарантію продовольчої безпеки на рівні стратегічної мети аграрної політики. Досить актуальним є положення ст.3 про державний контроль якості і безпеки продовольчих товарів у розрізі захисту прав споживачів та формування ринків сільгосппродукції.

Більш конкретні механізми забезпечення продовольчої безпеки описані Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України». Це й державне цінове регулювання шляхом аграрної інтервенції – продажу або придбання сільськогосподарської продукції з метою забезпечення цінової стабільності. Також механізм заставних закупівель, коли Аграрний фонд у якості кредитора надає бюджетну позику виробнику під заставу зерна, яке є об'єктом державного цінового регулювання. Застосовується механізм фінансової підтримки суб'єктів господарювання, а саме: механізм здефінансування кредитів та компенсації лізингових платежів шляхом субсидування частини плати (процентів чи лізингових платежів) за використання кредитів, наданих банками в національній та іноземній валюті. Щорічно Кабінет Міністрів України передбачає статтю видатків на надання дотацій виробникам продукції тваринництва.

Отже, нормативна база майже достатня для підтримки функціонування аграрного сектора. Але виконання задекларованих законодавчо і навіть запланованих у бюджетах програм підтримки справа складна, оскільки, як правило, фактично коштів у скарбниці недостатньо. Так, за даними прес-служби Міністерства аграрної політики та продовольства України, на 2013-2014 маркетинговий рік планується, що українські сільськогосподарські виробники зможуть отримати підтримку від держави у вигляді доступних кредитів під заставу зерна, оскільки Аграрний фонд отримав для забезпечення державної підтримки сільськогосподарських виробників за трьома основними напрямками: форвардних, спотових і заставних закупівель 7,2 млрд. грн. Також планується закупити за форвардними контрактами близько 1,3 млн. т. Також Аграрний фонд здійснює закупівлю продовольчої пшениці й жита на Аграрній біржі.

Межа продовольчої безпеки знаходиться за різними оцінками на рівні імпорту продовольства від 18,0 % до 35,0 % від загальної потреби. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України зовнішньоторговельний обіг основних видів продукції харчової та переробної промисловості за 2011 р. склав 11845,6 млн. дол., що порівняно з відповідним періодом 2010 р. більше на 18,8%. Зовнішньоторговельне сальдо позитивне і дорівнює 3043,6 млн. дол., що становить 141,0.% порівняно з аналогічним періодом 2010 р.: експортовано товарів на суму 7444,6 млн. дол., а імпортовано на суму 4401 млн. доларів [5].

За повідомленням прес-служби Міністерства аграрної політики та продовольства, у 2011 р. скоротилися обсяги імпорту м'ясої та молочної продукції в Україну завдяки зростанню вітчизняного виробництва. Зокрема, імпорт м'яса в Україну скоротився на 132 тис. т, а молока – на 25 тис. т. У 2010 р. в Україну імпортували м'ясо в обсязі 246 тис. т із Бразилії, Польщі та Німеччини. Але Україна й експортувала м'ясо – у 2011 р. в обсязі 80 тис. т до Росії, Білорусі, Казахстану, Молдови – переважно свинину та курятину. Імпорт молока та молокопродуктів переважно з Росії, Польщі, Білорусі, Франції та Німеччини за 2010-2011рр. зменшився на 25 тис. т і на кінець 2011 р. склав 248 тис. т. Через політичні «молочні війни» з Росією та Білоруссю український ринок отримує більше молока та сирів, які не підуть на експорт. Як свідчать статистичні дані, імпортозалежність України спостерігається за такими позиціями як рибні продукти, плоди, ягоди та виноград, оскільки частка імпорту становить 68,3 % та 53,8 %.

Звичайно, виробництво експортно-орієнтованої продукції і використання коштів від її реалізації для імпорту необхідної продукції, виробництво якої в країні нерентабельне, має сенс [3]. Поряд з цим слід зазначити, що в ідеалі продовольча безпека держави може бути гарантована за рахунок власного виробництва, адже будь-який імпорт передбачає залежність. Тому держава регулює експортно-імпортні операції за допомогою тарифних квот. Лімітування імпорту цукру через уведення тарифних квот, наприклад, має на меті підтримку вітчизняних сільськогосподарських виробників, які вирощують цукрові буряки, і переробників.

Квотування на ринку зерна з метою створення достатніх внутрішніх запасів було уведено в Україні з жовтня 2010 р. і діяло до 1 липня 2011 р. На жаль, моніторинг наявності продовольчого і фуражного зерна, а отже поточний і прогнозний рівень забезпеченості був проведений неякісно й Україна втратила позиції з експорту зерна на світовому ринку. Адже за нормальних умов та урожаю понад 40 млн. т експортний потенціал України становить не менше 20 млн. т зерна, проте за 2010-2011 маркетинговий рік було експортовано лише 8743 тис. т зерна.

На зміну квотам у 2011 р. в Україні були запроваджені вивізні мита на пшеницю у розмірі 9,0 % від контрактної ціни (але не менше 17 євро/т), кукурудзу – 12,0 % (не менше 20 євро/т), ячмінь – 14,0 % (не менше 23 євро/т) відповідно до Закону про внесення змін до Податкового кодексу України. За даними Рахункової палати щодо виконання держбюджету України за 2011 р. запровадження експортного мита на зерно сприяло збільшенню доходів держбюджету на суму понад 0,7 млрд. грн. Хоча за підрахунками Міністерства фінансів, якщо виробити зерна 50 млн. т і експортувати 24 млн. т, надходження до бюджету складуть понад 4 млрд. грн. Тож із жовтня 2011 р. експортні мита було скасовано.

Індикаторами стану продовольчої безпеки експерти FAO (Продовольчої сільськогосподарської організації) вважають обсяг перехідних (до наступного врожаю) запасів зерна та рівень його виробництва в середньому на

душу населення. Гарантують продовольчу безпеку перехідні запаси, яких вистачить на 60 днів.

Згідно Закону України «Про основи національної безпеки» ще з 2003 р. визначає основні загрози продовольчій безпеці країни, а саме: незбалансоване споживання продуктів харчування населенням; низький рівень споживання продуктів тваринного походження; висока частка витрат домогосподарства на продукти харчування у структурі загальних витрат; висока диференціація вартості харчування за соціальними групами; низька ємність внутрішнього ринку за окремими продуктами; сировинний характер експорту сільськогосподарської продукції; зростання цін на сільськогосподарську продукцію на внутрішньому ринку; відсутність контролю за безпечністю продуктів харчування.

За цими критеріями рівень продовольчої безпеки України останнім часом знизився до критичної межі. За калорійністю та якісним складом раціону харчування Україна перейшла від рівня розвинених країн (3300–3800 ккал) до межі продовольчої безпеки (2500 ккал), а за споживанням протеїнів тваринного походження опинилася нижче цієї межі, оскільки 30,0 % продуктів тваринництва є у дефіциті. Найбільше відставання від норм, наприклад у 2010 р., спостерігалось по молоку і м'ясопродуктах – на 46,0 %, плодах, ягодах та винограду – на 46,0 %. З іншого боку картопля, хлібопродукти та олія споживаються понад норму. Таким чином можна зробити висновок, що харчування є незбалансованим. Частка витрат домогосподарств на продукти харчування досить висока. Так, у 2009 р. сукупні витрати домогосподарств на харчування становили 52,0 % при граничному показнику 60,0 %. Разом з тим слід зазначити, що порівняно з країнами, що розвиваються та за показником виробництва зерна на душу населення (понад 1 т порівняно із світовим показником 450 кг) Україна має непоганий потенціал у забезпеченні продовольчої безпеки.

Продовольча безпека згідно із Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України» визначається як захищеність життєвих інтересів людини, яка виражається у гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої діяльності. Тут усе логічно, проте слід звернути увагу на те, що в Україні ще не сформована належна інституційна база для формування стійкого балансу виробництва і розподілу продовольства в суспільстві, а це значно обмежує регулятивні можливості державних інститутів на відповідних ринках. Частково вирішить цю проблему в Україні Закон «Про продовольчу безпеку», прийнятий у 2011 р. де чітко окреслено повноваження органів державного управління у сфері продовольчої безпеки, заходи зі створення та зберігання стратегічних запасів продовольства тощо.

У законі визначено основні завдання у сфері формування продовольчої безпеки. Граничним значенням індикатора достатності запасів зерна у державних ресурсах, котрий визначається як співвідношення між обсягами продовольчого зерна в державному продовольчому резерві та обсягами внутрішнього споживання населенням хліба і хлібопродуктів в перерахунку на зерно, вважається рівень 17,0 %, що відповідає 60 дням споживання. Це корелює зі стандартами FAO. Граничним значенням індикатора економічної доступності

продуктів, що вираховується як частка сукупних витрат на харчування у загальному обсязі сукупних витрат домогосподарств, є рівень 50,0 %. Граничним значенням індикатора продовольчої незалежності по окремому продукту, що визначається як співвідношення між обсягом імпорту окремого продукту в натуральному вираженні і місткістю його внутрішнього ринку, є 20,0 %. У законопроекті визначено, що фізична доступність харчових продуктів визначається як структура джерел реалізації продовольчих товарів на ринку, наявність мережі роздрібної торгівлі в розрахунку на 10000 осіб, кількість торгових місць на продовольчих ринках в розрахунку на 10000 осіб, кількість підприємств малого бізнесу в сфері торгової діяльності на відповідній території, стан розвитку оптової торгівлі продовольчими товарами, наявність основних видів продовольчих товарів у роздрібній торговельній мережі та на ринках відповідної території та асортимент продовольчих товарів у роздрібній торговельній мережі на відповідній території.

Проте, як свідчать статистичні дані, в Україні низькі показники споживання продукції тваринництва. На нашу думку, причиною є те, що більшість населення не може собі дозволити побавитися свіжими фруктами та овочами взимку, а м'ясом взагалі круглий рік. Оскільки рівень заробітної плати значно відрізняється від європейських країн і на жаль в нашій країні не встигає за ростом цін на продовольство. Саме тому ми повинні робити акценти не на фізичній доступності продуктів харчування, а скоріше на економічній. Звичайно, необхідно відновлювати і розвивати вітчизняне виробництво продуктів харчування та сировини. Проте все ж обов'язково контролювати підтримання фізичної та економічної доступності безпечних продуктів харчування згідно з нормами. Різке подорожчання продовольства у світі негативно впливає на рівень цін на продукти харчування і в Україні. Проте й відкриває нові можливості для експортно-орієнтованих галузей, таких, наприклад, як рослинництво та переробка. Механізми державного регулювання, на нашу думку, повинен бути достатньо гнучкими, щоб захищати вітчизняних сільськогосподарських виробників продовольства не йдучи в розріз з вимогами СОТ. Тобто допустимі заходи для захисту вітчизняних виробників шляхом мит і тарифів на імпорт продовольства. Необхідно також посилити державний контроль за моніторингом балансу продовольства, щоб запобігти втратам від обмеження експорту.

Основними завданнями державних органів управління є своєчасне прогнозування та виявлення загроз продовольчій безпеці, мінімізація їх негативних наслідків за рахунок стратегічних запасів продовольства. Слід створити комплексну систему спостережень, збору, обробки, систематизації та аналізу інформації щодо виробництва, управління запасами і постачання продовольства, якості і безпеки харчових продуктів, споживання продовольства та харчування населення. Можливо, цим повинна займатися державна аналітична агенція. Також необхідно сформувати державні інформаційні ресурси у сфері забезпечення продовольчої безпеки, використовуючи сучасні засоби комунікації, а саме Інтернет, мобільний зв'язок тощо. Також важливо організувати своєчасне інформування виробників і надання консультаційних послуг державними органами та дорадчими службами щодо державних програм під-

тримки галузі і схем їх реалізації, механізмів регулювання ринків сільськогосподарської продукції.

У ході проведених нами досліджень, нами визначено найбільш надійний напрямок вирішення глобальної продовольчої проблеми, це зростання виробництва продуктів харчування, який можливий двома шляхами: один з них, екстенсивний, який передбачає подальше розширення орних, пасовищних та інших угідь, інший, інтенсивний, шлях підвищення біологічної продуктивності вже існуючих угідь. Інтенсифікація сільського господарства в країнах, що розвиваються, пов'язана з біотехнологією, використанням нових високоврожайних сортів (так звана «зелена революція») і нових методів обробітку ґрунту, подальшим розвитком механізації, хімізації, меліорації. Проте, досі фермерам ще не вдавалося знайти механізм підвищення врожайності сільськогосподарських угідь, незважаючи на застосування сучасних технологій обробітку землі та збільшення орних площ. На сьогоднішній день орієнтація на екстенсивний метод ведення сільського господарства, що передбачає розширення обсягу оброблюваних земель, не є перспективною, ми повинні схилитися до інтенсивного методу шляхом застосування новітніх сільськогосподарських технологій, що є основою сталого розвитку сільського господарства.

А також однією з умов сталого розвитку сільського господарства та забезпечення продовольчої безпеки відводиться державними органам влади. Нами виділено шість основних умов забезпечення продовольчої безпеки держави, табл. 2. Одним з головних напрямів підвищення ефективності функціонування вітчизняного АПК, забезпечення його стійкого розвитку повинна стати інноваційна модернізація. Завдяки цьому він мав би перетворитись на наукомісткий, здатний до генерування та комерціалізації інновацій та розробок сектор економіки.

Таблиця 2

Напрями забезпечення продовольчої безпеки держави

№ п/п	Показники забезпечення продовольчої безпеки	Характеристика
1.	фізична доступність продовольства	наявність продуктів харчування на усій території світу, регіону або країни у будь-який момент часу у кількості й асортименті, що відповідають платоспроможному попиту
2.	економічна доступність продовольства	рівень доходів споживачів незалежно від соціального статусу й місця проживання, що дає змогу здобувати продукти харчування принаймні на мінімально необхідному рівні
3.	сталість харчування й стабільність продовольчого ринку	визначається обсягами виробництва й запасів сільськогосподарської продукції, сировини й продовольства, рівнем і динамікою попиту та пропозиції, а також рівнем цін на зазначені товари
4.	якість харчування й безпека продовольства для споживачів	запобігання виробництву, реалізації й споживанню неякісних продуктів харчування, здатних завдати шкоди здоров'ю
5.	самозабезпеченість продовольством	задоволення потреб населення у продуктах харчування за рахунок національного виробництва
6.	продовольча незалежність	стан, за якого у разі припинення поставок продуктів харчування з-за кордону не виникає продовольчої кризи

Поряд з цим підвищення рівня інноваційності цієї сфери ускладнено, з огляду на специфіку сільського господарства як виду підприємницької діяльності, тобто мається на увазі його біологічна сутність, яка проявляється через унікальність природних умов здійснення господарської діяльності у різних регіонах держави. Здійснення науково-інноваційних розробок вимагає державної підтримки, найефективнішим способом залучення додаткового фінансового ресурсу для забезпечення цього процесу є спільне фінансування як з боку держави, так і самих товаровиробників, насамперед великих.

Окрім того, держава повинна стимулювати не лише підвищення продуктивності праці, у чому мають переваги великі агроструктури, але й всебічно сприяти та підтримувати розвиток дрібних сільськогосподарських виробників, адже їх банкрутство однозначно спричинить зростання безробіття і, як наслідок, зменшаться не лише доходи бюджету, але й зростуть його витрати.

Висновки. У сучасних умовах наближення другої хвилі світової економічної кризи вітчизняний АПК на противагу іншим галузям національної економіки має істотні переваги, адже, незважаючи на прогнозоване падіння споживчого попиту на товари першої необхідності людей в продовольстві, вони майже не зміняться. Постійний попит на продукти харчування зумовлює необхідність стабільного виробництва, фактично незмінні обсяги потреби у продовольстві не формують об'єктивних умов до скорочення масштабів сільського господарства. З огляду на це, стимулювання розвитку вітчизняного АПК забезпечить не лише підвищення рівня національної продовольчої безпеки, але й уможливить сформувані додаткові конкурентні переваги національної економіки на світовому ринку.

Список використаних джерел:

1. Про продовольчу безпеку України: закон України від 14 червня 2011 р. № 3498-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3498-vi>.

2. Ватченко О.М. Зарубіжний досвід державної підтримки сільськогосподарського виробництва та напрями його використання у вітчизняній практиці / О. М. Ваченко // Економіка та управління: зб. наук. пр. Білоцерків. нац. аграр. ун-т. - Біла Церква, 2011. - Вип. 5 (85). - 160 с.

3. Месель-Веселяк В.Я. Аграрна реформа і організаційно-економічні трансформації у сільському господарстві / В.Я. Месель-Веселяк. - К.: Нац. наук. центр «Ін-т аграрної економіки», 2010. - 57 с.

4. Римская декларация по всемирной продовольственной безопасности / АПК: экономика, управление. - М., 1997. - № 2. - С. 3.

5. Електронний ресурс. - Режим доступу : <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/7>.

Рецензент – к.е.н., професор Аранчій В.І.

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

Петіна Л. В., к.е.н., доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

У статті аналізуються основні напрями розвитку фінансової й інвестиційної політики в аграрному секторі економіки та досліджуються шляхи їх покращення.

In the article basic directions of development of financial and investment policy are analysed in the agrarian sector of economy and the ways of their improvement are probed.

Постановка проблеми. Від напрямів розвитку фінансової й інвестиційної політики в аграрному секторі економіки залежить економічне зростання галузей АПК та соціальний стан населення країни. Досвід розвинених держав світу свідчить, що ефективність аграрного виробництва залежить від рівня державної підтримки сільськогосподарського виробництва, державного регулювання аграрного сектору економіки, активізації інвестиційних процесів в АПК, кооперації та аграрно-промислової інтеграції сільгоспвиробників. В умовах України це питання недостатньо вивчене і потребує додаткових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок в дослідження теоретичних й практичних засад фінансової політики та її окремих складових зробили зарубіжні і вітчизняні науковці: В. Алексійчук, В. Андрійчук, С. Вітте, О. Василик, О. Гудзь, О. Гудзинський, В. Гаєць, А. Даниленко, М. Дем'яненко, М. Малік, Б. Пасхавер, П. Саблук, В. Ситник та ін. Під впливом їхніх досліджень суттєво змінилися уявлення про роль і значення фінансової та інвестиційної політики в розвитку виробництва; про систему фінансового забезпечення, ціноутворення, страхування, оподаткування, інвестування аграрних підприємств. Але ще залишаються проблеми формування й реалізації фінансової політики на рівні галузі, регіонів та аграрних підприємств.

Постановка завдання. Дослідження умов поглиблення теоретичних і практичних основ формування та реалізації фінансової й інвестиційної політики в аграрному секторі економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансова політика стало-го розвитку аграрного сектору економіки – це сукупність заходів спрямованих на формування та використання фінансів (інвестицій) для досягнення поставленої мети. Вона визначається у часі програмними документами, а також фінансовими можливостями держави, регіонів, суб'єктів господарювання та інвесторів і спирається на ряд таких найважливіших принципів як цілеспрямованість, системний підхід, реалістичність, ефективність. Її основою є наукове обґрунтування поставленої мети, визначення єдиної концепції розвитку сільського господарства як у короткостроковій так і довгостроковій перспективі, вибір механізмів, які здатні забезпечити формування та цілеспрямоване направлення фінансових потоків та інвестицій.

Використання інструментів фінансової та інвестиційної політики у

сільському господарстві має дієвий вплив на прискорення трансформаційних процесів, які відбуваються не тільки в аграрному секторі економіки, а й у переробній, машинобудівній та інших галузях АПК, а також зміцнює продовольчу безпеку країни. Основна ціль фінансової (інвестиційної) політики держави – забезпечити добробут усього населення України.

Предметом сучасної фінансової політики виступають відносини, що виникають в процесі управління фінансовими ресурсами держави й підприємств на основі науково обґрунтованої концепції функціонування та розвитку фінансів країни та її окремих галузей, які враховують закони й закономірності розвитку ринкової економіки, формування й використання централізованих грошових фондів держави, тощо.

Категорія фінансової політики є категорією імперативного управління через систему інших організаційно-економічних категорій: фінансове право, систему фінансів, фінансову систему, фінансовий механізм.

Зв'язок функцій категорії фінансів й організаційно-економічної категорії фінансової політики як управлінського поняття виявляється в конкретних типах і формах фінансової політики: бюджетної, дохідної (податкової й неподаткової) видаткової, контрольної-регулятивної. Отже, фінансова політика є синтезом фінансових відносин й імперативних управлінських відносин, що виникають у процесі побудови й реалізації концепції функціонування й розвитку фінансів держави і підприємств.

Реалізація фінансової політики відбувається шляхом вжиття ряду заходів, втілюваних у фінансовому праві, системі фінансів, фінансовій системі й фінансовому механізмі з метою найбільш повного виконання фінансами своїх функцій. Через норми фінансового права й елементи фінансової системи та фінансового механізму відбувається реалізація положень фінансової концепції. При цьому фінансове право є сукупністю юридичних та правових норм і правил, що регламентують основи побудови фінансів, фінансової системи й фінансового механізму. Воно містить у собі загально фінансове, бюджетне й податкове право.

Цілі й завдання фінансової політики здійснюються через систему планування, організації, регулювання й контролю. На підставі вище викладеного можна стверджувати, що фінансова політика – це імперативна, теоретично й науково обґрунтована система планування, організації, регулювання й контролю фінансових відносин у процесі утворення й використання централізованих грошових фондів (доходів) підприємств (комунальних утворень).

На макрорівні фінансова політика становить засновану на економічних (фінансових) відносинах особливу сферу діяльності держави в галузі формування й використання державних (місцевих) доходів і цілеспрямованого впливу на суспільне відтворення через систему конкретних фінансових механізмів реалізації економічної (фінансової) концепції досягнення певного економічного, фінансового й соціального ефекту.

На макрорівні фінансова політика – це сукупність заходів, здійснюваних господарюючим суб'єктом, щодо цілеспрямованого ефективного формування, організації та використання фінансів для досягнення поставленої мети.

Досвід високорозвинених країн свідчить, що в умовах ринкової економіки ефективність аграрного виробництва значно залежить від рівня державної підтримки галузі. Моделюючи розвиток аграрного сектору економіки Кабінет Міністрів своїм розпорядженням від 21 грудня 2005 р. №536-р схвалив Концепцію комплексної програми підтримки розвитку українського села на 2006-2010 р. р. Нині в Україні бюджетні кошти спрямовуються на підтримку розширеного відтворення у сільському господарстві, на стримування інфляційних процесів і захист інтересів споживачів сільськогосподарської продукції. При цьому державна підтримка аграрного сектору економіки залежить від бюджетного фінансування програм і заходів спрямованих на розвиток галузі, часткову компенсацію відсоткових ставок за користування кредитами комерційних банків, списання безнадійної заборгованості перед бюджетом і соціальними фондами, пільговий режим оподаткування.

Одним з основних економічних методів державного регулювання аграрного сектору економіки є бюджетно-податкове регулювання. Ефективне використання бюджету у макроекономічному регулюванні потребує узагальнення світового й вітчизняного досвіду та розробки заходів спрямованих на сприяння процесу збалансованої макроекономічної стабілізації, подолання інфляційних процесів і структурної перебудови економіки, зокрема в аграрному секторі. Це потребує спрямування податкової політики в напрямі стимулювання підприємницької діяльності товаровиробників, зменшення податкового тиску на них, формування системи взаємовідносин між бюджетами всіх рівнів у напрямі забезпечення самостійності місцевих бюджетів, забезпечення фінансовими ресурсами соціальної сфери, формування бюджетної політики, спрямованої на економічний і соціальний розвиток країни.

До окремих інструментів фінансової політики входить система пільгового оподаткування, дотацій, субсидій, цільові бюджетні асигнування, кредитні й інвестиційні ресурси, обсяги яких мають тенденцію до щорічного зростання.

Інвестиційна політика, як одна з основних складових фінансової політики, є частиною інвестиційного процесу, що сприяє розвитку сільського господарства і залежить від обсягу, структури та напрямку інвестування. Достатнє інвестування аграрних підприємств є запорукою оновлення та вдосконалення матеріальної бази сільськогосподарського виробництва, підвищення його ефективності, поліпшення якості харчування населення та зростання його добробуту. Інвестиційна політика повинна базуватись на таких принципах як цілісність, обачливість, самофінансування, максимальна ефективність, інноваційність, стабільність, прозорість використання інвестиційних коштів, отримання економічного й соціального ефекту.

На інвестиційну привабливість сільськогосподарській галузі також впливає ступінь розвитку соціальної інфраструктури у сільській місцевості.

До основних чинників, які стримують активні дії інвесторів відносяться: політична нестабільність у державі, недосконалість законодавчої бази, високі ризики неповернення інвестиційних коштів, несвоєчасність нарахування та виплати дивідендів, високий рівень корупції, відсутність дієвого контролю

за цільовим використанням інвестицій.

Державне регулювання інвестиційної діяльності здійснюється відповідно до державних інвестиційних програм шляхом прямого управління державними інвестиціями; введенням системи податків з диференціацією суб'єктів і об'єктів оподаткування, податкових ставок і пільгуванням фінансової допомоги у формі субсидій, субвенцій бюджетних позик на розвиток окремих регіонів, галузей; проведенням зваженої фінансової, цінової та кредитної політики; дотриманням державних норм і стандартів; антимонопольними заходами; розвитком конкуренції на інвестиційному ринку; розвитком та захистом внутрішнього інвестиційного ринку та ін..

Процес інвестування характеризується різним рівнем динамічності по областях України, що пов'язано з різною ризиковістю ведення аграрного бізнесу в окремих регіонах. В цілому ж по країні з кожним роком обсяг інвестицій в основний капітал сільського господарства збільшується. Лідерами за питомою вагою таких інвестицій є Херсонська, Хмельницька, Тернопільська і Чернігівська області. Найменший обсяг інвестицій спрямовується в сільське господарство Закарпатської, Івано-Франківської, Донецької областей.

Пріоритетні напрями капіталовкладень: введення в дію тваринницьких приміщень; будівництво сховищ для картоплі, овочів і фруктів; зведення теплиць закритого ґрунту; будівництво комбікормових, силосних й сінажних споруд; рекультивация земель тощо.

Беручи до уваги те, що сільськогосподарська галузь знаходиться в економічній кризі і потребує значних вкладень у свій розвиток а держава не в змозі в повному обсязі задовольнити фінансові потреби виробників, необхідно більш активно співпрацювати аграріям з зовнішніми інвесторами. При цьому слід зазначити, що в останні роки спостерігається стійка тенденція до збільшення приросту іноземного капіталу в розвиток сільського господарства. Найбільша частина їх припадає на Київську, Львівську, Дніпропетровську області.

Основними інвесторами аграрно-промислового комплексу України є: Кіпр, Великобританія, США, Німеччина, Франція і Росія. Інші країни займають від 3,0 до 5,7% обсягу іноземного інвестування.

Ефективним інвестиційним механізмом і важливим елементом економічної й інвестиційної політики держави є лізинг. В умовах, коли пільгове фінансування та кредитування банками є недостатнім, державний лізинг для аграрних підприємств залишається єдиним шансом на придбання нових технічних засобів. Особливо це стосується малих і середніх господарств. В той же час слід відмітити, що динаміка лізингового кредитування в інвестиціях у сільське господарство залишається нестабільною і коливається від 53,0 млн. грн. до 324,0 млн. грн. щорічно. У розрахунку на 1 га сільгоспугідь вартість машин, отриманих за лізингом не перевищує 8 грн., що суттєво не впливає на технічне оснащення суб'єктів аграрного виробництва. Це указує на те, що лізинг, як форма інвестування сільськогосподарського виробництва, ще не користується популярністю серед українських підприємців.

У перспективі фінансовий лізинг в аграрно-промисловому комплексі

може стати вигідною формою інвестиційної діяльності. Для селян це дасть можливість заощаджувати кошти для інвестування в інші, більш ефективні види діяльності та купувати технічні засоби, вартість яких перевищує річні фінансові можливості. Для машинобудівників фінансовий лізинг – захід, що сприяє нарощуванню обсягів виробництва так як дозволяє вирішувати соціальні проблеми виробничих колективів; збільшувати прибутки; значно збільшувати потенційні можливості для оновлення власної матеріально-технічної бази; покращувати конкурентоспроможність машин і агрегатів, що виробляє підприємство та ін.

Поняття фінансової й інвестиційної політики пов'язане не тільки з державою та її регіонами, а й з окремими галузями економіки та її підприємствами.

Фінансова політика сталого розвитку аграрних підприємств – це сукупність заходів, що здійснюються суб'єктами господарської діяльності щодо ефективного формування, організації та спрямування фінансів для досягнення поставленої мети. Її особливістю є соціальна орієнтація на забезпечення соціальних стандартів та соціальний захист працівників підприємств і повинна співпадати з державною фінансовою політикою, націленою на підвищення добробуту сільського населення та покращення стану сільських територій.

Основою фінансової й інвестиційної політики розвитку аграрних підприємств є чітке визначення єдиної концепції розвитку сільського господарства як у короткостроковій так і довгостроковій перспективі та наукове обґрунтування поставленої мети.

Для реалізації поставлених цілей і мети необхідно, насамперед, здійснити ряд наступних заходів, спрямованих на:

- впровадження інноваційних технологій у виробництво;
- щорічне збільшення обсягів виробництва і реалізації продукції;
- покращення якості виробленої продукції та зниження її собівартості;
- забезпечення ефективності управління та контролю за формуванням і

використанням фінансових ресурсів тощо.

Фінансова й інвестиційна політика аграрного підприємства є основою процесу управління його фінансами і повинна здійснюватися за такими напрямками:

- управління активами;
- управління капіталом;
- управління поточними витратами;
- управління ціноутворенням;
- управління фінансовими й інвестиційними потоками та контроль за їх

використанням тощо.

Фінансова й інвестиційна політика передбачає управління формуванням фінансового й інвестиційного капіталу. Збільшенню його обсягів суб'єктами господарської діяльності сприяє розвиток кооперації в сільській місцевості та входження аграрних формувань в інтегровані аграрно-промислові структури. Мотивацією до створення таких інтегрованих об'єднань є забезпечення гарантованого постачання сировини на переробні

підприємства та збуту вирощеної аграрними підприємствами сільськогосподарської продукції, зміцнення ресурсного потенціалу, підвищення завантаженості виробничих потужностей, зниження витрат на виробництво продукції та підвищення рівня її конкурентоспроможності як на внутрішньому так і зовнішньому ринках. Об'єднуючись, аграрні і промислові (переробні та харчосмакові) підприємства могли б створювати спільну інфраструктуру, сприяти фінансовому оздоровленню інтегрованих підприємств.

Враховуючи активізацію процесів кооперування та інтеграції у сільськогосподарській галузі, доцільним є стимулювання з боку держави створення аграрних кредитних кооперативів, що сприяло б мобілізації заощаджень населення на виконання державних і регіональних програм.

Перспективним напрямом формування інвестиційних ресурсів є залучення коштів з боку виробничих об'єднань інших галузей економіки. Вкладення капіталу у сільське господарство такими промисловими гігантами як «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча», «Концерн» «Нафтоенерго», «Мотор-Січ», «Дніпро» та багатьма іншими сприяє капіталізації сільськогосподарського виробництва та пожвавленню інвестиційних процесів на аграрному ринку.

Висновки. Фінансова політика є імперативною теоретико-науковою системою планування, організації, регулювання й контролю фінансових відносин у процесі утворення й використання централізованих і децентралізованих грошових фондів держави та підприємств. Вона реалізується у фінансовій практиці й повинна мати в основі науково обґрунтовану концепцію, реалізація якої дає реальні практичні результати у вигляді запланованого економічного ефекту.

Інвестиційна політика, як одна з складових фінансової політики є частиною інвестиційного процесу, що сприяє розвитку сільського господарства і залежить від обсягу, структури та напрямку інвестування.

Особливістю фінансової й інвестиційної політики сталого розвитку аграрних підприємств є їх соціальна орієнтація на забезпечення соціальних стандартів та соціальний захист працівників підприємств і повинна співпадати з державною фінансовою та інвестиційною програмами.

Активізація діяльності лізингових компаній, створення сільськогосподарських кооперативів та аграрно-промислових інтегрованих об'єднань сприятиме капіталізації сільськогосподарської галузі.

Здійснюючи фінансову політику у напрямі покращення бюджетно-податкової, кредитної, інвестиційної і цінової системи, держава забезпечує підтримку сільськогосподарського виробництва шляхом реалізації державних, регіональних і галузевих програм.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Концепції комплексної програми підтримки розвитку українського села на 2006 – 2010 р.р.: Кабінет Міністрів України від 21.12.2005 р. №536 – р // Офіційний вісник України. – 2005. - №148. – С. 83-86.
2. Борецько І.П. Оцінка інвестиційної діяльності підприємств аграрного сектору економіки / І.П.Борецько // економіка АПК.-2009.-№12.-С.74-79.
3. Петіна Л. В. Управління фінансовими потоками аграрних підприємств: : [Моно-

графія] / Л. В. Петіна, Н. С. Танклевська – Херсон: Айлант, 2011. – 268 с.

4. Саблук П.Т. Формування міжгалузевих відносин: проблеми теорії та методології / Саблук П.Т., Малік М.Й., Валентинов В.Л. – К.: ІАЕ, 2002. – 294 с.

5. Танклевська Н. С. Фінансова політика сталого розвитку аграрних підприємств України: теорія, методологія, практика: [Монографія] / Н. С. Танклевська. – Херсон: Айлант, 2010. – 376 с.

6. Гуторитов О.І. Сучасні тенденції та оцінка інвестиційних процесів у сільському господарстві: Лекція / Харківський національний університет ім. Докучаєва. – Харків, 2002.- 52 с.

Рецензент – д.е.н., професор Плаксієнко В.Я.

УДК 657.1

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОБЛІКУ ПЕРЕОЦІНКИ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

Прийдак Т.Б., Яловега Л.В.

Полтавська державна аграрна академія

В статті розглянуті окремі проблеми переоцінки основних засобів. Проведено аналіз останніх публікацій присвячених даній темі, розроблені рекомендації щодо проведення переоцінки основних засобів та відображення результатів в обліку.

The problems of non – current fixed assets are dealt with. The analysis of the latest publication on this topic has been carried out, the methods of fixed assets assessment are suggested, the recommendations concerning their reestimation are developed.

Постановка проблеми. В процесі розвитку бухгалтерського обліку виникали складні та суперечливі питання щодо оцінки наявних ресурсів. Якщо залишкова вартість основних засобів суттєво відрізняється від ринкової (реальної), то дана невідповідність може суттєво викривляти фінансовий стан та результати діяльності підприємств. Процес проведення переоцінки є дуже важливим, але водночас складним і трудомістким. Це зумовлено складністю методології відображення в обліку результатів переоцінки. Причинами цього є і використання нових економічних термінів, і складність формулювання положень нормативних актів, і навіть протиріччя між їх нормами. Саме тому особливої актуальності набувають дослідження методики переоцінки основних засобів та відображення результатів в обліку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми відображення в обліку результатів переоцінки займалося багато науковців, серед яких слід відзначити: Н. Багатко, М. Білуха, Ф. Бутинця, Ф. Вуд, С. Голов, О. Голованов, Р. Грачова, М. Дем'яненко, В. Завгородній, Г. Кірейцев, В. Кужельний, В. Линник, С. Максутов, В. Палій, М. Огійчук, В. Сопко, Л. Сук, М. Чумаченко та ін.

Постановка завдання. Мета статті полягає у висвітленні проблемних питань обліку операцій з переоцінки основних засобів на основі аналізу останніх редакцій нормативних документів та можливих варіантів їх вирішення для задоволення потреб управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні триває процес

реформування бухгалтерського обліку та наближення його до міжнародних стандартів обліку. Здійснення ефективних заходів щодо сприяння розвитку економіки України та її інтеграції у світове господарство передбачає собою пошук принципово нових методів та підходів до управління матеріально-технічною базою суб'єктів господарювання, зокрема основних засобів. Від стану основних засобів залежить забезпечення отримання економічних вигод у майбутньому. Одним із чинників збереження економічної цінності основних засобів підприємства є їх переоцінка.

Одним з проблемних питань відображення переоцінки основних засобів є неузгодженість понятійного апарату, який використовується в нормативній, навчальній та науковій літературі, зокрема понять «оцінка» та «переоцінка». Неузгодженість трактування зазначених понять призводить до неоднозначного їх відображення в бухгалтерському обліку. У табл. 1 наведено трактування термінів «оцінка» та «переоцінка» в економічних джерелах, зарубіжних країнах і Міжнародних стандартах фінансової звітності.

Таблиця 1

Огляд понять «оцінка» та «переоцінка» в економічній літературі

Автори	Визначення
Оцінка основних засобів	
А. Г. Завгородній, Г. Л. Вознюк, Г. О. Партин [6]	Оцінка нерухомого майна – процес визначення ринкової, балансової чи залишкової вартості нерухомого майна з метою проведення операцій купівлі-продажу чи застави майна (іпотека), розподілу майна та встановлення часток майна, що перебуває у спільній власності, оподаткування майна чи сплати державного мита тощо.
Ловінська [7]	Це складова методу бухгалтерського обліку, за допомогою якої здійснюється вимірювання вартості об'єктів бухгалтерського обліку, створення якісних характеристик обліково-аналітичної інформації та на інформаційне забезпечення аналізу фінансового стану підприємства й ефективності його менеджменту.
Л. К. Сук [9]	Основні засоби оцінюються за сумою витрат на виготовлення, спорудження або придбання об'єктів, включаючи витрати на їх доставку та встановлення.
МСФЗ	Процес визначення грошових сум, за якими мають визначатися і відображатися елементи фінансових звітів у балансі та в звіті про прибутки та збитки.
Переоцінка основних засобів	
А. Г. Завгородній, Г. Л. Вознюк, Г. О. Партин [6]	Переоцінювання основних фондів (ПОФ) – зміна вартості основних фондів з метою приведення її до відповідності з новими умовами відтворення. Застосовується для: усунення змішаної оцінки основних фондів за їх початковою вартістю в цінах різних років; встановлення цін, які б відповідали ринковим цінам на момент ПОФ; визначення фактичного спрацювання засобів праці (у грошовій оцінці) і порівняння його з накопиченими амортизаційними відрахуваннями. ПОФ дає змогу отримати об'єктивні дані про загальний обсяг, видову і галузеву структуру, територіальний розподіл і технічний стан основних фондів.
Ловінська [7]	Коригування первісної вартості об'єктів основних засобів бухгалтерського обліку, тобто її зміна.

Автори	Визначення
Л. К. Сук [9]	Переоцінка основних засобів – це доведення залишкової їх вартості до справедливої. Справедлива вартість – сума, за якою може бути здійснений обмін активу, або оплата зобов'язань в результаті операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами.
В. М. Галасюк [10]	Суть переоцінки основних засобів полягає в приведенні залишкової вартості у відповідність з їх реальною справедливою вартістю. Переоцінка основних засобів у бухгалтерському обліку здійснюється за самостійним вирішенням підприємства.
Ф. Ф. Бутинець [11]	Переоцінка основних засобів проводиться за умови, що його залишкова вартість суттєво відрізняється від справедливої вартості на дату балансу. Операції з переоцінки включають операції зі збільшення вартості об'єкта основних засобів та їх зносу – дооцінку, а також операції зі зменшення первісної вартості об'єкта основних засобів – уцінка.
Н. В. Чебанова, Ю. А. Василенко [12]	Переоцінка має здійснюватись у випадку, якщо балансова вартість об'єкта основних засобів помітно відрізняється від його справедливої вартості. Якщо внаслідок переоцінки балансова вартість збільшується, то суму дооцінки відображають у статті «Інший додатковий капітал», якщо зменшується – уцінку відображають як витрати.
МСФЗ	Переоцінка відбувається за перерахунком активів та зобов'язань.

Підсумовуючи вищезгадане, погляди на трактування понять «оцінка» та «переоцінка» майже не відрізняється. Але як свідчить практика, в країнах з ринковою економікою, відповідно до вимог та рекомендацій МСБО, періодично здійснюється переоцінка основних засобів, проведення якої, перш за все, пов'язано з підвищенням ефективності фінансової діяльності підприємств.

Якщо звернутися до МСФЗ, то цим документом передбачено такі методи оцінки активів: за фактичною собівартістю; за відновлювальною вартістю; за можливою ціною продажу. При цьому в МСФЗ з обліку основних засобів зазначено, що у випадку переоцінки об'єкта основних засобів на ту саму дату здійснюється переоцінка всіх об'єктів групи основних засобів, до якої належить цей об'єкт. Групою основних засобів вважається сукупність однотипних за технічними характеристиками, призначенням та умовами використання об'єктів основних засобів. А згідно з П(С)БО 7 «Основні засоби», для оцінювання основних засобів дозволяється використовувати два види оцінки: за історичною собівартістю та за справедливою вартістю. Переоцінка об'єкта основних засобів згідно з П(С)БО 7 п. 16 може здійснюватися, якщо залишкова вартість цього об'єкта суттєво відрізняється від його справедливої вартості на дату балансу. Тобто підприємство має можливість прийняти рішення про проведення переоцінки основних засобів і доведення їх вартості до справедливої вартості цього об'єкта: з урахуванням ступеня його зносу, модернізації, дообладнання тощо. Однак методика встановлення суттєвості не описано в жодному з бухгалтерських нормативно-правових актів. Тому як правило, керівнику підприємства, доводиться створювати експертну комісію, що

доволі часто робить витрати на визначення справедливої, а відповідно, і переоціненої вартості більшими, ніж користь від цієї інформації.

Визначення суттєвості наведено в п. 3 НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: «Суттєва інформація – інформація, відсутність якої може вплинути на рішення користувачів фінансової звітності. Суттєвість інформації визначається відповідними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку та керівництвом підприємства» [1, С. 14]. Схема переоцінки основних засобів наведена рис. 1.

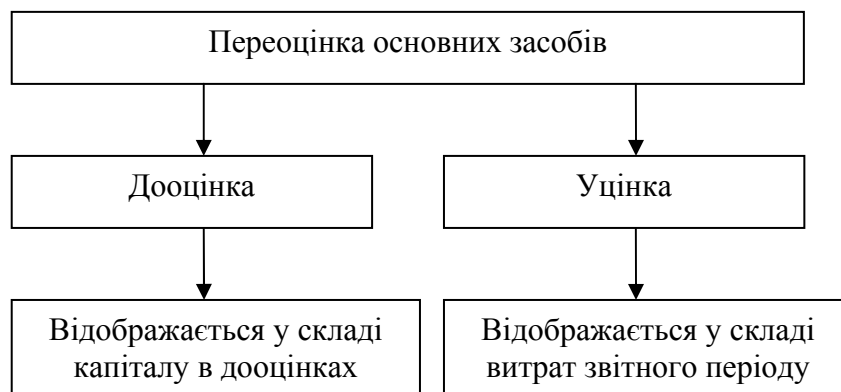

Рис. 1. Схема переоцінки основних засобів

Відобразимо результати переоцінки об'єкта основних засобів на рахунках бухгалтерського обліку (табл. 2).

Таблиця 2

Відображення в обліку результатів переоцінки основних засобів (грн)

Зміст господарської інформації	Дебет	Кредит	Сума
На дату проведення першої переоцінки			
Збільшення первісної вартості виробничого об'єкта у результаті переоцінки	10	411	26800
Дооцінка раніше нарахованого зносу пропорційно до зміни вартості основного засобу	411	131	6700
На дату проведення другої переоцінки			
Відображено уцінка раніше до оцінених основних засобів	411	10	12024
Списана сума зносу за уціненими основними засобами	131	10	4086

Крім того, неправильна оцінка основних засобів може призвести до таких негативних наслідків як неточне нарахування амортизації, а звідси викривлення собівартості продукції, робіт і послуг, а от же і показників доходності, рентабельності підприємства, що в свою чергу може призвести до невірних висновків при аналізі діяльності підприємства і як наслідок до прийняття невірних управлінських рішень.

Дане визначення стосується лише відсутності інформації, але не враховує її достовірність. Отже, категорія суттєвості в системі національної бухгалтерської стандартизації поки не знайшла достатньо докладного опрацювання.

На нашу думку, під час аналізу питання суттєвості як на офіційному рівні, так і на рівні окремого підприємства доцільно було б використовувати

зарубіжний досвід.

Важливість концепції суттєвості як теоретичної категорії ніколи не викликала заперечень. Проте ця тема не знайшла належного місця в загальному теоретичному обґрунтуванні принципів обліку. Л. Бернстайн щодо суттєвості зауважує: «Це явище має розглядатися як частина загальної концептуальної основи, але на сьогодні воно так не тлумачиться» [2, С. 47].

Д. Барнес визначає межу прийнятності в 10 %. При цьому базою відліку є або чисті активи, або чистий дохід підприємства [3, С. 79].

В. В. Качалін згадує про відсотковий діапазон з тим самим значенням верхнього ліміту: «В американській практиці як суттєві розглядаються суми, що становлять не менш як 5 – 10 % доходів або активів» [4, С. 35].

Крім відсоткових показників, облікова практика США використовує і абсолютні значення. Наприклад, під час класифікації активів, необоротні активи, вартість яких не перевищує певної межі, списуються витрати: «Багато компаній прийняли формальну звітну політику, що визначає капітальні та поточні витрати як керівництво для облікової практики з року в рік. Така політика звітування часто встановлює мінімальну доларову суму (таку як 500 дол. США) для сум, що мають капіталізуватись» [5, С. 424].

Аналізуючи проблематику визначення рівня суттєвості, не можна не розглянути питання вартісного обмеження надання бухгалтерської інформації.

Поняття суттєвості безпосередньо стосується власне економічності обліку. Ці питання настільки взаємозв'язані, що німецька практика навіть не проводить чіткого розмежування їх: «Економічність річної звітності не підлягає перевірці, оскільки цінність інформації різними користувачами оцінюється по-різному і наряд чи її можна виміряти. Ця проблема кількісного вираження, яку не можна вирішити, потребує заміни принципу економічності принципом значущості інформації для зовнішніх користувачів» [6, С. 55].

Критерій суттєвості доцільно встановити за кожною з груп основних засобів і зафіксувати в наказі про облікову політику підприємства.

Головною проблемою практичного застосування критеріїв суттєвості є не складність визначення ступеня суттєвості, а можливі протиріччя між інтересами суб'єктів фінансової звітності та її користувачів.

Для захисту інтересів користувачів фінансової звітності та зниження ризику при прийнятті рішень на її основі слід деталізувати вимоги до визначення критеріїв суттєвості та розкриття їх у примітках до фінансових звітів.

Баланс підприємства складають щокварталу, однак це не означає на нашу думку, що кожного кварталу підприємству потрібно доводити залишкову вартість основних засобів до їхньої справедливої вартості. У разі відсутності явних коливань у ринковій вартості тих чи інших об'єктів основних засобів не має сенсу починати процес оцінки їх справедливої вартості. Тобто залежно від обставин та потреб користувачів фінансової звітності підприємство має право самостійно визначитись з періодичністю проведення переоцінки основних засобів.

А документальним підтвердженням ринкової вартості об'єкта основних засобів є Звіт про оцінку майна складений оцінювачем і затверджений керів-

ником підприємства. На досліджуваних підприємствах будівельного комплексу до професійних оцінювачів зверталися лише при визначенні ринкової вартості об'єктів нерухомості. Також постановою Кабінету Міністрів України «Про експертну грошову оцінку земельних ділянок» передбачено визначення ринкової (ймовірної ціни продажу на ринку) або іншого виду вартості об'єкта оцінки (заставна, страхова, для бухгалтерського обліку тощо).

Але заслуговує на увагу і запропонований Франком Вудом метод амортизації для необоротних активів – «метод переоцінки», який, на його думку, зменшує витрати часу на розрахунок амортизації. Суть його полягає в тому, що основні засоби оцінюються на початок періоду, додаткове надходження засобів у звітному періоді збільшує їх вартість, і потім проводиться переоцінка в кінці періоду. Величина зменшення вартості показує суму зносу, що повинен бути нарахований на засіб. На нашу думку, у вітчизняному бухгалтерському обліку цей метод можна було б використовувати для нарахування амортизації необоротних активів у тих випадках, коли важко визначити суму амортизації іншими методами.

Відображення результатів подальших переоцінок залежить від тенденції та розміру змін справедливої вартості. У разі уцінки об'єкта, що раніше був дооцінений, сума уцінки списується на зменшення іншого додаткового капіталу в сумі, що не перевищує суму попередніх дооцінок, а сума уцінки, що залишилася, – на витрати звітного періоду. У разі дооцінки об'єкта основних засобів вона визначається як дохід звітного періоду в сумі, що не перевищує суму попередніх уцінок цього об'єкта, віднесена на витрати, а різницю між сумою дооцінки та сумою раніше віднесеної на витрати уцінки відносять до складу додаткового капіталу.

Чинним законодавством України передбачено обов'язково визначати ринкову вартість земельних ділянок і об'єктів нерухомості. Для решти видів матеріальних необоротних активів, якщо немає відомостей про ринкову вартість, можливо використовувати, відповідно до П(С)БО 19, такий параметр, як відновлювальна вартість (сучасна собівартість придбання) за вирахуванням суми зносу на дату оцінки. У міжнародній практиці поняття ринкової вартості, а також методи її визначення сформульовані у Міжнародному стандарті оцінки 1 «Ринкова вартість, як база оцінки» (МСО 1). Згідно з п. 3.1 МСО 1 ринкова вартість у контексті стандартів визначається так: «Ринкова вартість є розрахунковою величиною – грошовою сумою, за якою майно має переходити з рук у руки на дату оцінки між добровільним покупцем і добровільним продавцем у результаті комерційної угоди після адекватного маркетингу; при цьому вважається, що кожна зі сторін діяла компетентно, обачно і без примушування».

Згідно з п. 1.3 МСО 1 «найбільш поширеними методиками оцінки ринкової вартості є метод порівняння продажів, метод капіталізованого доходу або дисконтованого грошового потоку, та затратний метод». При оцінці основних засобів застосування затратного методу полягає у розрахунку витрат на відновлення оцінюваних активів за вирахуванням усіх форм зносу, знецінення.

Затратний метод ґрунтується на принципі заміщення, який полягає в тому, що покупець не буде платити за об'єкт власності більше від тієї суми, яка потрібна, щоб замінити його іншим об'єктом, аналогічним за своїми корисними характеристиками. При оцінці матеріальних необоротних активів, застосування затратного методу полягає в розрахунку витрат на відновлення оцінюваних активів за вирахуванням усіх форм зносу. Витрати на відтворення можуть бути визначені як вартість відтворення або як вартість заміщення.

Вартість відтворення – це сукупність витрат, що потрібні для відтворення копії об'єкта з таких самих чи аналогічних матеріалів, розрахована в поточних цінах. Вартість заміщення – поточна вартість нового об'єкта, що є за своїми характеристиками найбільш близьким аналогом об'єкта, який оцінюється.

Професор І. А. Бланк при дослідженні цього питання акцентував увагу на таких відмінностях «вартість відтворення відображає витрати на відтворення копії активу, а вартість заміщення визначається сумою витрат в поточних цінах на відтворення активу, що має еквіваленту функціональну корисність, але виконаного в сучасному дизайні з використанням сучасних матеріалів, прогресивних будівельних та конструктивних нормативів» [8, С. 25].

Відповідно до п. 5 Методичних рекомендацій із бухгалтерського обліку основних засобів результати переоцінки відображають у первинних документах. Метою первинного обліку основних засобів є збирання та обробка даних про факти господарської діяльності, їх подальше перетворення на інформацію, яка дає можливість апарату управління приймати рішення і уникати економічних прорахунків. Змістом первинного обліку є первинне спостереження господарського факту, вимірювання в натуральному та вартісному вираженні, фіксування в носіях облікової інформації – документах.

В сучасній економічній літературі дослідженням питань вдосконалення облікової документації найбільш докладно займалися Ф. Ф. Бутинець, М. С. Пушкар, В. В. Сопко [9 – 11].

На думку провідних вчених, в організації обліку основних засобів особливу увагу слід приділити забезпеченню своєчасності та правильності документального оформлення всіх операцій з обліку матеріальних необоротних активів на підприємстві.

Висновки. Отже, важливим завданням первинного обліку є документально правильне оформлення і своєчасно відображення в облікових регістрах наявності і руху основних засобів, інших необоротних матеріальних активів. В окремих публікаціях у періодичних виданнях рекомендується для первинного обліку інших необоротних матеріальних активів застосовувати форми первинних документів, типових інвентарних карток призначених для первинного обліку основних засобів або малоцінних швидкозношуваних предметів. Відповідно до вимог чинного законодавства України основні засоби відображають у бухгалтерському обліку та звітності в грошовій оцінці. Вартість за якою вони обліковуються і використовуються в господарській діяльності впливає на цілий ряд аспектів діяльності підприємств та входить в систему показників, які необхідні для прийняття рішень як внутрішнім так і зов-

нішнім користувачам. Важлива роль цього показника визначає постійний інтерес науковців, економістів – практиків до проблеми оцінки основних засобів. Проведення переоцінки основних засобів спрямовано на досягнення головної мети – об'єктивного і достовірного відображення результатів діяльності підприємства у фінансовій звітності. Як бачимо існуюча методологія хоча і розроблена з урахуванням особливостей зарубіжного податкового законодавства, але є досить складною і заплутаною, тому нагальним залишається питання завершення процесу нормативного врегулювання всіх слабких сторін процесу обліку переоцінки основних засобів, з урахуванням пропозицій провідних науковців країни. Запропоновані нами рекомендації щодо удосконалення організації і методики переоцінки основних засобів можуть використовуватись у практичній діяльності підприємств.

Подальші розробки цього питання доцільно, на нашу думку, проводити у напрямку вдосконалення методики визначення суттєвості, справедливої (ринкової) вартості основних засобів, розробки рекомендацій щодо відображення результатів переоцінки основних засобів у первинних документах бухгалтерського обліку, реєстрах аналітичного обліку.

Список використаних джерел:

1. Національні стандарти бухгалтерського обліку // Все про бухгалтерський облік: спецвипуск. – 2012. – № 8-9.
2. Бернстайн Л. А. Анализ финансовой отчетности: теория, практика и интерпретация / Л. А. Бернстайн; перевод с английского под редакцией профессора Я. В. Соколова. – М. : Финансы и статистика, 2009. – 659 с.
3. Барнес Л. Основы финансового учета / Л. Барнес; пер. с англ., под ред. В. А. Милукова. – М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 2010. – 252 с.
4. Качалин В. В. Финансовый учет и отчетность в соответствии со стандартами ГААР/ В. В. Качалин. – М. : Дело, 2008. – 436 с.
5. Энтони Р. Учет: ситуации и примеры: пер. с англ. / Р. Энтони, Дж. Рис; под ред. и с предисл. А. М. Петрачкова. – М. : Финансы и статистика, 2009 – 560 с.
6. Мюллер Г. Учет: международная перспектива: пер. с англ. / Мюллер Г., Гернон Х., Минк Г. – 2-е изд., стереотип. – М. : Финансы и статистика, 2009. – 136 с.
7. Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оцінку діяльність в Україні» від 12.07.2001 р. № 2658 – III // Баланс. – 2011. – № 37. – С. 6-17.
8. Бланк И. А. Управление активами / И. А. Бланк. – К. : Ника – Центр, 2010. – 732 с.
9. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: [підруч. для студентів спец. «Облік і аудит» вищих навч. закл. – доп. і перероб.]/ за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. – Житомир : ПП «Рута», 2009. – 776 с.
10. Пушкар М. С. Фінансовий облік : підручник / М. С. Пушкар. – Тернопіль : Карт-бланш, 2010. – 649 с.
11. Сопко В. В. Бухгалтерський облік : навч. посіб./ В. В. Сопко. – [5 вид., перероб. і доп.] – К. : КНЕУ, 2010. – 598 с.

Рецензент – д.е.н., професор Плаксієнко В.Я.

УДК: 332:122(477)

**ОЦІНКА ТЕНДЕНЦІЙ ТА ПЕРСПЕКТИВНИХ НАПРЯМКІВ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ**

Раківненко О.Г., аспірант

Полтавська державна аграрна академія

В статті аналізуються основні тенденції соціально-економічного розвитку сільських територій та обґрунтовуються напрямки досягнення збалансованого розвитку села.

The paper analyzes the main trends in socio-economic development of rural areas and justified towards sustainable rural development

Постановка проблеми. Досягнути збалансованого соціально-економічного розвитку України можна лише за умови комплексного розвитку сільських територій. Сучасний стан розвитку сільських територій досяг загрозливого рівня: найгострішими проблемами на селі залишаються відсутність мотивації до праці, високий рівень безробіття, бідність сільського населення, трудова міграція, занепад соціальної інфраструктури, припинення оновлення матеріальної бази, поглиблення соціально-демографічної ситуації, наростання темпів обезлюднення сіл.

Поряд з цим, стабілізація та розвиток крупного аграрного бізнесу, в останні роки, визначають необхідність пошуку ефективних механізмів збалансованого розвитку виробничої та соціальної сфери сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на актуальність даного питання його дослідженням займалися ряд зарубіжних та вітчизняних вчених. Серед яких можна виділити таких, як С.О. Гудзинський, О.Ю. Єрмаков, М.Й. Малік, В.П. Славов, К.І. Якуба та інші.

Постановка завдання. Динамічні зміни, що відбуваються в економіці та соціальній сфері сільських територій, потребують більш детального вивчення, тому метою даної публікації є визначення соціально-економічних проблем та перспектив збалансованого розвитку сільських територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливою складовою розвитку аграрного сектору економіки України є комплексний розвиток сільських територій, спрямований на стабільне забезпечення збалансованого поліпшення умов праці та проживання населення, збереження селянина як носія моральності й національної культури. Особливої актуальності, в останні роки, набувають проблеми соціально-економічного розвитку сільських територій, тому уряд схвалив Концепцію Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 р. Відповідне рішення прийняте на засіданні Кабінету Міністрів 3 лютого 2010 р. Метою даної програми є – забезпечення сталого розвитку сільських територій, підвищення рівня життя сільського населення, охорона навколишнього природного середовища, збереження природних, трудових і виробничих ресурсів, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва [1].

Системні кризові явища, занепад сільських територій призводять до

зниження рівня соціально-економічного розвитку країни. Без розвитку територій держава є безперспективною. Аграрний сектор поступово перетворюється у незручний придаток для економіки держави [2, с. 3].

В науковій літературі використовуються різні категорії: «сільське поселення», «сільська територія», «сільська місцевість», сільські населені пункти та ін. Як зазначає у своєму дослідженні Л.Лисенко за умови принципової близькості вказаних територіальних формувань (переважання сільськогосподарської діяльності, специфіка умов життєдіяльності та ін.) узагальнюючою категорією можна вважати сільські території, з усіма їх особливостями, відмінностями та реальними умовами управління [3].

Вітчизняні науковці розглядаючи категорію «сільські території», дають власні визначення, зокрема сільська територія – це:

– регіонально-територіальне утворення зі специфічними природно-кліматичними, соціально-економічними умовами, де економічно і екологічно збалансовані та енергетично взаємопов'язані різні ресурси (природні, трудові, матеріальні, енергетичні, інформаційні, фінансові тощо) з метою створення сукупного суспільного продукту території та повноцінного життєвого середовища для сучасного і майбутніх поколінь [4, с. 69];

– адміністративні територіальні одиниці незалежно від їх розміру (хутір, село, сільська рада, район тощо) з наявним населенням, природно-економічним і соціальним потенціалом та відповідними органами управління соціально-економічним розвитком цих населених пунктів, а територіально просторове розміщення їх сукупного ресурсного потенціалу можна вважати сільськими територіями [5, с. 74];

– історично сформована в історично визначених межах системна сукупність, що поєднує в собі організаційно-територіальну (село, район) і територіально-функціональну приналежність (виробництво, переробка, реалізація) сільськогосподарської продукції [6, с. 53].

Отже, сільська територія у нашому розумінні - це складна і багатофункціональна соціально-економічна і виробничо-господарська система, що характеризується сукупністю властивих кожній з них особливостей: площею земельних угідь, на яких вона розміщена; чисельністю проживаючих і зайнятих у виробництві чи обслуговуванні людей; обсягами і структурою виробництва; розвитком соціальної і виробничої інфраструктури; формою зайнятості проживаючих на ній та іншими рисами.

За визначенням світової організації ЮСН сталий розвиток означає досягнення якості (стандартів) життя, які можуть зберігатися тривалий час і відповідають соціальним стандартам, при яких задовольняються культурні, матеріальні та духовні потреби; економічно життєздатні, з витратами, що не перевищують доходів; екологічно стійкі, оскільки зберігають тривалий період життєздатність підтримуваних суспільством екосистем.

Прагнення України до інтеграції в Європейське співтовариство потребує невідкладного коригування та виправлення ситуації, що склалася на селі, та найшвидшого обґрунтування заходів у сфері розвитку сільських територій. Розвиток сільського господарства необхідно розглядати як органічну складо-

ву розвитку сільських територій. Завдяки багатофункціональному характеру кожна функція сільських територій може бути розглянута у системному взаємозв'язку з іншими функціями в контексті реалізації єдиної стратегії державного розвитку (рис. 1.).

Рис. 1. Основні проблеми та чинники розвитку сільських територій

Основною проблемою, що перешкоджає збалансованому розвитку сільських територій України є, на нашу думку те, що виробництво сільськогосподарської продукції та її переробка не забезпечують потреби населення в якісних продуктах харчування, при цьому соціальна сфера села продовжує занепадати. Найгострішими проблемами залишаються відсутність економічного інтересу жити й працювати в сільській місцевості, мотивації до праці, безробіття, трудова міграція і руйнування соціальної інфраструктури. Сільські населені пункти поступово обезлюднюються та припиняють своє функціонування.

Сьогодні в сільській місцевості майже повністю призупинилося будівництво доріг із твердим покриттям, об'єктів інженерного облаштування, житла, об'єктів комунально-побутового й соціально-культурного призначення. Погіршується техногенно-екологічна безпека, зростає кількість неорганізованих побутових звалищ, промислових та інших відходів.

Деградація сільських територій підриває основи подальшого розвитку не лише аграрного сектора, але й через загрозу продовольчої безпеки – суспільства. Серед ключових факторів сталого розвитку сільських територій одне із провідних місць займає гармонізація соціальних, економічних та екологічних складових відповідно до інституціонального середовища.

Соціальний фактор визначається як домінуючий у формуванні оновленого сільського середовища, а економічна складова повинна розглядатися як інструмент досягнення поставлених цільових орієнтирів розвитку сільських територій та аграрної сфери. Однією з проблем сучасного стану сільських територій є відсутність соціальних стандартів і норм проживання та праці сіль-

ського населення.

Сільська складова соціальної політики також пов'язана з необхідністю подолати низький рівень доступу сільського населення до базових послуг (якісна освіта, охорона здоров'я, культура, інформація тощо). Розв'язання проблеми, з одного боку вимагає подолати занепад і вдосконалити сільську інфраструктуру, з іншого – слід подолати й вузьке розуміння відомчої ефективності функціонування галузей соціальної сфери, яке спонукає керівників усіх рівнів до концентрації обслуговування та оптимізації мережі, тобто запровадження новітніх форм обслуговування, які враховують особливості сільського розселення.

Надзвичайної гостроти нині набули екологічні проблеми розвитку національного АПК, використання земельних, водних і лісових ресурсів. Разом сільське і лісове господарство мають активний і негативний антропогенний вплив майже на 80% загальної території України.

Земельні ресурси є первинним фактором виробництва, фундаментом економіки. Проблемами техногенної й екологічної безпеки, є тенденції щодо деградації ґрунтового покриву, зокрема забруднення, ерозія, втрата ґрунтами гумусу, наростаючий елемент живлення тощо. Основними причинами погіршення екологічної ситуації є відсутність прогресивних технологій, недотримання науково обґрунтованих сівозмін, перевага монокультури в деяких агропідприємствах, особливо просапних культур; низькі норми внесення органічних добрив і пестицидів; значне поширення ерозійних процесів; збільшення площ кислих, засолених, техногенно забруднених земель через призупинення робіт із вапнуванням та гіпсуванням ґрунтів.

Проблема економіки аграрної сфери в основному пов'язана з ефективністю використання продуктивного потенціалу сільськогосподарських земель. Ряд досліджень доводять, що продуктивний потенціал земель України, за обов'язкової умови його просторового відтворення, є дуже високим, що відкриває широкі можливості нарощування врожаїв сільськогосподарських культур. Здійснення ринкової трансформації економіки передбачає створення в структурі механізмів її забезпечення ефективніших форм землекористування та організації сільськогосподарського виробництва. Важкість цього завдання посилюється низкою обставин, переплетінням об'єктивних і суб'єктивних чинників, які визначають спрямованість та динамізм змін у галузі землекористування. Розвиток сільської території, а саме економічна її складова пов'язана з реформуванням земельних відносин і статусом землі. Важливою ознакою сільських територій є багатофункціональність, яка передбачає комплексний підхід до їх дослідження.

Для збереження сільських поселень, які занепадають, необхідно розв'язати проблему зміцнення економічної бази сільських поселень через підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, поглиблення його спеціалізації та посилення комплексності розвитку, запровадження новітніх біотехнологій і засобів захисту рослин, створення нових робочих місць [2, с. 8].

Роль сільської місцевості для суспільства зростає по мірі актуалізації

охорони навколишнього природного середовища та виробництва екологічно безпечної продукції. Україна має усі передумови для того, щоб перетворитися у головного світового постачальника екологічно чистої продукції. Використовуючи екологічно безпечні як традиційні, так і сучасні аграрні й інші технології, вітчизняні сільськогосподарські виробники можуть органічно вписатися в місцеві екоареали і, відповідно, оптимально використовувати їхні сільськогосподарські ресурси, формувати високопродуктивні та екологічно стійкі агросистеми і агроландшафти.

Поліпшення соціального та економічного становища на селі вимагає, насамперед, здійснення комплексних перетворень в аграрній сфері країни та заходів щодо підготовки сільськогосподарських підприємств та індивідуальних господарств до діяльності в умовах повноцінного функціонування ринку землі, у тому числі:

- розробка дієвих економічних механізмів стимулювання та підтримки розвитку сільськогосподарського виробництва в ціновій, кредитній, податковій політиці та відповідного інституційного забезпечення;

- удосконалення ринкових механізмів регулювання цін на аграрних ринках, скорочення кількості посередницьких ланок між сільськогосподарським виробником та кінцевим споживачем аграрної продукції;

- посилення антимонопольного контролю за цінами на матеріально-технічні ресурси, енергоносії та послуги, що надаються сільськогосподарським виробникам з метою оптимізації їхніх витрат;

- заохочення, в тому числі з використанням змішаного інвестування, розвитку інфраструктурних елементів аграрного ринку: постачальницько-збутових систем, транспортування сільськогосподарської продукції, засобів нагромадження та зберігання сировини;

- сприяння розвитку малого бізнесу у сферах виробництва та переробки сільськогосподарської продукції;

- сприяння розвитку територіальних підприємницьких мереж у сільських регіонах, орієнтованих на матеріально-технічне забезпечення агропромислового виробництва та переробку, зберігання і збут продукції.

Основною метою державної економічної та соціальної політики щодо села має бути забезпечення комплексного, багатофункціонального розвитку сільських територій, при якому зростає їх роль як просторової сфери не лише для агропромислового виробництва, а й не сільськогосподарських видів діяльності та сприятливого середовища проживання сільського населення.

Висновки. Підсумовуючи викладене слід зазначити, що нині тенденції розвитку сільських територій України, пов'язані в цілому з процесом зміни характеру соціо-еколого-економічної системи в напрямі формування нових виробничих структур в аграрній сфері. Сформовані аграрні виробничі структури як у техніко-технологічному, так і соціально-економічному відношенні не забезпечують раціонального природокористування, екологорівноваженого, сталого розвитку екосистеми, а відтак і ефективного та конкурентоспроможного функціонування АПК. Значимість сільської місцевості для суспільства зростає по мірі актуалізації охорони навколишнього природного середо-

вища та виробництва екологічно чистої продукції.

В межах сільських територій необхідно розвивати насамперед такі інститути й форми організації економічного та соціального життя, які допомагали б забезпечувати нагальні потреби, інтереси переважної частини населення, посилюючи ініціативу знизу та креативний підхід, а також активізувати підприємницьку, організаційну й інноваційну діяльність селян.

Список використаних джерел:

1. Концепція Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року / електронний ресурс // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/121-2010-%D1%80>.

2. Малік М.Й. Сталий розвиток сільських територій на засадах регіонального природокористування та еколого-безпечного агропромислового виробництва / М.Й. Малік, М.А. Хвесик // - Економіка АПК. – 2010. - № 5. – С. 3-12.

3. Лисенко Л. До визначення поняття «сільська територія» / Л.Лисенко. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.

4. Славов В.П. Економіко-енергетична система сталого розвитку сільських територій / В.П. Славов, О.В. Коваленко // Вісник аграрної науки. – 2007. - №9. – С. 68-71.

5. Якуба К.І. Трудовий потенціал сільських територій / К.І. Якуба // Вісник аграрної науки. – 2007. - № 6. – С. 72-75

6. Малік М.Й. До питання сталого розвитку сільських територій / М.Й. Малік // Економіка АПК. – 2008. - № 5. – С. 51-58.

Рецензент – к.е.н., доцент Галич О.А.

УДК 338.43.02

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА АЛЬТЕРНАТИВНИХ ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

Романюк І.А., аспірантка

Полтавська державна аграрна академія

У статті розглянуто проблеми розвитку сільськогосподарського підприємництва та альтернативних видів діяльності сільського населення. Запропоновано умови для подальшого розвитку економіки в цілому, і зокрема, бізнесу в сільських територіях. Обґрунтовано характеристики стратегічних альтернатив розвитку підприємництва. Розроблено рекомендації щодо забезпечення зайнятості сільського населення, адекватні особливостям аграрного виробництва в умовах ринкової трансформації економіки. Запропоновано напрямки державного регулювання зайнятості сільського населення.

The article deals with the problems of agricultural business development and alternative livelihoods of the rural population. Proposed conditions for further economic development in General, and in particular, business in rural areas. Reasonably characteristics of strategic alternatives for the business development. Developed recommendations for the provision of rural employment, adequate to the characteristics of agricultural production in the conditions of market transformation of the economy. The proposed directions of the state regulation of employment of the rural population.

Постановка проблеми. В умовах триваючого спаду сільськогосподарського виробництва і зростаючої у зв'язку з цим на селі безробіття важливого значення набуває розвиток в сільських територіях підприємництва, як у сфері виробництва, так і в сфері послуг. Ця діяльність забезпечує сільському насе-

ленню підвищення зайнятості та розширення її видів, зниження сезонності виробництва, сприяє зростанню доходів і добробуту сільських жителів, більш повному використанню місцевих ресурсів. Відродженню сільських промислів, розширенню підприємницької діяльності на селі сприяє відносна дешевизна робочої сили, землі та приміщень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблеми розвитку сільськогосподарського підприємництва та альтернативних видів діяльності сільського населення займає одне з провідних місць у наукових працях вітчизняних вчених О.Ю. Амосова, Д.П. Богині, О.А. Бугуцького, В.С. Дієсперова, М.І. Долішного, Ю.М. Краснова, Г.І. Купалової, Л.О. Мармуль, І.Л. Петрової, В.М. Петюх, К.І. Якуби та ін.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування альтернативних видів діяльності сільського населення та процесу пошуку стратегічних альтернатив розвитку бізнесу в сільських територіях, а також розробка рекомендацій щодо забезпечення зайнятості сільського населення, адекватні особливостям аграрного виробництва в умовах ринкової трансформації економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожен сільський житель має певний набір ресурсів, від обсягів і структури яких залежать його можливості забезпечити відповідний рівень доходів та протистояти негативним змінам в житті (втрата роботи, хвороба, пожежа тощо). Основними ресурсами, що мають у розпорядженні селяни:

- фінансові, які формуються за рахунок всіх доходів;
- матеріальні (житло, худоба, техніка і господарський реманент тощо);
- природні (кількість та якість землі, що є у власності або розпорядженні тощо);
- соціальні (рівень взаємодопомоги, можливості щодо розв'язання конфліктів та інші);
- людський капітал особистості (рівень освіти, здатність перекваліфікації та продовження навчання, стан здоров'я, можливості і бажання займатися підприємницькою діяльністю) тощо.

Важливими напрямками реалізації ресурсів є розвиток підприємництва у сільській місцевості та сприяння діяльності, яка не пов'язана з сільським господарством. В умовах реформування сільськогосподарських підприємств і скорочення зайнятих в аграрному секторі, вони є досить актуальними. Формування нового бізнесу, передусім з розряду малого чи середнього, має бути в центрі уваги місцевої влади, оскільки зростання кількості робочих місць у малому та середньому бізнесі, підвищення завдяки цьому доходів населення – це значною мірою результат її діяльності. Розвиток підприємництва виступає одним з головних пріоритетів, як правило, відображених у стратегії регіону, що забезпечують досягнення стратегічної мети – високого рівня добробуту населення та стандартів життя. Для розвитку економіки в цілому і, зокрема, бізнесу в сільських територіях необхідно забезпечити подальше поліпшення наступних головних умов:

- забезпечити бізнесу доступ до капіталу;
- сприяти інтернаціоналізації економіки;

- формувати в суспільстві культуру відношення до ризиків;
- розвивати підприємництво.

Крім того, необхідно сприяти розвитку послуг для бізнесу і покращувати законодавчу базу. Таким чином, стає важливим процес пошуку стратегічних альтернатив розвитку бізнесу в сільських територіях. Сутність прийняття стратегічного рішення полягає в тому, що керівник підприємства повинен вибрати певну стратегію його розвитку. Однак для цього необхідно сформулювати кілька різних варіантів стратегій, тобто портфель стратегічних альтернатив. У загальному сенсі альтернативи являють собою засоби, за допомогою яких можна досягти поставленої мети, вирішити проблему або реалізувати можливість [1]. Так у більшості видів бізнесу є різні альтернативні способи для виходу на новий географічний ринок або для пропозиції нового продукту на ринку, або для випередження суперника, що намагається переманити до себе їх споживачів.

Поняття альтернативності широко використовується не тільки в стратегічному менеджменті, але і в управлінні взагалі і означає багатоваріантність. Багатоваріантних джерела всіх ресурсів, види продукції, що випускається, ринки і методи їх освоєння, цілі підприємства і стратегії їх досягнення [2]. Стратегії підприємства багато в чому унікальні, не існує універсальних рішень стратегічних завдань, придатних для всіх випадків, внаслідок чого можливі варіанти дій також не задані, і оскільки формування портфеля альтернативних стратегій є процесом творчим, цілком залежним від рівня знань і досвіду керівників, їх цінностей і пріоритетів, корпоративної культури, такі варіанти необхідно знайти самостійно.

Альтернативи, як правило, включають можливості, використовувані для формування майбутньої стратегічної спрямованості організації. Якщо розшифрувати словосполучення «стратегічні альтернативи», то під стратегічними необхідно розуміти альтернативи, мають такі характеристики:

- вони ставляться до виборів дій, пов'язаних зі стратегією на ринку;
- вони дуже важливі для організації;
- результат вибору варіантів невизначений;
- для розробки альтернативи потрібен час.

Часто при формуванні портфеля стратегічних альтернатив допускається помилка, яка полягає в зіставленні стратегічних альтернатив з типами стратегій. Найбільш поширеними у світовій практиці є наступні чотири типи стратегій: стратегії зростання; стратегії обмеженого зростання; стратегії згортання діяльності (відходу з бізнесу); комбінації з перерахованих вище стратегій. Однак між типами стратегій і альтернативними стратегіями існує величезна різниця. Як правило, в залежності від поставлених цілей підприємство розробляє різні варіанти їх досягнення. Тому основна відмінність між типами стратегій і альтернативними стратегіями полягає саме в кінцевому результаті, тобто в досягненні цілей. Якщо стратегії класифікуються за типами, то вони спрямовані на досягнення різних цілей, в той час як альтернативні стратегії спрямовані на досягнення однієї спільної мети.

До однієї і тієї ж мети можна рухатися різними способами. Наприклад, можна нарощувати прибуток за рахунок зниження витрат, але можна добитися цього і шляхом збільшення частки ринку. Якщо встановлення цілей відповідає на питання, до чого підприємство прагнучиме, якщо план дій відповідає на питання, що треба робити, щоб досягти поставленої мети, то стратегія відповідає на питання, яким з можливих способів підприємство буде йти до досягнення мети. Формування портфеля альтернативних стратегій означає формування різних способів, за допомогою яких підприємство буде вирішувати що стоять перед ним завдання.

Для розробки альтернативних стратегій розвитку бізнесу сільських територій доцільно використовувати методи моделювання, за допомогою яких розглядаються альтернативні позиції підприємств в галузі щодо кінцевого споживача та інших підприємств галузі.

Окремим напрямком аграрної політики сільської зайнятості є сприяння розвитку альтернативної зайнятості сільського населення. Як показує світовий досвід, сільськогосподарська зайнятість буде скорочуватися і далі, і тільки зростання несільськогосподарського сектора дозволить знизити безробіття, диверсифікувати джерела доходу в сільській місцевості, сприяючи зростанню добробуту сільських жителів та збереженню сільських населених пунктів [3]. Прискорений розвиток несільськогосподарської зайнятості, яка б абсорбувала робочу силу, що вивільняється з сільськогосподарських підприємств і домогосподарств, дозволить істотно розширити сферу залучення робочої сили на селі; згладити міжсезонний характер праці сільських жителів; сформуванати багатогалузеву структуру зайнятості сільського населення; уповільнити темпи і мінімізувати негативні наслідки сільської міграції; створити умови для закріплення молоді на селі за рахунок розвитку виробництв, які вимагають високої кваліфікації; підвищити доходи сільських жителів і, таким чином, знизити рівень бідності, підвищити мобільність робочої сили через поширення інформації про ситуацію на локальних ринках праці; формувати занятість, орієнтовану на ціннісні орієнтації різних соціальних верств сільського населення.

У науковій літературі оперують двома термінами – «альтернативна зайнятість у сільській місцевості» [4] і «несільськогосподарська зайнятість» [5]. У цьому дослідженні використовується термін «альтернативна зайнятість», під якою пропонується розглядати зайнятість сільського населення несільськогосподарською діяльністю з виробництва товарів і послуг, а також окремими спеціалізованими видами сільськогосподарської діяльності, які не є типовими і масовими на даній конкретній території (рис. 1).

Процес стимулювання та підтримки розвитку альтернативних видів зайнятості в сільській місцевості потребує організації адекватного інформаційно-консультативного забезпечення, метою якого є надання інформаційних послуг щодо можливостей розвитку різних видів альтернативного підприємництва в сільській місцевості; методів, форм і сучасних технологій ведення господарства, формування практичних навичок прибуткового господарювання; забезпечення безпечності та якості продукції; регулювання відносин власнос-

ті на майно, землю, їх ефективного використання у господарській діяльності; порядку отримання державної допомоги, інвестиційних, кредитних та інших видів ресурсів; можливостей застосування ресурсо-і енергозберігаючих технологій, альтернативних видів палива, поновлюваних джерел енергії.

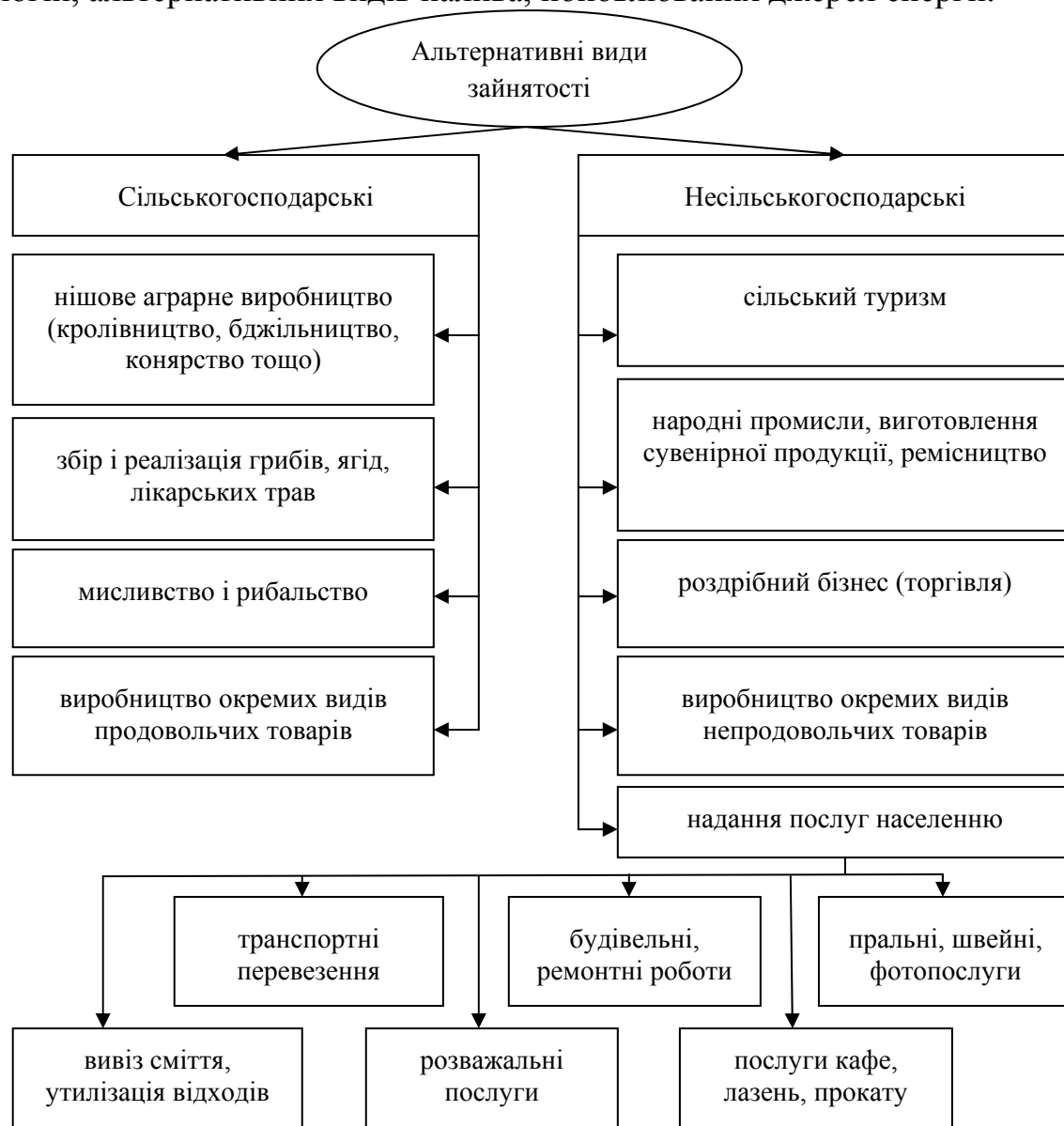

Рис. 1. Класифікація видів альтернативної зайнятості сільського населення

З цією ж метою забезпечується проведення на регулярній основі навчальних семінарів щодо підвищення рівня знань стосовно функціонування інженерно-технічних комунікацій, охорони навколишнього середовища і т. ін. [6]

Ефективне стимулювання розвитку альтернативних видів зайнятості на селі потребує відповідних фінансових ресурсів. Реалізацію цього завдання можуть забезпечити територіальні фонди розвитку малого бізнесу, що формуються з ресурсів державного, обласного та місцевих бюджетів і використовуються для надання пільгових кредитів малим підприємницьким проектам [7]. Окрім безпосередньої фінансової підтримки суб'єктів підприємництва за рахунок бюджетних і власних коштів може здійснюватися стимулювання

фінансових установ до співпраці з ними, впровадження механізмів ресурсної підтримки малого бізнесу шляхом надання пільг з податків і зборів. Суб'єкти малого підприємництва можуть залучатися до реалізації територіальних інвестиційних проектів, їх інвестиційні пропозиції включатися в каталоги і поширюватися серед інвесторів.

Висновки. Одним з напрямків аграрної політики регулювання сільської зайнятості є стимулювання розвитку альтернативної зайнятості на селі за допомогою системи інформаційно-консультативного забезпечення, що надає інформаційні послуги щодо можливостей розвитку різних видів альтернативного підприємництва в сільській місцевості; методів, форм і сучасних технологій ведення господарства; забезпечення якості та безпеки продукції і т. ін.

Список використаних джерел:

1. Ачкасов А.Е. Стратегія регулювання зайнятості населення України. Теорія і практика / А.Е. Ачкасов. – Житомир, 2002. – 512 с.
2. Малік М.Й. Розвиток підприємництва в аграрному секторі економіки / М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк // Економіка АПК. – 2006. – №4. – С. 3-10.
3. Загвойська О.В. Державне регулювання зайнятості сільського населення в умовах реформування аграрного сектора економіки : дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Національна академія держ. управління при Президентові України. – К., 2006. – 199 с.
4. Стрілько Я.С. Формування державної політики зайнятості сільського населення : дис... канд. наук з держ. управління: 25.00.02 / Гуманітарний ун-т "Запорізький ін-т держ. та муніципального управління". – Запоріжжя, 2007. – 183 с.
5. Нів'євський О. Несільськогосподарська зайнятість в сільській місцевості України / О.Нів'євський. – К.: Інститут економічних досліджень та політичних консультацій в Україні. – 2007. – 12 с.
6. Шуваев А. Механізм регулювання зайнятості на селі в умовах реформування аграрного сектора / А. Шуваев // Сборник научных трудов СевКавГТУ. – 2005. – №1.
7. Югас Е.Ф. Розширення несільськогосподарського сегмента економіки – об'єктивна основа розвитку трудового потенціалу села / Е.Ф. Югас, В.П. Мікловда // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. – Вип. 3. – Хмельницький, 2007. – С. 151–154.

Рецензент – к.е.н., професор Аранчій В.І.

УДК 334.72

ЧИННИКИ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

Семченко-Ковальчук О.Б., здобувач

Чернігівський національний технологічний університет

Розглянуто та розкрито сутність принципів розвитку малого та середнього бізнесу в регіоні, запропоновано низку специфічних соціально-економічних функцій, які виконує малий та середній бізнес, узагальнено основні підходи до застосування якісних та кількісних критеріїв для визначення суб'єктів малого та середнього бізнесу в регіональних господарських системах. Обґрунтовано фактори, що впливають на формування та функціонування малого та середнього бізнесу в Україні.

Considered and essence of the principles of small and medium-sized businesses in the region, proposed a number of specific socio-economic functions performed by SMEs, summarized the main approaches to the use of qualitative and quantitative criteria to define

Постановка проблеми. Малий і середній бізнес відіграє важливе соціально-економічне значення у розвитку будь-якої держави. На сьогоднішній день саме за допомогою малого і середнього підприємництва можливо здійснити певні модернізаційні перетворення в економіці України. Малий та середній бізнес стимулює конкуренцію, сприяє послабленню монополізму, позитивно впливає на структуру господарства та на якісну характеристику валового внутрішнього продукту, розширює сферу свободи ринкового вибору, забезпечує більш швидко реалізацію інновацій та підвищує інвестиційну діяльність. Також за допомогою малого та середнього бізнесу створюються нові робочі місця, вдосконалюються технології виробництва, підвищується інвестиційна привабливість регіонів, що позитивно впливає на зростання валового регіонального продукту.

Дана тема є досить актуальною як в економічному, так і в соціальному вимірах, незважаючи на досить велику кількість досліджень, присвячених проблемам розвитку малого та середнього бізнесу, ефективного їх функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні тенденції розвитку малого та середнього бізнесу, його роль в економічному розвитку країни та регіонах є предметом дослідження багатьох вітчизняних учених, серед яких: З.С. Варналій [2; 13], Л.І. Вороніна [3], В.М. Геєць [9], Б.М. Данилишин [5], В.І. Кредісов [6], Г.М. Рижаківа [10], М.П. Бутко [1], Е.М. Лібанова [9], З.В. Герасимчук [4] та ін. Ними було розглянуто процес становлення малого та середнього бізнесу в Україні та особливості його здійснення в умовах посилення глобалізаційних тенденцій. Разом з тим, залишаються невисвітленими і тому потребують поглибленого дослідження питання, пов'язані із визначенням основних чинників, які впливають на розвиток малого і середнього бізнесу.

Постановка завдання. Мета дослідження – розглянути основні чинники розвитку малого і середнього бізнесу в регіональних господарських системах.

Для досягнення поставленої мети використані методи аналізу та синтезу, порівняльний та статистичний.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відносини підприємництва в Україні найбільшою мірою реалізуються саме в малому та середньому бізнесі, в якому знаходять безпосереднє поєднання незалежність власника та персоналізованість господарського управління. Малий та середній бізнес сприяє позитивним економічним та соціальним тенденціям в розвитку регіону і в країні в цілому. Слід відзначити, що малий та середній бізнес виконує низку специфічних соціально-економічних функцій, які більш повно розкривають його економічну сутність та значення в модернізаційному розвитку держави (рис. 1).

Функції малого та середнього бізнесу характеризують його значення як

для держави так і для суспільства в цілому. Малий та середній бізнес є одним з найважливіших дійових факторів економічного розвитку суспільства, яке опирається на ринкові методи господарювання, допомагає суспільству реалізувати свої організаторські, підприємницькі і творчі здібності для забезпечення власного добробуту.

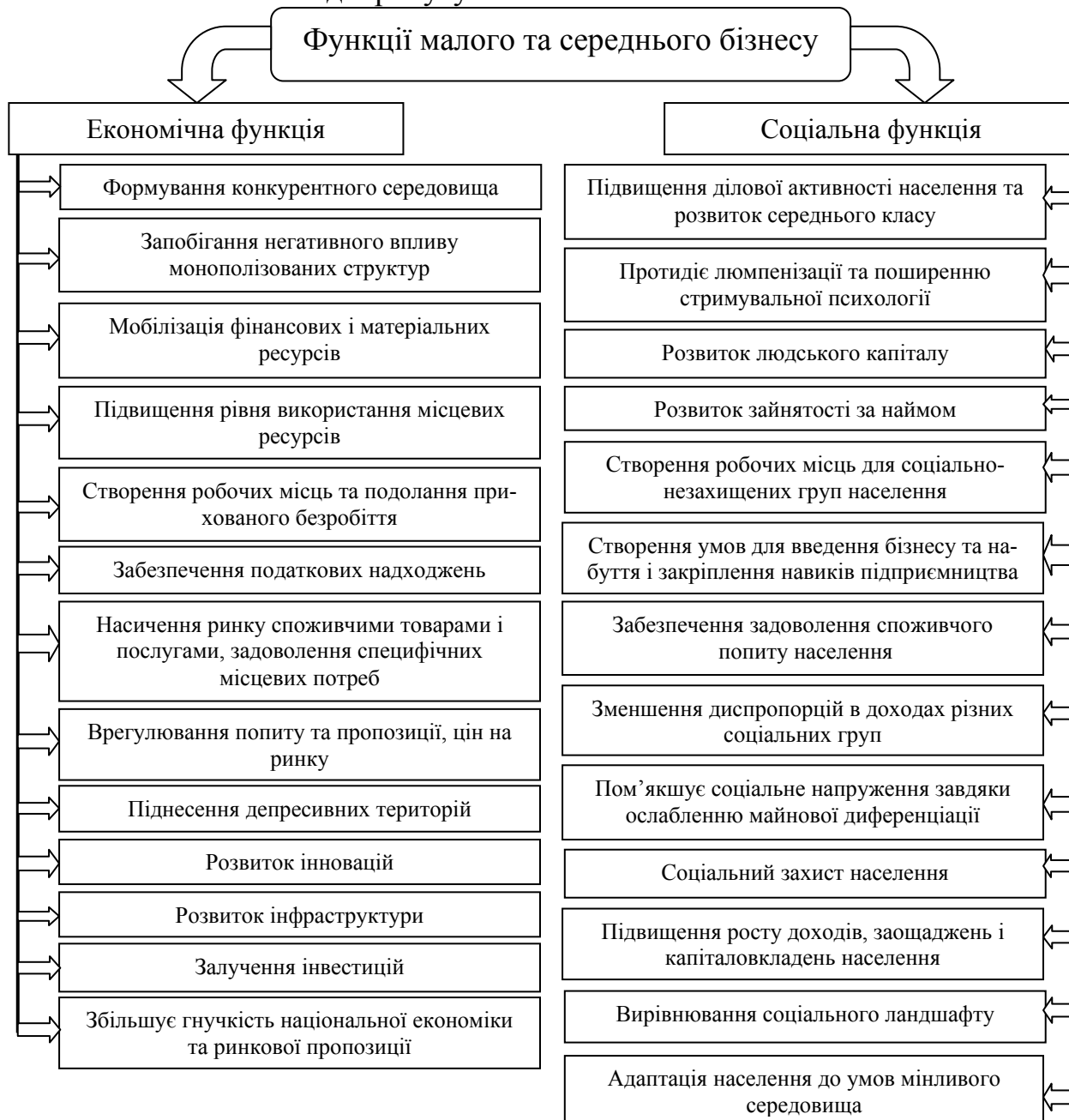

Рис. 1. Функції малого та середнього бізнесу
(складено автором за джерелами [7; 8])

Економічні функції малого та середнього бізнесу забезпечують розвиток ринкових перетворень в державі. На рівні регіонів допомагають забезпечити раціональне використання місцевих ресурсів, підвищувати зайнятість населення, допомагати розвиватися депресивним територіям та насичувати місцеві ринки споживчими товарами та послугами.

Характеризуючи значення соціальної функції малого та середнього біз-

несу, бачимо, що як для суспільства так і для держави вона є досить важливою в сучасній ринковій економіці. Саме з допомогою соціальної функції відбувається розвиток людського капіталу, вирівнювання соціального ландшафту, залучення в процес суспільного відтворення соціально-незахищених груп населення, створення умов введення бізнесу та соціального захисту населення.

Розвиток малого та середнього бізнесу багато в чому залежить від модернізаційних перетворень в економіці країни в цілому, так і в окремих регіональних господарських системах [1]. Функціонування суб'єктів малого та середнього бізнесу в певному регіоні залежить від кількості наявних ресурсів та специфіки певної території. Формування методики оцінки малого та середнього бізнесу регіону необхідно здійснювати на основі ряду принципів, що дають можливість розглядати регіон як економічно активну одиницю України [3].

Всі принципи розвитку малого та середнього бізнесу в регіоні, на нашу думку можна поділити на загальнонаукові та специфічні (рис. 2). До загальнонаукових принципів ми пропонуємо додати принцип регіонального розвитку, а до специфічних – принцип транспарентності та погодження інтересів.

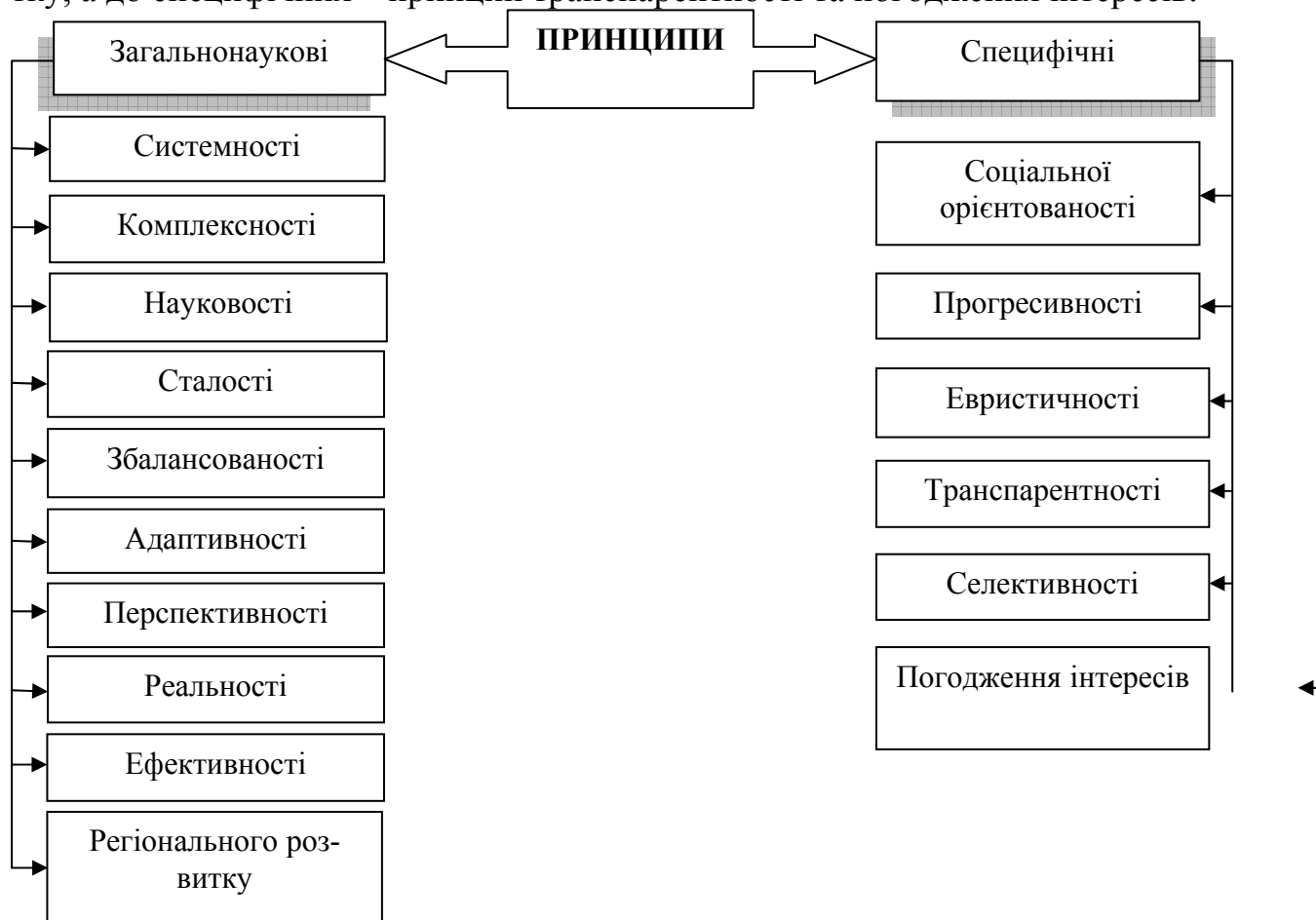

Рис. 2. Принципи розвитку малого та середнього підприємництва

Характеризуючи принцип регіонального розвитку, можна зробити висновок, що він передбачає інтереси регіону в цілому, його населення відносно галузевих, відомчих, корпоративних, а також інтересів окремих суб'єктів

господарювання. Дає можливість функціонувати суб'єктам малого та середнього бізнесу, впроваджувати новітні технології, створювати додаткові робочі місця за рахунок державних та регіональних програм розвитку підприємництва.

Щодо виділених нами специфічних принципів, можна сказати, що принцип транспарентності включає реалізацію заходів, спрямованих на посилення правового захисту та поінформованості суб'єктів малого підприємництва, забезпечення їх актуалізованою статистичною й фактографічною інформацією про найбільш важливі заходи щодо розвитку й підтримки суб'єктів малого підприємництва. а принцип погодження інтересів полягає в державному регулюванні економіки через механізм погодження інтересів різних суб'єктів економіки, як на загальнодержавному рівні так і на регіональному.

Обидва принципи на нашу думку є дуже важливими для розвитку малого і середнього бізнесу, які допомагають більш ефективно функціонувати. Визначені вище принципи розвитку малого та середнього підприємництва в регіональних господарських системах тісно пов'язані між собою, а отже, потребують використання у повному складі.

Також нами було проаналізовано безліч факторів, які впливають на діяльність та розвиток малого і середнього бізнесу. Ми пропонуємо об'єднати їх в п'ять основних груп: економічні, політико-правові, техніко-технологічні, соціально-культурні та природно-географічні (рис 3).

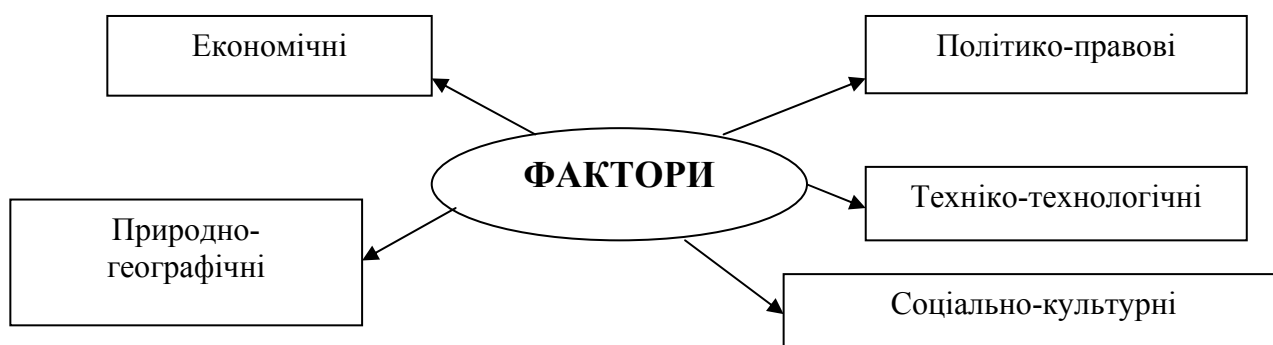

Рис. 3 Фактори розвитку малого і середнього бізнесу

Розглядаючи більш детально кожен з груп, можна зазначити, що економічні фактори є визначальними для ухвалення підприємством як поточних, так і стратегічних планів розвитку підприємства. До них належать: динаміка ВВП ; динаміка ВРП; рівень інфляції, його зміни; динаміка курсу національної валюти [7].

В політико-правових факторах виокремлюють три аспекти: законодавство, регуляторна діяльність уряду, вплив політичних і громадських організацій. Усі складові динамічні, тобто є змінними факторами, — у різні періоди часу з різним темпом. Як правило, їх вплив на бізнес є досить суттєвим [5].

Техніко-технологічні фактори дають змогу впроваджувати нові технологічні рішення, особливо ті, що знаходять застосування у виробництві масових товарів, сильно змінюють загальні умови підприємницької діяльності. особливо це стосується малого та середнього бізнесу, становище на ринку чи

інших товаровиробників. Чим значнішими є технологічні досягнення, тим глибше і масштабніше вони перетворюють економічне життя у суспільстві, ринкові відносини.

Найбільший вплив на підприємства, їх маркетингову діяльність здійснюють такі природно-географічні фактори: наявність і доступність мінеральних ресурсів; кліматичні умови виробництва, використання товарів (вони визначають особливості пропозиції та попиту низки товарів, послуг); територіальне розташування (визначає, зокрема, можливості доставки товарів, рівень відповідних витрат, доцільність такого виду діяльності, як надання транснаціональних транспортних послуг).

Соціально-культурні фактори формують дуже великий спектр особливостей, які необхідно уважно вивчати і враховувати у підприємницькій діяльності. Так, багато ринків, їх динаміка та перспективи істотно залежать від демографічних (вікова, статеві, національна структура населення, народжуваність, смертність) і соціально-економічних факторів (рівень доходів, освіти, життя населення). Крім того, значний вплив у багатьох випадках має фактор звичаїв і традицій. Так, в Україні у багатьох городян, не говорячи про сільських мешканців, істотно підвищується попит на цукор у літні місяці, тому що вони масово роблять заготовівлі на зиму — варять варення, консервують компоти тощо, що є зовсім нехарактерним для Європи в цілому. Крім того Європі властиві правосторонній рух і автомобілі з лівим розташуванням керма, хоч англійці завзято дотримуються цієї національної традиції.

Кожне підприємство плануючи свій економічний розвиток та діяльність повинно враховувати та здійснювати аналіз зазначених факторів, значення яких часто залишається поза увагою керівництва підприємства. Це дасть можливість ефективно впроваджувати нові технології, залучати інвестиції та отримувати прибутки.

Висновки. Підсумовуючи вище сказане, можна зробити висновок, що для ефективного функціонування та розвитку малого та середнього бізнесу необхідно враховувати його специфічні функції, принципи та фактори впливу на його діяльність. Саме мале і середнє підприємництво стимулює розвиток модернізаційних перетворень в економіці країни, створює умови для розширення та впровадження ринкових реформ. Малий і середній бізнес дає ринковій економіці гнучкість, мобілізує виробничі і фінансові ресурси населення, здійснює структурну перебудову економіки, забезпечує насичення ринку споживчими товарами та послугами, вирішує проблему зайнятості населення. Він займає важливе місце в соціально-економічному розвитку не лише певної адміністративно-територіальної одиниці, а й держави в цілому.

Список використаних джерел:

1. Бутко М.П. Роль малого підприємництва у прискоренні процесів інноваційного розвитку в Україні / М.П. Бутко, ОВ. Попело // Економіст. – 2011. – № 5. – С. 49-53.
2. Варналій З.С. Мале підприємництво: основи теорії і практики / З.С. Варналій. – 4-те вид., стер. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2008. – 302 с.
3. Воротіна Л.І. Можливості збереження підприємств сектору малого бізнесу економіки України / Л.І. Воротіна // Теоретичні та прикладні питання економіки: Зб. Наук. пр. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». – 2009. – Вип.19. –

С. 32-38.

4. Герасимчук З.В. Теоретичні засади формування конкурентних переваг малого підприємства як основи підвищення рівня його конкурентоспроможності / З.В. Герасимчук, Н.В. Ракша // Науковий вісник ЧДПЕУ. – 2009. – № 3 (4). – С. 32-41.

5. Данилишин Б.М. Державна підтримка та податкове регулювання підприємницької діяльності в Україні: монографія / Б.М. Данилишин, О.М. Кондрашов. – Донецьк: Юго-Восток, 2010. – 296 с.

6. Кредисов В.І. Підприємництво – вирішальний фактор розвитку країн з перехідною економікою / В.І. Кредисов. – К.: Знання України, 2003. – 327 с.

7. Конспект лекцій з навчальної дисципліни "Бізнес-статистика" для студентів спеціальності 8.050110 "Прикладна статистика" всіх форм навчання / укл. І.А. Серова, В.О. Шаповалова. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2009. – 90 с.

8. Л. С. Безугла Соціально-економічні функції держави щодо розвитку малого та середнього підприємництва в Україні // Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток" № 2, 2011

9. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: національна доповідь / [О.В. Андреев, К.О. Ващенко, З.С. Варналій, В.М. Геєць, Е.М. Лібанова та ін.]. – К.: Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва, 2010. – 219 с.

10. Рижаківа Г.М. Прогнозування обсягів реалізації продукції малих підприємств України [Текст] / Г.М. Рижаківа // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 6. – С. 143-145.

Рецензент – к.е.н., доцент Галич О.А.

УДК 657.6:631.11

ОСОБЛИВОСТІ ТА НЕДОЛІКИ АУДИТУ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

***Сирцева С.В., к.е.н.; Омеленчук К.О., магістрант
Миколаївський національний аграрний університет***

У статті обґрунтовано теоретичні засади аудиту фінансових результатів діяльності сільськогосподарського виробництва. Здійснено аналіз особливостей формування інформації про фінансові результати підприємств аграрної сфери та розробку методичних підходів щодо аудиту. Виокремлено етапи аудиту фінансових результатів сільськогосподарських підприємств. Досліджено особливості процесу проведення аудиту фінансових результатів діяльності підприємств аграрної сфери, здійснено аналіз впливу на них застосування П(С)БО 30 "Біологічні активи". Узагальнено особливості діяльності аграрної сфери економіки та їх врахування при проведенні аудиту фінансових результатів діяльності підприємств.

The article Justification theoretical basis audit the financial performance of agricultural production. The analysis of the peculiarities of the information on the financial results of enterprises of agricultural sector and the development of methodological approaches to auditing. Author determined stages of the audit of financial performance of farms. The features of the process of auditing the financial results of enterprises of agricultural sector, the analysis of the impact on their use P (S) 30 " Biological Assets" . Generalized features activities Agrar noyi the economy and their consideration in the audit conducted by the financial performance of companies.

Постановка проблеми. Однією з головних загальноекономічних та бухгалтерських наукових і практичних проблем, яка особливо загострилася в умовах ринкової економіки, є визначення фінансового результату діяльності підприємства, у тому числі і сільськогосподарського. Разом з тим, успішне функціонування аграрних підприємств в умовах конкурентного середовища, задоволення потреб споживачів у економічній інформації можливе лише за умов проведення регулярного фінансового аудиту.

Особливість проведення аудиту фінансових результатів діяльності сільськогосподарських підприємств полягає у характерній для АПК сукупності природних і галузевих чинників, які доцільно враховувати на всіх етапах перевірки. Тому аналіз особливостей і недоліків аудиту фінансових результатів діяльності аграрних підприємств через виділення об'єктів, джерел інформації, методичних прийомів, що забезпечують комплексне дослідження господарських операцій у процесі аудиторської перевірки, є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання аудиту, а саме: теоретичні аспекти, організація та методологія, стан і перспективи розвитку в Україні – знайшли відображення у працях вітчизняних учених-економістів: Г. Давидова, Н. Дорош, Н. Кулаковської, О. Петрик, В. Рудницького, В. Савченка та ін. Водночас, науковці вивчають окремі підходи в аудиті, враховуючи специфіку галузі. До них ми відносимо М. Білика, О. Пономаренка.

Проте, незважаючи на певний досвід, накопичений до теперішнього часу у сфері аудиту, деякі питання залишаються недостатньо вирішеними. Зокрема, мало досліджено окремі аспекти організації аудиту в аграрному секторі; забезпечення якості аудиторського обслуговування, використання ефективних методик практичного проведення аудиту в умовах специфічних особливостей сільськогосподарського виробництва.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування теоретичних положень аудиту фінансових результатів діяльності сільськогосподарського виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринкові відносини передбачають посилення зацікавленості суб'єктів господарювання у ефективності власної діяльності. Реалізація цього важливого завдання вимагає раціональної організації незалежного аудиту [7, с. 217-222].

Контроль, як функція управління, за визначенням О.В. Павелко, є випробуванням в різних системах протягом багатьох десятиріч. Найбільш повно відображені особливості та специфіка аудиторського контролю у визначенні, запропонованому Т.В. Ковтун. Зокрема, підкреслюється, що це процес, спрямований на досягнення стратегічних довгострокових цілей аграрного підприємства, що і є результатом дій керівництва з планування, організації, моніторингу діяльності суб'єкта господарювання в цілому та його окремих підрозділів [3, с. 52-60].

Виходячи з трактування ст. 8 Закону України “Про аудиторську діяльність”, вимога обов'язкового проведення аудиту за більшістю сільськогосподарських підприємств не закріплена. Проте це не зменшує актуальності і ва-

жливості його проведення, навіть коли він має характер ініціативного, а не обов'язкового [5].

Аудит фінансових результатів діяльності аграрних підприємств починається з вивчення та перевірки прийнятої на підприємстві облікової політики щодо обліку фінансових результатів. Даний процес проводиться на основі наказу про облікову політику.

Зважаючи на складність категорії “фінансові результати” (на її формування впливають особливості визнання та оцінки доходів і витрат) доцільно виокремити наступні етапи аудиту фінансових результатів сільськогосподарських підприємств:

1. У ході аудиту фінансових результатів вивчається облікова політика щодо обліку доходів та фінансових результатів, умови визнання доходів від звичайної діяльності; повнота розкриття інформації про доходи у фінансовій звітності та примітках до фінансових звітів; наявність окремого обліку доходів від різних видів діяльності; правильність і своєчасність відображення доходів у первинних документах та облікових регістрах [2].

Після вивчення облікової політики аудитор визначає чи достатнім є рівень висвітлення обліку фінансових результатів.

Аудитору слід ознайомитись з особливостями галузі, специфікою виробничої діяльності підприємства і технологією виробництва продукції, виробничою структурою підприємства, фінансовою звітністю (а саме з балансом, звітом про фінансові результати, звітом про рух грошових коштів, звітом про власний капітал та примітками до річної фінансової звітності), що допоможе визначити джерела формування доходу підприємства і мати загальну оцінку його фінансового стану, ефективності виробництва.

2. Аудитору необхідно провести тестування системи бухгалтерського обліку та системи внутрішнього контролю, визначити чи ведеться облік витрат за видами культур, худоби, віковими групами тварин, виробничими підрозділами; чи ведеться аналітичний облік руху продукції на всіх стадіях внутрішньогосподарського обороту; чи здійснюється коригування планової собівартості сільськогосподарської продукції в кінці року після розрахунку фактичної собівартості. Наступною дією аудитора є оцінка суттєвих викрелень.

3. Визначення доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). У процесі перевірки аудитор повинен встановити правильність розрахунку частки доходу (виручки) від реалізації сільськогосподарської продукції відповідно до вимог Методичних рекомендацій з визначення частки доходу (виручки) від реалізації сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки у загальному обсязі валового доходу підприємства [6].

Під час проведення аудиту фінансових результатів аудитор повинен враховувати те, що з прийняттям П(С)БО 30 змінилася методологія визначення фінансових результатів від виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. Дана зміна безпосередньо впливає на процес аудиторської перевірки фінансових результатів [4].

У свою чергу В.П. Мазур, стверджує метою даної обговорюваної те-

ми є аналіз особливостей формування інформації про фінансові результати підприємств аграрної сфери та розробка методичних підходів щодо аудиту фінансових результатів. Для досягнення поставленої мети планується дослідження за наступними напрямками: [8, с. 110-113].

- визначення особливостей процесу аудиту фінансових результатів аграрних підприємств, що пов'язані з прийняттям П(С)БО 30 «Біологічні активи»;

- визначення впливу облікової політики підприємства на механізм формування фінансових результатів та процес їх аудиту;

- розробка методичних підходів до проведення аудиту фінансових результатів аграрних підприємств.

Все вищевказане значно підвищує складність аудиту фінансових результатів діяльності підприємств аграрної сфери, оскільки наведений методичний підхід вимагає додаткових процедур і ґрунтується на суб'єктивному чиннику — справедливій вартості, яку складно визначити. Він значно ускладнює процес проведення аудиторських перевірок.

Важливою особливістю аудиторської перевірки фінансових результатів, що пов'язана із П(С)БО 30, є необхідність визначення фінансового результату від первісного визнання сільськогосподарської продукції та додаткових біологічних активів з подальшим уточненням на кожен дату балансу і на дату реалізації [4]. Тобто у сільському господарстві фінансовий результат передбачено визначати не після реалізації продукції, а під час її отримання з виробництва. Таке визначення фінансового результату суперечить принципам бухгалтерського обліку і фінансової звітності, визначених Законом України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” [5]. А саме, принципу обачності, який передбачає застосування у бухгалтерському обліку методів оцінки, що повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства.

Враховуючи усі наведені вище особливості, аудитор, при проведенні перевірки, повинен приділити значну увагу питанню правильності визначення справедливої (оціночної) вартості біологічних активів при первісному визнанні, оскільки дана економічна категорія є досить суб'єктивною. Варто зазначити, що врахування цих особливостей у практичній аудиторській діяльності досить складне завдання для аудитора і потребує детального вивчення.

Наступним етапом аудиту, повинна бути перевірка правильності визначення справедливої вартості біологічних активів і перевірка правильності визначення фінансового результату від сільськогосподарської діяльності у розрізі трьох етапів його формування. Тобто, потрібно перевірити правильність визначення фінансового результату при первісному визнанні сільськогосподарської продукції та додаткових біологічних активів. Далі проводиться аудит фінансових результатів при реалізації сільськогосподарської продукції, а потім — при зміні справедливої вартості біологічних активів на дату балансу. При цьому необхідно провести перевірку правильності розрахунку справедливої вартості біологічних активів і діяльність комісії, що проводила такий розрахунок [3, с. 52-60].

Отже, аудит фінансових результатів у аграрних підприємствах має ряд особливостей і вагоме значення на макро- і макрорівнях. Від правильності підтвердження доходів і витрат та визначення фінансового результату залежить правильність визначення суми прибутку, в чому, в першу чергу, зацікавленні власники агропідприємств та інвестори.

Вагоме значення та інтерес з боку держави має аудит частини прибутку, державних агропідприємств який, у вигляді дивідендів, надходить до державного бюджету.

Прийняття П(С)БО 30 сформувало галузеві особливості обліку фінансових результатів, що значно ускладнює їх аудит. Але проведення аудиторської перевірки фінансових результатів діяльності є досить важливим і необхідним заходом контролю, оскільки при дотриманні вимог П(С)БО 30 виникає можливість маніпулювання фінансовими результатами і, внаслідок, розміром прибутку [4].

При аудиті фінансових результатів досить важливим є врахування такого чинника як облікова політика. Проведений аналіз наказів про облікову політику засвідчив, що на сільськогосподарських підприємствах відсутнє належне обґрунтування щодо обліку фінансових результатів. Через це постає питання впевненості внутрішніх і зовнішніх користувачів у достовірності та уніфікованості даних фінансових результатів. Дані обставини вимагають посилення контрольної функції управління результатами діяльності, що стосується внутрішнього і зовнішнього незалежного контролю у вигляді аудиту.

Узагальнення особливостей діяльності аграрної сфери економіки та їх врахування при проведенні аудиту фінансових результатів діяльності підприємств забезпечить достовірність бухгалтерського обліку і звітності про фінансові результати, фінансовий стан підприємства, розподіл прибутку, та, у підсумку, сприятиме підвищенню загального рівня рентабельності діяльності суб'єктів господарювання.

Таке узагальнення і вирішення ряду вищевказаних проблем можливе за рахунок розробки методичних рекомендацій щодо аудиту фінансових результатів агропідприємств. Дана розробка є нагальною потребою у сучасних економічних умовах. Крім того, її впровадження сприятиме підвищенню ефективності та зменшенню аудиторських ризиків при проведенні аудиту фінансових результатів діяльності суб'єктів аграрного господарювання.

Висновки. Розвиток ринкових відносин, реорганізація сільськогосподарських підприємств і поява різних форм власності у аграрному секторі економіки суттєво ускладнюють процеси контролю з боку держави, фінансових установ і потенційних контрагентів. Недостатній рівень розвинутості і гнучкості облікової та бухгалтерської системи ставлять питання про інформаційну проблематику і вимагають зміцнення діючого державного і створення інституту незалежного фінансового контролю (аудиту). Організація мережі аудиторських фірм в Україні покладе початок впровадженню справжніх економічних принципів фінансового контролю, побудованих на договірних, платних і взаємовигідних відносинах між аудиторами і підприємствами, що перевіряються.

Головною передумовою ефективного незалежного фінансового аудиту повинна стати взаємна зацікавленість підприємств - в особі їх власників, держави - в особі контролюючих органів і аудиторів, у забезпеченні об'єктивності обліку і звітності.

Аудитор повинен виступати не тільки як незалежний ревізор, але й бути помічником, консультантом підприємця. Методику та інструментарій документальної перевірки в аудиті використовують, але тільки у комплексі з багатьма іншими специфічними елементами методології економічних досліджень, оскільки аудитор готує свої висновки на основі знань не тільки обліку, але й господарського права, менеджменту, маркетингу, фінансів, а в окремих випадках на підставі власної інтуїції.

Список використаних джерел:

1. Жук В. М. Концепція розвитку бухгалтерського обліку в аграрному секторі економіки [монографія] / В. М. Жук. – К. : ННЦ “ІАЕ”, 2009. – 648 с.
2. Максименко Н. Г. Проблеми розвитку аудиторської діяльності в Україні / Н. Г. Максименко // Аграрний вісник Причорномор'я, Економічні науки, випуск. – 2009. – № 49. – С. 112-116.
3. Павелко О. В. Методика проведення внутрішньогосподарського контролю доходів та фінансових результатів / О. В. Павелко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2010. – № 3. – С. 52-60.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30 “Біологічні активи”, затв. наказом Міністерства фінансів України від 18.11.2005 р. № 790 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=966-14>.
6. Методичні рекомендації по визначенню питомої ваги доходу (виручки) від реалізації сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки в загальному обсязі валового доходу підприємства: Затверджені наказом Міністерства аграрної політики України від 29.12.2002 р. № 419.
7. Усач Б. Ф. Проблеми розвитку аудиту в Україні / Б. Ф. Усач // Регіональна економіка. – 2007. – № 4. – С. 217-222.
8. Мазур В.П. Методичні аспекти аудиту фінансових результатів діяльності аграрних підприємств / В. П. Мазур // Облік та фінанси АПК. – 2010. – № 3. – С.110-113.

Рецензент – д.е.н., професор Плаксієнко В.Я.

УДК 631.15:631.1.016:338.433

РОЗВИТОК ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ПРОЕКТУВАННЯ В ЗАКОРДОННІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ

*Світлична А.В., к.е.н., доцент; Назарук Л.М., асистент
Полтавська державна аграрна академія*

Розглянуто основні моделі організаційного проектування в закордонній теорії і практиці: механістичну й органічну, – та їх основні характеристики. Розкрито сутність ситуаційного підходу та соціотехнічного аналізу при проектуванні організаційних систем.

The main models of management in foreign theory and practice: mechanistic and organic and the main characteristic are considered. The point of contingency approach and sociotechnical analysis at designing management system is reveled.

Постановка проблеми. Серед найскладніших проблем людської діяльності на сьогодні дослідники виділяють управління функціонуванням організаційних систем. Що зумовлено рядом унікальних властивостей, притаманних організації. Організаційний чинник відіграє вирішальне значення у житті суспільства. Теорія організаційного проектування вивчає якою має бути сучасна організація, щоб відповідати вимогам ринкової економіки; якими мають бути її місія і цілі, стратегія розвитку та основні параметри побудови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед останніх досліджень, які прямо стосуються проблеми організаційного проектування найбільшої уваги, на наш погляд, заслуговує праця А. Бикової [1]. В ній автор, акумулюючи зарубіжний та вітчизняний досвід, дає відповіді на питання: як об'єднати посадові позиції в організаційні одиниці; скільки співробітників має бути у підпорядкуванні у одного керівника; наскільки можна делегувати повноваження; які механізми координації діяльності підрозділів та окремих співробітників застосувати та інші? У навчальному посібнику Г.Л. Монастирського з «Теорії організації» організаційному проектуванню присвячено цілий розділ [5, с. 193-211]. В ньому висвітлюються питання сутності проектування та універсальні погляди на проект організації, визначено етапи, методи та чинники проектування організації. Окремі аспекти проектування організаційних структур у своєму посібнику розглядають В.І. Гуменніко, Ю.С. Копчак, О.С. Кондур [3, с. 277-324].

Постановка завдання. Вивчення розвитку організаційного проектування в зарубіжній науковій школі з метою узагальнення та використання напрацювань закордонних вчених у вітчизняній теорії і практиці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження з теорії організації систематично почали проводитися з 1890 р. У рамках цих досліджень були сформульовані принципи організації, які створювали основу й критерії для формування організаційних структур, створення системи підрозділів, визначення керованості й делегування прав та відповідальності. Саме в цей період відбувається об'єднання двох течій розвитку наукової думки: пов'язаної із суспільними науками (теорією держави і права, соціологією і соціальною психологією, історією) та з домінуванням практичного інтелекту (у сфері політики, адміністративного права, становлення великої промисловості). Їхній синтез об'єднав два способи пізнання: дослідницький (об'єктивно-онтологічний) і проектний (організаційний), які до цього існували, але їхні результати розглядалися незалежно одне від одного. У цьому контексті вперше з'ясовується питань про те, до яких об'єктів можуть застосовуватись відомі методи організації і, навпаки, які способи організації й проектування дозволяють створювати соціальні об'єкти.

Експерименти Ф. Тейлора в області наукової організації праці підкреслюють той факт, що успішність промислової діяльності залежить від технічної організації робіт, функціоналізації й спеціалізації праці на підприємстві. Реалізація широкомасштабних проектів, які вимагають самоорганізації декількох типів робіт, заставляє розмежувати «підприємницьку діяльність» і «лінійний менеджмент». Саме в цей час з'ясовується необхідність організацій-

ного проектування підприємств [2, с. 63].

Основними моделями організаційного проектування в закордонній теорії й практиці є механістична (бюрократична) та органічна (біхевіористична).

Вже в самій назві – механістичний та органічний – відображені основні риси цих підходів. Застосування терміну «механістичний» стосовно організації зумовлено прагненням показати, що система спроектована на зразок машинного механізму, призначеного для продуктивних операцій. Така система має примусовий характер, а її структурні елементи повинні працювати як добре відремонтований, позбавлений індивідуальності механізм. Термін «органічний» надає організації властивості живого організму, вільного від недоліків механістичної структури [5, с. 197].

Вперше формування структури організації як самостійна адміністративна задача, включаючи планування й управління, було виокремлено вченими в першій половині ХХ століття. Файоль Г. сформулював систему принципів управління підприємством, які знайшли застосування в управлінні великою вугільною компанією у Франції. Чотири з них (спеціалізації, одного направлення, влади й відповідальності, скалярного ланцюга) належать до механістичної моделі організаційного проектування.

Пізніше Д. Муні та А. Рейлі, М. Фоллет і Л. Урвік поповнили ці напрацювання принципами, якими слід керуватись при проектуванні структури організації. Ієрархічний принцип побудови й функціонування організацій був покладений М. Вебером в основу його ідеальної бюрократії, що стало значним вкладом в механістичну модель.

В роботах М. Вебера бюрократія належить до особливого способу організації колективних дій. Інтерес М. Вебера до бюрократії відображає його розуміння шляхів розвитку ієрархії управління, при якому одна група може фактично домінувати над іншими групами. Організаційне проектування трактує домінування як законне право влади вимагати підлеглості інших. Згідно з М. Вебером, бюрократична структура «переважає будь-яку іншу форму по точності, стабільності, дисципліні й надійності. Це дає можливість керівникам організації з великим ступенем надійності завбачати результати управлінських дій і реакції на ці результати [2, с. 123]».

Вебер М. [4, с. 27]. вважав, що максимальну користь від бюрократичного підходу організація може отримати за таких умов:

1) усі задачі розподілені на спеціалізовані роботи. Завдяки спеціалізації працівники стають експертами з певних видів робіт, а адміністрація може покласти на них відповідальність за ефективне виконання обов'язків;

2) кожна задача виконується згідно із системою певних правил, які забезпечують однорідність і координацію різних задач. Така практика дає можливість менеджеру уникати невизначеності при виконанні задачі через окремі розбіжності;

3) кожен елемент або кожна служба організації розраховані на виконання роботи лише під одним керівництвом. Керівники зберігають свій авторитет завдяки делегуванню задач від верхнього рівня ієрархії до нижнього. Існує безперервний ланцюг у командній структурі;

4) кожен службовець організації пов'язаний з іншими службовцями й клієнтами безособовим, формальним чином, зберігаючи соціальну дистанцію з підлеглими і клієнтами. Особисті якості й симпатії не повинні впливати на виконання задач організації;

5) діяльність у бюрократичній організації базується на технічній кваліфікації працівників, яка служить захистом від свавільних звільнень. Аналогічно здійснюється просування по службі – по старшинству й досягненнях. Діяльність в організації розглядається як кар'єра упродовж усього життя.

У механістичній моделі закладено потенціал прояву за певних обставин таких негативних явищ, як жорсткість, некомпетентність, тяганина, неефективність та безглуздість правил. Серед переваг даної моделі організаційного проектування виділяють досягнення високого рівня виробництва й ефективності на основі широкого використання правил і процедур, централізованої влади і спеціалізації робіт. Вона забезпечує високий рівень ефективності за рахунок наступних структурних характеристик:

1) комплексність, бо акцент робиться на спеціалізацію робіт;

2) централізація, оскільки наголос ставиться на повноваження й відповідальність;

3) формалізація, тому що функції виділяють як основу управління.

Органічна (біхевіористична) модель організаційного проектування з'явилася в контексті функціонування школи міжлюдських відносин. Вона ґрунтується на розвитку груп в організації та процесів людських взаємовідносин. Процес визначення цілей є децентралізованим та полягає у груповій відповідальності.

Органічна модель організаційного проектування направлена на досягнення високої адаптованості й розвитку при обмеженому використанні правил і процедур, децентралізації влади і відносно низькому рівні спеціалізації. Дана модель організаційного проектування суттєво відрізняється від механістичної моделі, оскільки їхні організаційні характеристики є результатом різних критеріїв ефективності. Механістична модель націлена на максимальну ефективність і продуктивність, а органічна модель – на максимальне задоволення, гнучкість і розвиток. За органічного підходу через відсутність якісних оцінок та стандартів працівником більше рухає самомотивація та внутрішня винагорода, аніж чітко розроблена система формального контролю.

Органічну організацію характеризує здатність пристосовуватись до навколишнього середовища, процеси прийняття рішень, контролю і опрацювання цілі децентралізовані та розподілені на всіх рівнях організації. Зв'язки відбуваються по всіх напрямках, а не лише зверху вниз по ланцюгу команд. Такі дії націлені на покращення суті органічної моделі: організація буде ефективною за умови, що її структура «забезпечує максимальні можливості працівнику у всіх взаємодіях і у всіх відносинах з організацією; кожен член, з врахуванням його минулого досвіду, цінностей, прагнень і очікувань, вважає підхід сприятливим і направленим на створення та підтримання почуття власної гідності й значущості», – стверджує Ренсіс Лікерт [2, с. 137].

Модель організації, що створює в індивідів почуття власної значущості

й відповідальності та забезпечує гнучкість і розвиток має наступні характеристики:

- 1) проста, оскільки зменшується значення спеціалізації і розширюється діапазон робіт;
- 2) децентралізована, бо не робить акцент на владу;
- 3) неофіційна, тому що наголос ставиться на продукт і споживача як основу управління.

Прихильники органічної структури вважають її універсальною, видаючи за найкращий спосіб побудови організації. Прихильники механістичної структури вважають бюрократичну організацію найкращою. Водночас Г. Бернс і Е. Сталкер стверджують, що організації не повинні вибирати лише один із двох типів проектів. Вони вважали, що оточуюче середовище кожної організації є унікальним і саме від нього залежить вибір організаційної структури.

Пізніші роботи П. Лоренса й Д. Лорша підтримали висновки Г. Бернса й Е. Сталкера. Лоренс П. і Д. Лорш вивчили діяльність фірм у трьох різних галузях промисловості і прийшли до висновку, що найефективніші фірми у стабільних галузях промисловості мали механістичні організаційні проекти, в той час як у галузях, зовнішнє середовище яких швидко змінюється, ефективнішими виявились органічні проекти.

Сучасні тенденції у теорії й практиці організаційного проектування передбачають врахування ситуацій, які сповнені несподіванок. Немає підстав стверджувати, що ефективною є механістична чи органічна організація. Все залежить від ситуації. Ми схилиємось до точки зору, що від дилеми вибору між механістичною й органічною моделями слід відмовитись. Наше завдання полягає у визначенні ситуації та обставин, за яких ефективнішою буде механістична або органічна модель, а для цього слід оцінювати фактори, які впливають на відносну ефективність окремого проектування.

В XXI столітті вибір організаційної моделі стає ще актуальніший. Стратегії, які були успішними в минулому, стають неефективними у світлі міжнародної конкуренції, зміни технологій і форм розвитку. Так само, як організації експериментують із новими стратегіями, вони будуть розширювати експерименти з новими організаційними моделями. Ми вважаємо, що ці моделі будуть більше схожими на органічні, ніж на механістичні. Оскільки, структура має відповідати стратегії, то максимальний результат можна отримати при досягненні відповідності стратегії й структури. Окрім цього, стратегічний вибір впливає не лише на побудову організації, а й на проектування робіт і, очевидно, на поведінку керівництва.

Науково обґрунтований процес організаційного проектування базується на використанні методів системного підходу [5, с. 53], який полягає у дотриманні наступних принципів:

- коректне формулювання цілей і підцілей організації, яка проектується, з врахуванням їх актуальності, новизни і можливості практичної реалізації;
- постановка всіх управлінських задач, без вирішення яких реалізація

цілі виявиться неможливою;

- обґрунтований розподіл, згідно з задачами, функцій, прав і відповідальності по вертикалі управління – від генерального директора підприємства до виконавців;

- вплив всіх необхідних зв'язків і відносин по горизонталі управління, з метою координації діяльності функціональних ланок і допоміжних служб в рамках виконання загальних поточних задач і реалізації перспективних виробничих програм;

- поєднання вертикалі й горизонталі управління шляхом знаходження оптимального для даних умов поєднання централізації й децентралізації управління;

- дотримання правил композиції і декомпозиції, сформульованих в законі єдності аналізу і синтезу.

Заслугує на увагу теорія відома як соціотехнічний аналіз [3, с. 53]. В рамках цієї теорії стверджується, що в будь-якій організації існує дві головні підсистеми: «технічна», із допомогою якої виконується робота і досягаються цілі, і «соціальна», яка передбачає між особові взаємини індивідів і груп в організації. Організаційна структура формується на підставі аналізу діючої соціотехнічної системи та гарантованої сумісності «технічної» і «соціальної» підсистем.

Висновки. Отже, розглянуті теоретичні підходи зарубіжних учених до проблеми організаційного проектування ґрунтуються на певних постулатах:

- 1) середовище функціонування підприємств змінюється постійно;

- 2) підтримання адаптивності підприємств до зовнішнього середовища пов'язане з внесенням певних змін до їхньої організаційної структури, ці зміни мають стосуватись технічної й соціальної підсистем організації;

- 3) зміни в організаційній структурі мають відбуватися не раніше, ніж буде досягнутий стійкий чи квазістійкий динамічний стан цієї системи стосовно середовища.

Список використаних джерел:

1. Быкова А. Организационные структуры управления / Быкова А. – М.: ОЛМА-ПРЕСС Инвест: Институт экономических стратегий, 2003. – 160 с.

2. Гибсон Дж.Л. Организации: поведение, структура, процессы / Пер. с англ. / Дж.Л. Гибсон, Д.М. Иванцевич, Д. Доннелли. – 8-е изд. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 662 с.

3. Менеджмент організацій : навч. посіб. / В.І. Гуменник, Ю.С. Копчак, О.С. Кондур. – К.: Знання, 2012. – 503 с.

4. Мильнер Б. З. Теория организации : учеб. / Борис Захарович Мильнер. – [2-е изд.]. – М.:ИНФРА – М., 2001. – 480 с.

5. Монастирський Г.Л. Теорія організації : [навч. посіб.] / Григорій Леонардович Монастирський. – К. : Знання, 2008. – 319 с.

Рецензент – д.е.н., професор Махмудов Х. З.

БІОЛОГІЧНІ АКТИВИ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Скрипник С.В., к.е.н., доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Розглянуто сучасний стан управління біологічними активами на фермерському господарстві, детально висвітлені об'єкти обліку біологічних активів та розкрита класифікація біологічних активів з наведенням прикладу до кожної з них. Визначена методика застосування національних стандартів з обліку біологічних активів та її порівняння з міжнародними стандартами. Запропоновані напрями удосконалення обліку біологічних активів для використання у практичній діяльності фермерських господарств.

The current state of management of biological assets at the farm, highlighted objects of biological assets accounting and classification of biological assets is disclosed with guided examples for each of them. Determined the method of application of national standards for accounting of biological assets and its comparison with international standards. Directions improve the accounting of biological assets for use in the practice of farming.

Постановка проблеми. Впровадження ринкових механізмів господарювання зумовили необхідність реформування вітчизняного бухгалтерського обліку і зокрема, удосконалення організації бухгалтерського обліку сільськогосподарської діяльності у напрямі нормативно-правового та методичного забезпечення. Головне завдання трансформації національної системи бухгалтерського обліку полягало у прискоренні процесу її приведення у відповідність з вимогами ринкової економіки та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку, наданні суб'єктам господарювання можливостей визначати межі та форми внутрішньовиробничого (управлінського) обліку. Тому, прийняті й введені в дію Положення (стандарт) бухгалтерського обліку (П(С)БО) 30 «Біологічні активи» та Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку біологічних активів, є необхідними нормативними та методичними документами як для сільськогосподарських підприємств, так і фермерських господарств. Саме для фермерських господарств головною особливістю бухгалтерського обліку є те, що більшість їх операцій пов'язана з відображенням біологічних активів.

В той же час, зазначеними нормативними актами запропоновано абсолютно новий порядок обліку в сільському господарстві, який не має широкого застосування у світовій практиці. Так як в Україні положення, що випливають з П(С)БО 30 «Біологічні активи» запропоновані вперше, з'явилася низка невирішених методологічних і практичних питань, пов'язаних з веденням обліку біологічних активів, зокрема щодо їх оцінки, визнання, визначення фінансових результатів, відображення господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням удосконалення методики і методології бухгалтерського обліку біологічних активів, гармонізації вітчизняної облікової системи з міжнародними стандартами обліку і звітності присвятили свої дослідження провідні учені-економісти: С.Ф. Голов, В.М. Жук, Г.Г. Кірейцев, М.М. Коцупатрий, М.Г. Михайлов, В.І. Моссаковський,

М.Ф. Огійчук, В.М. Пархоменко, П.Т. Саблук, Л.К. Сук та інші. Однак неоднозначність трактувань, дискусії щодо визначення, сутності, класифікації, оцінки біологічних активів не вирішують ряд існуючих проблем щодо їх обліку у практичній діяльності фермерських господарств, тому тема дослідження потребує подальшої розробки.

Постановка завдання. З огляду на зазначене метою даної статті є аналіз існуючого методичного підґрунтя з обліку біологічних активів та розробка на цій основі пропозицій з удосконалення обліку біологічних активів для використання у практичній діяльності фермерських господарств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно Закону України «Про фермерське господарство» практично вся діяльність фермерського господарства пов'язана з вирощуванням біологічних активів (БА), під якими в п. 4 П(С)БО 30 «Біологічні активи» розуміється «тварина або рослина, яка в процесі біологічних перетворень здатна давати сільськогосподарську продукцію та/або додаткові біологічні активи, а також приносити в інший спосіб економічні вигоди» [1].

Сільськогосподарське виробництво – це вид господарської діяльності з виробництва продукції, яка пов'язана з біологічними процесами її вирощування й призначена для споживання в сирому і переробленому вигляді та для використання в нехарчових цілях. Специфіка сільського господарства настільки значна, що для обліку в ньому затверджено окремий стандарт – Положення (стандарт) бухгалтерського обліку (П(С)БО) 30 «Біологічні активи», в якому визначено біологічні активи та регламентовано порядок їх визнання, оцінки та обліку [1].

Виконувати вимоги П(С)БО 30 повинні будь-які підприємства, установи чи організації (крім банків та бюджетних установ), які здійснюють сільськогосподарську діяльність. Згідно даного стандарту та Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку біологічних активів [3], сільськогосподарська діяльність – це процес управління біологічними перетвореннями з метою отримання сільськогосподарської продукції та/або додаткових біологічних активів. На нашу думку, у цьому визначенні є чимало термінів, які потребують деталізації, а оскільки з біологічними активами безпосередньо пов'язаний процес управління ними фермерським господарством, то результати такої діяльності наведені на рис. 1.

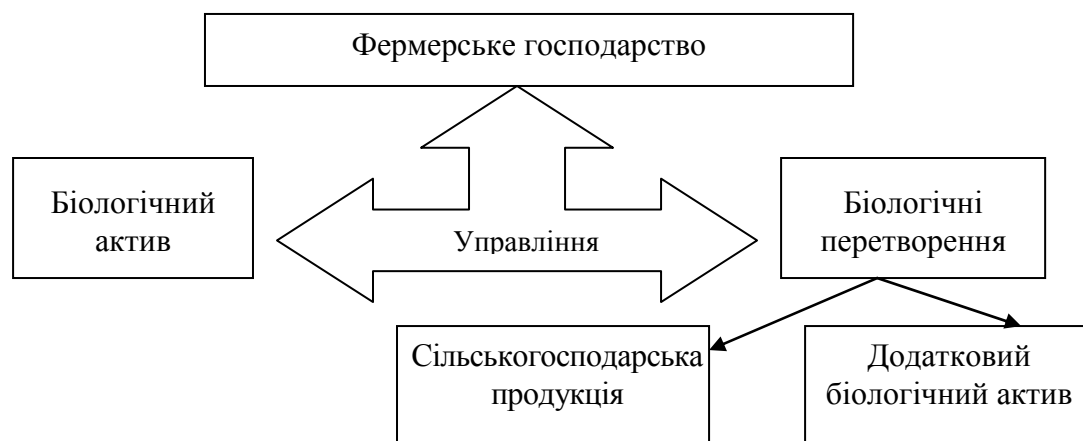

Рис. 1. Управління біологічними активами на фермерських господарствах

За П(С)БО 30 «Біологічні активи» під біологічними перетвореннями слід розуміти процес якісних і кількісних змін біологічних активів. На нашу думку, національні стандарти не досить повно розкривають суть цього поняття, більш обґрунтована відповідь наведена у міжнародних стандартах. Оскільки вітчизняні стандарти бухгалтерського обліку не повинні суперечити міжнародним [2].

Так, згідно Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 41 «Сільське господарство» (МСБО 41), біологічні перетворення – це процеси росту, дегенерації, продукування та відтворення, які спричиняють якісні та кількісні зміни біологічних активів [2]. Наприклад, пшениця виростає із зернини в колосок, теля стає коровою, яблуна через кілька десятиліть усихає – це якісні зміни. Коли навесні саджають одну картоплину, а восени на тому-таки місці викопують десяток бульб, або коли отримують кроленят від крільчихи – це кількісні зміни. Хоча, як правило, кількісні та якісні зміни відбуваються одночасно – одне зернятко дає колосок, що містить кілька десятків зернин, телятко набирає вагу і з часом перетворюється на телицю чи бугая.

Згідно П(С)БО 30, під біологічними активами розуміють – тварини або рослини, які в процесі біологічних перетворень здатні давати сільськогосподарську продукцію та (або) додаткові біологічні активи, а також приносити в інший спосіб економічні вигоди [1]. Прикладами біологічних активів будуть висіяні в полі пшениця чи соняшник, яблуневий сад, риба, кури, свині, вівці.

Сільськогосподарська продукція – актив, одержаний в результаті відокремлення від біологічного активу, призначений для продажу, переробки або внутрішньогосподарського споживання. Наприклад, сільськогосподарською продукцією у рослинництві є зерно, плоди, ягоди, овочі, зелена маса отримані під час збирання врожаю (заготівлі); у тваринництві – вовна, молоко, яйця, мед, отримані під час настригу, надою, збору тощо або при припиненні процесів життєдіяльності біологічних активів (деревина, отримана при вирубці насаджень тощо). За цільовим призначенням, господарською цінністю, економічними вигодами від використання сільськогосподарська продукція поділяється на: основну, супутню, побічну.

Основною є сільськогосподарська продукція, використання якої може приносити найбільші економічні вигоди підприємству, і отримання якої є метою утримання біологічних активів, здатних давати таку сільськогосподарську продукцію (у рослинництві – зерно, овочі, фрукти, насіння соняшнику, виноград, коренеплоди тощо; у тваринництві – молоко в молочному скотарстві, приріст живої маси при вирощуванні відгодівлі тварин, вовна основного стада овець, мед, тощо)

Супутньою є сільськогосподарська продукція, яка одержана від біологічного активу або їх групи одночасно з основною продукцією, відповідає встановленим стандартам або технічним умовам і призначена для подальшої переробки або реалізації (у рослинництві – насіння льону і конопель; у тваринництві – молоко від основного стада овець, віск у бджільництві тощо).

Побічною є сільськогосподарська продукція, яка одержується від одного біологічного активу або їх групи одночасно з основною, але має другоряд-

не значення, а економічні вигоди від її використання є несуттєвими, наприклад, у рослинництві – солома, гичка, бадилля; у тваринництві – гній пташиний послід тощо).

Від окремих біологічних активів та їх груп, крім сільськогосподарської продукції, фермерськими господарствами можуть бути отримані додаткові біологічні активи. Додаткові біологічні активи – біологічні активи, одержані в процесі біологічних перетворень [1]. Наприклад, у рослинництві – чубуки, саджанці; у тваринництві – приплід, нові рої бджіл, матеріал для розведення риби тощо. Згідно з п. 6 П(С)БО 30 об'єкт бухгалтерського обліку – окремий вид біологічних активів або їх група, приклади яких наведено на рис. 2.

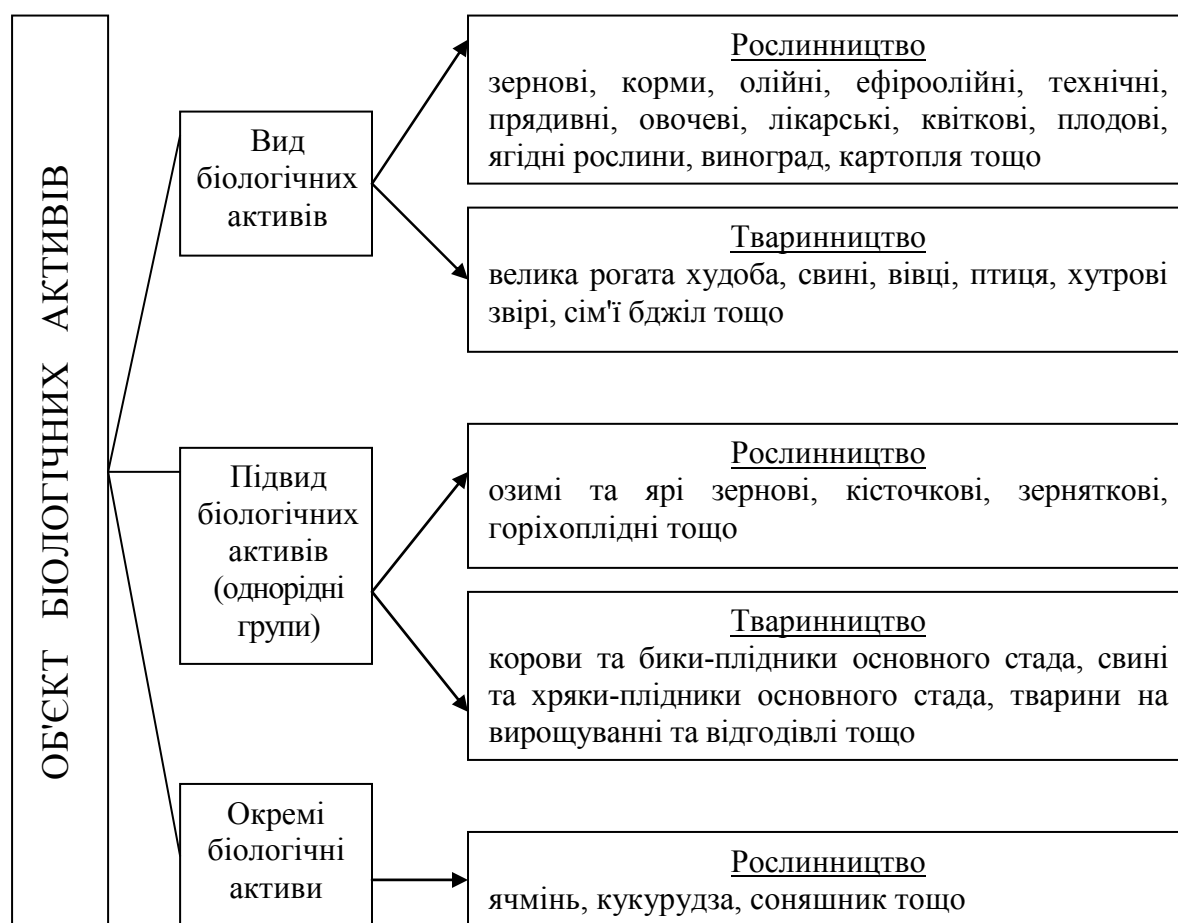

Рис. 2. Об'єкти обліку біологічних активів

Але не всі тварини та рослини можна вважати біологічними активами. Передусім вони повинні відповідати загальному визначенню будь-яких активів [1]. Тобто аби тварин та рослини вважати біологічними активами, підприємство мусить контролювати їх за результатами минулих подій, а також вони мають принести економічні вигоди господарству. На нашу думку, не варто розраховувати на «біоактивність» морської риби – підприємство може наловити її, але контролювати її в морі не вдасться. І навпаки – канарку в клітці, яка тішить директора своїм співом, контролювати простіше простого, але економічних вигід від неї підприємству не отримає. Разом з тим, ті господарства, діяльність яких спрямована на розведення (вирощування та вилов) риби в штуч-

них та природних водоймах (стави, озера), мають забезпечити облік риби як біологічного активу.

Належність чи ні рослин та тварин до біологічних активів не можна вважати класифікаційною ознакою, оскільки це є умовою визнання. Першою класифікаційною ознакою, за якою групуються біологічні активи в бухгалтерському обліку є вид господарської діяльності, з якою пов'язано їх використання. Відповідно вони поділяються на: сільськогосподарські біологічні активи; інші біологічні активи, непов'язані з сільськогосподарською діяльністю. Загальна класифікація біологічних активів наведена на рис. 3.

Рис. 3. Класифікація біологічних активів

До сільськогосподарських відносяться біологічні активи, які здатні давати сільськогосподарську продукцію та/або додаткові біологічні активи, які призначені для продажу або використання у сільськогосподарській діяльності [1]. В залежності від галузі сільськогосподарські біологічні активи поділяються на: біологічні активи рослинництва та біологічні активи тваринництва. Іншою класифікаційною ознакою, за якою групуються біологічні активи, є період участі біологічних активів у господарському обороті підприємства. Відповідно біологічні активи поділяються на:

1) поточні біологічні активи – біологічні активи, здатні давати сільськогосподарську продукцію та (або) додаткові біологічні активи, приносити інший спосіб економічні вигоди протягом періоду, що не перевищує 12 місяців, а також тварини на вирощуванні та відгодівлі.

2) довгострокові біологічні активи – усі біологічні активи, які не є поточними біологічними активами. До довгострокових біологічних активів від-

носяться багаторічні насадження, зокрема сади, виноградники, плантації хмелю і ягідних культур, багаторічні трави тощо, а також тварини основного стада ВРХ, свиней, коней, овець. При цьому тварини основного стада у птахівництві, кролівництві і звірівництві визнаються поточними біологічними активами.

3) незрілі довгострокові біологічні активи, до яких відносяться біологічні активи, операційний цикл створення яких перевищує 12 місяців (крім тварин на вирощуванні та відгодівлі), які у звітному періоді ще не здатні давати сільськогосподарську продукцію та/або додаткові біологічні активи визначеної якості, зокрема багаторічні насадження (сади, виноградники, ягідники тощо), що не досягли пори плодоношення. Об'єктом бухгалтерського обліку незрілих довгострокових біологічних можуть бути види біологічних насаджень.

В основі розглянутої класифікації біологічних активів лежить загальний принцип бухгалтерського обліку, який полягає в тому, що всі біологічні активи відображаються на дату балансу за справедливою вартістю, зменшеною на очікувані витрати на місці продажу. Виняток із цього правила становлять лише такі ситуації:

1) справедливу вартість біологічних активів на дату балансу достовірно визначити неможливо. У такому разі біологічні активи оцінюються за первісною вартістю до періоду, в якому можливо визначити їх справедливу вартість;

2) підприємство є платником податку на прибуток. Тоді воно вправі обрати інший варіант відображення. Цей виняток зроблено з метою наближення податкового й бухгалтерського обліку та є вітчизняним «ноу-хау», оскільки МСБО 41 аналогічних послаблень не припускає.

Загальний підхід бухгалтерського обліку біологічних активів полягає в тому, що вони відображаються на дату балансу за справедливою вартістю, а якщо її визначити неможливо її оцінюють за первісною вартістю. Виходячи з правил оцінки біологічних активів у фермерських господарствах, розглянемо детально варіанти обчислення справедливої вартості біологічних активів та порівняємо їх з міжнародними стандартами.

Мета методу обліку за справедливою вартістю полягає у відображенні біологічних активів в обліку за реальною ринковою ціною. Адже специфіка сільськогосподарського обліку в тому, що протягом досить тривалого періоду фермерське господарство може нести лише витрати на перетворення біологічних активів (зміну якісних або кількісних характеристик), а доход фактично виникає лише в періоді їх реалізації. Для уникнення таких облікових «перепон» у П(С)БО 30 перевага надається обліку біологічних активів за справедливою вартістю, що може визначатися виходячи з [1]:

1) цін, які виникли на відповідні біологічні активи на активному ринку на звітну дату, цінових пропозицій постійних контрагентів (покупців і заготівельних організацій);

2) останньої ринкової ціни щодо операції з такими біологічними активами – якщо немає активного ринку на такі активи;

3) ринкових цін на подібні біологічні активи, відкоригованих з урахуван-

ням індивідуальних характеристик;

4) додаткових показників, що характеризують рівень цін на біологічні активи, де сільськогосподарське підприємство може самостійно встановити склад таких показників, розробити порядок їх визначення, а також методику оцінки біологічних активів з їх застосуванням;

5) теперішньої вартості майбутніх чистих грошових надходжень від біологічних активів, обчисленої відповідно до П(С)БО 28 «Зменшення корисності активів» – у разі відсутності інформації про ринкові ціни біологічних активів.

Таким чином, існує безліч варіантів обчислення справедливої вартості біологічних активів фермерськими господарствами, аргументувати неможливість їх визначення досить складно. При їх відображенні в балансі за справедливою вартістю зменшуються витрати на місці продажу, до яких відносять витрати, пов'язані з продажем біологічних активів та сільськогосподарської продукції на активному ринку, зокрема комісійні винагороди продавцям, брокерам, непрямі податки, сплачувані при реалізації продукції. З огляду міжнародних стандартів, МСБО 41 до складу таких витрат включаються також витрати на транспортування продукції до місця продажу [2]. На наш погляд, в Методрекомедаціях № 1315 наводяться застарілі положення, за якими транспортні й інші витрати на збут до витрат на місці продажу не належать. Ми вважаємо, з огляду вище зазначеного, доцільно внести певні корективи до національних стандартів з урахуванням міжнародних стандартів.

Висновки. Методика оцінки біологічних активів у фермерських господарствах полягає у застосуванні справедливої вартості, за яким всі біологічні активи на дату балансу оцінюються виходячи з рівня цін, який склався на активному ринку на цей період. У відповідності до альтернативного варіанту біологічні активи, якщо їх справедливу вартість достовірно визначити не можливо, оцінюються за їх первісною вартістю (якщо це довгострокові біологічні активи) або собівартістю (якщо це поточні біологічні активи).

Список використаних джерел:

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minfin.gov.ua/>.
2. Міжнародний стандарт фінансової звітності 41 «Сільське господарство». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minfin.gov.ua/>.
3. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку біологічних активів. Затв. наказом Міністерства фінансів України від 29 грудня 2006 р. № 1315 // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2007. – № 4. – С. 17–32.

Рецензент – д.е.н., професор Плаксієнко В.Я.

ФОРМУВАННЯ АДАПТИВНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ АГРАРНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

*Севрюкова С.М., аспірант; Сакун К.В., аспірант
Херсонський державний аграрний університет*

На підставі проведеного дослідження логічних складових механізму адаптації підприємств автором розроблено адаптаційний механізм управління аграрними підприємствами галузі садівництва, що відрізняється від формування традиційних систем.

Based on the research of the mechanism of adaptation logic components business author developed adaptive mechanisms of agricultural enterprises horticulture, characterized by the formation of traditional systems.

Постановка проблеми. В умовах економічної рецесії, що характеризується обмеженою фінансовою здатністю, дефіцитом ресурсного забезпечення, зниженою ефективністю державних програм допомоги нарізним каменем підтримки й розвитку аграрного підприємництва є не лише об'єктивна необхідність процесу адаптації, а й розробка ефективного механізму його забезпечення. Необхідність нових адаптивних механізмів управління аграрними підприємствами також обумовлюється й позитивними динамічними процесами в економіці. Упорядкування інтеграційних ініціатив між аграрними підприємствами відкривають нові перспективи підвищення конкурентоспроможності, а також визначають проблемні аспекти їхньої адаптації до нових умов діяльності, зокрема в управлінській площині.

Зазначимо, що посткризове відновлення й функціонування аграрних підприємств галузі садівництва в ринковій економіці із нестабільним, невизначеним зовнішнім та внутрішнім середовищем на тлі деформованої конкурентної боротьби можливе тільки за рахунок застосування адаптивних механізмів управління, які відповідають сучасним ринковим вимогам. [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом приділяється підвищена увага щодо наукових і практичних положень в сфері розробки адаптивних механізмів управління. Зокрема, вагомий внесок вирішенню низки питань щодо означеної проблематики здійснили М. М. Деркач, Л.І. Донець, А.О.Ждаміров, В.О.Животенко, Л.Л.Калініченко, П.Т.Саблук. Але все ж таки аналіз останніх досліджень наукових праць свідчить про те, що адаптивний механізм управління недостатньо розглядається в площині функціонування окремих видів діяльності суб'єктів господарювання.

Постановка завдання. Незважаючи на сприятливі ґрунтово-кліматичні умови, в Україні продовжують зменшуватися обсяги валового виробництва продукції підприємств галузі садівництва, що обумовлено зниженням їх адаптивної здатності та ефективності управління. Тому необхідно здійснити комплекс заходів щодо активізації дій організаційно-економічних і технологічних чинників, адаптивних механізмів управління спрямованих на стабілізацію та економічне зростання підприємств галузі садівництва, а особливості самої галузі зумовлюють необхідність адаптації наявних і створення нових механізмів їхнього стратегічного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розкриваючи прикладні аспекти адаптивного механізму управління варто звернути увагу на механізм реалізації самого процесу адаптації, адже останній становить епіцентр управлінської моделі суб'єкта підприємництва та визначає інноваційні вектори господарської діяльності в результаті реакції на деструктивні коливання соціально-економічних параметрів. [5].

Як об'єктивний економічний процес, адаптація має свою структурну логіку. Метою адаптації є забезпечення виживання та ефективного функціонування підприємства в умовах зовнішнього мінливого середовища, досягнення стратегічної стійкості господарюючого суб'єкта. Відповідно, основними завданнями є: по-перше, забезпечення реакції підприємства на дію зовнішніх чинників, по-друге, скорочення часу стратегічної реакції. [1].

Обмежена здатність аграрних підприємств оперативного реагувати та управляти змінами може стати причиною кризи підприємства, спричиненої невідповідністю внутрішнього середовища системи зовнішнім вимогам. Тому в сучасній практиці менеджменту адаптація суб'єкта господарювання до змінного зовнішнього середовища і пов'язаними з ним впливами окремих факторів середовища може бути параметричною і структурною. Параметрична адаптація припускає зміну параметрів внутрішніх систем підприємства, таких як освоєння виробництва нової продукції чи нової технології, зміна ринків збуту чи цінової політики підприємства.

Структурна адаптація передбачає зміну самої структури внутрішньої системи підприємства, появу нових внутрішніх систем, реорганізацію чи ліквідацію існуючих [2].

Залежно від ролі і значення адаптаційних елементів, а також готовності підприємства до реалізації адаптивної реакції можна виділити такі адаптивні інструменти:

1. Модернізація – це системний та цілеспрямований процес удосконалення, оновлення, інноваційних перетворень існуючих об'єктів виробництва, створення нових структурних одиниць в складі підприємства з метою забезпечення посилення конкурентних переваг в умовах турбулентного економічного середовища.

2. Реструктуризація – це комплекс заходів, спрямованих на реорганізацію підприємства, інструмент виявлення резервів, використання яких дозволяє підвищити ефективність діяльності організації.

3. Реінжиніринг полягає в радикальній перебудові бізнес-процесів підприємства, що носить стрімкий характер, забезпечує якісне покращення організаційно-економічного механізму з метою підвищення його конкурентоспроможності за умови застосування адаптивних можливостей.[3].

Отже, вищепроведене дослідження логічних складових механізму адаптації підприємств дало змогу сформулювати певні міркування щодо розробки адаптивного механізму управління аграрними підприємствами галузі садівництва. Пропонуємо визначити механізм адаптивного управління в такому формулюванні: «це цілісний комплекс управлінських впливів на об'єкти управління, що забезпечується ефективністю організаційно-управлінського

апарату й створенням ситуаційного моніторингового центру для координації управління ресурсами і факторами впливу на конкурентоспроможність аграрного підприємства з використанням інноваційних інструментів менеджменту».

Перш за все, необхідно визначити групи факторів, які обумовлюють появу адаптивної реакції підприємств під впливом зовнішнього середовища та дають змогу обґрунтувати необхідність застосування адаптивного механізму в управлінській площині (рис.1).

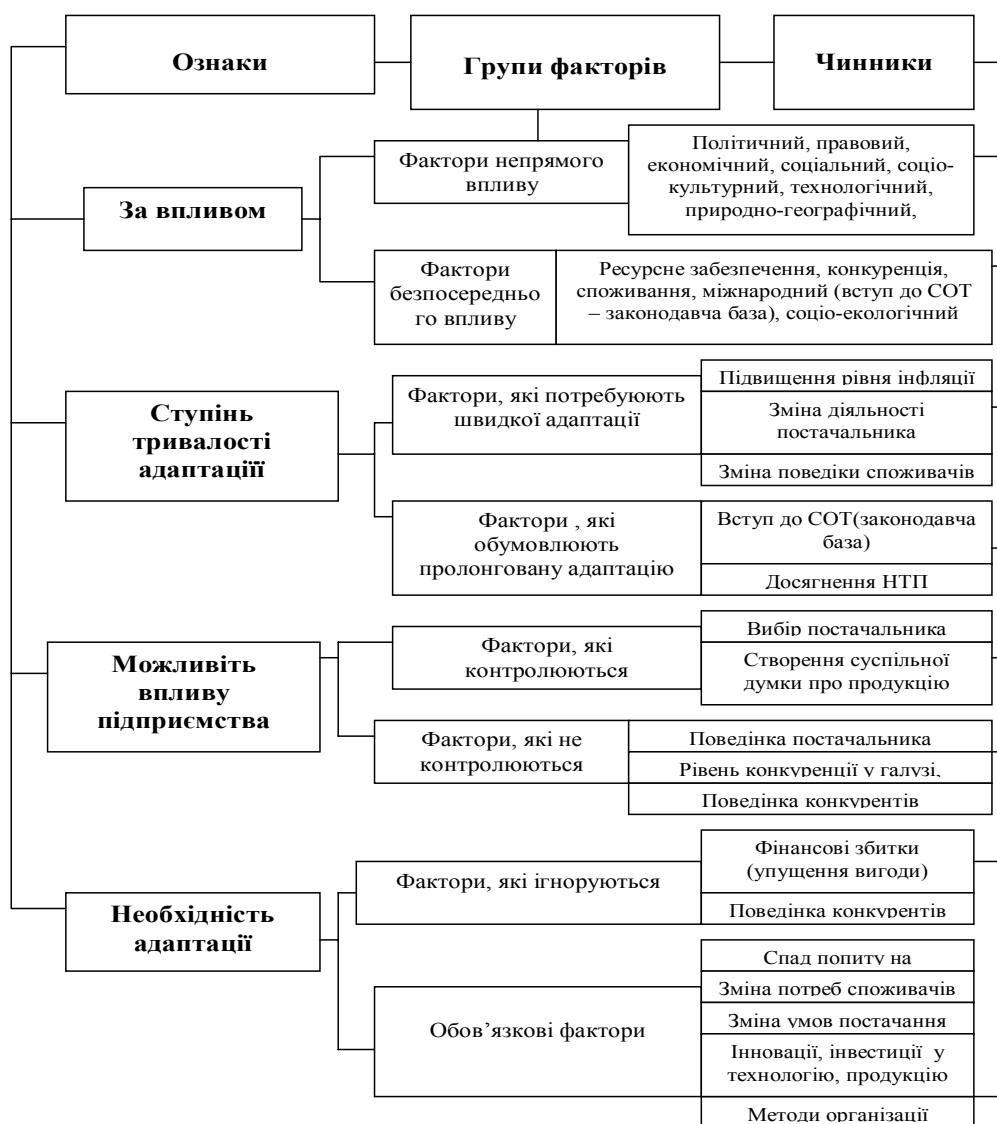

Рис. 1. Фактори впливу зовнішнього середовища, що обумовлюють необхідність застосування адаптивного управління

Зазначені фактори і їх похідні чинники мають стратегічний характер для аграрних підприємства, оскільки визначають їх адаптивну поведінку й стратегію економічного розвитку. На наш погляд, адаптивний механізм управління має бути націлений на усунення інконсистенції у взаємодії підприємства та факторів подразнення, що допоможе реалізувати суб'єкту підприємства свої сильні сторони та виявити конкурентні переваги. Форму-

вання механізму реалізації адаптивного управління забезпечує виконання операційної стратегії підприємства з використанням певного виду адаптації.

Таким чином, конвергенція адаптивного механізму й стратегії розвитку аграрного підприємства очевидна, тому їх дослідження з позицій адаптивного управління з урахуванням ресурсного підходу та інституційної економіки дозволило більш ґрунтовно окреслити дефініційні контури й економічний зміст поняття «стратегія аграрного підприємства», сутність якого полягає в тому, що це напрямок розвитку аграрного підприємства в довгостроковому періоді, а його конкурентна перевага відображається через специфічність ресурсів і управлінських компетенцій, заснованих на принципах раціональності.

В цьому контексті реалізація управління полягає в обґрунтуванні реакції менеджерів на зміни стану аграрного підприємства та корекції його операційної стратегії, відповідно до якої здійснюється вибір механізму як синергія двох складових стратегії та виду адаптації. Відповідно до наших міркувань можна сформулювати такі види адаптивних механізмів в загальній системі управління:

1. Механізм «Латентність»: реакція внутрішнього стану підприємства веде до повного або часткового скорочення діяльності, тому доцільно в цей період вибрати стратегію афективної раціональності, для якої характерна оптимізація всіх ресурсів, що вимагає структурної адаптації.

2. Механізм «Конформізм»: зміна внутрішнього стану підприємства є наслідком трансформації конкурентного середовища, застосовна стратегія обмеженої раціональності, характеризується визначенням вигод від зміни внутрішнього середовища, що досягається параметричної адаптацією.

3. Механізм «Регуляція»: підтримка аграрного підприємства в стабільному стані при зміні зовнішніх факторів, застосовна стратегія традиційної раціональності, спрямована на об'єкту адаптацію.

4. Механізм «Компенсація»: заміщення одних функцій іншими при збереженні загального рівня функціонування системи. Стратегія раціональності, що вимагає адаптації цілей. [4].

Наступним кроком у розробці адаптивного механізму є визначення його структури. Як відомо, у більшості випадків структура системи управління являє собою результат декомпозиції владної вертикалі управління, яка має вигляд лінійної або лінійно-функціональної організації управління із жорсткою спеціалізацією та регламентацією діяльності на різних рівнях і тому не проявляє адаптивні властивості. Верифікація ситуацій, процесів звичайно не охоплюється структурами подібного типу, тобто «класичного» лінійно-функціонального.

Відтак пропонуємо адаптивний механізм реалізації управлінського рішення, який орієнтований на створення моніторингового (ситуаційного) центру та формування інструментарію підтримки й супроводження процесу розробки адаптивного рішення (рис. 2.). Зважаючи на вищевказане, організаційну структуру адаптивного механізму пропонуємо розглядати як складову організаційного забезпечення підприємства, що забезпечує виконання функції управління згідно компетенцій персоналу.

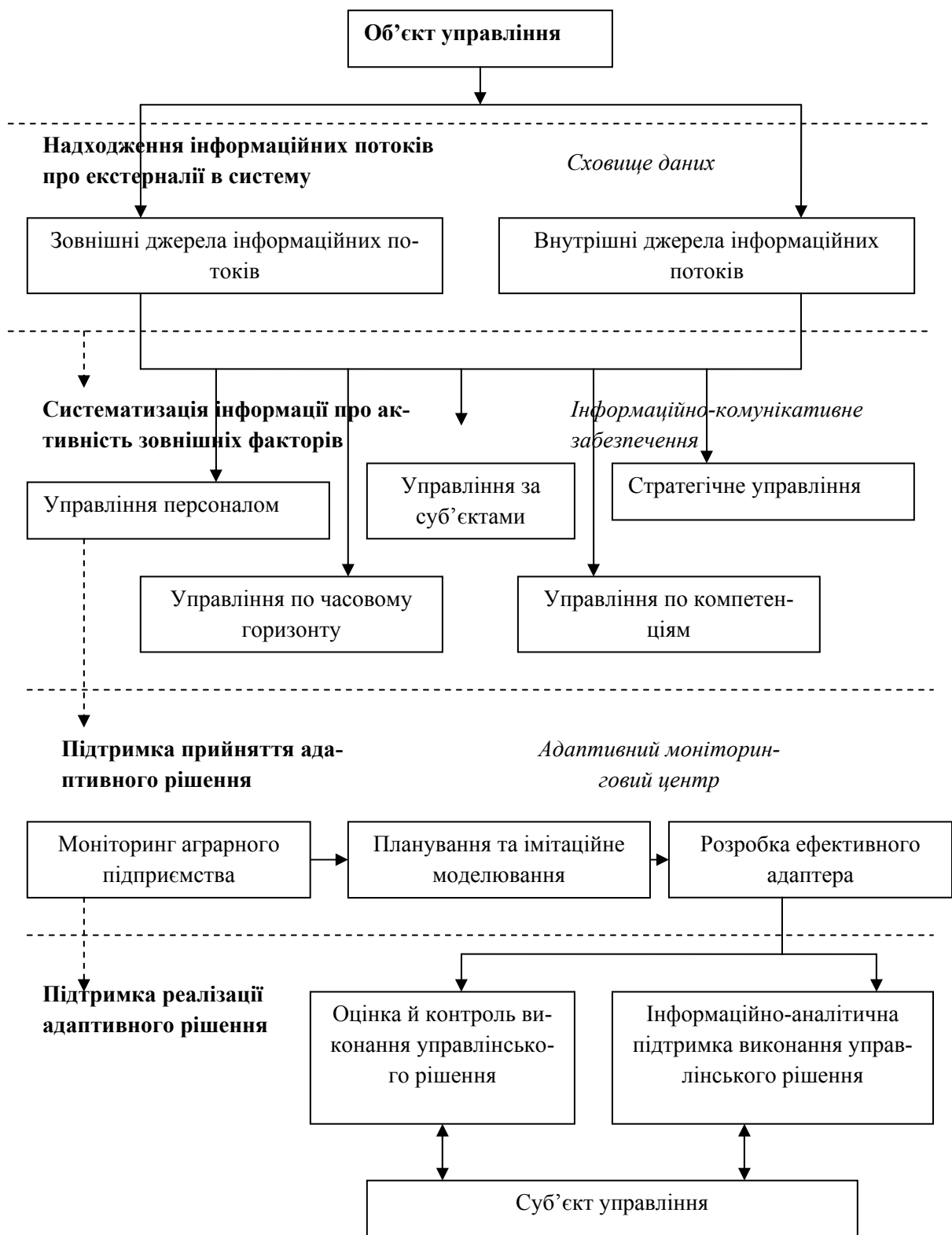

Рис. 2. Адаптивний механізм реалізації управління

Адаптивний механізм реалізується не тільки через організаційні структури, а й за допомогою серії моніторингів прийняття та виконання рішень на основі адаптивного інструментарію супроводу процесу управлінських рішень.

Розвиваючи дефініційні контури адаптивного механізму, ми розглядаємо інструментарій супроводу процесу управлінських рішень, в узагальне-

ному розумінні, як сукупність взаємопов'язаних за цілями, параметрам та умовам задач, методів, методик, програмних засобів та технічних систем, що дозволяють формувати в автоматизованому режимі набір звітних форм, що містять інформацію для прийняття управлінських рішень, а також для їх реалізації і контролю.

За допомогою інструментарію супроводу прийняття адаптивного управлінського рішення вирішуються такі завдання: стандартизація процедур обміну інформацією; організація єдиного інформаційного простору на основі розробки сховища даних, створення нормативної локальної бази регламенту подання інформації для вирішення завдань моніторингу, аналізу та варіантного прогнозування розвитку і стану аграрного підприємства в цілому і по підрозділах.

Створення сховища даних є необхідною умовою побудови єдиного інформаційного простору, в якому повинно здійснюватися взаємодія об'єкта адаптивного управління й екзогенного середовища. З цією метою виявлений і розширений, на відміну від існуючих систем, елементний склад баз даних аграрного підприємства:

- тимчасовий горизонт планування (оперативна, стратегічна, тактична);
- періодичність (постійна, періодична);
- рівні управління (по бізнес-одиницям, або підрозділам, або центрам фінансової відповідальності, або по підприємству в цілому);
- суб'єкти управління (топ-менеджери, менеджери середньої та нижчої ланки);
- ресурсне забезпечення (маркетинг, логістика, фінанси, виробництво, якість, кадри, інновації, інвестиції),
- компетенції (професійні, сформовані).

Запропонований адаптивний механізм управління реалізовується за допомогою трьох основних компонентів: моніторинг аграрного підприємства; адаптивного планування; розробки імітаційні моделі адаптації.

Складова «Моніторинг аграрного підприємства» забезпечує суб'єктів управління оперативною, актуальною і достовірною інформацією, необхідною для проведення порівняльного аналізу узагальнюючих показників розвитку та своєчасного виявлення відхилень показників від прогнозних значень.

Складова «Адаптивне планування». Планування здійснюється шляхом екстраполяції поточних показників діяльності за допомогою моделей, побудованих системою. Такі плани дозволяють віднайти альтернативні варіанти, сценарії розвитку аграрного підприємства.

Складова «Імітаційні моделювання адаптації» – комплексна імітаційна модель, що включає різні моделі. Вона пов'язана із наданням користувачам адаптивної моделі, заснованої на відображенні завдання багатокритеріальної оптимізації ресурсів, зокрема, фінансових, інноваційних, маркетингових, логістичних, кадрових та інших моделей, використання яких полегшує формування й оцінку альтернатив рішення.

Важливою для будь-якого механізму управління є система підтримки

прийняття рішення. В нашому випадку така система направлена на організацію безперервного, систематичного спостереження за забезпеченням функціонування і розвитку аграрного підприємства в цілому і стану окремих ресурсів, призначених для інформаційної підтримки прийняття рішень та їх реалізації.

На основі складової «Підтримка прийняття рішення» здійснюється підтримка реалізації й оцінка адаптивного управлінського рішення. Підтримка виконання рішення функціонує з допомогою двох компонентів: інформаційно-аналітична підтримка прийняття рішення; контроль і оцінка рішень.

Компонент «Інформаційно-аналітична підтримка прийняття рішень» призначений безпосередньо для розробки управлінського рішення. Він працює в режимі алгоритму дій, в якому система в залежності від ситуації, що виникла дозволяє користувачеві здійснювати коригування та узгодження рішення, реалізацію, надаючи необхідну інформаційну та аналітичну підтримку рішень, що полягає в оперативній видачі необхідної інформації та запуску розрахункових та аналітичних задач.

Компонент «Контроль та оцінка рішень» призначений для планування дій і контролю за ними. За ходом реалізації прийнятих рішень необхідно здійснювати контроль, який базується на трьох напрямках діяльності: контроль за виконанням; аналіз результативності вживаються поточних дій в рамках виконання окремого рішення; оцінка ефективності прийнятих рішень. Контроль за виконанням рішень полягає в поданні звітів про виконання доручень з нижніх рівнів управління на вищі. Вся процедура контролю повинна бути стандартизована. Отже, підтримка виконання рішення – система, спрямована на організацію безперервного систематичного спостереження за забезпеченням реалізації планування і виконання прийнятих рішень.

Розроблений адаптивний механізм відрізняється від формування традиційних систем, що надають кінцевому користувачеві не підтримку однозначно описаного процесу обробки даних, а набір можливостей, що не залежать від процесу. Особливості цього підходу до аналізу даних роблять можливим новий тип управління процесами підтримки прийняття і виконання неструктурованих рішень на основі системи моніторингу конкурентного і внутрішнього середовищ, а також їх впливу на ресурси діяльність аграрного підприємства. В результаті формування механізму реалізації адаптивного управління менеджери отримають поставлені і автоматизовані: модель поточного та майбутнього стану промислового підприємства; план заходів щодо трансформації промислового підприємства під майбутні цілі і завдання; моніторинг змін – систему регулярного оновлення та реалізації плану заходів; комплексну електронну модель системи управління аграрним підприємством.

Висновки. Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити висновок, що адаптивний механізм управління аграрними підприємствами це система прийняття та виконання рішення, побудована на адаптивній моделі системи управління, здатної моделювати сценарії ситуації в випереджаючому режимі, що є інструментарієм менеджера аграрного підприємства і дозволяє скоротити час, необхідний для оцінки й розуміння ситуації. Роль таких систем на

підприємстві в конкурентоспроможною економіці може виконати організований ситуаційний центр.

Список використаних джерел:

1. Деркач М. М. Механизм адаптации субъектов хозяйствования: содержание, структура, функции // Економіка: проблеми теорії та практики. - Вип. 202: В 4т. - Дніпропетровськ: ДНУ, 2005.- Т. 2. - С.457- 465

2. Донець Л.І. Адаптація підприємства за умов використання різних форм господарювання // Економічна безпека підприємства / навчальний посібник – Л.І.Донець, Н.В.Ващенко – 2008р – С.205

3. Ждаміров Є. Ю. Сутність адаптації управління функціонуванням підприємств [Електронний ресурс] / Є. Ю. Ждаміров // Вісник Сумського національного аграрного ун-ту : науковий журнал. – Сер. «Економіка і менеджмент» / Сумський НАУ. – Суми, 2010. – Вип. 6/1(41). – С. 93-101.

4. Животенко В. О. Механізми управління аграрними підприємствами в умовах активної протидії зовнішнього середовища / В. О. Животенко // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: «Економічні науки». – Черкаси: ЧДТУ, 2011. – Вип. 27 : у 3-х ч. – С. 242–245.

5. Калініченко Л. Л. Адаптивне управління підприємством в конкурентному середовищі / Л.Л. Калініченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Natural/Vetp/2011_33/11kllice.pdf.

6. Саблук П. Т. Управління агропромисловим розвитком України // Збірник наукових праць / за ред. М. І. Бахмата. – Кам'янець-Подільський: ПДАТУ, 2008. – С. 548.

Рецензент – д.е.н., професор Плаксієнко В.Я.

УДК 658.631:338.436

ПРОЕКТНИЙ ПІДХІД ПРИ ФОРМУВАННІ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВИРОБНИЧИХ КООПЕРАТИВІВ

*Осташова В. О., к.ю.н., Сазонова Т.О., к.е.н., доцент
Полтавська державна аграрна академія*

У статті розглянуті особливості формування та розвитку організаційної культури сільськогосподарських виробничих кооперативів. Визначена необхідність застосування при її формуванні сучасної популярної управлінської технології – технології управління проектами.

The article describes the features of the formation and development of the organizational culture of agricultural production cooperatives. The necessity of application in the formation modern, popular management technology's – technology project management.

Постановка проблеми. Дослідження у сфері формування та удосконалення організаційної культури в сучасному менеджменті є досить актуальними. Незалежно від того чи керівництво організації формально займається управлінням організаційною культурою чи дозволяє їй вільно саморозвиватися без затвердженого плану чи програми потреба у ній все-одно існує. Адже будь-яка організація від моменту заснування та в процесі життєдіяльності формує елементи власного функціонування, які обумовлюють її існування та розвиток – місію, цілі, стратегію, політику, модель та структуру управління. Організаційна ж культура фактично є структурою, що формується на основі формальної, а також неформальної, систем управління, супроводжуючи їх

впродовж всього часу існування. Отже, помірковане формування та розвиток організаційної культури надає переваги господарюючому суб'єкту як в діловому світі, так й у внутрішньому середовищі, – створюючи сприятливі соціально-психологічні умови його функціонування.

Разом з тим, управління організаційною культурою є багатоаспектною проблемою, що не може бути представлена у вигляді єдиної системи чи моделі управління. На наш погляд, доцільно більше уваги приділити такій управлінській технології як менеджмент проектів та застосуванню в управлінні організаційною культурою концепції проектного підходу. На сьогоднішній день в сфері аграрного виробництва інструменти проектного менеджменту все ще не знайшли широкого застосування.

Отже, актуальність питань формування концепції організаційної культури, командного духу, цінностей організації викликають необхідність пошуку ефективних технологій управління такою важливою організаційною складовою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обґрунтуванню необхідності використання проектного підходу при управлінні сучасною організацією було запропоновано рядом авторів, серед яких варто відзначити праці Дж. Р. Тернер, В. Н. Фунтова, І. О. Бабаєва, Н. С. Бушуєвої, С. Д. Бушуєва, О. В. Юрчака та інших. Однак, якщо загальні засади проектного менеджменту опрацьовано на достатньо високому рівні, в т.ч. і спираючись на зарубіжний досвід та розробки, то окремі напрями роботи в цій сфері залишаються малодослідженими. До них потрібно віднести передусім методологію використання проектного підходу в сільськогосподарських виробничих кооперативах.

Проблемами вивчення організаційної культури у наші дні займається дуже широке коло зарубіжних та вітчизняних вчених. Окремі аспекти організаційної культури вивчають українські вчені Г. Дмитренко, Т. Максименко, В. Кириченко, З. Шершньова, Е. Шарапова, В. Усачева, Г. Хаєт, Г. Захарчин, О. Харчишина та інші.

Постановка завдання. Завданнями статті є розкриття особливостей, умов та факторів формування і розвитку організаційної культури сільськогосподарських виробничих кооперативів (далі – СВК), синтезу інструментів проектного управління з метою формування корпоративної культури, що відповідає вимогам динамічного зовнішнього середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування організаційної культури справляє позитивний вплив на ефективність формування підприємства. До складових організаційної культури відносять цінності, цілі, знання, зовнішні та внутрішні комунікації й зв'язки, трудову культуру, що проявляються через наступні носії:

– матеріальні предмети (будівлі, офіси, устаткування, упакування продукції, зовнішній вигляд працівників);

– знаки, символи (гасла, торгові марки, фірмове найменування, логотипи, фірмові букви, шрифт, музика, нагороди, звання, відзнаки статусу, рангу, цілі, місія, закони, обряди, ритуали);

– комунікації (мова, власні свята, традиції, звичаї, типова поведінка, значення статусу, віку, статі, легенди, історії, паркування, їдальні, місця для паління, громадська думка, довіра партнерів);

– процеси (організація трудового процесу, технології, харчування, відпочинок, соціальні гарантії та забезпечення, якість продукції, послуг) [1].

Організаційна культура залежить й від типу досліджуваної юридичної особи. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» сільськогосподарський виробничий кооператив – це сільськогосподарський кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних осіб, які є виробниками сільськогосподарської продукції, для провадження спільної виробничої або іншої господарської діяльності на засадах їх обов'язкової трудової участі з метою одержання прибутку [2]. Серед відмінних елементів слід проаналізувати людський та матеріальний ресурси.

Так особливості організаційної культури СВК обумовлені поєднанням у членів кооперативу трудової участі із статусом власників та управлінськими функціями у різних формах – на рівні загальних зборів або ж правління, спостережної ради, ревізійної комісії. Разом з тим, у СВК можуть бути й наймані працівники, організаційна культура яких формується за загальними принципами. Зазначені особливості створюють додаткові можливості для формування високого рівня організаційної культури, адже члени СВК як ніхто зацікавлені у такому процесі.

Ще однією особливістю розвитку організаційної культури СВК є формування матеріально-технічної бази переважно за рахунок паїв, що можуть у разі виходу членів бути повернені. Цей факт може створювати й певні перешкоди, оскільки порушує принцип стабільності.

За результатами проведеного анкетування «Типи організаційних культур» СВК «Андріївський» Хорольського району нами було визначено тип його організаційної культури. Також на основі розрахунків побудовано профіль організаційної культури, що відображає вираженість певних її типів. Ступінь вираженості типів організаційної культури зображено у вигляді гістограми (рис. 1), де межі норми становлять від 1 до 5.

Найбільш сприятливою в організації вважається ситуація, якщо профіль зображений у вигляді ромба. Несприятливою – при недостатній виразності якого-небудь типу культури або переважанні одного єдиного типу.

Отже, як видно з отриманої гістограми, в організації переважає організаційна культура конкуренції та клану. Це означає, що діяльність СВК в довгостроковій перспективі зосереджена на зовнішніх факторах, потреби в стабільності та керованості, орієнтована на результати. Колектив орієнтований на конкретні персональні цілі. Важливими параметрами є лідерство на ринку і конкурентоспроможне ціноутворення.

Разом з тим увага приділяється й внутрішнім проблемам СВК. Присутні гнучкість, турбота про людей і чутливість до партнерів. Не залишається поза увагою командна робота. Успіх визначається в термінах надійності поставок, відстеження показників і низької собівартості. Заохочується старанність і ефективність.

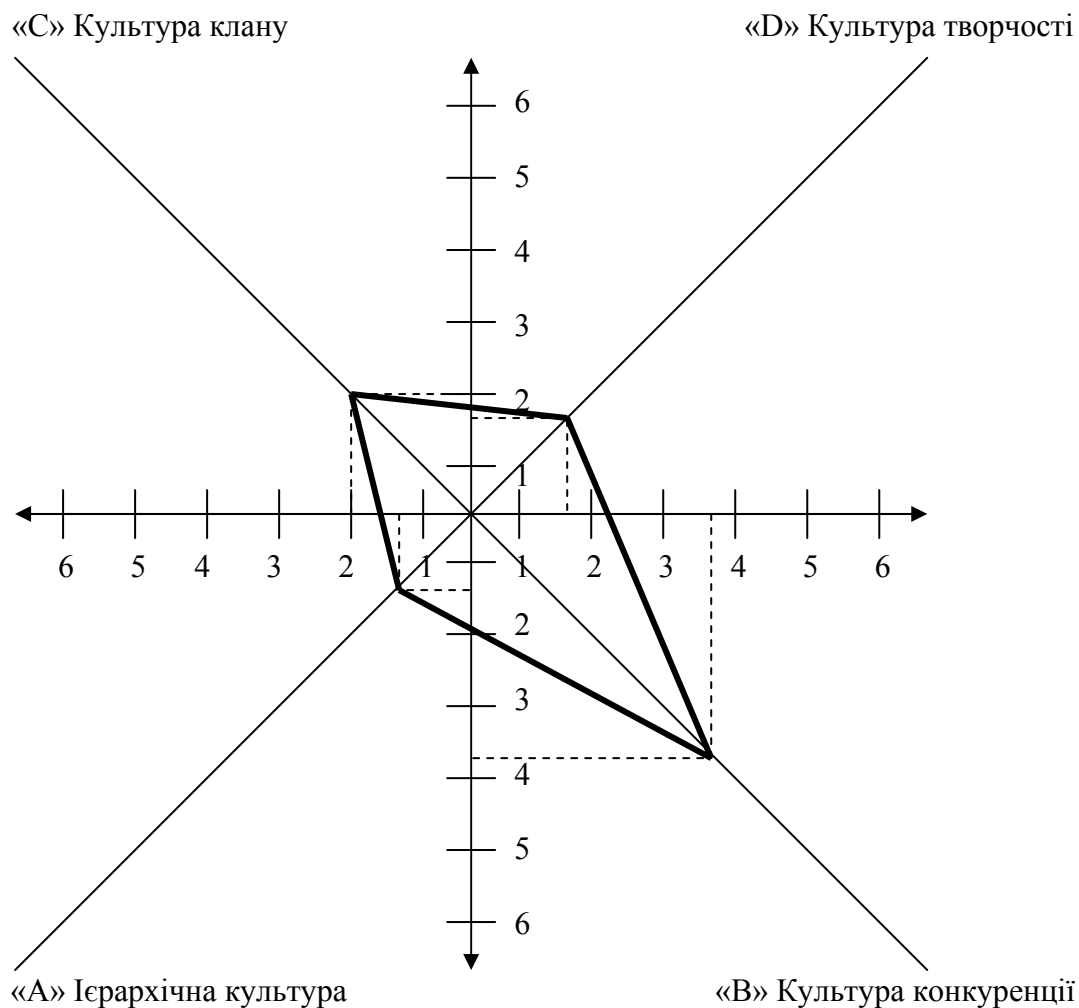

Рис. 1. Профіль організаційної культури СВК «Андріївський»
Хорольського району, 2013 р.

Враховуючи той факт, що організаційна культура формується під впливом цінностей конкретних людей, мови, культури, а також під впливом системи мотивацій та загальних інтересів групи чи команди організації, можна констатувати, що практично в жодній організації не може існувати єдиної культури і менеджерам необхідно передбачувати високу вірогідність конфліктів між домінуючою та підпорядкованими культурами. З метою досягнення поставлених стратегічних та тактичних цілей, керівництво СВК має сформувати таку домінуючу організаційну культуру, яка б охоплювала систему цінностей колективу, і разом з тим відображала правила ведення бізнесу, місію організації, створювала та підтримувала бажаний імідж організації.

Проектний підхід до управління охоплює сукупність таких важливих елементів як місія, цілі, управління обмеженим бюджетом та часом, створення та управління ефективною командою, розподіл ролей та функцій управління, вивчення, пристосування, управління невизначеним середовищем.

Застосовуючи проектний підхід в управлінні СВК ми отримуємо кінцевий продукт – сформовану систему організаційної культури. Застосо-

вуючи дані управлінські технології вищий менеджмент організації забезпечить планування, реалізацію та контроль створення продукту, тобто чітке управління протягом всього життєвого циклу продукту. Це можливо завдяки існуванню стратегічної піраміди проектного підходу (рис. 2), яка «примушує» керівництво не лише розробляти плани, що можуть бути втілені у життя, а й формувати конкретні програми та проекти, реалізація яких буде покладена на визначених виконавців (керівник + команда), матиме обмежене часове існування, бюджет, систему ресурсів.

Рис. 2. Стратегічна піраміда в проектному підході [3]

Управління формуванням організаційної культури із застосуванням проектного підходу включає:

- ініціювання – організацію робіт по розвитку ідеї проекту;
- підготовку концепції – організацію підготовки формалізованої концепції проекту;
- планування – підготовку плану проекту;
- здійснення – організацію та проведення робіт, заходів по забезпеченню ресурсами, звітністю, контролем при реалізації проекту;
- завершення – організація робіт по завершенню проекту [4, с. 49]. Завершенням проекту формування організаційної культури СВК може бути подальша її трансформація, переорієнтація, удосконалення.

Визначимо основні процеси проектування організаційної культури (табл. 1), спираючись на міжнародну класифікацію макро- та мікропроцесів управління проектами [4, с. 50-51].

На користь застосування проектного підходу при формуванні організаційної культури СВК свідчить наступне:

- головна мета організаційної культури – підвищення рівня ефективності діяльності та конкурентоспроможності підприємства, пристосування його до змін зовнішнього середовища. Отже, її формування є стратегічним завданням організації. Як наслідок – окремий індивід не може один створити комплексну систему організаційної культури, вирішити великий об'єм завдань – передбачається участь спеціалістів, працівників і відповідно розподіл праці – а отже, виникає необхідність у створенні певної команди та управлінні нею;

Основні процеси проектування організаційної культури СВК

Життєвий цикл проекту	Ініціювання	Концепція	Планування	Реалізація		Завершення
Процеси	<i>ініціювання</i>	<i>планування</i>		<i>виконання</i>	<i>моніторингу, контролю</i>	<i>завершення</i>
Підпроцеси	Розробка статуту проекту Ідентифікація зацікавлених осіб	Розробка плану управління проектом Збір вимог Визначення змісту Створення робочої структури проекту Визначення робіт, їх послідовності, тривалості, взаємозв'язків Оцінка ресурсів Розробка розкладу Оцінка вартості, розробка бюджету Планування якості Планування людських ресурсів Планування управління ризиками, їх ідентифікація, аналіз, реагування на ризики Планування комунікацій		Керівництво та управління виконанням плану проекту Забезпечення якості Створення команди Розвиток команди Управління командою Розподіл інформації Управління вимогами учасників	Моніторинг та контроль заходів, робіт Загальне управління змінами Підтвердження змісту, його контроль та управління розкладом Управління вартістю Контроль якості Моніторинг, контроль ризиків	Закриття проекту

- досягнення поставлених цілей (визначених концепцією формування організаційної культури СВК) вимагає забезпечення, координації та ефективного використання ресурсів, що забезпечується інструментарієм проектного менеджменту;

- для досягнення цілей необхідне організоване оформлення протікання процесів роботи, комунікацій та прийняття рішень – забезпечується самою методологією проектного управління.

Висновки. Отже, процес формування організаційної культури СВК має особливості, що пов'язані із специфікою їх функціонування, зокрема - поєднання у членів кооперативу трудової участі із статусом власників та управлінськими функціями, можлива наявність найманих працівників, формування матеріально-технічної бази в основному за рахунок паїв тощо. Це зумовлює унікальність процесу формування та розвитку організаційної культури СВК, що, в свою чергу, вимагає поміркованого, нестандартного, структурованого та обґрунтованого управлінського підходу, яким і є проектний підхід.

Список використаних джерел:

1. Зінов'єв Ф. В. Сутність і складові організаційної культури підприємства [Електронний ресурс] / Зінов'єв Ф. В., Брустінов Д. В., Пижинський Я. І. // Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/dtr/ep/2010.../DU310_10.pdf
2. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17.07.1997 р. [Електронний ресурс] // ВВРУ. – 1997. – № 39. – Ст. 261. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/469/97-вр>
3. Юрчак О. В. Сучасний стан розробки стратегій в Україні: стратегія як проект [Електронний ресурс] / О. В. Юрчишин. – Режим доступу : <http://b2b-insight.management.com.ua/2012/07/suchasnyj-stan-rozrobky-stratehij-v-ukrajini-ctratehiya-yak-proekt/#more-2407>
4. Фунтов В. Н. Основы управления проектами в компании : [учеб. пособ.] / В. Н. Фунтов. – СПб. : Питер, 2011. – 400 с.
Рецензент – д.держ.упр., професор Лозинська Т.М.

УДК: 349.42

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОДОВОЛЬЧОМУ РИНКУ

Собченко А.М., к.е.н., доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»,

Розглянуті тенденції низького рівня конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції на європейському ринку. Визначені чинники, які перешкоджають зміцненню конкурентоспроможності вітчизняної продукції АПК на зовнішніх ринках. На основі розглянутих проблем, а також позитивного зарубіжного досвіду, запропоновані основні напрями реалізація заходів у контексті підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної продукції АПК на європейському ринку.

Tendencies low level of competitiveness of domestic agricultural products in the European market. The factors that impede the strengthening of competitiveness of domestic agricultural products in foreign markets. On the basis of the issues, and positive foreign experience, the proposed implementation of the main directions of activities in the context of improving the competitiveness of domestic agricultural products in the European market.

Постановка проблеми. Зважаючи на проголошений Україною стратегічний курс на модернізацію у сучасному глобалізованому світі вона формує систему своїх міжнародних відносин, де особливе місце в економіці країни посідає аграрний сектор. Найбільшу питому вагу вітчизняної аграрної продукції виробляють дрібні сільські домогосподарства. Проте цілеспрямована робота щодо впровадження науково обґрунтованих технологій утримання худоби, збалансованого харчування, ветеринарного обслуговування, селекції в підсобних господарствах не ведеться, що призводить до того, що їх продукція не відповідає вимогам якості та безпеки в рамках угод СОТ та вимог ЄС і є неконкурентоспроможною. Тому вступ України до зони вільної торгівлі з ЄС призведе до втрати вагомого джерела сукупного доходу сільських родин та до перетворення вітчизняного ринку на ринок збуту європейського продовольства та продукції сільського господарства, зумовить поглиблення кризи в

АПК і розвитку сільських територій та створить загрозу продовольчій безпеці держави.

Це вимагає перегляду з боку держави важливості зазначених питань та діючих стандартів направлених на посилення конкурентоспроможності АПК України на європейському ринку. У зв'язку зі стрімкими змінами ситуацій у світі, сучасні виклики й тенденції світового розвитку вимагають актуалізації українських підходів до двоо- та багатостороннього співробітництва вітчизняної сільськогосподарської продукції на європейському продовольчому ринку, що робить дослідження актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методичні і практичні аспекти розвитку агробізнесу та конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції розглядаються в працях Г.О. Андрусенка, П.С. Березівського, П.Ю. Беленького, С.П. Гриненка, М.М. Ільчука, М.В. Калінчика, О.Л. Кирилової, М.Х. Корецького, П.М. Макаренка, В.П. Мартянова, В.Я. Меселя-Веселяка, Л.В. Романової, В.Д. Савченка, В.Ф. Семенова, І.Ю. Сіваченка, Р.А. Слав'юка, В.М. Трегобчука, Р.І. Тринька, М.М. Федорова, Ф.К. Шакірова. Вони охоплюють широке коло питань розвитку аграрного підприємництва та пошуку резервів нарощування продовольства.

Поставка завдання. Дослідити конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції на європейському продовольчому ринку, визначити причини, які знижують її конкурентоспроможність та визначити її перспективи на європейському ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. У межах обраного Україною євроінтеграційного курсу стратегічно важливе значення мають активні партнерські відносини з безпосередніми сусідами в регіоні: Польщею, Словаччиною, Чехією та Угорщиною – і на двосторонньому рівні, і в межах Вишеградської групи, а також із державами Балтії. Ці країни, які нещодавно стали членами Європейського Союзу, демонструють постійну готовність брати активну участь у формуванні та реалізації «східної політики» ЄС, надають послідовну підтримку європейській інтеграції України та пропозиції щодо конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції на європейському рівні.

Агропромисловий сектор посідає важливе місце в економіці України. Найбільшу питому вагу вітчизняної аграрної продукції виробляють фермерські господарства та дрібні сільські домогосподарства. Направлена цілеспрямована робота щодо впровадження науково обґрунтованих технологій утримання худоби, збалансованого харчування, ветеринарного обслуговування, селекції в підсобних господарствах не ведеться, що призводить до того, що їх продукція не відповідає вимогам якості ЄС і є неконкурентоспроможною.

Про низький рівень конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції на європейському продовольчому ринку свідчать: низька ефективність цієї галузі порівняно з іншими країнами; невідповідність структури українського експорту попиту країн ЄС на сільськогосподарську продукцію; невелика частка підприємств, сертифікованих згідно з міжнарод-

ними стандартами. Значною мірою перешкоджають зміцненню конкурентоспроможності такі фактори, як: низький рівень розвитку вітчизняної фінансово-кредитної системи; нерозвиненість інфраструктури АПК; недостатня гармонізація українських стандартів якості з міжнародними; недостатність державного цільового фінансування науково-прикладних розробок.

Відсутність належних заходів органів державного управління щодо вирішення цієї проблеми вже призвела до низки загрозливих явищ в аграрному секторі економіки України, серед яких можна виділити: зменшення обсягів валової продукції сільського господарства, наприклад, в останні роки у галузі тваринництва спостерігається зменшення кількості рогатої худоби; заборона експорту українських живих тварин і м'яса на ринки країн ЄС; зменшення обсягів експорту молока з України в країни ЄС щороку на 50,0 % при одночасному збільшенні обсягів імпорту на 60,0 %.

За умови збереження існуючого низького рівня конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції на європейському ринку зростає небезпека посилення таких негативних тенденцій:

- 1) виробники аграрної продукції недотримуватимуть доходи, що призведе до погіршення соціально-економічних умов у сільських місцевостях;
- 2) надалі зростатиме негативне сальдо зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС загалом та по сільськогосподарській продукції зокрема;
- 3) збільшиться частка імпортової продукції в сукупному споживанні продуктів харчування в Україні.

Ця проблема актуалізується з огляду на приєднання України до зони вільної торгівлі з ЄС, що призведе до перетворення вітчизняного ринку на ринок збуту європейського продовольства та продукції сільського господарства, зумовить поглиблення кризи в АПК і розвитку сільських територій та створить загрозу продовольчій безпеці держави.

Про низький рівень конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції на європейському продовольчому ринку свідчить: низька ефективність цієї галузі порівняно з іншими країнами; невідповідність структури українського експорту попиту країн ЄС на сільськогосподарську продукцію; невелика частка підприємств, сертифікованих згідно з міжнародними стандартами; низька якість продукції внаслідок того, що 60,0 % аграрної продукції виготовляється дрібними приватними господарствами населення, які обмежені фінансовими, матеріальними, технологічними, інформаційними ресурсами; у виробництві аграрної продукції зайняті переважно особи без належної фахової підготовки, у результаті чого виготовлена у цих господарствах продукція втрачає конкурентні переваги не лише на зовнішніх, але й на внутрішньому ринку.

Значною мірою перешкоджають зміцненню конкурентоспроможності вітчизняної продукції АПК на зовнішніх ринках такі чинники:

- низький рівень розвитку вітчизняної фінансово-кредитної системи, що проявляється у високій вартості банківських кредитів та позик (невеликі суми на 2-3 роки під 24 % у гривнях, у той час, як фермерам у країнах ЄС надаються кредити терміном до 20 років під 2-3 % річних);

- нерозвиненість інфраструктури АПК, що призводить до збільшення вартості виробництва, значних втрат продукції під час її транспортування та зберігання;

- недостатня гармонізація українських стандартів якості з міжнародними;

- низька капіталізація вітчизняних аграрних підприємств, яка обмежує їх можливості щодо залучення додаткових коштів для розвитку бізнесу;

- переважно низький рівень спеціалізації сільськогосподарських підприємств, які виробляють 10-20 найменувань продукції. Фермери країн ЄС обмежуються виробництвом лише 2-3 видів сільськогосподарської продукції;

- недостатність державного цільового фінансування науково-прикладних розробок в аграрному секторі, що обмежує продуктивність сільськогосподарського виробництва;

- недостатня активність державної політики щодо підтримки родючості ґрунтів, яка призводить до збільшення частки ґрунтів, які є непридатними для ведення сільського господарства тощо.

З урахуванням існуючих проблем, а також позитивного зарубіжного досвіду, на нашу думку, доцільною є реалізація заходів у контексті підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної продукції АПК на європейському ринку за напрямками, які наведені у табл. 1.

Таблиця 1

Напрями визначення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції вітчизняних підприємств

№ п/п	Напрями конкурентоспроможності вітчизняної продукції АПК	Активізація напрямів
1.	Гармонізація вітчизняних стандартів на сільськогосподарську продукцію згідно зі стандартами ЄС	1) створення та впровадження вітчизняної бази гармонізованих з міжнародними вимогами стандартів на сільськогосподарську продукцію та забезпечення необхідних обсягів фінансування цих робіт; 2) запровадження на території України спеціальної програми сільського господарства та розвитку села (SAPARD), яка дозволить гармонізувати українські стандарти до вимог ЄС;
2.	Збільшення експортного потенціалу вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції	1) сприяння (у т.ч. фінансове) розробці й упровадженню систем управління якістю, наприклад, на основі принципів ISO 9000 та системи управління безпекою харчових продуктів, наприклад, HASSP, а також системи охорони довкілля, на основі принципів ISO 14000; 2) покращення репутації України на міжнародному ринку продовольства як країни-виробника екологічно чистих і безпечних продуктів; 3) створення Державної агенції міжнародного маркетингу аграрної продукції при Міністерстві АПК, функціями якої є стратегічне та поточне дослідження кон'юнктури зовнішніх ринків, організація міжнародного маркетингу; пошук зарубіжних партнерів для співробітництва;

№ п/п	Напрями конкурентоспроможності вітчизняної продукції АПК	Активізація напрямів
		4) створення дієвого механізму надання фінансової підтримки підприємствам через механізм здешевлення коротко- і довгострокових кредитів для модернізації та реконструкції виробництва;
3.	Налагодження сучасної інфраструктури аграрного ринку	<p>1) створення інфраструктури для консалтингу, навчання та підвищення кваліфікації фермерів і сільськогосподарських спеціалістів з метою підвищення ефективності та продуктивності праці в аграрному виробництві;</p> <p>2) удосконалення „твердої” інфраструктури (будівництво шляхів, електромереж, налагодження системи водопостачання, меліоративних споруд, підвищення рівня інформатизації сільськогосподарських підприємств тощо);</p> <p>3) з допомогою програм фінансування ЄС у галузі підтримки якості та безпеки продовольчих товарів створення мережі недержавних лабораторій з контролю якості та безпеки сільськогосподарської продукції, а також єдиного контролюючого органу з питань безпеки та якості харчових продуктів і продовольчої сировини відповідно до практики країн ЄС;</p> <p>4) створення спеціалізованих банків для кредитування сільськогосподарських підприємств на пільгових засадах (під гарантії держави), а також лізингових установ.</p>

Зарубіжний досвід висвітлює, що важливим аспектом є підвищення інформованості як споживачів, так і виробників сільськогосподарської продукції. Так, наприклад, у Німеччині ще в 2009 р. були відкриті сайти (веб-сайті Федерального Міністерства захисту прав споживачів, продуктів харчування та сільського господарства), де в онлайн режимі споживачі та виробники отримують необхідну інформацію. Дана інформація розміщена під егідою Федерального інституту оцінки ризиків, який працює за фінансової підтримки міністерства із правом публікування результатів своїх незалежних досліджень та інформації для кожного споживача. Аналогічні сайти є і в Британії.

В Україні, нажаль, цей досвід не впроваджується. Враховуючи його важливість та дієвість виникає потреба його використання. З цією метою нами проведено власне дослідження інтернет-опитування з метою вивчення громадської думки щодо ефективності контролю за якістю та безпечністю продуктів харчування, в т.ч. сільськогосподарських.

Результати показали, що більшість респондентів, майже 90,0 %, вважають, що контроль за якістю безпеки продукції зараз є нижчим, ніж 20 років тому. Так, в Україні державними джерелами створення веб-сайту для споживачів не здійснюється. За ініціативою деяких споживачів було створено веб-сайт agroin.org, на якому висвітлюються інноваційні процеси в агропродовольчій сфері, де належна увага приділяється інформування про якість продовольчої продукції. З огляду на інтеграцію України до ЄС, на нашу думку, необхідно здійснити наступні кроки щодо формування ринку аграрного продовольства:

- 1) орієнтація на споживача;
- 2) забезпечення доступності аграрного продукції за ціною для всіх верств населення;
- 3) поширення використання „нішової” спеціалізації виробництв, що може забезпечити країну високоякісними сільськогосподарськими продуктами харчування та ефективний експорт.

На сьогодні Херсонщина є найбільшим виробником сільськогосподарської продукції в Україні. Наразі Херсонська область є основним товаровиробником продовольства усієї України, в тому числі і плодоовочевої продукції. Так, 2011 р. Херсонщина виростила майже 2,5 млн. т продуктів харчування, втім такі обсяги продовольства вимагають ефективної системи логістики. Основна проблема аграрної галузі Херсонщини – це питання зберігання та переробки, оскільки майже третина вирощеної продукції псується через невідповідність умов збереження. Тому наразі важливе для нас завдання – це розбудова логістики, а саме – сучасних овочесховищ, холодильників, технологій глибокої заморозки та сушки.

В Україні вже функціонують оптові ринки плодоовочевої продукції у Львові, Херсонській та Хмельницькій областях. Найбільшим і найсучаснішим оптовим ринком сільськогосподарської продукції є регіональний агромаркетинговий центр «Шувар», розміщений у Львові, який сприяє розвитку гуртової торгівлі сільськогосподарською продукцією не тільки на Львівщині, але й далеко поза її межами. На цьому ринку реалізують свою продукцію сільськогосподарські товаровиробники з 18 областей України. Останніми роками в сезон тут продається 1000-1200 т свіжої плодоовочевої та іншої сільськогосподарської продукції за добу, тут формуються прозорі умови ціноутворення, за потреби постійно проводять заходи щодо стабілізації цін на сільськогосподарську продукцію.

Національною сільськогосподарською палатою України спільно з «Берарз Логістик Центр» реалізується проект Украгроринок, який передбачає створення мережі з шести оптових ринків сільськогосподарської продукції в різних областях України. Так в Херсонській області створюється єдина торгова площадка, де буде сконцентрована вся інформація про наявність товару, про попит на цей товар, про його виробництво в регіоні, тобто наразі створюється єдина логістична система регіону. Центром цієї логістичної системи буде Регіональний інформаційно-маркетинговий центр, який буде створений за допомогою Проекту «USAID Агроінвест».

Пріоритетним напрямком в Херсонській області є розвиток інфраструктури аграрного ринку, адже функціонування в регіоні об'єктів для зберігання овочевої продукції дає можливість здійснювати реалізацію овочів та картоплі в зимовий період за цінами більш ніж в два рази нижчими від ринкових. На сьогодні в області діють 49 об'єктів для зберігання овочів та картоплі загальною ємністю 155,8 тис. тонн. Для забезпечення збереженості врожаю в зимовий період в області закладено овочів в овочесховища 66,3 тис. тонн., картоплі 2,95 тис. тонн. Станом на сьогодні реалізовано 30,2 тис. тонн овочів, 2,0 тис. тонн картоплі. На даний час в наявності є 36,1 тис. тонн овочевої

продукції та 950 тонн картоплі.

На Херсонщині сучасний стан ринку сільськогосподарської продукції та продовольства характеризується стрімким формуванням ринкової схеми просування продукції від виробника до споживача, яка була б здатна забезпечити скорочення втрат сільськогосподарської продукції, підвищити її якість, сприяти формуванню ринкових цін.

Сприяючи зміцненню організацій виробників і кооперативів, створенню і розвитку ефективних сільськогосподарських каналів для малих і середніх виробників в області залучено Проект «USAID Агроінвест», який другий рік поспіль надає грантову підтримку розвитку логістичних потужностей. За цей період проектом надано грантову підтримку 10 підприємствам, в складі яких є оптово-роздрібний ринок «Новий ринок» Голопристанського району, оптовий ринок в с. Чорнянка у складі кооперативу «Чорняночка» та ТОВ «Херсонський оптовий ринок». В області отримали юридичний статус оптовий сільськогосподарський ринок 2 оптових ринки сільськогосподарської продукції «Нежданна» та ТОВ «Херсонський оптовий ринок». Станом на 01 лютого 2014 р. в області зареєстровано 53 оптово-роздрібних ринків, з яких 17 відносяться до системи облспоживспілки, що надають послуги з питань збуту продукції продовольчого та непродовольчого напрямків. Приклади побудови та діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції свідчать про очевидність вигоди від їхнього функціонування що є позитивним напрямом у розвитку сільського господарства країни.

Висновки. Успішність розвитку вітчизняної сільськогосподарської продукції на європейському ринку значною мірою визначається не лише діями вищого керівництва країни, але й менеджерами і фахівцями вітчизняних сільськогосподарських підприємств. Сучасний продовольчий ринок — це «ринок покупця», який насичений однорідною продукцією і функціонує в умовах гострої конкуренції між товаровиробниками, торговцями за кінцевого споживача. Головне призначення маркетингу полягає в тому, щоб взаємоузгодити маркетингові цілі вітчизняних сільськогосподарських підприємств з її можливостями, вимогами споживачів, використати слабкі позиції конкурентів та свої конкурентні переваги на європейському продовольчому ринку.

Список використаних джерел:

1. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку: Інформ.-аналіт зб. – Вип. 6 / За ред. П.Т. Саб лука [та ін.] - К.: ІАЕ УААН, 2003. — 764 с.
2. Беленький П.Ю. Механізм розвитку ринкової інфраструктури в Україні / П.Ю. Беленький // Вісн. Нац. академії наук України. - 2002. - № 4. - С. 15-25.
3. Кваша С.М. Конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції на світовому аграрному ринку / С.М. Кваша, Н.Є. Голомша // Економіка АПК. - 2006. - № 5. - С.99-104.
4. Липчук В.В. Маркетинг: основи теорії практики: [Навч. Посібник] / В.В. Липчук, Р.П. Дудяк, С.Я. Бугіль [За заг. ред.] В.В.Липчука. - Львів: Новий світ - 2000; Магнолія-плюс, 2003. — 288 с.
5. Малік М.Й. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія та механізми : [монографія]/ М.Й. Малік, О.А. Нужна – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 270 с.

Рецензент – д.е.н., професор Плаксієнко В.Я.

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО РОЗКРИТТЯ СУТНОСТІ КАТЕГОРІЇ «СИНЕРГЕТИКА»

Судомир С.М., к.е.н., доцент

ВП НУБіПУ «Бережанський агротехнічний інститут»

В статті розглядаються наукові підходи до розкриття сутності категорії «синергетика» за схемою: варіант розуміння сутності даного поняття; семантична сутність поняття «синергетика»; методологія дослідження; система інформаційного забезпечення; напрями розвитку соціально – економічних систем; особливості формування системи управління розвитком соціально – економічних систем та власна позиція автора щодо повноти розкриття сутності поняття «синергетика». Уточнено сутність категорії «синергетика», яке дозволяє чітко визначити предмет і об'єкт наукового дослідження, сформуванню результативну систему управління розвитком підприємств як соціально – економічних утворень, як нових складних систем з якісно новими системними властивостями.

In the article the scientific approaches to the disclosure of the essence of “synergy” category are considered according to the scheme: the variant of understanding the essence of this concept; the semantic essence of the “synergy” concept; the methodology of investigation; the system of information support; the directions of socio-economic system development; the peculiarities of formation of the management system of socio-economic systems and the author’s position regarding the completeness of the disclosure of essence of “synergy” concept. It is specified the essence of the “synergy” concept, which allows to clearly determine the subject and object of the scientific investigation, to generate the effective management system of the enterprise development as the socio-economic unities, as the new complex systems with the new features.

Постановка проблеми. Аналітичне осмислення наукових підходів до розкриття сутності категорії «синергетика» стверджує факт неоднозначності їх трактування, а відповідно і неоднозначність в методологічних підходах до виділення сформованих складових систем як об'єктів наукових досліджень синергетичного спрямування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток синергетичного підходу до економічних трансформацій зробили О. Гудзинський [1], Г. Ніколіс [2], І. Пригожин [3], Г. Хакен [4], Є. Ходаківський [5], О. Хитра [6] та ін. Однак, виникає об'єктивна необхідність в уточненні сутності поняття «синергетика», оскільки наявність різноманіття сутнісних характеристик елементів методології призводить до неоднозначного підходу формування результативної системи управління складними системами.

Постановка завдання обґрунтувати методологію наукових підходів щодо розкриття категорії «синергетика» та уточнити її сутність.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існують різні підходи до розкриття сутності категорії «синергетика» а саме:

- як системна методологія наукових досліджень;
- як загальна теорія хаосу (Г.Хакен);
- як наука, що вивчає поведінку в складних системах різної природи...[5, с.9];

- як «напрям у філософії науки, що являє собою міждисциплінарний аналіз наукових ідей, методів і моделей складного поведіння.»[5, с.10];
- як теорія самоорганізації соціально – економічних систем [5,с.13];
- як наука, що «з'ясовує закономірності процесів самоутворення структур, саморегуляції та стабілізації систем» [5, с.15];
- як нелінійна діалектика;
- як нова наукова раціональність;
- як міждисциплінарна системна методологія;
- як синергетичне світобачення;
- як постнекласичний напрямок наукового знання;
- як вчення про взаємодію [6, с.4].

На основі узагальнення точок зору науковців на розкриття сутності поняття «синергетика» нами здійснена їх систематизація, результати якої представлено на рис. 1.

Рис. 1. Систематизація підходів до розкриття сутності поняття «синергетика»*

*Джерело: узагальнено автором

Детальне ознайомлення з різноманітними підходами щодо розкриття сутності поняття «синергетика» дає підставу стверджувати, що в усіх їх твердженнях прослідковується системний підхід, розуміння наукового соціально – економічного об'єкта як системної цілісності, як синергетично – збалансованої системи, як системної методології синергетичного світобачення.

Синергетичне світобачення лягло в основу нового сприйняття і розуміння таких категорій як: «нелінійність», «нестабільність», «нестійкість», «нерівноважність», «порядок», «хаос», «відкритість», «збалансованість», «органічно – системна єдність», «організаційна взаємодія», «стабільність» скла-

дних систем. Нове семантичне наповнення названих понять в умовах використання синергетичної методології є базовою основою і нового підходу до розробки системних наукових засад формування: результативної системи управління розвитком підприємств, включаючи критеріальну базу оцінки їх діяльності; методи дослідження; математичного та семантичного моделювання; інформаційного забезпечення управління складними соціально – економічними, екологічними процесами; системи управління інноваційною, антикризовою, конкурентоспроможною, стратегічною діяльністю сільськогосподарських підприємств та ін.

Розширений варіант наукового підходу щодо розкриття сутності поняття «синергетика» розглянуто нами за схемою:

- варіант розуміння сутності поняття «синергетика»;
- семантична сутність поняття «синергетика»;
- методологія дослідження;
- система інформаційного забезпечення;
- напрями розвитку соціально – економічних систем;
- особливості формування системи управління розвитком соціально – економічних систем.

- власна позиція автора щодо повноти розкриття сутності поняття «синергетика»;

1. Як системна методологія наукових досліджень

1.1. Семантична сутність поняття «синергетика».

В основу семантичної сутності категорії «синергетика» покладено:

- системний підхід;
- розгляд об'єкта дослідження як системи з ознаками системної цілісності;
- органічна єдність складових елементів об'єкта як системи;
- системна властивість об'єкта.

1.2. Методологія дослідження.

Об'єктом дослідження є процеси, відносини в об'єкті дослідження як системної цілісності.

Логіка наукового дослідження здійснюється за схемою:

- система – складові елементи системи;
- синтез аналіз;
- екологічна, соціальна, економічні складові виступають як цілісність, як єдиний системний об'єкт дослідження.

1.3. Система інформаційного забезпечення.

Інформація синтезу об'єктів як системних цілісностей.

1.4. Напрями розвитку соціально – економічних систем .

Гармонійно – цілеспрямований сталого стратегічного розвитку.

1.5. Особливості формування результативної системи управління розвитком соціально – економічних систем:

- орієнтація на систему управління як системну цілісність;
- орієнтація на органічну єдність складових елементів складної системи;

ми;

- орієнтація на єдиний системний об'єкт дослідження: екологічну, соціальну складову системної цілісності.

1.6. Власне поняття автора щодо повноти розкриття сутності поняття «синергетика».

Не повною мірою охоплено системний об'єкт:

- суб'єкт діяльності;
- суб'єкт власності;
- система відносин

2. Як загальна теорія хаосу.

2.1. Семантична сутність поняття «синергетика».

В основу покладено:

- хаотичний розвиток систем як основа діалектичної методології;

- розгляд хаосу як базової основи динамічного розвитку систем – діалектики розвитку;

- базову основу теорії сачків.

2.2. Методологія дослідження.

Об'єктом дослідження є: - процеси динамічного розвитку систем;

- фактори відхиляючого спрямування;
- часові просторові параметри флуктуації;
- точки біфуркації.

2.3. Система інформаційного забезпечення.

Інформація, яка характеризує відхилення поведінки системи та її елементів від цільових параметрів розвитку згідно з прогнозованих моделей функціонування об'єктів як системних цілісностей.

2.4. Напрями розвитку соціально – економічних систем .

Передбачено упереджувально - відхиляючого типу поведінки систем.

2.5. Особливості формування результативної системи управління розвитком соціально – економічних систем:

- орієнтація на процеси динамічного розвитку систем;
- орієнтація на систему управління по відхиленню;
- орієнтація на передбачення слабких сторін і загроз;
- орієнтація на розробку варіантів поведінки системи в умовах хаотичного розвитку;
- орієнтація на хаос як об'єктивну закономірність систем.

2.6. Власне поняття автора щодо повноти розкриття сутності поняття «синергетика».

Слабо розвинута теорія:

- рольової функції хаосу в якісному розвитку систем;
- моделювання появи можливих напрямів флуктуації, точок біфуркації, кризових явищ та загроз.

3. Як наука, що вивчає поведінку в складних системах різної природи.

3.1. Семантична сутність поняття «синергетика».

В основу покладено:

- системи різної природи з високим рівнем різноманітної складності;
- напрями та типи поведінки систем.

3. 2. Методологія дослідження.

Об'єктом дослідження є:

- системи різної природи і складності;
- типи поведінки систем, їх цільова спрямованість та специфіка функціонування;
- пріоритети розвитку систем.

3.3. Система інформаційного забезпечення.

Інформація, яка характеризує:

- системний об'єкт як цілісність;
- особливості поведінки складних систем;
- результативність систем за типами їх поведінки.

3.4. Напрями розвитку соціально – економічних систем .

Різновекторні за типами їх поведінки.

3.5. Особливості формування результативної системи управління розвитком соціально – економічних систем:

- орієнтація на систему управління соціально – економічними утвореннями за різними типами їх поведінки;
- орієнтація на вибір пріоритетів в розвитку складних систем.

3.6. Власне поняття автора щодо повноти розкриття сутності поняття «синергетика».

Слабо розвинута теорія вибору типу поведінки організаційних систем залежно від рівня їх розвитку, обраних стратегій та пріоритетів, виходу із кризового стану, порядків інновації та типів управлінського профілю.

4. Як напрям у філософії науки, що являє собою міждисциплінарний аналіз наукових ідей, методів і моделей складного поведіння.

4.1. Семантична сутність поняття «синергетика.

В основу покладено:

- проблеми міждисциплінарного взаємозв'язку;
- внутрішньо системні міждисциплінарні взаємозв'язки;
- дисциплінарні та міждисциплінарно – системні ідеї, методи, моделі та ін.;
- міждисциплінарно – системні філософської світоглядної позиції рольової синергетики.

4. 2. Методологія дослідження.

Об'єктом дослідження є:

- сутнісні характеристики внутрішньо системних міждисциплінарних взаємозв'язків;
- дисциплінарні та міждисциплінарні ідеї, методи, моделі;
- світоглядна роль синергетики.

4.3. Система інформаційного забезпечення.

Інформація, яка характеризує:

- міждисциплінарні зв'язки як системна цілісність;
- цільові установки міждисциплінарної системної цілісності;
- стан та розвиток світоглядної позиції рольової синергетики.

4.4. Напрями розвитку соціально – економічних систем .

Системно – світоглядний синергетичного спрямування напрям міждисциплінарного розвитку інтегративного характеру.

4.5. Особливості формування результативної системи управління розвитком соціально – економічних систем:

- орієнтація на розвиток аналітичної функції та підвищення її ролі в системі результативного управління складними системами;

- орієнтація на підвищення ролі людського фактора з розвитком їх світоглядної позиції;

- орієнтація на світоглядну функцію менеджменту як складної системної цілісності.

4.6. Власне поняття автора щодо повноти розкриття сутності поняття «синергетика».

Недостатньо розвинута теорія формування міждисциплінарних інтегрованих блоків як системних цілісностей і основи розвитку синергетичного світогляду в основі етапних підходів до формування знань.

На основі дослідження генезису розвитку синергетичної методології та розуміння синергетичної концепції ми прийшли до висновку, що дане поняття «синергетика» потребує уточнення.

В нашій інтерпретації «синергетика» розглядається як наука міждисциплінарно-системної методології вивчення закономірностей, процесів, самоорганізації, поведінки, взаємодій, саморозвитку та формування нового порядку і системної раціональності в нелінійних складних системах синергетичної орієнтації.

Висновки. Дана інтерпретація сутності «синергетика» дозволяє, на нашу думку, чітко визначити предмет і об'єкт наукового дослідження, сформувати результативну систему управління розвитком підприємств як соціально – економічних утворень, як нових складних систем з якісно новими системними властивостями та раціональностями.

Значимість такого підходу підсилюється: розвитком глобальних та інтеграційних процесів; формуванням різноманітних організаційних структур; розширенням комунікаційних зв'язків; трансформаційними процесами та ін.

Список використаних джерел:

1. Гудзинський О.Д. Система менеджменту інституціональної трансформації економіки України (теоретико – методологічний аспект): колективна монографія за загальною редакцією О.Д. Гудзинського – К.: ТОВ «Аграр Медіа Груп», 2012. – 771 с.

2. Николис Г. Познание сложного: введение / Г. Николис, И. Пригожин ; пер. с англ. В. Ф. Пастушенко. ; 2-е изд., стер. – М. : УРСС, 2003. – 342 с.

3. Пригожин И. Р. Порядок из хаоса: новый диалог человека с природой / И. Пригожин, И. Стенгерс ; пер. с англ. Ю. А. Данилов. ; 4. изд., стер. – М. : УРСС, 2003. – 310 с.

4. Хакен Г. Синергетика / Г. Хакен ; перевод с англ. В. И. Емельянова ; под ред. Ю. Л. Климонтовича, С. М. Осовца. – М. : Мир, 1980 – 404 с.

5. Ходаківський Є.І. Синергетична парадигма економіки: монографія / Є.І. Ходаківський, І.Г. Грабар, Ю.С. Цал – Цалко та ін.. – Житомир.: ЖДТУ Співка економістів України. – 2007. – 160 с.

6. Хитра О.В. Синергізм у міжнародному співробітництві: монографія / О.В.Хитра. – Львів «Науковий світ – 2000», 2006. – 200 с. 4

Рецензент – д.е.н., професор Гудзинський О.Д.

УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЯМИ ПРИ ВПРОВАДЖЕННІ ТЕХНОЛОГІЙ ТОЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА В УКРАЇНІ

Федірець О.В., к.е.н.

Полтавська державна аграрна академія

Стаття присвячена управлінню інноваціями підприємств усіх сфер агропромислового комплексу. Приділено увагу проблемам впровадження новітніх технологій в аграрному секторі. Розглянуто прикладні завдання розвитку агропромислового виробництва у контексті розв'язання комплексної проблеми техніко-технологічного забезпечення суб'єктів господарської діяльності на базі впровадження технологій точного землеробства.

The article is devoted to the management innovation of enterprises of all sectors of agriculture. Attention is paid to the problems of implementing new technologies in the agricultural sector. Considered applied problems of agriculture production in the context of solving complex problems of technical and technological support of economic activity on the basis of implementation of precision farming.

Постановка проблеми. Дослідження Комітету з всесвітньої продовольчої безпеки показують, що благополуччя сучасного світу багато в чому залежить від динаміки виробництва продуктів харчування. Людство навчилося синтезувати дефіцитні кристали сапфіру і замінювати біопаливом дорогу нафту, але як і раніше не в силах впоратися із проблемою голоду. Населення світу постійно зростає, в той час як кількість вільної площі для розширення посівів обмежена – за кожною новою вирубкою лісів або осушенням боліт стоїть загроза екологічної катастрофи.

Необхідність вибрати інтенсивний шлях розвитку сільського господарства давно вже стала очевидною для більшості розвинених країн світу. Останні досягнення науки і техніки застосовуються не тільки для будівництва космічних ракет, але і для роботи на полі. Сучасна сільськогосподарська техніка оснащується комп'ютерами, в лабораторіях виводяться нові сорти культур, супутники і безпілотники в режимі реального часу спостерігають за станом посівів великих латифундистів.

Сьогодні сільське господарство розвинених країн переходить на інший рівень конкуренції – конкуренції ефективності. На ринку, на якому ти не можеш управляти ціною, ти повинен управляти собівартістю або піти з нього геть. Ринок агропродукції став настільки глобальним, що найефективнішим способом управління рентабельністю стає собівартість виробленої продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Активізація інноваційної діяльності є визначальним напрямком, який забезпечує впровадження результатів досліджень і нових ідей у виробництво, підвищує його конкурентоспроможність і забезпечує сталі позиції на ринку товарів і послуг. Тому питання управління інноваційною діяльністю неодноразово ставали об'єктом наукових досліджень. Так, проблеми, пов'язані із дослідженнями управління інноваційною діяльністю і забезпечення її ефективності, розв'язували такі відомі українські і зарубіжні вчені і фахівці як І. Ансофф, Г. Ассель,

О.В.Ареф'єва, В.О. Василенко, О.С.Виханський, Є.П. Голубков, Г.Я. Гольдштейн, Н.П. Гончарова, А.П.Гречан, А.В. Гриньов, І.М. Грищенко, М.П. Денисенко, П. Диксон, П.Друкер, Ф. Котлер, В.Г. Мединський, М.Х. Мескон, М. Портер, Е.О. Уткін, Р.А. Фатхутдінов, Й. Шумпетер та інші.

У той же час, огляд економічної і фахової літератури теоретичного та прикладного характеру показує, що не всі проблеми управління інноваційним розвитком підприємства знайшли широке відображення в наукових колах. Зокрема, залишаються малодослідженими проблеми управління інноваціями у сільському господарстві, зокрема при використанні технологій точного землеробства. Це й обумовило актуальність теми дослідження даної статті, зумовило вибір мети та завдань.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнити і розвинути управлінські впровадження інновацій при використанні технологій точного землеробства в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальний портрет сільськогосподарського профілю України голосно заявляє про необхідність реформ, щоб щонайменше наздогнати провідних світових сільгоспвиробників. За даними Державного комітету статистики України з часів проголошення незалежності рівень розораності території досяг майже 72%, і це один з найбільших показників у світі. У той же час обсяг виробництва зернових/зернобобових культур і цукрових буряків на душу населення впав у порівнянні з 1990 роком на 13% і 65% відповідно. Це означає, що екстенсивність використання посівних площ себе не виправдала. Не виправдало себе і надмірне використання ще одного доступного в Україні ресурсу – трудового капіталу. У нашій країні в сільськогосподарській галузі задіяно понад 16 % населення (у середньому по розвинутих країнах, згідно з дослідженнями FAO, цей показник не перевищує 9 %), проте кількість доданої вартості, виробленої одним працівником, становить 2,500 доларів на рік (у США цей показник становить 51,000 доларів, Румунії – 9,700, Польщі – 3,000) [7, с. 52].

Істотний розрив із провідними країнами світу реально покрити тільки за допомогою багатомільйонних інвестицій, що в умовах кризи світової фінансової системи видається вельми скрутно. Дефіцит «довгих грошей» (окупність у сільському господарстві навіть при найбільш оптимістичному розвитку подій сягає мінімум 5-7 років), помножений на дефіцит гарантій захисту інвестицій, інфляцію і нестабільність сировинних ринків, значною мірою ускладнює отримання фінансування навіть для найбільш великих агрохолдингів. Однак при сформованій схемі господарювання наздогнати світових лідерів іншим способом вдається малоімовірно: за даними Світового банку Україна має один із найнижчих показників внесення добрив і використання тракторів на одиницю посівної площі, середня урожайність залежно від культури вдвічі-тричі відстає від світових аналогів, кожна посівна і збиральна кампанія пов'язані з дефіцитом паливно-мастильних матеріалів, виробництво яких в Україні є недостатнім через дефіцит сировини і загальне зношення обладнання.

Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції

можна досягти при так званому точному землеробстві – використанні концепції про існування неоднорідностей у межах одного поля або посадок однієї культури. Такі особливості можуть бути викликані специфікою ландшафту, складом ґрунтів та близьким заляганням пластів корисних копалин, станом ґрунтових вод, кліматичними особливостями та особливостями культур, які вирощувалися на цій ділянці раніше. Точне землеробство передбачає постійне спостереження за станом посівів і ґрунту для оперативного планування комплексу дій щодо оптимізації стану проблемних ділянок.

Застосування точного землеробства як нової, технічно вдосконаленої технології виробництва сільгосппродукції дає змогу вивести агробізнес на новий рівень. Ці технології спрямовані на підвищення продуктивності, зменшення собівартості продукції, зниження трансакційних витрат та збереження навколишнього середовища. Уже понад 20 років вони активно використовуються у Європі, США, Китаї, Південній Америці, зокрема в Бразилії. Це викликано бурхливим економічним ростом і бажанням знизити витрати виробництва. Так, у Німеччині біля 60% фермерських господарств всіх категорій працюють з використанням цієї технології, що забезпечує 30% приросту урожаю, економію на добривах, гербіцидах тощо. Точні технології поширені також у Голландії та Данії, де досить розвинене тваринництво і система точного землеробства застосовується для зниження собівартості кормів. Однак, лідером по використанню і доставці необхідного обладнання є США – 80% фермерів застосовують елементи точного землеробства [5, с. 36].

В Україні системи точного землеробства набувають все більшого застосування. Вони базуються на новому погляді на сільське господарство, в якому сільськогосподарське поле, неоднорідне за рельєфом, агрохімічному вмісту поживних речовин, потребує застосування на кожній ділянці найбільш ефективних агротехнологій. Сьогодні вже достатньо широко використовують у сучасних технологіях бортові комп'ютерні системи, GPS-приймачі, засоби дистанційного зондування, геоінформаційні системи.

Завдяки встановленим на супутниках високоточним приладам і дистанційним датчикам здійснюється космічне зондування Землі, ведеться безпосередній моніторинг виробничих умов на кожному полі, на кожній елементарній ділянці.

Точне землеробство включає в себе велику кількість елементів, але всіх їх можна розбити на три основних етапи: збір інформації про господарство, поле, культуру; аналіз інформації та прийняття рішень; виконання рішень – проведення агротехнологічних операцій. Для виконання цього завдання використовуються аграрні географічні інформаційні системи (АГІС), під якими розуміють інтелектуальні системи збору, накопичення, аналізу та подання просторової інформації для ведення аграрного бізнесу [2, с. 9].

АГІС дозволяють задовольнити наступні потреби виробника аграрної продукції: інвентаризація земель; підтримка родючості земель; управління та контроль за проведенням сільськогосподарських робіт; підвищення врожайності сільськогосподарських культур; впровадження системи «точного землеробства»; зниження транспортних витрат і управління логістикою; заходи

щодо запобігання негативних природних впливів на земельні ресурси і посіви агрокультур. До основних властивостей АГІС відноситься веб-орієнтована архітектура, яка дозволяє оновлювати і отримувати інформацію в будь-якій точці, де є Інтернет, широке застосування систем позиціонування GPS, інтеграція з іншими системами управління на підприємстві [6, с. 52].

Традиційне землеробство передбачає однакове проведення агротехнічних прийомів на окремому полі. Кожне поле розглядається як однорідне – елементарна одиниця управління. У цьому разі, наприклад, внесення надмірних доз добрив (гербіцидів, інших засобів хімізації) створює реальну загрозу навколишньому середовищу.

У основі наукової концепції точного землеробства лежать уявлення про існування неоднорідностей в межах одного поля. Для оцінки і детектування цих неоднорідностей використовуються новітні технології, такі як системи глобального позиціонування GPS, спеціальні датчики, аерофотознімки і знімки з супутників, а також спеціальні програми для агроменеджменту на базі геоінформаційних систем (ГІС). Зібрані дані використовуються для точнішої оцінки оптимальної густоти висіву, розрахунку норм внесення добрив і засобів захисту рослин (ЗЗР), точнішого прогнозу врожайності і фінансового планування. Дана концепція вимагає обов'язково приймати до уваги локальні особливості ґрунту, кліматичні умови [3].

Переваги точного землеробства полягають у наступному: точна документація по витратах ресурсів, облік внутрішніх і зовнішніх витрат; збір, аналіз та зберігання критичних даних із внесення добрив, посіву та збиранню урожаю; оптимізація виробничого циклу; інші переваги для агробізнесу можуть полягати в електронному записі і зберіганні історії польових робіт і урожаїв, що може допомогти як при подальшому ухваленні рішень, так і при складанні спеціальної звітності про виробничий цикл, яка все частіше потрібна законодавством розвинених країн.

Комплексне «точне землеробство» має 5 основних завдань: збільшення ефективності виробництва; поліпшення якості продукції, більш ефективне використання хімікатів; економія енергоресурсів; захист ґрунту і ґрунтових вод [1, с. 23].

Воно базується на трьох основних елементах: інформація, технологія та менеджмент. Комплексний підхід до точного землеробства повинен охоплювати всі етапи виробництва, починаючи від планування і закінчуючи післязбиральною підготовкою.

Системи спостереження за станом посівів зі супутника вже успішно використовуються у багатьох країнах Америки, Європи та СНД. Найбільш відомими і ефективними провайдерами цього сервісу є такі компанії, як Cropio (США/Німеччина), eLeaf (Голландія), PrecisionAgriculture (Австралія), Astrium-Geo (Франція), MapExpert (Україна), Вега (Росія). Використання цих систем дозволяє не тільки оперативно стежити за станом полів, але й у режимі реального часу отримувати звіти і повідомлення про найбільш важливі події по Інтернету або смс; робити прогнози по врожайності полів і всього господарства цілком; отримувати супутню інформацію про ринки сільгоспро-

дукції, котирування валют і ціни сільськогосподарських товарів на окремих біржах; зіставляти поточні та історичні значення індексів вегетації, вологості ґрунту, вмісту добрив [4, с. 8].

В Україні використання технологій точного землеробства доступно переважно великим агрохолдингам. Так, СТОВ «Дружба-Нова» – одна із провідних компаній України, яка серед перших у державі почала вивчати та системно впроваджувати основні елементи точного землеробства разом з іншими інноваційними технологіями у виробництво. Найсучасніша техніка кращих світових брендів обробляє вже понад 90 тисяч гектарів землі в Чернігівській, Сумській та Полтавській областях. Нині практично на кожному транспортному засобі встановлено GPS-навігатор, який в реальному часі записує рух техніки, поточну швидкість та інші параметри. Інформація з навігаторів надходить на сервер товариства. Далі за допомогою програмного забезпечення фахівцями господарства виконуються її обробка та аналіз.

Це дає можливість економити до 40 відсотків добрив і, відповідно, коштів на їх придбання, а також запобігає необґрунтованому використанню агрохімікатів, їх надмірному тиску на довкілля, безповоротній втраті гумусу та поживних речовин.

Використовуючи передові агротехнології, основані на базі інформаційних комп'ютерних технологій та новітньої техніки (у тому числі сівалки точного висіву), компанія ТОВ СП «НІБУЛОН» за врожайністю озимої пшениці у філіях підприємства перевищує аналогічну в Україні. Так, у зоні Степу середня врожайність у філіях становить 39,8 ц/га, що перевищує аналогічний показник даного регіону на 7,2 ц/га, у зоні Лісостепу – на 5,5 ц/га, у Поліссі – на 3,8 ц/га [4, с. 11].

Агрохолдинг «Миронівський хлібопродукт» – вертикально інтегрована компанія. Ефективний обробіток чорноземів із застосуванням технологій точного землеробства на площі 180 тис. га дозволяє МХП виготовляти комбікорми для птиці. Щоб стати незалежною від постачальників та коливань цін на сировину, компанія вирощує сільськогосподарські культури для забезпечення власних комбікормових заводів. Наприклад, в умовах Івано-Пільської філії ПрАТ «Зернопродукт МХП» середня урожайність кукурудзи становила в 2011 р. на площі 576 га – 123,7 ц/га зерна [4, с. 12].

Головною причиною впровадження систем точного землеробства є потреба в оптимізації виробництва, бажання керівництва компанії впроваджувати сучасні технології. Починаючи з того часу відділ ГІС-аналізу підприємства активно впроваджує елементи цих технологій – створює GPS-карти полів, складає геоінформаційну базу господарств, виконує геодезичні роботи будь-якого рівня складності, впроваджує системи GPS-моніторингу на тракторах, зернозбиральних комбайнах і вантажних автомобілях.

Для моніторингу місцезнаходження автотранспорту та сільгосптехніки, у тому числі і спеціального призначення, використовуємо GPS/GSM-термінали NAVITRON. Для цього відділом ГІС-аналізу на базі російського аналогу розроблена вже власна система AgroGIS web service, що є унікальною в Україні і ближньому зарубіжжі. Вона дає змогу виконувати такі функції:

- ведення бази нормативно-довідкової документації;
- облік сільськогосподарських угідь з прив'язкою до карти;
- ведення агрохімічного моніторингу сільськогосподарських угідь;
- обробка навігаційних даних та контроль переміщень техніки;
- планування та облік фактично виконаних робіт;
- формування графіків рівня палива;
- формування звітів.

На базі кожного з наших сільгоспідприємств створено відповідний сервер, до якого щодня надходить інформація про рух техніки. Далі вона передається на центральний сервер, де потім відбувається її обробка та аналіз керівництвом компанії.

Результати використання такого програмного і навігаційного обладнання дозволили нам суттєво зекономити на витратах пального. Повністю припинено його несанкціонований злив. Витрати пального зменшуються за звітний період майже на 30% [5, с. 38].

Також спеціалісти відділу ГІС-аналізу розробили і впроваджують з 2009 року інформаційно-аналітичну систему (ІАС) «Агрохолдинг». Завдяки їй забезпечено комплексну технологію звітності щодо виробництва сільгосппродукції, яка отримала неофіційну назву «точне землеробство з документообігом». Система дозволила оптимізувати низку важливих облікових операцій у господарствах. Нині вона складається з таких апаратно-програмних засобів:

- «Оперативний облік і планування»;
- «Бухгалтерський і податковий облік в рослинництві»;
- «Бухгалтерський і податковий облік в тваринництві»;
- «Елеватор. Комбікормовий завод»;
- «Бюджетування і фінансовий облік»;
- «Консолідація даних в МСФО».

Крім того, впровадження системи дозволило консолідувати нагромаджену інформацію, структурувати та оптимізувати керування агробізнесом. Завдяки наявності додатку автоматичного обміну даними з системою моніторингу техніки виключається вплив людського фактора (встановлена заборона коригування вхідної інформації). Майже на 20% зменшилося навантаження на бухгалтерсько-економічний сектор підприємства, що теж дало позитивний ефект.

Висновки. Отже, вважаємо, що проблема управління інноваційною діяльністю в аграрному секторі на засадах використання досягнень науково-технічного прогресу в усіх сферах агропромислового комплексу є складною і багатогранною, визначається як перспективний напрям розвитку, який створює сприятливе середовище для ефективного використання ресурсного потенціалу та формування конкурентоспроможності. У подальших наукових дослідженнях особливу роль в інноваційному спрямуванні розвитку агропромислового виробництва необхідно відводити вирішенню комплексної проблеми техніко-технологічного забезпечення та формування ринку інновацій в АПК, зокрема одним з найбільш перспективних напрямів при цьому є впровадження та розвиток систем точного землеробства у вітчизняних аграрних

формуваннях.

Список використаних джерел.

1. Айзенберг Я.Є. Методологія , інформатика та інженерне забезпечення точного землеробства в Україні / Я.Є. Айзенберг. – Вісник аграрної науки. – 2002. – №1. – С.22-28
2. Володін С. А. Інноваційний провайдинг на наукоємному аграрному ринку: теоретико-методологічні аспекти / С. А. Володін // Економіка АПК. – 2006. – № 8. – С. 9
3. Использование GPS в сельском хозяйстве – точное земледелие [Электронный ресурс] – Режим доступа: [http:// garmin.km.ua](http://garmin.km.ua)
4. Кісіль М.І. Сучасний стан інноваційної діяльності на підприємствах АПК / М.І. Кісіль // Економіка АПК. – 2010. – № 3. – С. 7-12.
5. Кропивко М.Ф. Значення науково-технічного прогресу для розвитку сільськогосподарських підприємств / М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2010. – № 9. – С. 36-38.
6. Тараріко Ю.О. Науково-методичне обґрунтування розробки моделей сталих агро екосистем / Ю.О. Тараріко. – Вісник аграрної науки. – 2003. – №10. – С.50-54
7. Чигирин С.Г. Організація інноваційної діяльності у сільськогосподарських підприємствах / С.Г. Чигирин // Економіст. – 2007. – № 8. – С. 17-22.

Рецензент – д.е.н., професор Махмудов Х. З.

УДК: 631.162: 331

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І ОБЛІКУ СТРАХОВИХ ВНЕСКІВ

Шепель І.В., к.е.н., доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Розглянута система пенсійного забезпечення в Україні та рахунки призначені для їх обліку, а також нами запропоновано ввести окремий субрахунок за платежами до недержавного пенсійного забезпечення єдиним внеском. Висвітлені переваги та недоліки як загальнообов'язкового державного пенсійного страхування так і недержавних пенсійних фондів.

Considered the pension system in Ukraine and accounts intended for their records, and we are asked to enter a separate sub-account for payments to private pensions only contribution. The advantages and disadvantages of both mandatory state pension insurance and private pension funds.

Постановка проблеми. У соціальному плані страхування дає змогу захистити особисті інтереси фізичних та юридичних осіб і забезпечити соціальну й політичну стабільність у суспільстві. Проте, демографічна ситуація, щодо якої спеціалісти роблять невтішні прогнози, змушує замислитись над тим, чи справді держава спроможна забезпечити належний рівень життя своїм майбутнім пенсіонерам. Зміна вікової структури населення, зокрема його старіння, та економічна нестабільність країни можуть призвести до того, що за 15–20 років на кожного працюючого громадянина припадатиме два пенсіонери. Втім, у Європі спостерігаються ті ж тенденції, але громадяни країн ЄС вже давно роблять пенсійні накопичення самостійно, частково перекладаючи тягар відповідальності за гідний рівень матеріального забезпечення людей похилого віку з держави на самих громадян та ринкові інститути, насамперед фінансові. В Україні, на жаль, ще жива радянська ідеологія, яка складається з постулату – подбай про свою державу, а держава подбає про тебе. На сьогодні в умовах дефіциту бюджетних коштів та високої частки тіньової економі-

ки в Україні більшість пенсіонерів отримують мінімальний рівень соціального захисту. Водночас зростає фінансовий тягар утримання пенсійної системи, який лягає на працююче населення та бюджет країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблем удосконалення обліку розрахунків за єдиним соціальним внеском на підприємствах присвячені праці багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених: Є. Івашина, Ф. Бутинця, П. Саблука, Є. Максимчука, В. Новікова, М. Огійчука, В. Сопка, В. Лінника, В. Коцупатрого, Л. Паненко, В. Плаксієнка, М. Пушкаря та ін.

Поставка завдання. Мета дослідження полягає в обґрунтуванні системи пенсійного забезпечення в Україні та порівнянні її з міжнародним досвідом, а також висвітлення рахунків призначених для їх відображення у бухгалтерському обліку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Першими кроками з практичної реалізації пенсійної реформи в Україні стало ухвалення законів «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про недержавне пенсійне забезпечення». Кінцевою метою цього державного проекту є підвищення загального рівня соціального захисту населення завдяки диверсифікації джерел, форм та суб'єктів пенсійного забезпечення. Нею передбачено переорієнтацію нинішньої системи пенсійного забезпечення до запровадження трьохрівневої пенсійної системи: перший рівень – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, другий рівень – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та третій рівень – недержавне пенсійне забезпечення (рис. 1).

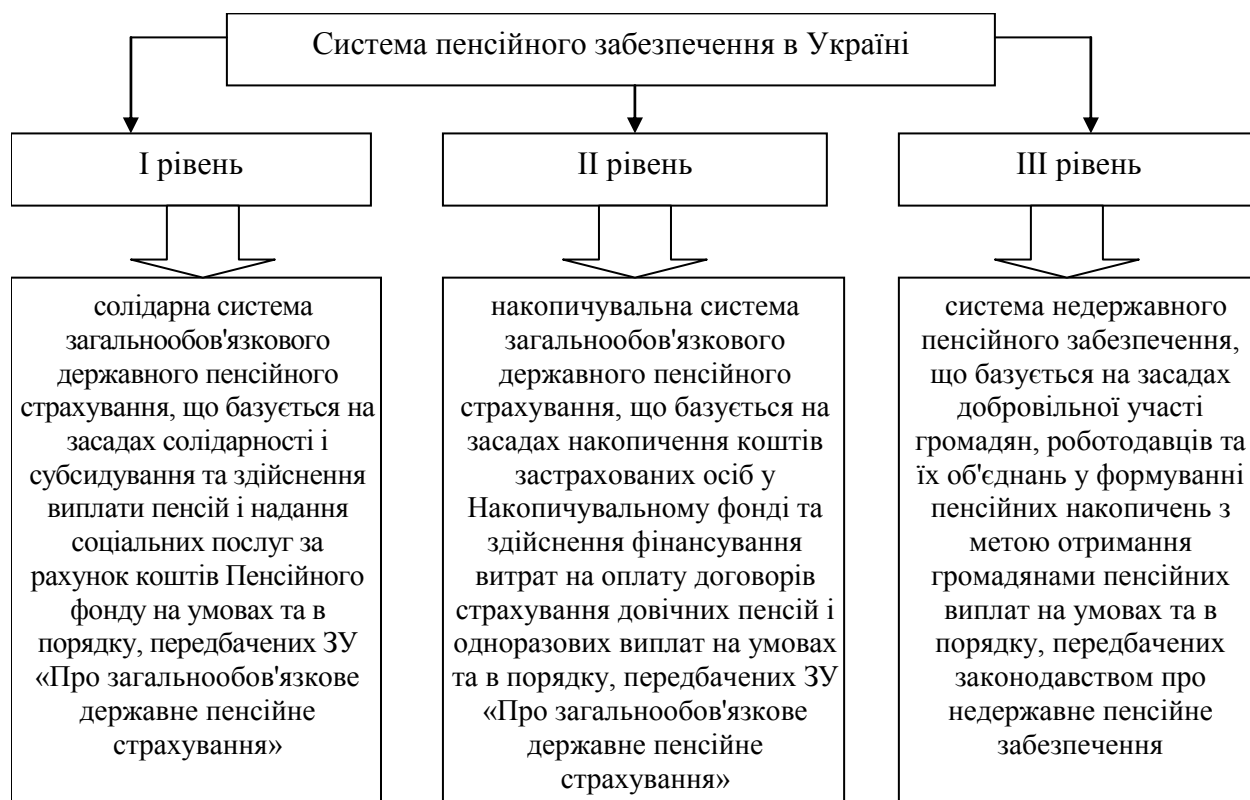

Рис. 1. Система пенсійного забезпечення в Україні

В Україні повною мірою функціонує лише солідарний рівень пенсійного страхування, тоді як впровадження II рівня (обов'язкової накопичувальної системи) постійно відкладається, розвиток добровільного пенсійного забезпечення обмежується нерозвиненістю фондового ринку, низьким рівнем доходів і недовірою населення до фінансових інститутів.

Ведення господарської діяльності підприємствами різних форм власності неможливе без залучення людського потенціалу, винагородою якої є заробітна плата, на яку нараховується та з якої утримується єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

З метою підвищення ефективності діяльності фондів соціального страхування у 2011 р. було запроваджено систему єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. За Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (Закон «Про ЄСВ») єдиний соціальний внесок – консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб та членів їхніх сімей на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Єдиний внесок включає в себе страховий внесок на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, і сплачується в обов'язковому порядку. Основною перевагою введення єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування є консолідація в окремому органі виконання подібних для усіх фондів функцій, а також єдина база для нарахування внесків та єдиний звітний період із єдиною формою звітності, що зменшує фінансове та матеріально-технічне навантаження на платників. Інші переваги та недоліки загальнообов'язкового державного пенсійного страхування наведені на рис. 2.

Для вітчизняних підприємств та організацій ЄСВ нараховується на суми, не зменшені на суму відрахувань податків, інших обов'язкових платежів, які, відповідно до чинних нормативних документів, сплачуються із зазначених сум та на суми утримань, що здійснюються на рахунку 651 «За розрахунками із загальнообов'язкового державного соціального страхування». Розмір ЄСВ, що нараховується на заробітну плату, варіюється залежно від класів професійного ризику виробництва, до яких віднесено платників з урахуванням видів їх економічної діяльності. В залежності від класу професійного ризику відсоткова ставка за ЄСВ коливається від 36,76% до 49,7%.

Безумовно, впровадження ЄСВ є позитивним кроком у реформуванні системи загальнообов'язкового державного соціального страхування. Переваги накопичувальної частини загальнообов'язкового державного пенсійного страхування безперечні, але зараз ця частина практично не діє. Цьому, в пе-

ршу чергу, перешкоджає відсутність спеціального закону, згідно якого б здійснювалось перерахування коштів до Накопичувального фонду.

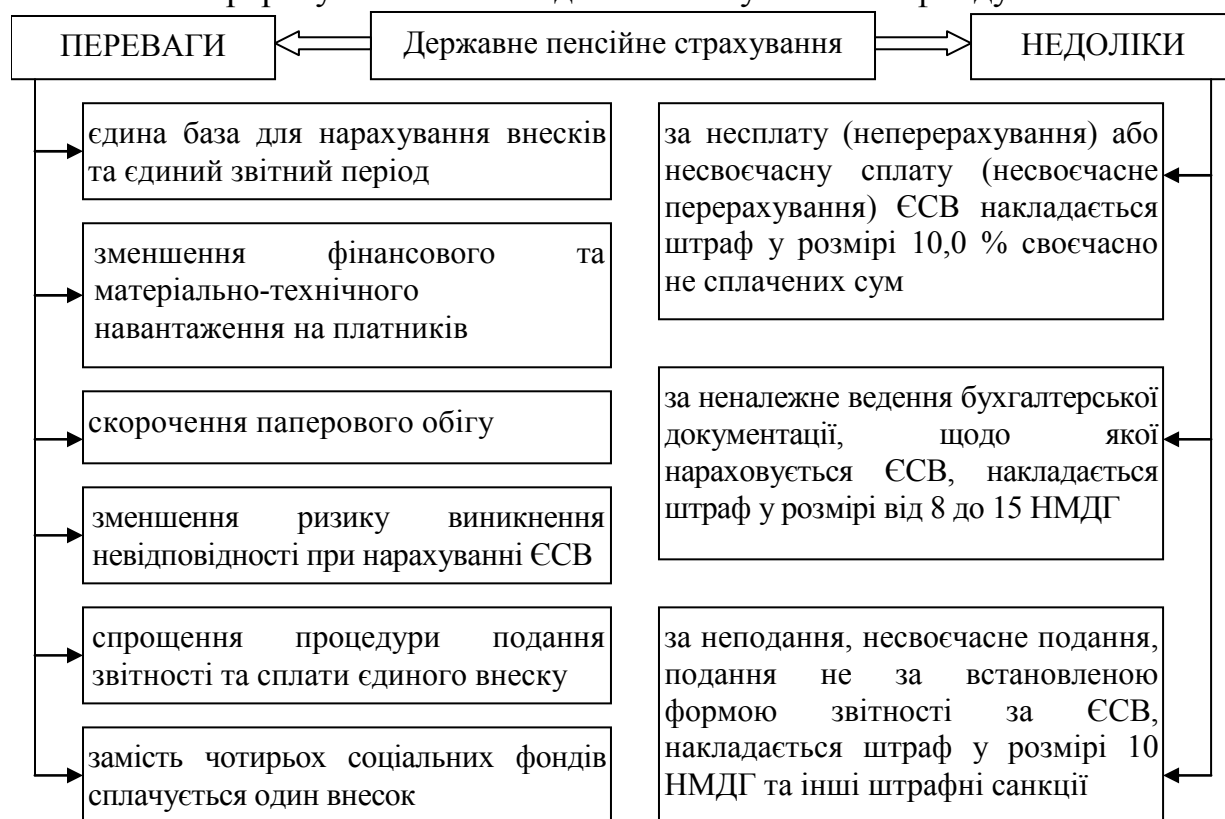

Рис. 2. Переваги та недоліки загальнообов'язкового державного пенсійного страхування

Згідно Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» прийняття закону про спрямування частини страхових внесків до Накопичувального фонду здійснюється лише за умови економічного зростання країни протягом двох останніх років, а саме: якщо в кожному з них валовий внутрішній продукт зростав не менше ніж на 2,0% порівняно з попереднім роком. Перерахування страхових внесків до Накопичувального фонду здійснюється в разі одночасного підвищення заробітної плати застрахованій особі та лише після виконання низки умов:

1) забезпечення виплати пенсій у солідарній системі в розмірі, передбаченому частиною третьою ст. 46 Конституції України (тобто не нижче від прожиткового мінімуму, встановленого законом);

2) збалансованості бюджету Пенсійного фонду відповідно до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку;

3) створення інституційних компонентів функціонування накопичувальної системи пенсійного страхування, у тому числі:

- повного впровадження системи персоніфікованого обліку та створення системи автоматизованого звітування щодо стану накопичувальних пенсійних рахунків застрахованих осіб з урахуванням стану пенсійних активів;

- створення програмно-технічного комплексу для системи збирання страхових внесків до Накопичувального фонду, сумісного з системою електронних переказів банків;

- прийняття законодавчих актів, необхідних для функціонування накопичувальної системи пенсійного страхування;
 - призначення всіх членів Ради Накопичувального фонду;
 - проведення тендерів та укладання договорів з компаніями по управлінню активами, зберігачем та аудитором Накопичувального фонду;
- 4) набуття досвіду роботи системи недержавного пенсійного забезпечення;
- 5) забезпечення фінансування з державного бюджету втраченої частини страхових коштів у солідарній системі у зв'язку з перерахуванням частини страхових внесків до Накопичувального фонду.

Як бачимо, до запровадження системи державного накопичувального пенсійного страхування в Україні треба провести ще значну роботу. Деяко інакшою є ситуація з третім рівнем пенсійного забезпечення – системою недержавного пенсійного страхування, яка вже зараз діє в Україні на підставі Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 р. Згідно нього недержавне пенсійне забезпечення можуть здійснювати пенсійні фонди через укладення пенсійних контрактів; страхові організації – через укладання договорів страхування довічної пенсії, пенсії на визначений термін, страхування ризику виплати пенсії за інвалідністю і виплати в разі смерті учасника фонду; банківські установи – через укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків.

У багатьох розвинених країнах пенсійне забезпечення громадян здійснюється саме приватними пенсійними фондами (наприклад, пенсійні фонди підприємств). Зацікавленість підприємств у розвитку приватного страхування пояснюється тим, що продумана пенсійна програма може сприяти зменшенню плинності найбільш кваліфікованих кадрів. Крім того, підприємство, яке робить внески на страхування пенсії своїх працівників, має пільги щодо сплати податків.

Приватні пенсійні фонди мають значні кошти, які вони інвестують в акції, облігації, нерухомість і за рахунок цих вкладів поповнюють внески своїх вкладників, а не власний прибуток, як, наприклад, у страхові компанії, метою яких є отримання якомога більшого прибутку шляхом надання соціальних послуг з пенсійного страхування. Недержавний пенсійний фонд (згідно Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення») – це юридична особа, яка має статус неприбуткової організації, функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду.

Щодо недержавних пенсійних фондів (НПФ), причина односторонності ухваленого в Україні Закону «Про недержавне пенсійне забезпечення» полягає в тому, що розроблення його концепції фінансували США. Пенсійні фонди – американська модель, однак вона є не єдиною правильною. У Західній Європі, наприклад, пенсійним забезпеченням займаються переважно страхові компанії (рис. 3). Якщо навіть пенсійний фонд там і організовується як окрема юридична особа, то він управляється страховою компанією.

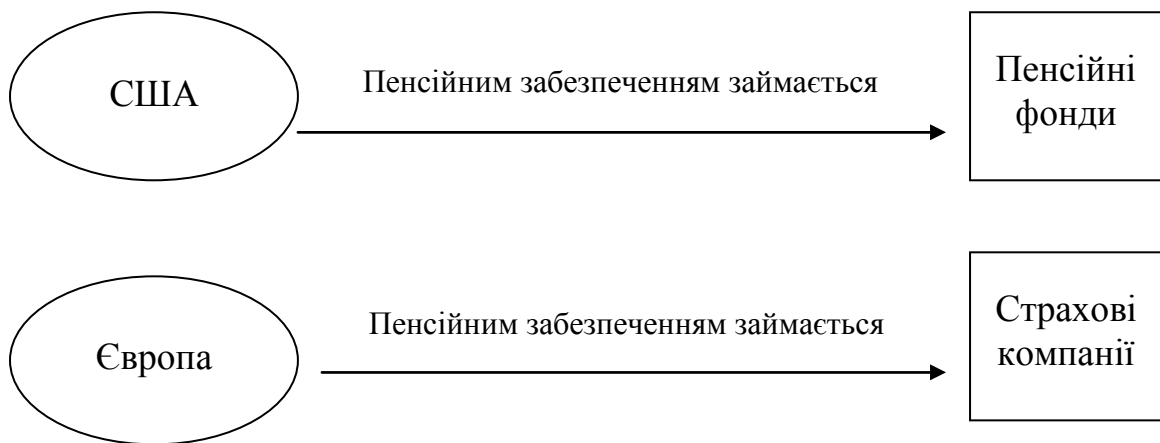

Рис. 3. Моделі недержавного пенсійного забезпечення

Який шлях доцільніший для України – американський чи європейський – мусять вирішити самі українці, котрі для цього повинні мати вибір між НПФ та страховою компанією. У кожного з них є переваги і недоліки. На нашу думку, найголовніша перевага компаній зі страхування життя порівняно з НПФ полягає в тому, що тільки вони сьогодні мають можливість здійснювати довічну виплату пенсій. Інші переваги страхових компаній та недоліки НПФ наведені на рис. 4.

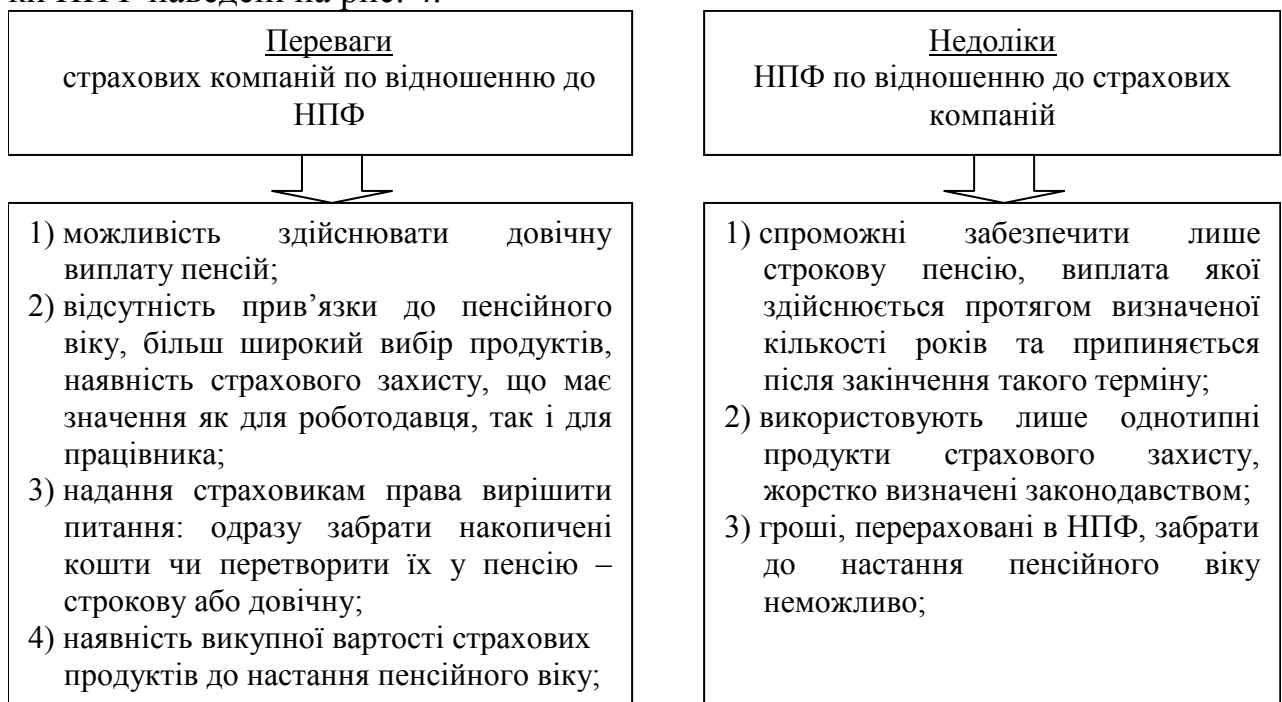

Рис. 4. Переваги та недоліки страхових компаній та НПФ

Основним недоліком страхування пенсії в страховій організації є те, що цей вид страхування є одним з найдорожчих видів особистого страхування, а тому більша частина населення України не має можливості користуватись ним. Основною функцією недержавного пенсійного фонду є соціальна функція, тобто збільшення за рахунок інвестицій внесків учасників фонду та виплата учасникам пенсії в установлений період. Інші учасники недержавної пенсійної системи – банківські установи – мають нормативні обмеження що-

до заснування та ведення пенсійних рахунків. Так Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» містить норму, згідно з якою банківські установи можуть відкривати банківські депозитні вклади лише в розмірі фонду гарантування вкладів фізичних осіб. У такій ситуації банкам не вигідно розвивати напрям пенсійного страхування.

Що стосується розвитку системи недержавних пенсійних фондів в сільському господарстві, то тут, на наш погляд, найбільш ефективним було б створення пенсійних фондів професійного типу, тобто відбір засновників саме серед сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств, самозайнятого сільського населення (в особистих господарствах) та інших суб'єктів діяльності в сільському господарстві.

В Україні також можуть створюватися й інші види недержавних пенсійних фондів (рис. 5).

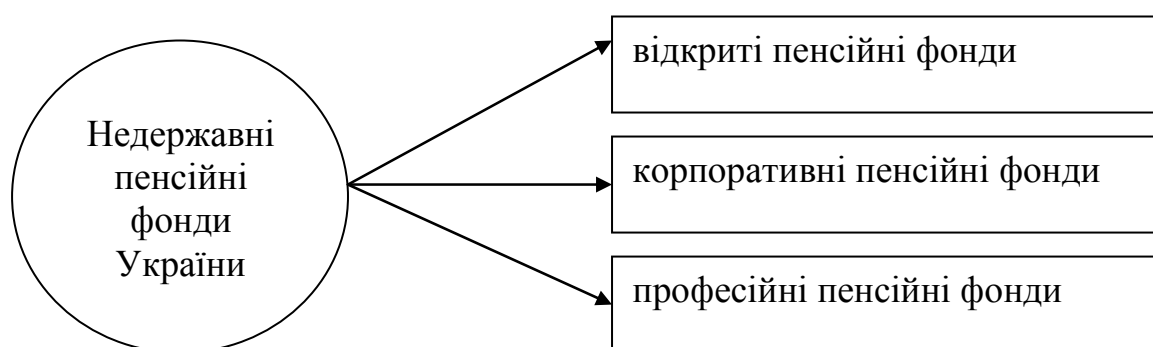

Рис. 5. Складові НПФ України

Головною відмінністю державного пенсійного забезпечення від недержавного є те, що платежі до недержавного пенсійного забезпечення єдиним внеском не обкладаються. Згідно Інструкції № 291 про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку, для відображення зобов'язань зі сплати пенсійних внесків до НПФ окремого субрахунку не передбачено. На нашу думку, їх потрібно показувати на субрахунку 685 «Розрахунки з іншими кредиторами».

Висновки. Тож недержавний пенсійний фонд представляє інтереси, в першу чергу, своїх учасників. Але в ринковій економіці найбільшим стимулом є отримання власного прибутку. Тому, на наш погляд, більш ефективними в плані інвестування акумульованих коштів будуть саме страхові компанії, які будуть керуватися, в першу чергу, власними мотивами. Крім того купівля страхового полісу страхової компанії має певні переваги, оскільки страхова компанія виконує всі функції, притаманні пенсійним фондам, і, одночасно, забезпечує страховий захист страхувальника в період дії договору. Відповідальність страхової компанії за договорами страхування додаткової пенсії може бути розширена за домовленістю сторін (наприклад, виплата страхової суми в разі смерті застрахованого чи компенсація витрат на лікування при настанні нещасного випадку). Основним недоліком страхування додаткової пенсії в страховій організації є те, що цей вид страхування є одним з найдорожчих видів особистого страхування, а тому більша частина на-

селення України не має можливості користуватись ним. У ході проведених нами досліджень, слід зазначити, що вибір, зроблений більшістю людей, буде впливати на хід та успішність пенсійної реформи в країні. Але найголовніше – щоб цей вибір існував, і його не робили замість нас державні чиновники.

Список використаних джерел:

1. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: закон України від 08 лип. 2010 р. № 2464-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.kiev.ua>.

2. Податковий Кодекс України № 2755 від 10 груд. 2010 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1994р. зі змінами і доповненнями від 10.03.2010 // <http://zakon.rada.gov.ua>.

4. Бухгалтерський облік на сільськогосподарських підприємствах: [Підручник] / [Огійчук М.Ф., Плаксієнко В.Я., Паненко Л.Г. та ін.]; За ред. проф. М.Ф. Огійчука. - [4-те вид. доп. перед.] . - К. : Алерта, 2007. - 978 с.

7. Пушкар М. С. Фінансовий облік : [підручник] / М. С. Пушкар. – Тернопіль: Карт-бланш, 2005. – 628 с.

Рецензент – д.е.н., професор Плаксієнко В.Я.

УДК 35.077.6

ТЕХНОЛОГІЯ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Шульженко І.В., к.е.н., доцент

Полтавська державна аграрна академія

Стаття присвячена змінам у технологіях прийняття управлінських рішень із розвитком інформатизації суспільства. Запропоновано використання комп'ютерних технологій для автоматизації роботи менеджерів та підвищення якості управлінських рішень.

The article is devoted changes in technologies of acceptance of administrative decisions with development of informatization of society. The use of computer technologies is offered for avtomatizacii work of managers and upgrading administrative decisions.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток інформатизації суспільства має суттєвий вплив на всі сторони життя людини. Зміни у технологіях прийняття управлінських рішень полягають у переведенні інформаційних технологій з кількісного опрацювання в зону змістовних аспектів управління. Новий напрям у використанні інформаційних технологій ґрунтується на синтетичному, змістовому аспекті використання комп'ютерів, втілюючись у системах підтримки прийняття управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну та методологічну основу дослідження становили праці вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як Ф.Ф. Бутинець, В. А. Василенко, А.Д. Гетьман, С.Ф. Голов, О.Д. Гудзинський, С.Я. Зубілевич, В.М. Пархоменко, В.В. Сопко, П.Т. Саблук, В.М. Самочкін, В.Г. Швець та інші. Однак наявність дискусійних питань потребує подальших досліджень.

Постановка завдання. Розробка ефективних управлінських рішень потребує застосування сучасних інформаційних технологій, що забезпечують

повноту, своєчасність інформаційного відображення процесів, можливість їхнього моделювання, аналізу, прогнозування. У багатьох випадках процедура розробки управлінського рішення передбачає достатньо великий обсяг роботи менеджерів, автоматизація якої дозволяє не тільки істотно скоротити обсяг працевитрат на підготовку рішення, але й одержати більш якісний «вхідний» матеріал для своєчасного і грамотного прийняття управлінського рішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рішення – це «згусток» інформації, спеціально зібраної, проаналізованої і опрацьованої суб'єктом управління. Рішення інформаційне за своєю сутністю, при чому являє собою констатацію нинішнього стану системи, синтез інформації про сьогоднішній день з інформацією про майбутнє, яке виражене у меті, яка поставлена перед системою.

Прийняття рішення є вольовим актом, що здійснюється людиною за результатами обробки інформації.

Зміни у технологіях прийняття управлінських рішень із розвитком інформатизації суспільства пов'язані із наступними факторами:

- суттєвим збільшенням питомої ваги наукоємних галузей;
- інтелектуалізацією суспільства за рахунок поліпшення доступу до баз знань;
- поширенням «електронної пошти» й інформаційних мереж зв'язку для швидкого обміну інформацією тощо;
- підвищенням рівня освіченості суспільства за рахунок персоналізації навчання, розширення системи самоосвіти тощо;
- зміною характеру і змісту праці (посиленням творчої складової та збільшенням частки висококваліфікованої праці)[1].

Наявність сучасних технологій, прикладних пакетів програмного забезпечення, засобів телекомунікації та офісного обладнання позитивно впливає на якість управлінської роботи. Але слід пам'ятати, що кількість коштів, вкладених в автоматизацію розробки управлінського рішення, не повинна перевищувати можливий дохід від впровадження відповідної системи.

Можна виділити три складові системи автоматизації прийняття управлінських рішень:

- інформаційна (забезпечення користувача необхідними даними);
- модельна (містить аналітичні дані про зв'язки елементів моделі та власне моделі з оточенням);
- експертна (дає дані для формування дедуктивного висновку й експертного аналізу для вибору ефективних варіантів рішення).

Тобто, автоматизація процесу розробки та прийняття управлінського рішення є комплексним процесом, в якому задіяні людські та матеріальні ресурси, програмне і технічне забезпечення, методи і процедури пошуку, обробки, передачі даних[2].

Основою інформаційної підтримки автоматизації процесів прийняття управлінських рішень є інформаційні системи.

Інформаційна система (ІС) - це набір процедур, таких як процес, зби-

рання й переробка інформації для підтримки планування, прийняття рішень, координації та контролю. ІС включає вхідну (дані, інструкції тощо) й вихідну інформацію (звіти, розрахунки і т. д.), а також може містити механізм зворотного зв'язку, що контролює операції.

Основними функціями управлінської інформаційної системи виступають збирання, зберігання, накопичення, пошук і передача даних, що використовуються для підтримки прийняття управлінських рішень.

Також треба звернути увагу на призначення інформаційних систем. Вони потрібні задля:

1) обробка й зберігання економічної інформації з метою видачі зведеної інформації;

2) автоматизація офісних робіт - ведення картотек, обробка текстової інформації, машинна графіка, електронна пошта і зв'язок тощо;

3) моделювання дій фахівців щодо прийняття управлінських рішень - завдання, яке ґрунтується на методах штучного інтелекту.

За оцінками фахівців, головними критеріями в оцінці інформаційних систем є достовірність, своєчасність, повнота та корисність інформації для прийняття рішень. До базових компонентів інформаційних систем можна віднести :

- технічне забезпечення - набір пристроїв, які дозволяють отримувати й обробляти дані;

- програмне забезпечення - це набір програм, що дає можливість технічному забезпеченню обробляти дані;

- базу даних - сукупність відповідним чином організованої інформації, яка зберігається користувачами;

- мережу - пов'язану систему, що дозволяє здійснювати поділ ресурсів різних комп'ютерів;

- процедури - набір інструкцій про те, як комбінувати вищезгадані компоненти для обробки інформації та генерування необхідних виходів;

- спеціалістів - осіб, які працюють з інформаційною системою[3].

Далі хотілося б розглянути інформаційні системи менеджменту (ІСМ), які є різновидом ІС, їх конкретизацією щодо сфери застосування, тобто менеджменту. Призначення ІСМ — сприяння більшій оперативності та конкретності менеджерської діяльності, забезпечення своєчасності виконання і високого ступеня обґрунтованості всіх управлінських розрахунків, забезпечення контролю за правильним виконанням управлінських рішень і зворотного зв'язку. Загальною метою створення ІСМ є вдосконалення менеджерської діяльності відповідних установ і підприємств та підвищення на цій основі ефективності їх роботи.

Метою створення інформаційних систем є забезпечення інформаційної підтримки менеджерів при прийнятті ними рішень. Ця підтримка полягає в:

- своєчасному попередженні менеджерів про можливі проблеми в майбутньому;

- одержанні інформації, яка буде використовуватись при прийнятті рішень;

- автоматичному прийнятті системою дрібних рішень, не потребуючи втручання менеджера;

- автоматизації рутинних операцій [3].

Створення автоматизованих інформаційних систем на базі сучасних комп'ютерних технологій приводить до суттєвої зміни та удосконалення методик збору, опрацювання, зберігання та використання інформації в процесі розробки управлінських рішень. При цьому на основі системного підходу забезпечуються розробки логічних і математичних методів збору, підготовки та відображення інформації, їх втілення як в інформаційних, так і системах управління.

Одним із перспективних завдань інформатизації інформаційно-аналітичного забезпечення управління є розв'язання завдань створення методів аналізу інформації не тільки за типовими алгоритмами. Життя вимагає розробки управлінських рішень і за певними варіативними алгоритмами відповідно до обраних «панорамних» критеріїв (ситуативних параметрів).

Використання нових комп'ютерних інформаційних технологій в управлінні покликане здійснювати вплив на змістовну, якісну сторону управлінських рішень, на динаміку їх розробки, яка включає процес їх підготовки, узгодження, затвердження тощо.

Враховуючи, що розробка управлінського рішення завжди включає такі суб'єктивні елементи, як знання, інтуїцію, здібності тощо, гостро стоїть проблема забезпечення об'єктивною інформацією суб'єктів управління про питання, що вирішуються. Це спонукає до пошуку кращих, більш оптимальних методів організації інформаційно-аналітичної роботи. Передумовами для цього є звільнення працівників від рутинних операцій, які складають значну частину дій щодо підготовки управлінських рішень. Маються на увазі реєстраційні, статистичні, інформаційно-довідкові операції, робота щодо систематизації матеріалів.

По суті це операції, які забезпечують збір, опрацювання та зберігання інформації, що складає елементи технології прийняття управлінських рішень. У зв'язку з цим виникає потреба формування єдиної розподіленої інтегрованої системи інформаційно-аналітичного забезпечення.

Іншою передумовою забезпечення об'єктивності рішень є підготовка за допомогою більш високих ступенів розвитку комп'ютерних інформаційних технологій не тільки розрахункових елементів, проектів управлінських рішень, а й їхньої змістовної основи, варіантів при аналізі оперативної ситуації та моделювання майбутніх результатів. При цьому немає потреби вважати, що засоби обчислювальної техніки замінюють людину в процесі ухвалення управлінських рішень. Технічні можливості лише забезпечують соціальні й правові аспекти ухвалення рішень.

Водночас слід зазначити, що інформаційні технології не можуть істотно допомогти, якщо йдеться про ухвалу досить оригінальних творчих рішень, які базуються на природних інтелектуальних даних, базою яких є евристика. Тут їхня роль суто вузько забезпечувальна. Однією з проблем у створенні автоматизованих інформаційних технологій управлінського призначення є збі-

льшення кількості учасників підготовки і ухвалення управлінського рішення.

У процесі підготовки управлінських рішень і контролю за їх виконанням в умовах застосування автоматизованих інформаційних технологій діалог «людина — людина» замінюється діалогом «людина — машина» чи «людина — машина — людина». Це приводить до істотного перерозподілу функцій працівників, підвищує вимогливість до їх професійної підготовки. Частина функцій, пов'язаних з процесом прийняття управлінських рішень, переходить до співробітників нових підрозділів. Наприклад, при розв'язанні формалізованих завдань працівники переходять від безпосереднього виконання ряду допоміжних операцій на підготовку їх для реалізації на ЕОМ. Але при цьому також присутній людський фактор. У зв'язку з цим виникає потреба формування автоматизованих інформаційних технологій для забезпечення успішного виконання контролюючих функцій допоміжного персоналу.

Треба зазначити, що окрім вищезазначених змін у технологіях прийняття управлінських рішень, пов'язаних із розвитком інформатизації суспільства потребує уваги процес переведення інформаційних технологій з кількісного опрацювання в зону змістовних аспектів управління. Новий напрям у використанні ІСМ ґрунтується на синтетичному, змістовому аспекті використання комп'ютерів, втілюючись у системах підтримки прийняття рішень (СППР).

Системи підтримки прийняття рішень - це інтерактивні інформаційні системи, які використовують устаткування, програмне забезпечення, дані, базу моделей і знання менеджера для підтримки прийняття напівструктурованих і неструктурованих рішень на всіх етапах в процесі аналітичного моделювання на основі доступного набору технологій [4].

СППР надає особі, яка приймає рішення, допомогу в процесі прийняття рішення і забезпечує підтримку в усьому діапазоні структурованих, напівструктурованих і неструктурованих задач.

При використанні зазначеної системи на підприємствах, треба звернути увагу на наступні особливості:

- 1) система не замінює і не скасовує судження та оцінки осіб, які розробляють та приймають управлінське рішення, а лише підтримує їх;
- 2) система підвищує ефективність генерування альтернативних рішень;
- 3) система проста в роботі і придатна для використання менеджерами, які не мають значного досвіду роботи з ЕОМ;
- 4) система побудована за принципом інтерактивного розв'язання задач;
- 5) система орієнтована на гнучкість та адаптивність у пристосуванні до змін середовища або підходів до розв'язання задач;
- 6) система не нав'язує певний процес прийняття рішення.

Висновки. Розглянувши зміни у технологіях прийняття управлінських рішень, можна констатувати, що вони пов'язані із розвитком інформатизації суспільства. В сучасних умовах процедура розробки управлінського рішення передбачає автоматизацію достатньо великого обсягу аналітичної роботи ме-

неджерів, яка дозволяє не тільки істотно скоротити обсяг працезатрат на підготовку рішення, але й одержати більш якісну і точну інформацію для своєчасного і грамотного прийняття управлінського рішення.

Список використаних джерел:

1. Нигера В.М. Обґрунтування та розробка структури експертної системи підтримки рішень / В. М. Нигера , Н. І. Ковальова, І. М. Білецький // Наук. пр. Нац. ун-ту харч.технологій . - 2011. - № 37/38. - С. 116-120.

2. Щербаков О.В., Наришкін В.С. Система підтримки прийняття рішень як невід’ємна частина сучасного інформаційного забезпечення для управління бізнесом / О.В. Щербаков, В.С. Наришкін //Інформаційні технології в технологічних системах. – 2011. - №3. – С. 93-96.

3. Гришин В.В. Інформаційні системи як ефективний засіб забезпечення прийняття управлінських рішень органами державної влади / В.В. Гришин // Вісник Книжкової палати. – 2011. - № 5. – С. 29-32.

4. Барановська С.П. Обліково-аналітичне забезпечення як невід’ємна складова управління підприємством / С.П. Барановська // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2012. – С. 8-11.

Рецензент – д.держ.упр., професор Лозинська Т.М.

ЗМІСТ

<i>Макаренко П.М., Макаренко Ю.П.</i> СІЛЬСЬКІ ДОМОГОСПОДАРСТВА: ДОХОДИ І ТРУДОВА МОТИВАЦІЯ.....	3
<i>Макаренко Ю.П., Слепцов В.А.</i> ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ.....	12
<i>Аранчій В.І., Мисник Т.Г.</i> ПОДАТКОВЕ НАВАНТАЖЕННЯ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЙОГО ВИМІРУ	21
<i>Бойко Л.М., Дроботя Я.А.</i> КАПІТАЛ ТА ФІНАНСОВІ РИЗИКИ ПОВ'ЯЗАНІ З НИМ.....	27
<i>Тюхтій М. П., Собчишин В. М.,</i> ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЗАМОВЛЕННЯМ МІНЕРАЛЬНИХ ДОБРИВ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	32
<i>Плаксієнко В. Я., Ліпський Р. В.</i> БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ.....	39
<i>Покотилова В.І.</i> УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМ КАПІТАЛОМ В ІНТЕРЕСАХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА	43
<i>Дубініна М.В.</i> ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДОБРАЖЕННЯ В ОБЛІКУ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА НА ОПЛАТУ ПРАЦІ.....	50
<i>Березина Л.М., Ярема Я.Р.,</i> <i>Оникиєнко Е.В., Себко А.В.</i> СОСТОЯНИЕ ФИНАНСОВО-ХОЗЯЙСТВЕННОГО ПОТЕНЦИАЛА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ РЫБНОГО ХОЗЯЙСТВА УКРАИНЫ.....	55
<i>Жадько К.С.,</i> СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ ЯК ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ.....	61
<i>Ватуля І.Д., Дугар Т.Є.</i> ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА АУДИТУ ПРОЦЕСУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВАХ	68

Ватуля І.Д. ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК В ОСВІТНІЙ ГАЛУЗІ	74
Воронько-Невіднича Т. В. СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ КОРМОВИРОБНИЦТВА ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ В АГРАРНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ	79
Галаган Т.І. ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА РЕКУЛЬТИВОВАНИХ ЗЕМЕЛЬ СТЕПОВОГО ПРИДНІПРОВ'Я.....	84
Галінська Т. С., Троцька А. І. АДМІНІСТРАТИВНА ТА ФІНАНСОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ В ГАЛУЗІ ФІНАНСІВ	90
Галич О. А. СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ДОРАДНИЦТВА ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕФЕКТИВНОГО ОСВОЄННЯ ІННОВАЦІЙ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ.....	94
Дорогань-Писаренко Л.О., Романченко Ю.О. АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ В СВІТЛІ РЕФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОГО ОБЛІКУ	98
Григоренко Є. О. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	103
Демченко О.М., Павленко С.І. СТВОРЕННЯ МОЛОЧАРСЬКИХ ОБСЛУГОВУЮЧИХ КООПЕРАТИВІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ НА СЕЛІ	112
Дронова Т.С. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ВИРОБНИЦТВІ.....	117
Єрмолаєва М.В., Чириченко Ю.В. ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ОБЛІКУ ТА ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ОФОРМЛЕННЯ ПАДЕЖУ В СВИНАРСТВІ	123
Кальченко М.М. ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	129

Коваленко М.В. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ.....	137
Косиця Я.О. ВИБІР ОПТИМАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ВІДЛІКУ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПИТАНЬ У СФЕРІ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА.....	143
Кошова Л.М., Трифонова М.С. СПЕЦИФІКА МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ЕКОЛОГІЧНОЮ ПРОДУКЦІЄЮ АГРОПІДПРИЄМСТВ ПОЛТАВЩИНИ	149
Ксьонжик І.В., Андрійчук А. ОСОБЛИВОСТІ ПЛАНУВАННЯ АУДИТУ ВИТРАТ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ АГРАРНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ.....	156
Ксьонжик І.В., Шевчук М. ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЇХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ.....	160
Круковська О.В. ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ.....	166
Лоза А.А. ВПЛИВ ЯКОСТІ МАТОЧНОГО ГУРТУ ТА ОПЕРАТИВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ КОРМІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА СВИНИНИ.....	172
Минкіна Г.О. РОЗВИТОК СТРАХУВАННЯ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ В УКРАЇНІ	178
Мирна О. В., Сердюк О.І. РЕСЕПШЕН У ПРОСУВАННІ КОРПОРАТИВНОГО ІМІДЖУ В ОФІСНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ.....	185
Мироненко О.І. ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА – ГАРАНТІЯ РАЦІОНАЛЬНОГО ХАРЧУВАННЯ	190

Михайлов О.О. КАДРОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ.....	197
Песцова-Світалка О.С. ПРОФЕСІЙНІ СПІЛКИ НА РИНКУ ПРАЦІ: МІКРОЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ.....	206
Подаков Є.С., Подакова В.Є. ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ В АПК.....	211
Пилипенко К.А. ЗНАЧЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	218
Петіна Л. В. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ.....	228
Прийдак Т.Б., Яловега Л.В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОБЛІКУ ПЕРЕОЦІНКИ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ.....	234
Раківненко О.Г. ОЦІНКА ТЕНДЕНЦІЙ ТА ПЕРСПЕКТИВНИХ НАПРЯМКІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ	242
Романюк І.А. РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА АЛЬТЕРНАТИВНИХ ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ.....	247
Семченко-Ковальчук О.Б. ЧИННИКИ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ	252
Сирцева С.В., Омеленчук К.О. ОСОБЛИВОСТІ ТА НЕДОЛІКИ АУДИТУ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	258
Світлична А.В., Назарук Л.М. РОЗВИТОК ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ПРОЕКТУВАННЯ В ЗАКОРДОННІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ.....	263

Скрипник С.В. БІОЛОГІЧНІ АКТИВИ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ	269
Севрюкова С.М., Сакун К.В. ФОРМУВАННЯ АДАПТИВНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ АГРАРНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ.....	276
Осташова В. О., Сазонова Т.О. ПРОЕКТНИЙ ПІДХІД ПРИ ФОРМУВАННІ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВИРОБНИЧИХ КООПЕРАТИВІВ	283
Собченко А.М. КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОДОВОЛЬЧОМУ РИНКУ	289
Судомир С.М. НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО РОЗКРИТТЯ СУТНОСТІ КАТЕГОРІЇ «СИНЕРГЕТИКА».....	296
Федірець О.В. УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЯМИ ПРИ ВПРОВАДЖЕННІ ТЕХНОЛОГІЙ ТОЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА В УКРАЇНІ.....	302
Шепель І.В. РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І ОБЛІКУ СТРАХОВИХ ВНЕСКІВ	308
Шульженко І.В. ТЕХНОЛОГІЯ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА	315

ПОКАЖЧИК АВТОРІВ

Андрійчук А.	156	Оникиєнко Е.В.	55
Аранчій В.І.	21	Осташова В. О.	283
Березина Л.М.	55	Павленко С.І.	112
Бойко Л.М.	27	Песцова-Світалка О.С.	206
Ватуля І.Д.	68	Петіна Л. В.	228
Ватуля І.Д.	74	Пилипенко К.А.	218
Воронько-Невіднича Т. В.	79	Плаксієнко В. Я.	39
Галаган Т.І.	84	Подаков Є.С.	211
Галич О. А.	94	Подакова В.Є.	211
Галінська Т. С.	90	Покотилова В.І.	43
Григоренко Є. О.	103	Прийдак Т.Б.	234
Демченко О.М.	112	Раківненко О.Г.	242
Дорогань-Писаренко Л.О.	98	Романченко Ю.О.	98
Дроботя Я.А.	27	Романюк І.А.	247
Дронова Т.С.	117	Сазонова Т.О.	283
Дубініна М.В.	50	Сакун К.В.	276
Дугар Т.Є.	68	Світлична А.В.	263
Єрмолаєва М.В.	123	Себко А.В.	55
Жадько К.С.	61	Севрюкова С.М.	276
Кальченко М.М.	129	Семченко-Ковальчук О.Б.	252
Коваленко М.В.	137	Сердюк О.І.	185
Косиця Я.О.	143	Сирцева С.В.	258
Кошова Л.М.	149	Скрипник С.В.	269
Круковська О.В.	166	Слепцов В.А.	12
Ксьонжик І.В.	156	Собченко А.М.	289
Ксьонжик І.В.	160	Собчишин В. М.	32
Ліпський Р. В.	39	Судомир С.М.	296
Лоза А.А.	172	Тріфонова М.С.	149
Макаренко П.М.	3	Троцька А. І.	90
Макаренко Ю.П.	12	Тюхтій М. П.	32
Макаренко Ю.П.	3	Федірець О.В.	302
Минкіна Г.О.	178	Чириченко Ю.В.	123
Мирна О. В.	185	Шевчук М.	160
Мироненко О.І.	190	Шепель І.В.	308
Мисник Т.Г.	21	Шульженко І.В.	315
Михайлов О.О.	197	Яловега Л.В.	234
Назарук Л.М.	263	Ярема Я.Р.	55
Омеленчук К.О.	258		

Збірник наукових праць

**Наукові праці
Полтавської державної
аграрної академії**

Збірник засновано у 2010 році

Випуск 2(7)

Том 2

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Точка зору редколегії не завжди збігається з позицією авторів.

Відповідальність за оформлення літератури несуть автори.

Формат 60x90/16. Ум. друк. арк. 20,5. Тираж 100 пр. Зам. № 307.
Підписано до друку 26.11.2013 р.

Видавець і виготовлювач: РВВ Полтавської державної аграрної академії.
Адреса: 36003, м. Полтава, вул. Г.Сковороди, 1/3.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2174 від 26.04.2005.